

**Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τράπεζας, στὴν
Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ
Ἀνατολή σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τὰς
θύρας, τὰς θύρας· Ποιῆς θύρες; Τὸ Ἱερόν Κιβώριον,
τὰ Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βῆλα, τὸ
Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τὸ Φράγμα τοῦ
Πρεσβυτερίου (Σολέα), τὸ Σύνθρονον**

Παν. Δ. Παπαδημητρίου, α' ἔκδοσις, 5/2/2024, [pdf](#)

Πρὶν τὸ Πιστεύω ὁ Διάκονος λέγει· Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν¹.

Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα ἀπὸ πολλούς· Τί ὑποννοεῖται; «Τὰ ἅγια θύρια»^{2, 3}, ἢ οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ;

Μὲ ἀφετηρίᾳ αὐτὴν τὴν ἐρώτηση, προχωρήσαμε στὴν ἀνάλυση διαφόρων σχετικῶν θέσεων τῆς βιβλιογραφίας.

Διαπιστώσαμε ὅμως ὅτι τὸ εὖρος τῆς ἐργασίας διαρκῶς χρειάζοταν νὰ ἐπεκταθεῖ, καὶ ἀναλύοντας ἓνα θέμα, ἄλλα νέα θέματα ξεπετάγονταν ποὺ κι αὐτὰ ἀπαιτοῦσαν ἀνάλυση, καὶ ἔτσι

¹ Πρόσ-σχωμεν (προσ-σχωμέν) = ὑποτακτικὴ ἀορίστου τοῦ προσ-έχω, [PG 140, 444], [ΘΛΒ2, σ. 111], [logeion.uchicago.edu/morpho/πρόσχωμεν]. Ἐνὼ τὸ πρό-σχωμεν εἶναι τοῦ ῥήματος προσ-έχω. Ὅμως τόσους αἰῶνες, καὶ τὸ πρόσχωμεν στὴν Ἐκκλησίᾳ ἔχει ἀποκτήσει τὴν ἔννοια τοῦ ἄς προσέξουμε!

² Τὰ ἅγια θύρια, οἱ ἅγιες θύρες, τὰ βημόθυρα, τὰ βηλόθυρα, τὰ ἀμφίθυρα, εἶναι ὅτι ἔχει ἐπικρατήσει σήμερα νὰ λέγεται Ὡραία Πύλη.

³ Ὑπῆρχαν ἐκκλησίαι (πέραν τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου καὶ τῶν βῆλων-παραπετασμάτων του) εἴτε μὲ ὑψηλὸ καταπέτασμα (ἀρχαῖα ἐποχή), εἴτε μὲ μεγάλα ἅγια θύρια μέχρι τὸ ἐπιστήλιο, καὶ παράλληλο καταπέτασμα ἔσωθεν τῶν ἁγίων θυρίων, εἴτε μὲ μεγάλα ἅγια θύρια κατὰ περίπου τὰ 3/4 τοῦ ὕψους τοῦ ἐπιστηλίου, καὶ μὲ καταπέτασμα (Ῥωσικοὶ ναοί), εἴτε καὶ μὲ ἅγια θύρια μέχρι περίπου τὸ μισὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐπιστηλίου καὶ καταπέτασμα (ὀψως καὶ σήμερα Ἐνορίες, καὶ Μοναστηριακοὶ Ναοί). Τὸ Καταπέτασμα τῆς Ὡραίας Πύλης ἦταν πάντοτε μέχρι τὸ δάπεδο, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὕψους τῶν ἁγίων θυρίων.

«Τὸ ἀθεάτον τῆς Ἁγίας Τραπεζίης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

ἐπεκτάθηκε αὐτὴ ἡ ἐργασία ἐπὶ πολλῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀλληλἐνδετα, κι ἀκόμη ὑπάρχει πολὺ ὑλικὸ γιὰ ἔρευνα.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ «Γὰς θύρας, τὰς θύρας», ἀναγκαστικὰ προχωρήσαμε στὴν ἀνάλυση τῶν Διακονικῶν, τῶν Καταπετασμάτων / Παραπετασμάτων / Βήλων, τῶν Κιβωρίων τῆς Ἁγίας Τραπεζίης, καὶ φυσικὰ στὴν ἀνάλυση τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἁγίας Τραπεζίης, σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἀπὸ τὸ παρελθὸν μέχρι σήμερα, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς.

Κατόπιν ἀναγκαστικὰ προχωρήσαμε καὶ στὴν ἀνάλυση τοῦ φράγματος τοῦ Βήματος, τοῦ φράγματος τοῦ (δυτικοῦ τμήματος τοῦ) Πρεσβυτερίου (Σολέα), τοῦ Ἀμβωνος, τοῦ Συνθρόνου, καὶ ἐν τέλει στὴν μελέτη τῶν ἀνασκαφέντων Ἱερῶν Ναῶν (Βασιλικῶν) τοῦ Δ' αἰ..

Οἱ ἀναλύσεις ἦσαν πρωτίστως, εὐρισκόμενες ἀναφορὲς στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στὰ σχετικὰ ἀντίστοιχα θέματα, καὶ ἀναφορὲς σὲ σχετικὰ ἄλλα ἀρχαῖα ἔργα ὑψηλῆς ἀρχαιολογικῆς σημασίας. Ἐπεκταθῆκαμε ἐπίσης καὶ στὶς παραδόσεις τῶν ἑτεροδόξων, ὅχι γιὰ Οἰκουμενιστικοὺς λόγους, ἀλλὰ γιὰ τὴν λειτουργιολογικὴ τους ἱστορία, ὅπου δείχνουμε ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ Καταπετάσματος καὶ τοῦ Κιβωρίου καὶ τοῦ ἀθεάτου τῆς Ἁγίας Τραπεζίης στὴν Ἀναφορά, εἶναι στοιχεῖα τῆς Παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Τέλος προχωρήσαμε στὴν καταγραφή τῆς ζώσας Παραδόσεως τῶν Καταπετασμάτων, τῶν Βήλων, στοὺς Ὁρθόδοξους Λαούς, καὶ στὴν Ἑλλάδα, καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Εὐχομαι τὸ ἄρθρο νὰ βοηθήσει τοὺς παραδοσιακοὺς Κληρικούς, καὶ ἐκκλησιαστικοὺς στὴν κατανόηση τῆς παραδόσεως, καὶ νὰ τοὺς δώσει κίνητρα γιὰ τὴν διαφύλαξιν καὶ μεταλαμπάδευσιν αὐτῆς σὲ νέους κληρικούς, ὅπως τὴν παραλάβουμε ζῶσα (καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ ἀρχαῖα ἄλλαλα χειρόγραφα) ἀπὸ τοὺς Πατέρες ἡμῶν.

Στὴν παρατεθεῖσα βιβλιογραφία παρακάτω χρησιμοποιοῦμε τὰ ἐξῆς σημεία, στὰ σχετικὰ κεφάλαια:

A: ἡ πηγὴ ἀναφέρεται, ἐν γένει, στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ, τὰ «ἅγια θύρια», ἢ παλαιότερα στὰ καταπετάσματα (παραπετάσματα) τοῦ Ἱεροῦ ἢ/καὶ στὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἁγίας Τραπεζίης.

B: ἡ πηγὴ ἀναφέρεται, ἐν γένει, στὶς ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ.

**: σημαίνει ὅτι ἡ πηγὴ ἀναφέρεται στὴν χρονικὴ στιγμή μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.*

+: σημαίνει ὅτι ἡ πηγὴ ἀναφέρεται στὴν χρονικὴ στιγμή τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς.

Κεφάλαια

1	Τὸ κλείσιμο τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν τοῦ Ναοῦ	16
2	Ἡ Διάταξις τῶν Ναῶν (Δ' - Ε' αἱ.)	18
3	Ὁ χωρισμὸς τῶν Φύλων	22
4	Δὲν εἶναι Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὅλα τὰ Φράγματα στὰ Παλαιοχριστιανικὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος (Θυσιαστήριον-Βῆμα-Πρεσβυτέριον/Σολέας)	26
5	Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου	30
5.1	<i>Περίληψη ἱστορικῶν στοιχείων</i>	<i>30</i>
5.2	<i>Σύγχρονο παράδειγμα Ἱεροῦ Βήματος καὶ Σολέα</i>	<i>48</i>
5.3	<i>Τὸ γκρέμισμα τῶν Τέμπλων, καὶ τῶν Εἰκόνων του</i>	<i>52</i>
6	Τὸ Τέμπλο μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen) - Δύση	55
6.1	<i>Πότε μαρτυρεῖται τὸ πρῶτο ὑψηλὸ φράγμα (στὴν θέσιν τοῦ Rood Screen), πέραν τοῦ Καταπετάσματος;</i>	<i>63</i>
7	Ὁ ἐπιβλητικὸς Ἀμβων, καὶ ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν.....	64
8	Τὰ Ἀμφίθυρα – Καταπετάσματα – Παραπετάσματα – Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος	70
8.1	<i>Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Καταπέτασμα ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς.....</i>	<i>77</i>
9	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματα (Τετράβηλα).....	78
9.1	<i>Ἄβηλον Τετράβηλον; (Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων);.....</i>	<i>81</i>
9.2	<i>Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς</i>	<i>84</i>
10	«Τὰς θύρας» τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων	88
11	Ἡ θέσις τοῦ «Πιστεύω».....	91
12	«Τὰς θύρας, τὰς θύρας» πρὸ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς	93
12.1	<i>Πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία;.....</i>	<i>93</i>
12.2	<i>Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις λογικῆ.....</i>	<i>94</i>
12.3	<i>Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (4^ς αἱ.).....</i>	<i>95</i>
12.4	<i>Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὴν Διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη (10^ς αἱ.)</i>	<i>95</i>
12.5	<i>Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις ἀπὸ τὸν Βαρβερινὸ κώδικα (8^ς αἱ.)</i>	<i>97</i>
12.6	<i>Ποίας θύρας; Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων</i>	<i>98</i>
12.7	<i>Πότε ἐκλείναν; Πότε ἀνοίγαν;</i>	<i>99</i>

13	Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι στὴν Ἁγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ Ἱερό	102
14	Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα ἔκλειναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα), ...στὴν Κων/πολη	107
15	Τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα στὸ Ἅγιον Ὅρος	108
15.1	Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου	109
16	Τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος	110
17	Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος μὲ Ἀρχιερέα.....	121
18	Λογικὴ ἀπόδειξις τῆς ἀποκρύψεως τῆς θέας στὸ Ἱερόν	122
19	Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Β', «Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει», [PG 1, 737]	124
20	Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Η', «Ἐπὶ κλήσις τῶν πιστῶν», [PG 1, 1089]	126
21	Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Μυστήριον συνάξεως, [PG 3, 425C-428A]	127
22	Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Ἐπιστολὴ Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ, [PG 3, 1088D-1089B]	132
23	Εὐσέβιος Καισαρείας (265-340), [PG 20, 865C]	133
24	Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335) – Κανονικὴ Ἐπιστολὴ εἰς τοὺς Ἀρμενίους, γιὰ τὴν θέσπισιν Κανονικῶν Διατάξεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας	134
25	Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), Ἀπλώματα καὶ Ἀμφίθυρα, Πασχάλιον [PG 92, 737A]	136
26	Ἁγίου Μεγάλου Ἀθανασίου (357) – Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα (Historia Arianorum) 56 [PG 25, 760]	137
27	Σύνοδος τῆς Λαοδικείας (364) – ΚΒ' Κανόν	138
28	Κανόνες τοῦ Ἁγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus), Δ' αἰ.....	139
29	Ἁγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379) – Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) Περὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου [...], [PG 82, 1161]	140
30	«Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ.	141
31	Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία λστ' πρὸς Κορινθίους Α'· «Ὅτι τὸ τύπους εἶναι μόνον σώζομεν [...], καὶ ὅτι μεθ' ἡσυχίας, καὶ θορύβου παντὸς ἄνευ δεῖ ἡμᾶς συνέρχεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», [PG 61, 313]	142
32	Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία γ' πρὸς Ἐφεσίους· «Περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Δεσποτικοῦ Σώματος, καὶ ὅτι τὸν [πιστὸν καὶ] μὴ μετέχοντα τούτου οὐ δεῖ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Εὐχῶν τῶν ἐν τῇ Προσφορᾷ παρεῖναι», [PG 62, 29]	143

33	Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία α' Πρὸς Ματθαῖον· «Οἱ δε Φαρισαῖοι [...] Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;», [PG 58, 666].....	145
34	Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία κγ' Πρὸς Ματθαῖον «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, [...]», [PG 57, 310-311]	147
35	Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), «Λόγος πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, [...], καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ πρὸ τῆς τελευταίας εὐχῆς ἐξερχόμενοι τὸν Ἰούδαν μιμοῦνται», [PG 49, 370-372]	149
36	Τὰ Καταπετάσματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.) καὶ τῆς Ῥώμης (7 ^{ος} -9 ^{ος} αἰ.) - T. F. Mathews.....	151
37	Ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444), «Περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγος τρισκαίδεκατος», [PG 68, 848].....	153
38	Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου (377-477) - Τερέβων ὁ Σαρακηνός.....	154
39	Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) - Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία [PG 82, 988]	157
40	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Τέμπλου καὶ Κιβωρίου Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120: στίχοι 682 – 838]’	158
41	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]	161
42	Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]	162
43	Ἰωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016C].....	164
44	Ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (560-638) [PG 87C, 3984D].....	165
45	Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Μυσταγωγία, Κεφ. ΙΕ', [PG 91, 693B] 166	
46	Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Σχόλια εἰς τὰς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, [PG 4, 548D]	167
47	Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.) – I – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B]	168
48	Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.) – II – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 424B-429C].....	170
49	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Τὰς θύρας, φ. 28β.....	176
50	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἐπὶ χειροτονίᾳ διακόνου, φ. 166.....	177
51	Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἀγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ Εὐχὴ ἡγουν ποίησις μύρου, φ. 124.....	178
52	Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Κιβώριον [PG 99, 1793].....	180

53	Ἐγκαίνια Βασιλικῆς (Ναοῦ) – Angoulême Sacramentary (800)	181
54	Ἀφιέρωσις Ναοῦ – Drogo Sacramentary (826-855)	182
55	EBE 210, Χειρόγραφον μὲ ὀμίλιες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ.)	183
56	Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' - Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα, [Vat.gr.1613, φ. 324] (Ι' αἰ.)	184
57	Ἔτερες Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων	188
58	Ἅγιος Νικήτας Στρεβῆτος, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου (990-1080)	189
59	[Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδιδων (1055-1063), Προθεωρία Κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ Θεῷ Λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, [PG 140, 444-448]·	191
60	Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θεῆς Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ΙΑ-ΙΒ' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ. 180-183.....	201
61	Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis) - Ἄνοιγμα ἁγίων θυρίων, 12 ^{ος} αἰ., φ. 27β	203
62	Leo Tuscus (12 ^{ος} αἰ.) - Καταγραφὴ τῆς Θεῆς Λειτουργίας στὴν Κωνσταντινούπολη 204	
63	Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310)· Παράφρασις εἰς τὰς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, Εἰς τὴν Η' Ἐπιστολὴν [PG 4, 468D-469A]	205
64	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Τρία Καταπετάσματα.....	206
65	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secretum, Κλειστὸν Κιβώριον στὴν Ἁγία Ἀναφορά	207
66	Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secreta («Τὰ Μυστικά», Ἁγία Ἀναφορά / Μυστικὲς Εὐχές)	208
67	Ἅγιος Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1300-1379), Τάξις Ἱεροδιακονίας, [PG 154, 752]	209
68	Ἐπὶ χειροτονία διακόνου, Λειτουργικὰ Χφφ, [D II, σ. 345 (ΙΔ' αἰ.), κ.ἀ.]	210
69	Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης (+1429), [PG 155, 732A]	211
70	Διακονικά Κατηχουμένων, [PG 1, 717D-718D]	216
71	Διακονικά Κατηχουμένων - Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (+407), [PG 59, 520]..	217
72	Διακονικά Κατηχουμένων τῆς Προηγιασμένης Λειτουργίας – Σινᾶ χφ. 1040 [D II, σ. 130] ³⁹⁶ , 12 ^{ος} αἰ.....	217
73	Διακονικά Κατηχουμένων - Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12 ^{ος} αἰ., ΙΑΚ, [S, σ. 238] ⁴³⁵	218
74	Διακονικά Κατηχουμένων - Paris gr. 2509, 12 ^{ος} αἰ., ΙΑΚ ⁴³² , [S, σ. 239] ⁴³⁵	218

75	Διακονικά Κατηχουμένων - Vat. gr. 2281 (Rotulus Vaticanus), 13 ^{ος} αἰ., ΜΚ , [S, σ. 22]	219
76	Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι	220
77	Ὁ Ἄμβων τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)	222
78	Ἕτεροι Ἄμβωνες.....	227
78.1	Ὁ Ἄμβων ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου.....	227
78.2	Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ Σολέᾳ) τοῦ Ὀκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.).....	228
78.3	Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ Ὀκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.)	230
78.4	Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας	231
78.5	Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς στό Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050).....	232
79	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης μὲ Καταπετάσματα (Λειψανοθήκη τῆς Pola), 440 μ.Χ.	233
80	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204).....	234
81	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα σὲ ἀπεικόνιση Δισκαρίου τοῦ 565	236
82	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα Βυζαντινοῦ Ναοῦ στὴν Βενετία (639).....	237
83	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Βασιλικῆς στό Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)	238
84	Τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας (1063)	241
85	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)	245
86	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀπεικόνιση Δισκοπότῃρου τοῦ 6 ^{ου} -7 ^{ου} αἰ.....	247
87	Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀγιογραφία Ἀρμένικου Ναοῦ (10 ^{ος} αἰ.).....	248
88	Ἅγιος Γεώργιος Θεσ/νίκης Ῥοτόντα (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.)	249
88.1	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος.....	249
88.2	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἕτερον Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος.....	250
88.3	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἄμβων ἢ Κιβώριον Ἀγ. Τραπεζῆς καὶ Σταυρός ...	251
88.4	Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα	252
89	Ἅγιος Ἀπολλινάριος Ῥαβέννας (6 ^{ος} αἰ.) – Ἱερὰ Κιβώρια, καὶ Παραπετάσματα	254
89.1	Τὸ τελευταῖον Ἱερὸν Κιβώριον τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου.....	255
90	Παναγία Ἑκατονταφυλιανή (Πάρος), Εὐφρασιανή Βασιλική (Κροατία) – Ἱερὰ Κιβώρια	256
91	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Δυτικούς	260

92	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ἀρμένιους, Ἀσσύριους, Χαλδαίους, Αἰθίοπες, καὶ Κόπτες μέχρι τὴν σήμερον.....	262
93	Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (+1429)	269
94	Τὸ Καταπέτασμα στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον) ἐν ἔτει 1655 270	
95	Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ῥωσσίας	272
96	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ῥώσσους τῆς Διασπορᾶς (ROCOR)	274
97	Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Παλαιόπιστους Ῥώσσους.....	276
97.1	Μὲ Ἀρχιερέα (Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, Συλλείτουργον).....	276
97.2	Ἄνευ Ἀρχιερέως (Συλλείτουργον).....	278
98	Τὸ Καταπέτασμα στὴν «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ἀμερική» (OCA).....	280
99	Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας	283
100	Ἐπίλογος	284
101	Ἀναφορές.....	286
102	Σχετικὰ μας ἄρθρα	296

Εὐρετήριον Εικόνων

Εικ. 2-1. Παλαιοχριστιανική τρίκλιτη Βασιλική στό Βουθρωτό (4 ^{ος} – 6 ^{ος} αἰ.). Τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχῃ, καὶ τὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ χωρίζονται ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸν μὲ φαρδιὲς πεσσοστοιχίες.....	19
Εικ. 2-2. Τὸ Σύνθρονον (6 ^{ος} αἰ.) τῆς ἐκκλησίας Παναγία τῆς Χάριτος στὸ Γκράντο τῆς Ἰταλίας, λιτόν, καὶ ἀσκητικόν, καὶ ὑπερυψωμένο τὸ στασίδι τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τρεῖς βαθμίδες.	21
Εικ. 3-1. Βασιλική τοῦ Ὑψηλομετώπου Λέσβου· Κίονες μετ’ ἐγκοπῶν κατὰ τὰς βάσεις. ²³	23
Εικ. 3-2. «Πρὸς γυναικωνίτη» (ὑπερῶν). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες στὸν Ναόν. Ἱερὸς Ναὸς Ὁσίου Ἀντωνίου Βεροίας (1904), (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	24
Εικ. 4-1. Ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος, χαμηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Ξυλόστεγος Βασιλική, Ἰ.Ν. Ἀγ. Βαρβάρας (Ἀχαρναί). Μετόχιον Ἀγ. Αἰκατερίνης Σινᾶ. Ὁ Σολέας ὑπερυψωμένος μία βαθμίδα, καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα τρεῖς βαθμίδες ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν. Τὸ φράγμα τοῦ Σολέα ἔχει διάτρητα θωράκια, καὶ τοῦ Βήματος συμπαγὴ θωράκια. Οἱ Χοροὶ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι στὸ κεντρικὸν κλίτος ἐντὸς τοῦ Σολέα (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).....	27
Εικ. 5-1. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ. Saint Gayane Ἐκκλησία (630), Ἀρμενία. Φαίνεται καὶ τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχῃς τοῦ Βήματος, βλ. 262.	31
Εικ. 5-2. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ. Akhtala (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία. Τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχῃς τοῦ Βήματος, βλ. 262.....	31
Εικ. 5-3. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ/Ἀψίδα. Burdj Hedar, Συρία.	32
Εικ. 5-4. Τὸ Βῆμα στὴν ὑψωμένη Κόγχῃ. Παλαιοχριστιανική Βασιλική στό Βουθρωτό (4 ^{ος} – 6 ^{ος} αἰ.).....	32
Εικ. 5-5. Βασιλική στὴν περιοχὴ Ἀσκληπιείου Δήλου. Τὸ ὑπερυψωμένο Βῆμα, βλ. κεφ. 76.	33
Εικ. 5-6. Τὸ ἐπίπεδο δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινὸς Σολέας) καὶ τὸ Βῆμα (δεξιὰ) στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχῃ τῆς Βασιλικῆς Δαφνουσίων Λοκρίδος, ἀπὸ νότου, βλ. κεφ. 76.	33
Εικ. 5-7. Θεία Κοινωνία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Κλειστὰ (ἀπλωμένα) Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.	34
Εικ. 5-8. Τὸ Σύνθρονον (6 ^{ος} αἰ.) στὸν Ἅγιο Βιτάλιο, Ραβέννα, Ἰταλία. Βλ. ἐπίσης, Εικ. 2-2.	35
Εικ. 5-9. Ἱερὸς Ναὸς Ἀγ. Νικολάου στὰ Μύρα τῆς Λυκίας (520 μ.Χ.), μὲ τὸ ὑπερυψωμένο ἀμφιθεατρικὸ Σύνθρονον, τὴν Ἀγία Τράπεζα, τὸ ὑπερευρύχωρον Κιβώριον, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος.....	38
Εικ. 5-10. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθήμενοι σὲ τύπο Συνθρόνου.....	39
Εικ. 5-11. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) μὲ διάτρητα θωράκια κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ξυλίνων δρυφάκτων. Βασιλική τῶν Δαφνουσίων Λοκρίδος (4 ^{ος} αἰ.), βλ. κεφ. 76.....	42
Εικ. 5-12. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μὲ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα. Παλαιοχριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (4 ^{ος} -5 ^{ος} αἰ.), σ. 233.....	43
Εικ. 5-13. Φράγμα μὲ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Παρεκκλήσι S. Prosdocimo (6 ^{ος} αἰ.), Padova.	44
Εικ. 5-14. Οἱ δύο εὐρεθέντες ἀνόμιοι ἄνευ ἀπολήξεως πεσσίσκοι στὴν Βασιλική τῆς Θεοτόκου τῆς Χαλκοπράτειας. ⁶⁰	45
Εικ. 5-15. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μὲ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Ἅγιος Μάρκος Βενετίας (1850 !), σ. 241.	46
Εικ. 5-16. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μὲ Κίονες. Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία), 7 ^{ος} αἰ., σ. 237. Τὰ Καταπετάσματα σήμερὰ ἔχουν ἀφαιρεθεῖ.....	47
Εικ. 5-17. Ἱερὸν Βῆμα τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου μὲ τὴν ὑπερμεγέθη Ἀγία Τράπεζα. Στὴν κρηπίδα, μποροῦσε ἄνετα νὰ μπεῖ Ἱερὸν Κιβώριον, μὲ παραπετάσματα, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ προσεύχεται ἀπερίσπαστα ἐντὸς αὐτοῦ (μὲ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα) τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπως παλαιά. Τὸ Σύνθρονον εἶναι σύγχρονη προσθήκη τῆς	

τελευταίας δεκαετίας. Φαίνεται καὶ ἡ νότια Ἀψίδα ἐπὶ τοῦ στενοῦ «ἐγκαρσίου κλίτους» τοῦ Βήματος. (φωτογραφία ΠΔΠ, 2023).	48
Εἰκ. 5-18. Ἱερὸς Μητρ. Ναὸς Ἀπ. Παύλου Κορίνθου (φωτ. ΠΔΠ, 2023). Μὲ Ἀμφίθυρα, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα, καὶ τοὺς Χοροὺς ἐντὸς τοῦ Σολέα (καὶ τοῦ «κεντρικοῦ κλίτους»), καὶ μὲ τὸν Ἀμβωνα καὶ τὸν Ἐπισκοπικὸ θρόνο ἐντὸς τοῦ Σολέα, βλ. σσ. 18, 228.	49
Εἰκ. 5-19. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), καὶ ὑψηλὸ φράγμα Βήματος κατὰ τὴν Παράδοσιν. Ἅγιος Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2021). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 4-1.....	49
Εἰκ. 5-20. Πεσσίσκοι μετὰ συμφυῶν κιονίσκων στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἅγιος Νικόλαος Κορίνθου (ἀριστερά), καὶ Ἅγια Βαρβάρα Ἀμφιάλης Κερατσινίου (δεξιά). Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	50
Εἰκ. 5-21. Κιονίσκοι ὄχι ἐπὶ πεσσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ θωρακίων, στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἀπόστολος Παῦλος Κορίνθου. Σύγχρονη ἐποχὴ. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023). Βλ. Εἰκ. 83-1.....	51
Εἰκ. 6-1. Ἡ θέσις τοῦ Τέμπλου μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen), στοὺς Δυτικούς Ναοὺς.	55
Εἰκ. 6-2. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ μετακινίων Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχὴ), βλ. σ. 237.	56
Εἰκ. 6-3. Santa Maria, Cosmedin ⁸⁵ . Λεῖπουν οἱ θύρες, καὶ τὰ μετακίονα Καταπετάσματα καὶ τοῦ φράγματος, καὶ τοῦ Κιβωρίου. Φαίνεται ἐπίσης, τὸ Τέμπλον, καὶ ὁ «Κλῆρος» (Schola Cantorum, ὁ χώρος δηλαδὴ τοῦ Ἀμβωνος (2) καὶ τῶν Ψαλτῶν) μὲ σχετικὰ ὑψηλὸν τοῖχον, βλ. δικό μας σημερινὸ Σολέα.....	56
Εἰκ. 6-4. Δυτικὸς Ναός, Ἐπιβίωσαν Rood Screen ἄνευ Καταπετασμάτων (νὰ μὴ φθάσουμε νὰ λέμε «ἐπιβίωσαν» γιὰ τὰ Τέμπλα μας). Λεῖπει ἐπίσης τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ.	57
Εἰκ. 6-5. Rood Screen (=Χώρισμα/Τέμπλο μὲ Σταυρό) ⁷⁹ . Εἰδικὰ τὸ Cathedral Screen (ἀριστερά) εἶναι συμπαγέστατο σὰν τὸ δικό μας Τέμπλο. Τὸ δεξιὸ δὲν εἶναι συμπαγές, ἀλλὰ πρὶν τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν «Διαφωτισμό» εἶχε καταπετάσματα.	58
Εἰκ. 6-6. Τὸ Ἀναλόγιον στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, ἐντὸς τοῦ Τέμπλου.....	58
Εἰκ. 6-7. Τὸ Rood Screen (φράγμα τοῦ Σολέα) τοῦ Westminster Abbey (πρὸς ἀνατολὰς).....	59
Εἰκ. 6-8. Τὸ Rood Screen τοῦ Westminster Abbey, καὶ ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν (πρὸς δυσμὰς).	60
Εἰκ. 6-9. Τὸ κατεδαφισθὲν συμπαγὲς Rood Screen τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων.....	61
Εἰκ. 6-10. Frans Hogenber – The Calvinist Iconoclastic Riot of August 20, 1566. Δηλ. ἡ Καλβινιστικὴ Εἰκονομαχικὴ ἐξέγερση τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1566. Wikimedia, 11/11/2023.	61
Εἰκ. 6-11. Βασιλικὴ τῆς Παναγίας στὸ Lago (Moscufo), Ἰταλία, μὲ ἀφαιρεμένο τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Rood Screen). Σύγκρινε μὲ τὸ κεφ. 83.	62
Εἰκ. 7-1. Ἅγια Σοφία. Ὁ κυρίως Ναός, ὁ Ἀμβων καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα μὲ τὸ ὑψηλὸ φράγμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, καὶ τὸ πολύβαθμον Σύνθρονον.....	65
Εἰκ. 7-2. Ὁ Ἀμβων τῆς Ἁγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 77. Πίσω φαίνεται τὸ Ἱερὸν μὲ κλειστὰ (ἀπλωμένα) τὰ Καταπετάσματα, καὶ τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς. Λεῖπουν τὰ ἅγια θύρια (Ἀμφίθυρα) βέβαια.	65
Εἰκ. 7-3. Ὁ 2 ^{ος} ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 77.....	66
Εἰκ. 7-4. Ἀγ. Χαράλαμπος Κατερίνης (φωτ. ΠΔΠ 2011). Οἱ χοροὶ τῶν Ψαλτῶν (Ἀναλόγια) στὸν Σολέα (δὲν εἶναι περιφραγμένοι, ἀλλὰ εἶναι ὑπερυψωμένοι κατὰ μία βαθμίδα) στὸ κεντρικὸ κλίτος τοῦ Ναοῦ.....	67
Εἰκ. 7-5. Παλαιόπιστοι Ρώσσοι: Ψάλλοντες τὸ Χερουβικὸν (ἐνωμένοι οἱ δύο Χοροὶ) ἀπὸ τὴν θέση τοῦ παλαιοῦ Ἀμβωνος, σ. 276.....	67
Εἰκ. 7-6. Δυτικὸς Ναός, Οἱ χοροὶ τῶν Ψαλτῶν στὸ κέντρον καὶ ἔμπροσθεν τοῦ Βήματος μὲ κεντρικὸν Ἀναλόγιον (φαίνεται καὶ «μοντέρνο» (ἐποχῆς) Κιβώριον μὲ 3 καταπετάσματα. ἔχει ἀφαιρεθῇ τὸ Καταπέτασμα ἢ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ μετὰ τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν Διαφωτισμό). Βλέπε καὶ τὸ Westminster Abbey.....	68
Εἰκ. 7-7. Westminster Abbey (περ. 1897-1922). Ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν (στὰ στασίδια δεξιά καὶ ἀριστερά) ἐντὸς τοῦ Rood Screen (ἢ φωτογραφία πρὸς ἀνατολὰς). Σήμερα ἔχει συρρικνωθεῖ πρὸς τὰ ἄκρα, ὁ διάδρομος διπλασιάστηκε. Φαίνεται καὶ κεντρικὸ Ἀναλόγιον στὸ βάθος. Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 6-8.	69

Εικ. 8-1. Αναπαράσταση του φράγματος του Ίερού Βήματος τῆς Ἀγίας Σοφίας, με κλειστά (ἀπλωμένα) τὰ Παραπετάσματα.....	73
Εικ. 8-2. Τὸ φράγμα τοῦ Ίερού Βήματος τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), κεφ. 80. Λείπουν τὰ Ἀμφίθυρα, καὶ φυσικὰ οἱ Κιγκλίδες / Κίονες εἶχαν Παραπετάσματα ἀνάμεσά τους, με Σταυρούς, σχέδια/εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, κ.ἄ. 74	
Εικ. 8-3. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher), Κροατία, 440 μ.Χ., κεφ. 79.....	74
Εικ. 8-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας. Μετακίονια Παραπετάσματα.....	75
Εικ. 9-1. Παλαιὸν ἀρτοφόριον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ Κιβωρίου.	78
Εικ. 9-2. Τὸ Ίερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), σ. 245. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα ἀπὸ τὴν ἀπεικόνιση.	80
Εικ. 9-3. Καταπετάσματα στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα (Choir Screen / Chancel) τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, σ. 237. Τὴν σήμερον, ἔχουν φυσικὰ ἐξαφανιστεῖ.....	83
Εικ. 10-1. Ἁγία Σοφία. Θύρα στὸν Νάρθηκα. Τὰ ὀριζόντια τμήματα τῶν Σταυρῶν ἔχουν ἀφαιρεθεῖ. Φαίνονται καὶ οἱ γάντζοι ἐπάνω γιὰ τὸ Καταπέτασμα τῆς θύρας.....	90
Εικ. 16-1. Βῆλα-παραπετάσματα στὸ φράγμα τοῦ Ίερού Βήματος. Ξυλόστεγος Βασιλική, I.N. Ἀγ. Βαρβάρας (Ἀχαρναί). Μετόχιον Ἀγ. Αἰκατερίνης Σινᾶ (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).....	110
Εικ. 16-2. Παρεκκλήσιον Ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, με Βῆλα-Παραπετάσματα στὸ φράγμα τοῦ Ίερού Βήματος. Ίερὰ Μονὴ Ἀγ. Χρυσόστομου Σμύρνης καὶ Ἀγ. Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης, Δερβενάκια Κορινθίας (φωτ., ΠΔΠ, 2003).	111
Εικ. 21-1. Ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (I.M. Ὁσίου Λουκά Στειριώτου).....	128
Εικ. 23-1. Τὸ Σύνθρονον, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα (με τὸν Σταυρόν) στὸ κέντρον τῆς Ἀψίδος/Κόγχης. Τὸ φράγμα τοῦ Βήματος, εἶναι τὸ Καταπέτασμα κατὰ μῆκος τῆς χορδῆς. Ἀρμένικος Ναός. Akhtala (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.....	133
Εικ. 26-1. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Μέγας. Εἰκὼν ἀπὸ τὸ toeilhtarion.	137
Εικ. 33-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Γ' αἰ., κεφ. 55, σ. 183.	146
Εικ. 35-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. I.M. Κοιμήσεως Θεοτόκου Σοφικοῦ Κορινθίας. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).	150
Εικ. 40-1. Αναπαράσταση Τέμπλου καὶ Ίερού Ἀγίας Σοφίας ¹¹⁶ . Βλ. ἐπίσης, σσ. 233, 245.	159
Εικ. 40-2. Αναπαράσταση τοῦ ἀργυροῦ κιβωρίου τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πολῆς με πυραμιδωτὴ στέγη (Ὁρλάνδος).....	160
Εικ. 41-1. Αναπαράσταση τῶν Καταπετασμάτων τοῦ Ίερού τῆς Ἀγ. Σοφίας ¹¹⁶ . Βλ. ἐπίσης, σσ. 233, 245.....	161
Εικ. 42-1. Ίερὸν Κιβώριον, Θεσσαλονίκη, Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα, Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC, καὶ ἀναπαράστασις.....	163
Εικ. 46-1. Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς. Εἰκὼν ἀπὸ antifono.gr.	167
Εικ. 47-1. Ἁγία Εὐφημία, Κωνσταντινούπολις, 7 ^{ος} αἰ.. Ὁ Ἀμβων, ὁ Σολέας (διάδρομος), οἱ Κιγκλίδες με τὸ περιστύλιον, τὸ Ίερὸν με τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸ Κιβώριον, καὶ ὁ Ἀρχιερατικὸς Θρόνος (λείπουν τὸ τετράβηλον τοῦ Κιβωρίου, τὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ τὰ καταπετάσματα ἀνάμεσα στὶς Κιγκλίδες, οἱ Εἰκόνες).	169
Εικ. 49-1. Τμῆμα χειρογράφου Εὐχολογίου, Barb. Gr. 336, Η' αἰ., Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.	176
Εικ. 52-1. Ὁσῖος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Εἰκὼν ἀπὸ romfea.gr.	180
Εικ. 55-1. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Γ' αἰ.	183
Εικ. 56-1. Ἡ Προσκύνησις τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγ. Ἀποστόλου Πέτρου (16/1), Vat.gr.1613, φ. 324, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.....	184
Εικ. 56-2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. Vat.gr.1613, φ. 198, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.	185
Εικ. 56-3. Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Σολομώντος. Τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. Ἀγιογραφία/ Φωτογραφία ἀπὸ ἀνώνυμο Ἡμερολόγιον.....	186
Εικ. 56-4. Ἡ Ὑπαπαντή. Τὸ Κιβώριον μετὰ παραπετασμάτων. Αἶγινα, Παληοχώρα. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).....	187
Εικ. 57-1. Ἀπεικόνισις ὑψηλοῦ Φράγματος με Καταπετάσματα, καὶ τὸ Μέγα Καταπέτασμα σηκωμένο.....	188
Εικ. 57-2. Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων. ³⁷²	188
Εικ. 61-1. Ἀνοίγμα ἁγίων θυρίων. Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12 ^{ος} αἰ., φ. 27β.....	203

Εἰκ. 67-1. Τοιχογραφία Μονῆς Ραβάνιτσα (Ravanica), δεκαετία 1380 (κοντὰ στὸ ἔτος κοίμησής του!), Ἡ Σ' ὕνοδος τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1351 (κώδικα Paris. gr. 1242, φ. 5v), περ. 1370-1375.....	209
Εἰκ. 77-1. Ὁ Ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204) ⁴⁵¹	222
Εἰκ. 77-2. Ὁ Ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204).	223
Εἰκ. 77-3. Ὁ Ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204) ⁴⁴⁰	224
Εἰκ. 77-4. Ὁ 2 ^{ος} ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204). Ἐτέρα ἀποκατάστασις ⁴⁵¹ . Λεῖπουν τὰ Καταπετάσματα τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου.....	225
Εἰκ. 77-5. Ὁ 2 ^{ος} ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204). Ἐτέρα ἀποκατάστασις. Ἐπρεπε νὰ ἔχουν μπεῖ καὶ τὰ Καταπετάσματα στὴν ἀπεικόνισι.	226
Εἰκ. 78-1. Ὁ Ἄμβων ἐκ τοῦ Μηρολογίου Βασιλείου. Vat.gr.1613, φ. 131, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.	227
Εἰκ. 78-2. Ὁ ἐν τῷ Σολέα τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων Ἄμβων.	228
Εἰκ. 78-3. Ὁκταγωνικὴ Ἐκκλησίᾳ Φιλίππων, Στυλ. Πελεκανίδης, ΠΑΕ(1978), Μέρος ἐκ τοῦ Παρενθέτου Πίνακος Β'.....	229
Εἰκ. 78-4. Ὁ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου Ἄμβων.....	230
Εἰκ. 78-5. Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπ. Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας.....	231
Εἰκ. 78-6. Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Ὁ Ἄμβων ἐφάπτεται τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. περισσότερα, κεφ. 83. ⁴⁵⁵	232
Εἰκ. 79-1. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher) ἀπὸ ἐλεφαντοστό, Κροατία, 440 μ.Χ., δεικνύουσα τὸν Παλαιохριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (Ἱερό, Πρεσβυτέριον, καὶ μαρτυρεῖο τοῦ Ἀπ. Πέτρου) μὲ ὑψηλὸ φράγμα Πρεσβυτερίου, καὶ μετακίονια καταπετάσματα.....	233
Εἰκ. 80-1. Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204). Τὰ τεῖχη ὅμως ποὺ λείει ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος εἶναι σίγουρα πολὺ πιδὺ ψηλά. Ἐπίσης μᾶλλον οἱ τρεῖς ἄκριανοὶ κίονες σὲ κάθε ἄκρη, θὰ πρέπει νὰ ναι κάθετοι στὴν πρόσοψη. Δηλ. 6 κίονες μπροστά, 3+3 στὰ πλάγια.....	234
Εἰκ. 80-2. Φράγμα τοῦ Βήματος μὲ εἰκόνες ἀντὶ καταπετασμάτων. Ἄγ. Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. (Λεῖπει ὁ Σταυρὸς ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια – Ωραία Πύλη).....	235
Εἰκ. 80-3. Ἐτέρα ἀπεικόνισις τῶν Κιγκλίδων / Τέμπλου, Ἄμβωνος, Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.....	235
Εἰκ. 81-1. Ὑψηλὸ φράγμα σὲ Δισκάριον (6 ^{ος} αἰ.) μὲ τὴν ἀπεικόνισι τῆς Κοινωνίας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (Dumbarton Oaks).....	236
Εἰκ. 82-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία). Λεῖπουν φυσικά -τὴν σήμερον- τὰ Παραπετάσματα.....	237
Εἰκ. 83-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. ⁴⁵⁵ Διακρίνεται ὁ Ἄμβων, τὸ Πρεσβυτέριον (Σολέας) καὶ τὸ ὑπερυψωμένον Βῆμα μὲ τὸ Κιβώριον. Φαίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος.	238
Εἰκ. 83-2. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στό Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Διακρίνεται ὁ κώδων τοῦ Βήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέον ἄλλη δοκὸς ἢ ραβδος κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ἴσως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἀν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή. ⁴⁵⁵	239
Εἰκ. 83-3. Τὸ Βῆμα, πέντε βαθμίδες ὑψηλότερα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα. ⁴⁵⁵ Διακρίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος, καὶ κομμένη (;) δοκὸς ψηλὰ στὰ δεξιὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος, βλ. Εἰκ. 83-2.....	240
Εἰκ. 84-1. Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας τὸ 1881.....	241
Εἰκ. 84-2. Ἐτέρα ἀπεικόνισις τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, μὲ μετακίονια Παραπετάσματα (ἐκτὸς ὥρας ἀκολουθίας). Σήμερα φυσικά δὲν ὑπάρχουν.....	241
Εἰκ. 84-3. Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας. Καὶ ὁ τεράστιος Σταυρὸς καὶ τὸ Τέμπλον (Rood Screen), καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Τράπεζα.....	242
Εἰκ. 84-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας, σήμερα. Ἄνευ, φυσικά, παραπετασμάτων.....	243
Εἰκ. 84-5. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ ὑψηλὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχή), βλ. σ. 237.....	244
Εἰκ. 85-1. Τὸ 2 ^{ον} Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204). Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ τετράβηλο.....	245

Εικ. 85-2. Ἁγία Σοφία, ἔνθετη μαρμάρινη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη. Ἀριστερά σὲ ἀναπαράσταση τοῦ Lethaby καὶ δεξιά τοῦ Ἀντωνιάδου. Βλ. ἐπίσης Στουφῆ-Πουημένου, ὁ.π., σ. 152.....	246
Εικ. 86-1. Γυάλινο ἅγιο Δισκοπότηρον μὲ ἀπεικόνιση Κιβωρίου μετὰ Παραπετασμάτων (βήλων), Dumbarton Oaks.	247
Εικ. 87-1. Akhtala (Pghindzavank) (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία. Βλ. ἐπίσης κεφ. 92, σ. 262.....	248
Εικ. 88-1. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC.....	249
Εικ. 88-2. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη) - CC BY-NC.	250
Εικ. 88-3. Ἀμβων ἢ Κιβώριον. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος.....	251
Εικ. 88-4. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα.....	252
Εικ. 88-5. Λεπτομέρεια. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα. Ἁγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη).....	253
Εικ. 89-1. Ἅγιοι ἐντὸς Ἱεροῦ Κιβωρίου, μὲ ἀνελκυσθέντα παραπετάσματα.....	254
Εικ. 89-2. Παραπετάσματα σὲ παλάτι.	254
Εικ. 89-3. Φωτογραφία τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου, τῶν μέσων τοῦ 19 ^{ου} αἰῶνος.	255
Εικ. 90-1. Ἁγία Τράπεζα μὲ Σταυρόν καὶ Κιβώριον (μὲ τὰ σίδηρα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).....	256
Εικ. 90-2. Τὸ Κιβώριον, ἢ Ἁγία Τράπεζα, τὸ Σύνθρονον, Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος.....	257
Εικ. 90-3. Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. Προφανῶς ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι πολὺ νεώτερη. Παλαιὰ οἱ Ἅγιες Τράπεζες ἦσαν μικρότερες ἀπὸ τὶς σημερινές, καὶ ἦσαν ἀρκετὰ ἐντὸς τοῦ Κιβωρίου νὰ χωράει τὸν Ἱερέα ἐντὸς μὲ τὰ βήλα (παραπετάσματα) κλειστά.	258
Εικ. 90-4. Κιβώριον (μὲ τὰ σίδηρα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Εὐφρασιανὴ Βασιλική, Κροατία. Οἱ κίονες εἶναι τοῦ 6 ^{ου} αἰ., ἐνῶ ὁ θόλος τοῦ 1277.	259
Εικ. 92-1. Ἀρμένικος Ναὸς μὲ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.	263
Εικ. 92-2. Saint Gayane Church (630), Ἀρμενία.	264
Εικ. 92-3. Geghard (1215), Ἀρμενία.....	264
Εικ. 92-4. Haghpatavank (10 ^{ος} -13 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.....	265
Εικ. 92-5. Akhtala (10 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.	265
Εικ. 92-6. Gandzasar (13 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.	266
Εικ. 92-7. Sagmosavank (13 ^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.	266
Εικ. 92-8. Αἰθιοπικὸς Ναός. ἔχουν «Τέμπλο» μετὰ Καταπετασμάτων, καὶ Κιβώριον ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς ἐπίσης μὲ Καταπετάσματα. Τὰ Καταπετάσματα ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. Ἡ πάνω φωτογραφία δείχνει τὴν στιγμή πού ἀνοίγουν τὰ Καταπετάσματα.....	267
Εικ. 92-9. Ἄλλος Αἰθιοπικὸς Ναός, μὲ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, καὶ Κιβωρίου).	268
Εικ. 96-1. Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλά μέχρι ἐπάνω) κλείνουν στὸ Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. ⁵¹⁵	275
Εικ. 97-1. Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ἐνωμένοι οἱ δύο Χοροὶ) ἀπὸ τὴν θέση τοῦ παλαιοῦ Ἀμβωνος. ²²⁰	277
Εικ. 97-2. Ἡ Μ. Εἵσοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Διάκονος ἔχει στὴν κεφαλὴ τὸν ἅγ. Δίσκον κεκαλυμμένον.....	277
Εικ. 97-3. Ἡ στιγμή πού κλείνει τὸ Μεγάλον Καταπέτασμα στὴν Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία (μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, Χερουβικόν).....	277
Εικ. 97-4. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ, ἔμπροσθεν τοῦ κλειστοῦ μεγάλου Καταπετάσματος μὲ τὸν Σταυρόν (σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία).....	278
Εικ. 97-5. Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.	278
Εικ. 97-6. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.....	279
Εικ. 98-1. Ἡ στιγμή πού ὁ Ἱερεὺς κλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον (μετὰ τὸ Χερουβικόν).....	280
Εικ. 98-2. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχὴ μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.	281
Εικ. 98-3. Τὸ Πιστεύω (φαίνεται καὶ ὁ ῥιπίζόμενος ἀήρ) μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια, ἀνοιχτὸ τὸ καταπέτασμα.....	281

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 98-4. Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ῥώσσοι (ὑπο)κλίνονται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν ὅταν τὸν εὐλογοῦν, καὶ δέχονται «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου».	281
Εἰκ. 98-5. Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία ... , καὶ κλείνεται τὸ Καταπέτασμα.	282
Εἰκ. 98-6. Ὁ Ἱερεὺς ἀνοίγων τὰ ἅγια θύρια πρὸς τῆς Θείας Κοινωνίας, (ὑπο)κλίνεται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν. Τὸ Καταπέτασμα ἀνοίχθη ὑπὸ τοῦ Διακόνου.	282

Εύρετήριο Πινάκων

Πίναξ 15-1. Παράδοσις του Καταπετάσματος εις τὸ Ἅγιον Ὄρος.	108
Πίναξ 16-1. Παράδοσις του Καταπετάσματος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.	120

1 Τὸ κλείσιμο τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν τοῦ Ναοῦ

Εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Ἐκλείναν δέ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Α. Για νὰ μὴν εἰσέλθουν μέσα στὴν Ἐκκλησία οἱ Κατηχούμενοι, οἱ Μετανοοῦντες (καὶ οἱ ἄπιστοι, ἢ ἀμύητοι), μετὰ τὴν ἐκβολή τους, γιὰ νὰ μὴν (λάθρα) κοινωνήσουν, καὶ γιὰ νὰ μὴν συμπροσευχηθοῦν στὴν Ἀναφορὰ μὲ τοὺς Πιστοὺς, διότι στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν Τάξεις μὲ σαφῆ ὅρια ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες.⁴

Β. Για νὰ μὴν τυχὸν ἀνοιχθοῦν οἱ θύρες, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Πιστῶν, καὶ φυσικὰ τῶν Κληρικῶν, σὲ αὐτὴν τὴν ἱερότατη χρονικὴ περίοδο, καὶ φυσικὰ γιὰ νὰ μὴν κοινωνήσουν οἱ μὴ πιστοί, ποὺ τυχὸν λάθρα εἰσέλθουν.

Γ. Καὶ γιὰ νὰ μὴν μπαινοβγαίνουν οἱ Πιστοί, ὥς τινὲς τὴν σήμερον.

Παρακάτω, καὶ στὶς ἀντίστοιχες σημειούμενες σελίδες τοῦ παρόντος ἄρθρου θὰ εὑρητε περαιτέρω ἀνάλυσιν.

Διαταγαὶ Ἀποστόλων [PG 1, {737, 1089}], σσ. **124, 126,**

Ἀγ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου [PG 3, 425C-428A], σ. **127,**

ΚΒ' Κανὼν Συνόδου τῆς Λαοδικείας, σ. **138,**

Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 57, 310-311], σ. **147,**

Τοῦ αὐτοῦ [PG 49, 370-372], σ. **149,**

Ἀγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ [PG 91, 693B], σ. **166.**

⁴ Τάξεις μὲ σαφῆ ὅρια ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ στὸ κράτος, καὶ στὶς ἐταιρεῖες καὶ παντοῦ, καὶ ποτὲ ὁ ἐργάτης, ἢ καὶ ὁ διευθύνων μηχανικός, δὲν συμμετέχει στὶς τακτικὲς συνελεύσεις τῶν ἀνωτέρων του, οὔτε καὶ ἀκούει τὰ λόγια τους, ἐκτὸς ὅσων οἱ ἀνώτεροί τους τοὺς λένε ἢ ἐνημερώνονται βάσει τῶν κανονισμῶν. Τὸ αὐτὸ καὶ στὸ κράτος, καὶ στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες, καὶ τὶς κυβερνήσεις. Γιατὶ στὴν Ἐκκλησία νὰ εἶναι χῦμα ὅλα ὅπως θέλουν τινὲς τάλανες μεταρρυθμιζόντες καὶ οἱ ἀλιβάνιστοι, καὶ δὲν σέβονται οὔτε Παράδοση, οὔτε Ἐκκλησία, οὔτε τίποτε;

Όμως είναι επίσης γεγονός, παραθεωρείται από την βιβλιογραφία των ἐσχάτων χρόνων, ὅτι καὶ στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἐκλείνε ἐπίσης καὶ ἡ θέα πρὸς τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἐκλείναν δηλ. τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα, τὰ Ἀμφίθυρα **τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς**.⁵ Τὰ Ἀμφίθυρα μαρτυροῦνται ἤδη στὴν πρώτη Ἁγία Σοφία, σ. 136. Θὰ τὸ δοῦμε ἀργότερα.

⁵ Τὰ ἀρχαῖα χρόνια (6^{ος}-7^{ος} αἰ.), **Ἀναφορά, λογιζόταν καὶ ἡ Εὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς (ποὺ ὑπάρχει καὶ σήμερα στὰ Ἱερατικά, μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον)**: «ἤρξατο ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς, καὶ πληρώσας τὴν εὐχὴν τῆς ἁγίας προσκομιδῆς...», Ἰωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016B].

2 Ἡ Διάταξις τῶν Ναῶν (Δ' - Ε' αἱ.)

Τό (ἀπόκρυφον) βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἱ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini)⁶, πρωτογράφηκε στὰ Ἑλληνικά, ἀλλὰ χάθηκε τὸ Ἑλληνικὸ πρωτότυπο, εἶναι σημαντικὸ κείμενο γιὰ τὴν ἱστορία, καὶ τὶς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας (παλαιοχριστιανικοὶ χρόνοι), καὶ χρονικὰ κατατάσσεται στὴν ἴδια ἐποχὴ (ὀλίγον πρὸ⁸ ἢ μετὰ⁹) τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (Constitutiones Apostolorum).

Ὁ μεγάλος ἀρχαιολόγος Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος, καὶ τὶς Ἀποστολικὰς Διαταγές, καὶ τὴν Διαθήκη τοῦ Κυρίου, τὰ ἀναφέρει ὡς πολύτιμες ἐκκλησιαστικὲς πηγές, διότι περιέχουν παραγγέλματα περὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας καὶ πληροφορίες περὶ τοῦ σχήματος τῆς ἐκκλησίας, τοῦ προσανατολισμοῦ αὐτῆς, τῆς θέσεως τῶν διαφόρων αὐτῆς μερῶν, τῶν προσαρτημάτων της, τῶν ἱερῶν ἐπίπλων, τοῦ τόπου στάσεως τῶν διαφόρων κατηγοριῶν πιστῶν, κλπ.⁹

Ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τῆς «Διαθήκης τοῦ Κυρίου», ἔχουμε τὰ ἐξῆς στοιχεῖα, ὅπως μᾶς τὰ διασώζει ὁ Ὁρλάνδος:¹⁰

«Ἡ ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχη τρεῖς εἰσόδους.

Τὸ διακονικὸν νὰ κεῖται δεξιᾷ τῆς δεξιᾶς εἰσόδου,

νὰ ἔχη δὲ αἶθριον μετὰ περιστυλίου.

Ἐντὸς τοῦ αἵθριου πρέπει νὰ εἶναι τὸ βαπτιστήριον μὲ μίαν εἴσοδον καὶ τρεῖς ἐξόδους.

Ἡ ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχη οἶκον [θέσιν]¹¹ τῶν κατηχουμένων (χρησιμεύοντα καὶ ὡς οἶκον τῶν ἐξοριζομένων) μὴ χωριζόμενον δὲ τοῦ κυρίως ναοῦ· διότι οἱ (κατηχούμενοι) εἰσερχόμενοι καὶ ἱστάμενοι ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ ἀκούωσι τὰ ἀναγνώσματα, τὰ πνευματικὰ ἄσματα καὶ τοὺς ψαλμούς.

Ὁ θρόνος (τοῦ ἐπισκόπου) ὀφείλει νὰ εἶναι πρὸς ἀνατολάς, βλ. Σύνθρονον εἰς Εἰκ. 2-2, ἔχων δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τὰς ἑδρας τῶν πρεσβυτέρων, νὰ εἶναι δὲ κατὰ τρεῖς βαθμίδας ὑπερυψωμένος¹², ἐπειδὴ ἐκεῖ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

⁶ *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Ignatius Ephraem II Rahmani, 1899.

⁷ *The Testament of our Lord*, translated by J. Cooper, and A. J. MacLean, Edinburgh, 1902.

⁸ Παν. Ν. Τρεμπέλα, *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι – κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, ἐκδ. Σωτήρ, 1997, σ. 104 στὴν ὑποσημείωση.

⁹ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 36, ἐκδ. δευτέρα, Ἀθῆναι 1994, σ. 28.

¹⁰ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, δ.π., σσ. 28-29.

¹¹ Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν εἶναι ἡμέτερες ἐπεξηγήσεις.

¹² Ἐννοεῖται, τρεῖς βαθμίδες ὑπερυψωμένος μόνον ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου, ὅχι οἱ ἑδρες τῶν πρεσβυτέρων.

Ὁ καθαυτὸ οἶκος (ἐκκλησία) ὀφείλει νὰ ἔχῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ (τῆς μέσης) δύο στοάς [κλίτη] (μίαν) διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ (ἐτέραν) διὰ τὰς γυναῖκας.

Εἰκ. 2-1. Παλαιοχριστιανικὴ τρίκλιτη Βασιλική στο Βουθρωτό (4^{ος} – 6^{ος} αἰ.).¹³ Τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχη, καὶ τὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ χωρίζονται ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν με φαρδιές πεσσοστοιχίες.

Πάντα τὰ μέρη του πρέπει νὰ φωτίζονται, τόσον διὰ νὰ εἶναι εὐκρινές τὸ σχῆμα του, ὅσον καὶ χάριν τῶν ἀναγνωσμάτων.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχῃ καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα).

Νὰ κτίζεται τόπος ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς καθήμενος μετὰ τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ τῶν ἀναγνωστῶν νὰ ἐγγράφῃ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἵτινες προσάγουν προσφοράς,

ὁ δ' ἀναγνώστης ἢ ὁ πρωτοδιάκονος νὰ μνημονεύουν αὐτούς, ἔπειτα δ' οἱ ἱερεῖς καὶ ἡ ὁμῆγυρις νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὰ ὀνόματά των δεόμενοι ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ θέσις τοῦ πρεσβυτέρου πρέπει νὰ εἶναι ἔσωθεν τοῦ βήλου παρὰ τὸν τόπον τῆς μνημονεύσεως.

[...]

¹³ Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στο Βουθρωτό, [Orthodoxia News Agency](https://www.orthodoxia.news), 29/6/2019. (16/11/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως¹⁴ [(ἄμβων)]¹⁵ ν' ἀπέχη ὀλίγον τῆς ἁγίας Τραπέζης [νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα].¹⁶

[...]».

Σύμφωνα δὲ μὲ τὴν ἀρχαιότερη ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους (335 μ.Χ.):

«**Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.** Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιο χώρο δεξιὰ τῆς ἁγίας Τραπέζης. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διάφορες τάξεις τοὺς θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τοὺς, **καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος,** καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὲς] θύρες νὰ ἀκοῦνε. Γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέσση ἁμεμπτος», βλ. Κεφ. 24, σ. 134.

Ἀργότερα θὰ δοῦμε πλήθος ἄλλων σχετικῶν ἀναφορῶν ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες, καὶ ἄλλες πηγές.

¹⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*, ὁ.π., σ. 540: «Τὸ βῆμα τῶν ἀναγινωσκόντων».

¹⁵ Ἡ παρένθεσις «(ἄμβων)» προστέθηκε ἀπὸ τὸν Ὁρλάνδο. Ἡ ἀγγλικὴ μετάφραση ἔχει: «let the place of the lection (or, of the reading) be a little **outside** the altar», *The Testament of our Lord*, ..., ὁ.π., κεφ. 19, σ. 64. Βέβαια ὁ Ἄμβων μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ παλαιοχριστιανικὰ χρόνια, βλ. γιὰ παράδειγμα παρακάτω, Ὁκτάγωνο Φιλίππων, κεφ. 76.

¹⁶ Ἡ μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνωτέρω, ἔχει ὡς «**ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα**». Βλέπουμε ὅτι ἀλλάζει ἢ ...Κάτοψις μὲ τὴν σωστὴ μετάφραση, καὶ ἂν ἐξηγηθεῖ μόνη ἢ παράγραφος αὐτὴ τοῦ Ὁρλάνδου, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸ ὅλον κείμενον θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο μεταξὺ Ἁγίας Τραπέζης καὶ Ἀμβωνος. Ὅταν ὁμως λέει **λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα**, σημαίνει ὅτι ἡ Ἁγία Τράπεζα ἦταν κάπου μέσα. Πού; **Φυσικὰ μέσα ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα.** Καὶ ἡ πρώτη δὲ μετάφρασις τοῦ Συριακοῦ κειμένου στὰ Λατινικά ἔχει ὡς: «Locus legendi lectiones **extra altare** parum ab ipso distet», *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, ὁ.π., κεφ. 19, σ. 25.

Είκ. 2-2. Τὸ Σύνθρονον (6^{ος} αἰ.) τῆς ἐκκλησίας Παναγία τῆς Χάριτος στὸ Γκράντο τῆς Ἰταλίας¹⁷, λιτόν¹⁸, καὶ ἀσκητικόν, καὶ ὑπερυψωμένο τὸ στασίδι¹⁹ τοῦ Ἐπισκόπου κατὰ τρεῖς βαθμίδες.

¹⁷ Shawn Tribe, [Basilica di Santa Maria delle Grazie, Grado, Italy](#) (27/4/2012). 15/10/2023.

¹⁸ Howard Crosby Butler, *Early Churches in Syria – Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University, 1929, σ. 212: “In many of the churches of Southern Syria, notably in the West, North and Southwest Churches at Umm idj-Djimal, and in Saint George at Zorah, there is found a ledge of solid masonry, 50cm. high and 60cm. deep, extending all around the curve of the apse, which much have been a bench for the presbyters and deacons”, δηλ. σὲ πολλοὺς Ναοὺς τῆς νότιας Συρίας, «βρέθηκε προεξοχή ἀπὸ συμπαγῆ τοιχοποιΐα, 50 ἐκ. ὕψος καὶ 60 ἐκ. βάθος, ποὺ ἐκτείνεται γύρω ἀπὸ τὴν καμπύλη τῆς ἀψίδας, ἡ ὁποία (προεξοχή) ὑπῆρξε πάγκος/στασίδι γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους».

¹⁹ Τὸν ὄρο «στασίδι» γιὰ τὴν «Ἐπισκοπικὸ θρόνο», τὸν ἀκούσαμε σὲ ὁμιλία τοῦ Πανιερ. Μητρ. Λεμεσοῦ κ. Ἀθανασίου.

3 Ὁ χωρισμὸς τῶν Φύλων

Στοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους, ὁ χωρισμὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τὶς γυναῖκες, (καὶ τῶν γυναικῶν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες), ἀκόμη καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ παντρεμμένου ζεύγους, ἐτηρεῖτο αὐστηρά, συνήθεια ποὺ ἐκράτησε στὴν Ἑλλάδα μέχρι καὶ τὰ τέλη τοῦ 20^{ου} αἰῶνα, καὶ ἀκόμη κρατεῖ στὰ Μοναστήρια, καὶ σὲ μερικὲς ἐνορίες μὲ παραδοσιακοὺς Ἱερεῖς.

Αὐτὸ εἶναι Ἀποστολικὴ Παράδοσις, ποὺ σήμερα χλευάζεται.

Εἶδαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τῆς «Διαθήκης τοῦ Κυρίου», ὅπως μᾶς τὸ διασώζει ὁ Ὁρλάνδος:²⁰

«Ὁ καθ'αυτὸ οἶκος (ἐκκλησία) ὀφείλει νὰ ἔχῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ (τῆς μέσης) δύο στοάς [κλίτη] (μίαν) διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ (ἐτέραν) διὰ τὰς γυναῖκας».

Στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγές, σ. 124, βλέπουμε, «**Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν**», [PG 1, 732].

Δηλαδή οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες εἰσέρχονταν ἀπὸ ξεχωριστὲς (ἐξωτερικὲς) εἰσόδους/ θύρες στὴν ἐκκλησία, καὶ ἴσταντο σὲ ξεχωριστοὺς τόπους, στὰ κλίτη, δεξιὰ καὶ ἀριστερά ἀντίστοιχα. Τὶς θύρες τῶν ἀνδρῶν τὶς φύλασσαν οἱ (ἄνδρες λαϊκοί) πυλωροί, καὶ τῶν γυναικῶν οἱ διάκονοι.²¹

Αὐτὸ ἐπίσης σημαίνει ὅτι ἀφοῦ ἔμπαιναν χωριστὰ στὴν ἐκκλησία, καὶ μέσα στὸν Ναὸ δὲν μετακινούνταν οἱ μὲν στὶς δέ καὶ τ' ἀντίστροφο.

Αὐτὸ ἐπιβαλλόταν καὶ μέσῳ τῶν ἐξῆς.

Κατ'ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Διακόνους ποὺ περπατάγανε ἀνάμεσα στὸν λαόν, καὶ ἐποπτεύανε τὸν Ναόν. «Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτῳσαν, καὶ σκοπεῖτῳσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μὴ τις νεύσῃ, ἢ ψιθυρίσῃ, ἢ νυστάξῃ», [PG 1, 1089].

Κατὰ δεύτερον, ἀπὸ τοὺς στυλοβάτες, καὶ ἐν γένει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν:

²⁰ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 28-29.

²¹ Ἀλλοῦ, «Οἱ δὲ διάκονοι ἰστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν», βλ. σ. 20.

«ὅταν ὁ στυλοβάτης (τῶν κιονοστοιχειῶν) ἀπέβαινεν ὑψηλότερος μιᾶς συνήθους βαθμίδος (0.20 – 0.30 μ.) τότε ἡ μεταξὺ τῶν κλιτῶν ἐπικοινωνία διεκόπτετο καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν κιονοστοιχειῶν, τελουμένη μόνον διὰ τῶν δύο ἀκραίων (Ἀν. καὶ Δυτ.) μετακιονίων ἐκάστης κιονοστοιχίας, τῶν ὁποίων ὁ στυλοβάτης καταργεῖτο. Ἡ τοιαύτη διάταξις παρατηρεῖται εἰς πολλὰς Βασιλικὰς, ἰδίᾳ δὲ εἰς Βασιλικὰς τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νήσων, φαίνεται δ' ὅτι ἐφηρμόσθη εἴτε εἰς ναοὺς ἐστερημένους ὑπερώων²² – χάριν τοῦ χωρισμοῦ τῶν φύλων, ὅστις αὐστηρῶς ἐτηρεῖτο ἐν Ἀνατολῇ, – εἴτε διότι τὸ μέσον κλίτος προωρίζετο ἀποκλειστικῶς διὰ λειτουργικὰς ἀνάγκας».

«Ἄλλως τε ἡ εἰρηνένη ἀπομόνωσις δὲν ἐπετυγχάνετο μόνον διὰ τοῦ στυλοβάτου ἀλλὰ καὶ διὰ θωρακίων (μεταστυλίων), ἅτινα ἢ ἔφρασσον τὰ μετακιόνια ἐνσφηνούμενα εἰς εἰδικὰς ἐγκοπὰς τῶν βάσεων καὶ προσηλούμενα ἐπὶ τῶν κορμῶν τῶν κίωνων ἢ ἐτίθεντο ὀπισθεν αὐτῶν πρὸς τὸ πλάγιον κλίτος καὶ ἐπὶ ἰδιαίτερου παραλλήλου στυλοβάτου, ὡς ἐν Φιλίπποις».^{23, 24}

Εἰκ. 3-1. Βασιλικὴ τοῦ Ὑψηλομετώπου Λέσβου· Κίονες μετ' ἐγκοπῶν κατὰ τὰς βάσεις.²³

²² Γυναικωνίτης.

²³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 264-265.

²⁴ «Πεσίσκοι, κιονίσκοι, θωράκια κ.λπ. ἀποτελοῦσαν, ἐπίσης μέρη καὶ ἄλλων κατασκευῶν, ὅπως τοῦ κιβωρίου, τοῦ ἁμβωνα, τῶν μετακιονίων διαφραγμάτων τῶν κλιτῶν, τῶν ὑπερώων τοῦ ναοῦ κ.ἄ.», Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Τεροῦ Βήματος στὰ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1999, ἐκδ. Μπάστα, σ. 31.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Καὶ τὸ ὑπερῶν στὶς Ἐκκλησίες, ὁ ἐπάνω ἐσωτερικὸς ὄροφος δηλ. περιμετρικὰ τοῦ κυρίως Ναοῦ, ὁ γυναικωνίτης, εἶναι μαρτυρία τοῦ Ἀποστολικοῦ χωρισμοῦ τῶν Φύλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Σὲ μερικοὺς δέ Ναοὺς ἐχόντων ὑπερῶν / γυναικωνίτην, ἡ εἴσοδος σὲ αὐτόν γινόταν ἀπὸ ξεχωριστὴ θύρα, ἀκόμη καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα.²⁵

Εἰκ. 3-2. «Πρὸς γυναικωνίτην» (ὑπερῶν). Ξεχωριστὴ εἴσοδος γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες στὸν Ναόν. Τερὸς Ναὸς Ὁσίου Ἀντωνίου Βεροίας (1904), (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

Ἀκόμη πάντως καὶ στὴν Δύση, τὸν 13^{οῦ} αἰῶνα, μαρτυρεῖται χωρισμὸς τῶν φύλων στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Guillaume Durand (1230-1296), ποὺ ἀναφέρει καὶ τὸν Bede (673-735), Βιβλίον 1^{οῦ}, Κεφ. 1^{οῦ}, §46: «οἱ ἄνδρες στέκουν στὸ νότιο τμήμα (κλίτος), καὶ οἱ γυναῖκες στὸ βόρειο ἢ βορειοανατολικό τμήμα», καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι «ἐὰν ἡ σάρκα ἐνὸς ἄνδρα καὶ μιᾶς γυναικὸς ἔρθουν κοντύτερα, τότε φλέγονται ἀπὸ ἐπιθυμία. Ἔτσι ὅταν πρέπει νὰ θρηνοῦμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀποφεύγουμε ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ εὐνοοῦν τὴν ἁμαρτία, καὶ τὶς σαρκικὲς ἡδονές». ²⁶

²⁵ Ἔτσι εἶχαν καὶ περισσότερη ἀσφάλεια οἱ γυναῖκες, μακριὰ ἀπὸ ἀδιάκριτα βλέμματα.

²⁶ T. M. Thibodeau, The Rationale divinorum officiorum of William Durand of Mende, A new translation of the prologue and book one, Columbia University Press, 2010: Βιβλίον 1^{οῦ}, Κεφ. 1^{οῦ}, «On the Church Building and its parts», §46, σσ. 23-24.

Και ἐπίσης στό Βιβλίον 4^{ον}, Κεφ. 53^{ον}, §9, ὅπου ἀναφέρεται (ὁ Guillaume Durand) στὸν ἀσπασμὸ τῆς εἰρήνης στὴν Δύση τὸν 13^{ον} αἰῶνα, λέει: «Ἄνδρες καὶ Γυναῖκες δὲν δίνουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλον τὸ φιλὶ τῆς εἰρήνης στὴν Ἐκκλησία, μήπως γλιστρήσει κάποια ἀπρέπεια, ἐπειδὴ ἐμπαθεῖς ἀγκαλιές πρέπει νὰ ἀποφεύγονται, καὶ οἱ πράξεις πρέπει νὰ εἶναι ἀγνές καὶ πνευματικές. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ χωρίζονται οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες στὴν Ἐκκλησία».²⁷

Καὶ στὶς Ἀποστολικές Διαταγές ὀρίζεται ὅτι: «Λεγέτω δὲ ὁ παρεστὼς τῷ Ἀρχιερεὶ Διάκονος τῷ λαῷ. Μὴ τις κατὰ τινος· μὴ τις ἐν ὑποκρίσει. Εἴτα καὶ ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες, καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες, τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα· ἀλλὰ μὴ τις δολίως, ὡς Ἰούδας τὸν Κύριον φιλήματι παρέδωκε. Καὶ μετὰ τοῦτο προσευχέσθω ὁ Διάκονος ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, ...».²⁸

Σήμερα δὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα, καὶ πολὺ σωστὰ τὸ σταμάτησε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ σοφίᾳ της. Στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς τὸ βλέπεις σὲ μερικὲς ἐνορίες, κατ' ἐπίδρασιν τῶν Μονοφυσιτῶν (Οἰκουμενισμοῦ), ἄνδρες μὲ γυναῖκες, γυναῖκες μὲ ἄνδρες (ὅλα ἰσοπεδωμένα), καὶ εἶναι ὥρα περισπασμοῦ, γέλιων, χαριεντισμῶν, χαιρετισμῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐξ ἀποστάσεως, καὶ ἐνίοτε ἐμπαθῶν φιλιῶν καὶ χειραψιῶν... .

²⁷ Guillaume Durandus, *Rationale Divinorum Officiorum*, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019: Βιβλίον 4^{ον}, Κεφ. 53^{ον}, §9, σ. 401.

²⁸ [PG 1, 736-737].

4 Δὲν εἶναι Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὅλα τὰ Φράγματα στὰ Παλαιοχριστιανικὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος (Θυσιαστήριον-Βῆμα-Πρεσβυτέριον/Σολέας)

Ὅπου ὑψωμένο δάπεδο, ἐκεῖ τὸ Βῆμα ἐξ ὁρισμοῦ.

Ὅπου τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἐκεῖ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Στοὺς παλαιοχριστιανικοὺς Ναοὺς, ὁ ὁρισμὸς τοῦ Βήματος εἶναι τὸ ἀνατολικώτερο ὑπερυψωμένο δάπεδο στὸ κεντρικὸν κλίτος ἐπὶ τοῦ ὁποίου βρίσκεται ἡ Ἁγία Τράπεζα (Θυσιαστήριον), καὶ γιὰ αὐτὸ καλεῖται Ἱερὸ Βῆμα²⁹.

Ἄρα ὅτι εἶναι χαμηλότερον τοῦ Βήματος, δὲν εἶναι Βῆμα (ἐξ ὁρισμοῦ).

Τ'ί εἶναι τότε;

Παλαιὰ καλοῦνταν Πρεσβυτέριον. Σήμερα καλεῖται Σολέας³⁰.

Τὸ Πρεσβυτέριον ὅμως δὲν ἦταν μόνον ὁ χώρος τοῦ σημερινοῦ Σολέα. Τὸ Πρεσβυτέριον περιελάμβανε τὸ Ἱερὸν Βῆμα, καὶ τὸν χαμηλότερο αὐτοῦ χώρον (Σολέα), ποῦ ἦταν γιὰ τὸν Κλῆρο, μέχρι τὸν Ἀμβωνα (ἐὰν αὐτὸς ἦταν ἐντὸς τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα).

Ἄρα, ὁ χώρος τοῦ σημερινοῦ Σολέα, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, εἶναι ὑποσύνολα τοῦ Πρεσβυτερίου, δηλ. τὸ Πρεσβυτέριον ἐμπεριέχει τὸ Ἱερὸν Βῆμα πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸν σημερινὸ Σολέα πρὸς δυσμὰς. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται εὐκόλως.

²⁹ Βῆμα, ἐκ τοῦ βαίνω. Σήμαινε τὴν βάση ἢ τὸ βάθρο, δηλ. ὑψωμένη τινὰ ὀριζοντίου ἐπιπέδου κατασκευὴ ἐφ' ἧς ἔβαινον ἢ ἴσταντο οἱ ῥήτορες, οἱ δικασταί, οἱ βασιλεῖς, ἢ οἱ ὑποκριταί (ἐν τῷ θεάτρῳ). Βῆμα καθ' ἡμᾶς εἶναι τὸ κατὰ μία ἢ περισσοτέρας βαθμίδας ὑψωμένον δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῶν Χριστιανικῶν Ναῶν. Ἐπίσης Βῆμα καλεῖται καὶ ἡ Ἀψίδα (ἐπεὶδὴ παλαιὰ ἐκεῖ ἐδραζόταν ἡ Ἁγία Τράπεζα). Πρβλ. Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου - Ἰωάννου Ν. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, ΒΑΕ 94, Ἀθῆναι 1986.

³⁰ Ὁ Σολέας ἐν γένει, ὀρίζεται ὡς ὁ (περιφραζόμενος ἢ μὴ) χώρος μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα. Σὲ λίγες περιπτώσεις εἶχε μορφή στενοῦ καὶ ἐπιμήκους διαδρόμου (Ἁγία Σοφία Κων/πολεις, Ἁγία Σοφία Θεσ/νίκης, Βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου) ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια μέχρι τὸν Ἀμβωνα, ἀλλὰ στὶς περισσότερες τῶν περιπτώσεων εἶχε μορφή εὐρέος ὀρθογωνίου προθαλάμου (ὅπως καὶ σήμερα). Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὴν μορφή ἐπιμήκους διαδρόμου, τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος (ἐνθεν κάκειθεν), πάλιν προοριζόταν γιὰ τὸν Κλῆρον (Πρεσβυτέριον). Τὸ Ἐκκλησίασμα ἦταν πίσω εἴτε ἀπὸ τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, εἴτε πίσω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ Ἀμβωνα ἀν' ὑπῆρχε (ἐξ οὗ καὶ ὀπισθάμβωνος Εὐχή – εὐχή πρὸς τὸν Λαόν). Ἀρχικὰ δὲ τὸ Ἐκκλησίασμα ἦταν στὰ κλίτη, ὅπως καὶ σήμερα (ἐλαφρῶς προεκτεταμένα πρὸς τὸ μέσον), οἱ ἄνδρες δεξιὰ, οἱ γυναῖκες ἀριστερά, σ. 18.

(α)

(β)

Εικ. 4-1. Ύψηλò φράγμα του Βήματος, χαμηλò φράγμα του Πρεσβυτερίου (Σολέα). Ευλόστεγος Βασιλική, Ι.Ν. Αγ. Βαρβάρας (Άχαρναί). Μετόχιον Αγ. Αϊκατερίνης Σινᾶ. Ὁ Σολέας ὑπερυψωμένος μία βαθμίδα, καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα τρεῖς βαθμίδες ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν. Τὸ φράγμα τοῦ Σολέας ἔχει διάτρητα θωράκια, καὶ τοῦ Βήματος συμπαγῆ θωράκια. Οἱ Χοροὶ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι στὸ κεντρικὸν κλίτος ἐντὸς τοῦ Σολέα (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου, ὁ χώρος δηλ. μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα (σημερινὸς Σολέας) εἶναι ὁ χώρος ὅπου στέκονται οἱ Πρεσβύτεροι παρόντος τοῦ Ἀρχιερέως (π.χ. στὸν Ὅρθρον), ἀλλὰ καὶ ὁ χώρος ποὺ στέκονται οἱ Πρεσβύτεροι στὶς Ἀκολουθίες, στὶς εἰσόδους τοῦ Ἑσπερινοῦ, καὶ τῆς Λειτουργίας. Ἐκεῖ (στὸν Σολέα) εἶναι ὁ χώρος ὅπου παίρνουν οἱ Κληρικοὶ «καιρόν» (ἥτοι χρόνον) προσευχῆς. Ἐκεῖ (στὸν Σολέα) εἶναι ὁ χώρος ποὺ γίνεται ἡ Βάπτισις, ὁ Γάμος, ὁ Ἀγιασμός, ἡ Ἀρτοκλασία, ἡ Χειροτονία (ἀρχικὸ στάδιο τῆς ἀκολουθίας). Ἐκεῖ ἦταν ἀρχικά (ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ) καὶ ὁ Ἀμβων³¹. Ἐκεῖ εἶναι ὁ χώρος ὁ ὁρισμένος γιὰ τοὺς Κληρικούς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κατωτέρων Κληρικῶν, ἥτοι τῶν Ψαλτῶν καὶ Ἀναγνωστῶν, τῶν Χορῶν. Ἐκεῖ ἦσαν παλαιὰ καὶ οἱ Ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ Μοναχοί.

Ἄρα τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Πρεσβυτερίου, τὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου³², ἥτοι τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ σημερινοῦ Σολέα (ισοδύναμα στὶς ἡμέρες μας, τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα), εἶναι τὸ ὄριον τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν ἀπὸ τὴν μία, καὶ τοῦ χώρου τοῦ Ἐκκλησιασματος (τῶν Λαϊκῶν) ἀπὸ τὴν ἄλλη στὶς Ἐκκλησίες, ὅπως καὶ σήμερα.

Ἐξαιρέσεις οἱ συμμετέχοντες στὰ Μυστήρια τοῦ Γάμου καὶ τῆς Βαπτίσεως, λαϊκοί, καὶ ὁρισμένοι ἄρχοντες (καὶ οἱ Αὐτοκράτορες παλαιά) ποὺ στέκονται στὸν Σολέα.

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει (γενικὰ) ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος³³.

Τὸ δὲ «διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ» ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὁρλάνδος, δὲν εἶναι τόσον τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ὅσο τὸ Πρεσβυτέριον (τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου, ἢ τοῦ Σολέα σήμερα).

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ (ποὺ εἶδαμε καὶ ἐνωρίτερον) τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους (335 μ.Χ.):

«Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιον χώρο δεξιὰ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διάφορες τάξεις τους θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τους, καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος, καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὲς] θύρες νὰ ἀκοῦνε», βλ. Κεφ. 24, σ. 134.

³¹ Βλ. τὴν «Διαθήκην τοῦ Κυρίου», σ. 18, καὶ τὸ Ὁκτάγωνον τῶν Φιλίππων, κεφ. 76.

³² Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 509-535.

³³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π. σ. 21, μὲ ἀναφορὰ πρὸς

Franz Wieland, *Mensa und confession (Studies on the altar of the early Christian liturgy)*, 1906, σ. 46.

Σύμφωνα με τὴν «Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (σ. 18): «Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)», καὶ

«Ἡ θέσις τοῦ πρεσβυτέρου πρέπει νὰ εἶναι ἔσωθεν τοῦ βήλου παρὰ τὸν τόπον τῆς μνημονεύσεως.»

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας: «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», σ. 153.

Ἀκόμη καὶ στὴν Δύση, τὸν 13^{ον} αἰ., τηρεῖται ὁ διαχωρισμός, μὲ Καταπετάσματα, ἢ καλύτερα οἱ διαχωρισμοί: **1. Ἁγία Τράπεζα - Ἱερὸ Βῆμα (μέσω τῶν παραπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου), 2. Ἱερὸ Βῆμα – Κλῆρος/Πρεσβυτέριον (σημερινὸς Σολέας), 3. Κλῆρος / Πρεσβυτέριον – Λαός.**

35. Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit.

“Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit”, βλ. κεφ. 64, σ. 206 (Rationale Divinorum Officiorum).

«Στὴν Ἐκκλησία κρέμονται τρία Καταπετάσματα. Αὐτὸ ποὺ καλύπτει τὸ Θυσιαστήριον, αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Κλῆρο/Πρεσβυτέριον [δικό μας Τέμπλο], καὶ αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸν Κλῆρο/Πρεσβυτέριον [ὅπου βρίσκονται καὶ οἱ Ψάλτες] ἀπὸ τὸν Λαό (Rood Screen, Cathedral Screen, Chancel Screen)».

Ὑπάρχει φράγμα μὲ Κίονες / Θωράκια (Κιγκλίδες), ὑπάρχει καὶ φράγμα μὲ Καταπέτασμα (περισσότερα γιὰ τὰ Καταπετάσματα θὰ δοῦμε στὶς ἐπόμενες σχετικὲς ἐνότητες).

Γιὰ νὰ πούμε ὅμως ὅτι κάποιο φράγμα εἶναι φράγμα τοῦ Βήματος, θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ φράγμα εἶναι ὄντως τὸ ὄριο τοῦ Βήματος, καὶ δὲν εἶναι τελικὰ τὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

5 Ἡ ἐξέλιξη τοῦ Φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, καὶ περὶ τοῦ Συνθρόνου

Τὸ μέγα Καταπέτασμα εἶναι τὸ πρῶτο φράγμα τοῦ Βήματος. Βλ. κεφ. 24.

Τὸ χαμηλὸ φράγμα (ἢ ἕτερον καταπέτασμα) εἶναι φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα). Βλ. κεφ. 23.

5.1 Περίληψη ἱστορικῶν στοιχείων

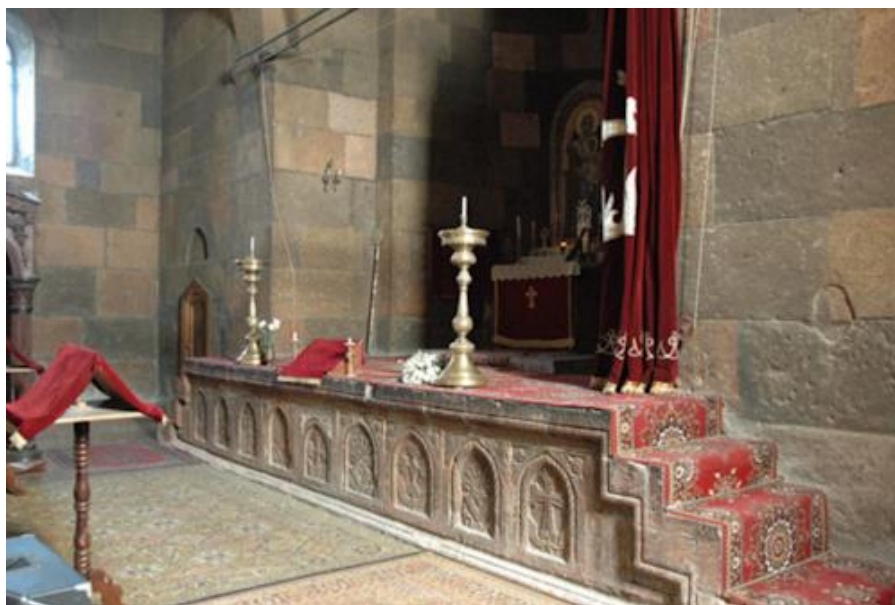
Τὸ μέγα Καταπέτασμα ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Συρία ποὺ λένε μερικοὶ δυτικοὶ λειτουργιολόγοι. Φυσικὰ καὶ ἡ Συρία (ποὺ τότε ἦταν αἰῶνες ἐξελληνισμένη) πῆρε τὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση (καὶ μάλιστα πρώτη, λόγω ἐγγύτητος), ὅπως καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία.

Προκαλεῖ ἐντύπωση, ἡ προσπάθεια καὶ ἐπιμονὴ (ἀπὸ τὴν λειτουργιολογικὴ βιβλιογραφία) προσδόσεως αὐστηροῦ ἐθνικοῦ καὶ τοπικοῦ χαρακτήρα στὶς Ἐκκλησίες τὴν πρωτοχριστιανικὴ περίοδο, τότε ποὺ ὅλη ἡ μεσογειακὴ λεκάνη εἶχε αἰῶνες ἐξελληνιστεῖ, καὶ ἀνῆκε στὴν Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Τὸ Βῆμα τὸν Δ' αἰ., ἐν πολλοῖς, ἦταν στὴν ὑπερυψωμένη Ἀψίδα/Κόγχη, ὅπου εὕρισκόταν ἡ Ἁγία Τράπεζα. Ἐνίοτε τὸ ὑψωμένο δάπεδο τῆς Κόγχης, ἐπεκτεινόταν καὶ πρὸς δυσμὰς, πέραν ἀπὸ τὴν Κόγχη,³⁴ ὅπως καὶ σήμερα. Εὐρέθησαν παλαιοχριστιανικοὶ Ναοὶ μὲ ὑπερυψωμένη Κόγχη, βλ. κεφ. 76.

Τὸ φράγμα τοῦ Βήματος ἦταν ἀρχικὰ τὸ Καταπέτασμα στὴν Χορδὴ τῆς Κόγχης.

³⁴ Αὐτὴ ἡ ἐπέκταση ἀπὸ τὴν χορδὴ τῆς Ἀψίδος, καλεῖται Βῆμα ἀπὸ μερικοὺς Ἀρχαιολόγους (H. C. Butler, *Early Churches in Syria...*, ὁ.π., σ. 213: “a sort of platform, - the bema.”).

Είκ. 5-1. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχη. Saint Gayane Ἐκκλησία (630), Ἀρμενία. Φαίνεται καὶ τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχης τοῦ Βήματος, βλ. 262.

Είκ. 5-2. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχη. Akhtala (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία. Τὸ καταπέτασμα, ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς Κόγχης τοῦ Βήματος, βλ. 262.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 5-3. Τὸ Βῆμα στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχη/Ψίδα. Burdj Hedar, Συρία.³⁵

Εἰκ. 5-4. Τὸ Βῆμα στὴν ὑψωμένη Κόγχη. Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στό Βουθρωτό (4^{ος} – 6^{ος} αἰ.).³⁶

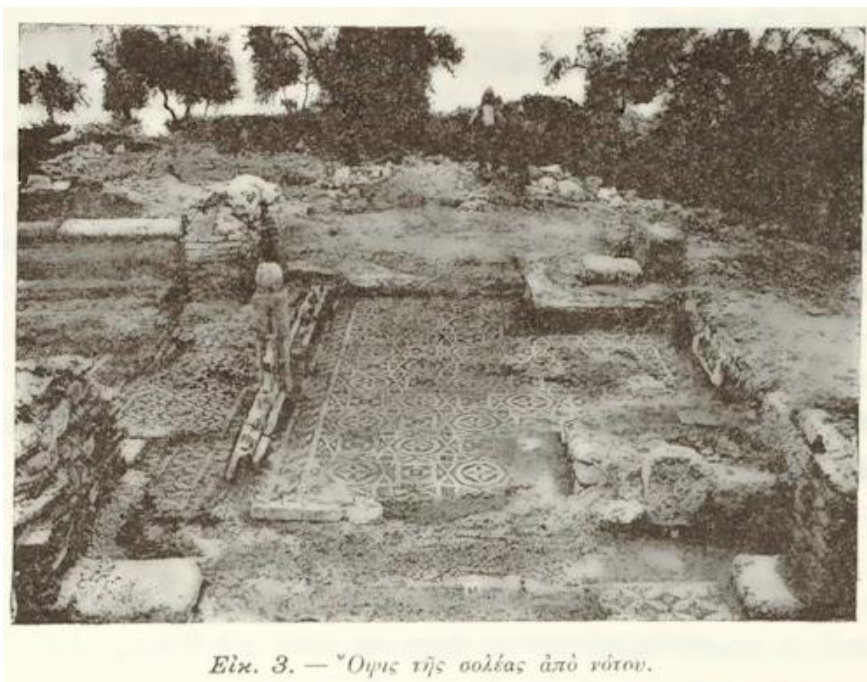
³⁵ H. C. Butler, *Early Churches in Syria...*, ὁ.π., σ. 213.

³⁶ Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική στο Βουθρωτό, [Orthodoxia News Agency](https://www.orthodoxia.news/2019/06/29/16/11/2023/), 29/6/2019. (16/11/2023).

Fig. 16. — Abside et escalier
de la basilique voisine de l'Asclépieion.

Είκ. 5-5. Βασιλική στην περιοχή Ασκληπείου Δήλου. Τὸ ὑπερυψωμένο Βῆμα, βλ. κεφ. 76.

Είκ. 3. — Όψεις τῆς σολέας ἀπὸ νότου.

Είκ. 5-6. Τὸ ἐπίπεδο δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινὸς Σολέας) καὶ τὸ Βῆμα (δεξιὰ) στὴν ὑπερυψωμένη Κόγχη τῆς Βασιλικῆς Λακωνισίων Λοκρίδος, ἀπὸ νότου, βλ. κεφ. 76.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Σὲ πολλοὺς Ναοὺς εὐρέθησαν θριαμβευτικὰ τόξα (Ἀψίδες) στὸ κεντρικὸν κλίτος, στὶς Κόγχες (ποὺ γιὰ αὐτὸ ὀνομάστηκαν οἱ Κόγχες, καὶ Ἀψίδες)³⁷, καὶ τόξα ἐπίσης εὐρέθησαν στὸ ἐγκάρσιον κλίτος ἀνάμεσα στὰ κλίτη. Σίγουρα ἐκεῖ, ἀνάμεσα στοὺς Κίονες τῶν Ἀψίδων, ὑπῆρχαν ἀρχικὰ Καταπετάσματα.

Εἰκ. 5-7. Θεία Κοινωνία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Κλειστά (ἀπλωμένα) Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.³⁸

Καὶ στὴν ἐποχὴ μας καὶ λίγο παλαιότερα ἢ βόρεια καὶ νότια πύλη τοῦ Ἱεροῦ εἶχαν Καταπετάσματα ἀντὶ γιὰ θύρες, βλ. Φουντούλη, σ. 110. Αὐτὰ τὰ Καταπετάσματα εἶναι ἡ ἀρχαία παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας (καὶ ἀπεικονίζονται ἀπὸ τοὺς ἀγιογράφους μακρὰ καὶ σὲ ὁλόκληρες πλευρὲς τοῦ Ναοῦ, στὸ κάτω μέρος). Φυσικὰ ἡ Ὠραία Πύλη μέχρι τὶς ἡμέρες μας ἔχει Καταπέτασμα, καὶ πρέπει νὰ ἔχει, καὶ ἂς ἀκόμη ἔχει ὁ Ναὸς ὑψηλὰ, μέχρι τὸ ἐπιστήλιο, Ἀμφίθυρα.

³⁷ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική*, ..., δ.π., σ. 207-208.

³⁸ Ἱερεμ. Φούντα (πρ. Μητροπ. Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως), *Ἡ Θεία Λειτουργία (σύντομα κηρύγματα)*, Δημητσάνα-Μεγαλόπολις, 2014, σ. 185.

Τὴν σήμερον, τὸ Βῆμα εἶναι ὁ χώρος πίσω ἀπὸ τὸ Εἰκονοστάσιον (Τέμπλον), ὅπως καὶ παλαιά, «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», Ἀγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, βλ. κεφ. 37. Ἀπλῶς τὸ Εἰκονοστάσιον εἶναι τὸ παλαιὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ ἀργότερα τὸ ὑψηλὸ φράγμα μετὰ τὰ μετακίονια Παραπετάσματα, τὰ ὁποῖα παραπετάσματα εἶχαν κεντημένες ἀγιογραφίες.

Τὸ Σύνθρονον ἦταν ἀπλῶς ἓνας λιτὸς θρόνος στὸ κέντρον ὑψωμένο κατὰ τρεῖς βαθμίδες γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο, καὶ ἓνα μεγάλο βᾶθρο στὴν περιφέρεια τῆς Κόγχης (ἐνθεν κἀκεῖθεν) γιὰ τοὺς Πρεσβυτέρους, στὸ ἴδιο ὕψος μετὰ τὴν Κόγχην, βλ. π.χ. Εἰκ. 2-2, Εἰκ. 5-8, Κεφ. 26.

Εἰκ. 5-8. Τὸ Σύνθρονον (6^{ος} αἰ.) στὸν Ἅγιο Βιτάλιο, Ραβέννα, Ἰταλία.³⁹ Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 2-2.

³⁹ Wikipedia (Slovakia), [Bazilika San Vitale](https://sk.wikipedia.org/wiki/Bazilika_San_Vitale). Photo: Conor Manley. (21/11/2023).

Γιατὶ τὸ Σύνθρονον ἦταν στὴν Ἀνατολή, στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια;

Ἀπλούστατα, διότι δὲν μπορούσε νὰ εἶναι πουθενά ἄλλου. Ἡ Κόγχη ἦταν ὑπερυψωμένη, καὶ τὸ Βῆμα ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου στὴν Κόγχη. Στὰ δυτικά τοῦ Βήματος (φράγμα τοῦ Βήματος), δὲν ὑπῆρχε τοῖχος γιὰ νὰ σταθοῦν καθίσματα, ἀλλὰ μόνο ὑφασμάτινο Καταπέτασμα.

Σήμερα βέβαια, ἀπὸ μόδα, καὶ γιατὶ νὰ ἔχει αὐτὸς ὁ Ναός ἢ ἡ Μητρόπολη, καὶ ὄχι ἐμεῖς, καὶ γιὰ τὸ θεαθῆναι, τοποθετοῦν ἐκ νέου Θρόνο καὶ Συμφέλλια (Σύνθρονον) στὸ Ἱερὸν Βῆμα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀκυρώσει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἱστορία της, μὴ χτίζοντας τέτοια σύνθρονα στοὺς νέους ναοὺς.

Πῶς θὰ προσευχηθεῖς ὅταν ἐσένα σὲ κοιτάζουν, καὶ ἐσὺ περιεργάζεσαι; Γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο, καὶ τὸν λόγον τῆς πρὸς ἀνατολᾶς Προσευχῆς, ἡ Ἐκκλησία ἔβαλε τοὺς Ἱερεῖς νὰ κάθονται πίσω ἀπὸ (καὶ μὲ τὴν πλάτην εἰς) τὸ Τέμπλο-Εἰκονοστάσιον (ναί, καὶ ὅταν ξεκουραζόμαστε καθήμενοι, πρέπει νὰ προσευχόμαστε), καὶ ὄχι κατέναντι τοῦ λαοῦ.

Τὸ ὑποκάτω τοῦ Βήματος πεφραγμένον μέρος, εὐρισκόμενο χαμηλότερα σὲ ὕψος, δὲν εἶναι Βῆμα, εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος/τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου⁴⁰, καὶ τὸ ὀρίζουμε ὡς Σολέα, ἔστω καὶ ἂν ὁ ὅρος Σολέας ἐμφανίστηκε ἀργότερα ἐνιαχοῦ.

Ὁ Σολέας ἐν γένει, ὀρίζεται ὡς ὁ χώρος μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Βῆμα. Σὲ λίγες περιπτώσεις «ὀριζόταν» ὡς μορφή στενοῦ ἐπιμήκους περιφραζομένου διαδρόμου (Ἁγία Σοφία Κων/πολις, Ἁγία Σοφία Θεσ/νίκης, Βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου) ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια στὸν Ἀμβωνα, ἀλλὰ στίς περισσότερες τῶν περιπτώσεων ὀριζόταν ὡς μορφή εὐρέος ὀρθογωνίου περιφραζομένου χώρου,⁴¹ ὅπως καὶ σήμερα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὴν μορφή ἐπιμήκους διαδρόμου, τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος (ἐνθεν κάκειθεν), πάλιν προοριζόταν γιὰ τὸν Κλῆρον.

⁴⁰ Στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια τὸ δάπεδό του, ἦταν στὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸν κυρίως Ναόν, βλ. Βασιλικὴ Δαφνουσίων Λοκρίδος, κεφ. 76.

⁴¹ Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος...*, ὁ.π., σσ. 28, 65.

Οἱ Λαϊκοὶ ἦσαν στὰ κλίτη κυρίως, ὅπως καὶ σήμερα, οἱ ἄνδρες δεξιά, οἱ γυναῖκες ἀριστερά. Ἐὰν ὑπῆρχεν ὑπερώον στὴν Ἐκκλησία (στὶς μεγάλες Βασιλικές), τότε οἱ γυναῖκες ἦσαν στὸ ὑπερώον, τὸ καλούμενον καὶ γυναικωνίτης, βλ. σ. 22.

Ἀργότερα, ὅχι σὲ ὅλους, ἀλλὰ στοὺς μεγαλύτερους Ναοὺς ἐμφανίστηκε τὸ πολὺβαθμο ἀμφιθεατρικὸν Σύνθρονον, ὅποτε ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐκτοπίστηκε ἀπὸ τὴν ὑψωμένη Ἀψίδα/Κόγχη⁴², κάτω στὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου, Σολέα (καὶ ἀντὶ τοῦ Καταπετάσματος τῆς Χορδῆς, καλύφθηκε τώρα μὲ τὸ Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὰ παραπετάσματα αὐτοῦ· σημείωσε ὅτι εἶναι εὐρύχωρον τὸ ἀρχαῖον Κιβώριον γιὰ νὰ χωρεῖ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ ὑψώθηκε τὸ δάπεδον τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέως) ἢ/καὶ ἡ κρηπίδα τῆς Ἁγίας Τραπέζης μὲ τὸ Κιβώριον. Τὸ Σύνθρονον κατέλαβε πλέον ὅλην τὴν (ἄδειαν) Κόγχην, καὶ γιὰ αὐτὸν τὸν λόγον ἐκτοπίστηκε ἡ Ἁγία Τράπεζα στὸ δυτικὸ Πρεσβυτέριον (Σολέα).

Λόγω αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς (ποὺ οὐσιαστικὰ ἐπέκτεινε τὸ Βῆμα), ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἐπῆλθαν οἱ ἐξῆς ἀλλαγές: ὑψώθηκε, ὅπου δὲν ἦταν ἤδη ὑψηλό, τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, δημιουργήθηκε νέος κεντρικὸς Ἀμβων, ἔξω ἀπὸ τὸν (τέως) Σολέα.

Σὲ μερικὲς παλαιοχριστιανικὲς ἐκκλησίες λόγω τοῦ Κιβωρίου τῆς Τραπέζης καὶ τῶν παραπετασμάτων, ποὺ ἦταν στὴν οὐσία φράγμα τοῦ Βήματος, ἢ καὶ λόγω κατασκευῆς, τὸ χαμηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα ἄργησε νὰ ὑψωθεῖ (ἐνῶ εἶναι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε Καταπέτασμα κατὰ μῆκος τῶν χαμηλῶν φραγμάτων τοῦ Σολέα, ἀνάμεσα στοὺς παράλληλους κίονες τῶν κιονοστοιχειῶν).⁴³ Σὲ ἄλλες παλαιοχριστιανικὲς ἐκκλησίες τὸ φράγμα ἦταν ἐξ ἀρχῆς ὑψηλόν, ἀπὸ τὸν Δ' κιόλας αἰῶνα, βλ. κεφ. 76.

Γιατί ὅμως τὸ Σύνθρονον κατέλαβε ὅλην τὴν Κόγχην, καὶ γιατί ὑπερυψώθηκε (ἔγινε πολὺβαθμο, ἕως καὶ δέκα βαθμίδες) καὶ ἔγινε ἀμφιθεατρικό;

Μερικοὶ λένε, ὅτι ὑπερυψώθηκε ὥστε οἱ καθήμενοι κληρικοὶ νὰ βλέπουν ἀνετα πρὸς τὸν κυρίως Ναόν, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος νὰ ...ἐπισκοπεῖ (βλ. κεφ. 13, καὶ τὴν ὑποσ. 196).

⁴² Ἀργότερα δέ, ἕως καὶ σήμερα, ξανὰ ἐπέστρεψε στὴν Κόγχη ἢ ἐπὶ τὴν χορδὴν τῆς Κόγχης!

⁴³ βλ. Μηνολόγιον Βασιλείου Β', ὅπου στὸν παρεκκλήσι τοῦ Ἀπ. Πέτρου στὴν Ἁγία Σοφία τὸ Καταπέτασμα εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ διαφανόμενον χαμηλὸ φράγμα μὲ τὸ Κιβώριον, σ. 184.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἀλοίμονο ἂν αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος! Οἱ ἐν λόγῳ κληρικοὶ θὰ ἐπιπτον ἀπὸ πτώσιν εἰς πτώσιν, ἂν ἤθελαν νὰ (τοὺς) βλέπουν. Βλέπε παρακάτω τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγ. Νικολάου, Εἰκ. 5-9. Δηλ. οἱ κληρικοὶ θὰ ἀνέβαιναν καὶ θὰ κατέβαιναν τόσα σκαλοπάτια μέχρι τὴν κορυφὴ τοῦ Σύνθρονου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ἔκαναν, τὸ ὑψηλὸν Κιβώριον μετὰ τὴν πιθανὴν ὑψηλὴν σκέπη του, τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος μετὰ τοὺς πανύψηλους κίονές του, καὶ σίγουρα τὸ ὑψηλὸ ἐπιστήλιο, πάλιν θὰ τοὺς ἐμπόδιζε τὴν θέα. Ἄν ἦταν ὑψηλὸ τὸ Σύνθρονον, τότε μόνον ποὺ θὰ ἔβλεπον διὰ μέσου τῶν κίωνων τοῦ Κιβωρίου θὰ ἦταν ἴσα-ἴσα ὁ κεντρικὸς χώρος τοῦ Σολέα, καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὑπερώου (γυναικωνίτη) καὶ ἄν. Ἄν ἦταν χαμηλὸ θὰ ἔβλεπαν μόνον οἱ δυο-τρεῖς κεντρικὲς θέσεις διὰ μέσου πάλιν τῶν κίωνων τοῦ Κιβωρίου ἓνα μικρὸν «παράθυρον» πρὸς τὸ κέντρον τοῦ Ναοῦ.

Πέραν τούτων, καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς καθόταν εἰς τὴν ἄνω καθέδραν (θρόνον) μετὰ τὴν Εἴσοδον, μόνον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ἀναγνωσμάτων (Ἀπόστολος-Εὐαγγέλιον). Ἀντὶ νὰ ἀκούει δηλ. τὰ Ἀναγνώσματα ἐκεῖνος θὰ ἐπισκοποῦσε (τὸ λίγο ποὺ θὰ μπορούσε, βλ. παραπάνω) κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ἀναγνωσμάτων; Καὶ ἀντὶ νὰ προσέχουν τὰ ἀναγνώσματα ὁ Λαὸς θὰ παρατηροῦσε (ὅσοι τὸν εἶχαν στὴν ὀπτική τους γωνία) τὸν Ἀρχιερεὰ στὸ Σύνθρονον; Ἄν εἶναι δυνατόν.

Εἰκ. 5-9. Ἱερὸς Ναὸς Ἀγ. Νικολάου στὰ Μύρα τῆς Λυκίας (520 μ.Χ.), μετὰ τὸ ὑπερυψωμένο ἀμφιθεατρικὸ Σύνθρονον, τὴν Ἁγία Τράπεζα, τὸ ὑπερευρύχωρον Κιβώριον, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος.⁴⁴

⁴⁴ Newshub.gr, 6/12/2021. 23/1/2024.

Ἡ ἀπάντησις στοῦ ἐρώτημα εἶναι ὅτι:

Τὸ Σύνθρονον ἔγινε ὑπερυψωμένο (πολύβαθμον) καὶ ἀμφιθεατρικόν, ὅχι παντοῦ ἀλλὰ σὲ μερικοὺς Ναοὺς, ἐπειδὴ σὲ ἐκείνους τοὺς Ναοὺς ἐλάμβανον μέρος συνάξεις τῶν Κληρικῶν τῆς Μητροπόλεως, οἱ ὁποῖες συνάξεις ἐγένοντο τότε στὸ Σύνθρονον μέσα στὸ Ἱερὸν Βῆμα (μετὰ τὴν Λειτουργίαν).

Καὶ φυσικά, ἐφόσον ὑπῆρχε πολὺβαθμον Σύνθρονον, σὲ μερικοὺς Ναοὺς τὰ παλαιὰ χρόνια, τὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀρχιερεῖς στὴν Λειτουργία, ὡς προανεφέρθη.

Εἰκ. 5-10. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθήμενοι σὲ τύπο Συνθρόνου.⁴⁵

⁴⁵ [Μιχαὴλ Δαμασκηνός \(1591\)](#), Wikimedia. 23/1/2024.

Ἀργότερα, ἡ Ἐκκλησία ἐγκατέλειψε παντελῶς τὸ (πολύβαθμον) Σύνθρονον, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα «ἐπέστρεψε» πάλι στὴν Κόγχη/Ἀψίδα, εἴτε στὸν κέντρον τῆς εἴτε ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς, ὅπως τὴν βλέπουμε καὶ σήμερα.

Τὰ συμφέλλια τῶν Ἱερέων πῆγαν φυσικὰ στὸ Τέμπλον, ὥστε νὰ κάθηνται πάλιν βλέποντες πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ἀρχιερέως βγήκε εἰς τὸν δεξιὸν μέρος τοῦ Σολέα.

Τὸ Καταπέτασμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ παραπετάσματά του, ἡ ἀπομόνωση τῆς θέας τοῦ Ἱεροῦ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, εἶναι μεταξύ ἄλλων, ἐφαρμογὴ (πρὸς τοὺς Ἱερεῖς) τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν προσευχή: «εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ», βλ. κεφ. 9.2, σ. 84.

Σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη, «ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὠραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».⁴⁶

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ἀρμένιοι (σ. 262) ἔχουν ἀκόμη μέγα Καταπέτασμα χωρίς οὔτε χαμηλὸ φράγμα, καὶ σίγουρα αὐτὸ εἶναι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καὶ γνωρίζουμε ὅτι τὴν παράδοσιν τὴν πῆραν (ὅπως καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία φυσικὰ) ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, κεφ. 24, σ. 134. Αὐτοὶ κρατήσανε τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτὴν παράδοσιν (ἔχουν κι αὐτοὶ νεωτερίζουσες φωνές) γιὰ νὰ διαφοροποιηθοῦν περαιτέρω ἀπὸ τοὺς Ὁρθοδόξους. Ἐμεῖς ὅμως μὲ τὴν φώτισιν τῶν Ἀγίων Πατέρων αὐτὸ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τὸ «ἀσφαλίσουμε», μονιμοποιώντας το, γιὰ νὰ μὴν πάθουμε εὐκολα ὅτι ἐγινε ἀργότερα στὴν Ἑσπερία (βλ. κεφ. 5.3).

Τὸ ὑψηλὸν φράγμα, ἐπέφερε φυσικὴ ἀλλαγὴ στὸ προϋπάρχον μέγα Καταπέτασμα, ποὺ τώρα μετεξελίχθηκε σὲ μετακίονια Παραπετάσματα, κατὰ μῆκος τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος.⁴⁷

⁴⁶ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ἐ' τόμος, ἐκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

⁴⁷ Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, ἔχει ἄλλη θεωρία σὲ αὐτό, ὅτι (μετάφραση ἀπὸ ἀγγλικά): «ἡ μορφή τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ φράγματος καὶ ἡ ἀνάπτυξή του ἀπὸ χαμηλὸ σὲ ὑψηλό, εἶναι σὲ τέλεια συμφωνία μὲ τὴν Θεολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 4^{ου} καὶ 5^{ου} αἰῶνος», Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ*

Σύμφωνα με την Στουφή-Πουλημένου: «Πιστεύουμε ότι τὸ χαμηλὸ φράγμα μετατράπηκε σὲ κινοστοιχία γιὰ νὰ ἀναρτηθοῦν ἀπ' αὐτὴν βῆλα»,⁴⁸ καί, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι στὰ μετακίονα διαστήματα τῆς ἀνώτερης ζώνης τοῦ φράγματος ὑπῆρχαν βῆλα, γνωστὰ καὶ ὡς παραπετάσματα ἢ καταπετάσματα πού, σὲ ὁρισμένες στιγμὲς τῆς λατρείας καθιστοῦσαν τὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀθέατο στοὺς πιστοὺς.⁴⁹

Φυσικὰ καὶ ὑπῆρχαν καταπετάσματα, βῆλα, μαρτυρούμενα ἀπὸ τὴν Παλαιοχριστιανικὴ περίοδο (καὶ πρὸ τῶν χαμηλῶν ἢ ὑψηλῶν φραγμάτων). Ἀπλούστατα ἐκρέμοντο - ἀρχικά - ἀνάμεσα στοὺς κίονες τῶν Ἀψίδων, καὶ στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης ὅπου ἦταν τὸ Βῆμα.

Βλέπε, ἀργότερα καὶ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὅπου ἀποδεικνύουμε ὅτι ἐκλείναν τὰ βῆλα κατὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφορὰν καὶ ἀνοίγαν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, σ. 143· ἐκεῖ ποιοῦμε μνεῖα καὶ στὴν ἀνάλυση τοῦ Τρεμπέλα, καὶ τῆς Στουφή-Πουλημένου.

Ἄπαξ καὶ μαρτυροῦνται ὑψηλὰ φράγματα, τότε «ἀναγκαστικὰ» ὑπάρχουν μετακίονα Παραπετάσματα μὲ κεντημένες ἀγιογραφίες (εἰκόνες ἀργότερα), ἀλλιῶς δὲν ἔχουν λόγον ὑπαρξὲς τὰ ὑψηλὰ φράγματα μὲ μετακίονα κενά.

Ἄπαξ ὅμως καὶ μαρτυροῦνται Ἀμφίθυρα⁵⁰, μετακίονα Καταπετάσματα, Παραπετάσματα, τότε αὐτὰ «ἀναγκαστικὰ» κλείνουν στὴν Ἀγία Ἀναφορά, ἀλλιῶς δὲν ἔχουν λόγον ὑπαρξὲς, βλ. σσ. 99, 122.

Σύμφωνα πάλι με τὴν Στουφή-Πουλημένου: α. Οἱ ἀρχαιότεροι Παλαιοχριστιανικοὶ ναοὶ τῆς Ἑλλάδος (τέλη Δ' - ἀρχὲς Ε' αἰ.), εἶχαν χαμηλὸ φράγμα.⁵¹ (ὑπάρχει ἀντίρρησης σὲ αὐτὴν

Βήματος... , ὁ.π., σ. 201. — Συνεπῶς, γνώμη μας, σύμφωνα με αὐτὴν τὴν θεωρία δὲν ἐπέδρασε ἀρχικὰ ἡ Θεολογία (τὰ συγγράμματα δηλαδὴ) τῶν Πατέρων στὴ ὑπερύψωση τοῦ φράγματος (μετὰ τὴν κοίμησίν τους), ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ Πατέρες ὅταν ἦσαν Ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, ἤδη ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰ.. Ὅμως ὁ Ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στὴν Ρώμη, εἶχε ἤδη ὑψηλὸ φράγμα ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο, βλ. σ. 233. **Ἄρα ἀσφαλῶς καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε ὑψηλὰ φράγματα ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο.**

⁴⁸ Στουφή-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος* ..., ὁ.π., σ. 131.

⁴⁹ Στουφή-Πουλημένου, ὁ.π. σ. 74.

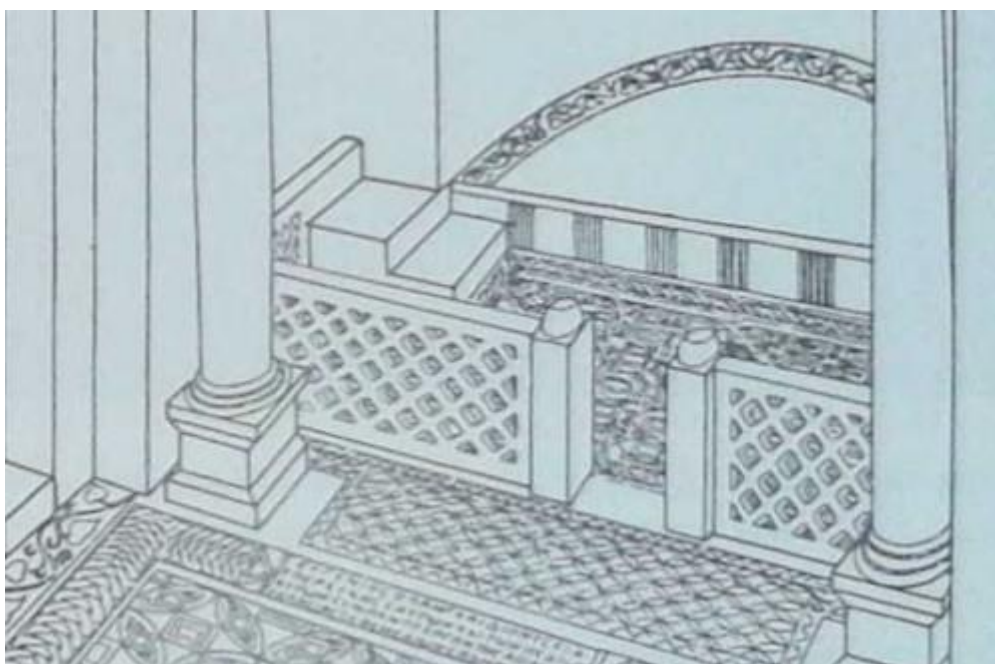
⁵⁰ Τὰ Ἀμφίθυρα εἶναι μᾶλλον ὑψηλές θύρες, βλ. ὑποσ. 400, καὶ ὄχι παραπετάσματα.

⁵¹ Στουφή-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 69.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

τὴν θέσιν, βλ. κεφ. 76). β. Στὴν Ἑλλάδα τὸ ὑψηλὸ φράγμα (τοῦ Ἱεροῦ), φτάνει τὰ 2.0-2.5 μ. ὕψος, καὶ ἐμφανίζεται μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος.⁵² (καὶ σὲ αὐτὴν τὴν θέσιν ὑπάρχει ἀντίρρησης, βλ. κεφ. 76). γ. Τὸν Ζ' αἰῶνα δὲν πιστοποιεῖται πλέον χαμηλὸ φράγμα στὴν Ἑλλάδα⁵³.

Ὅμως τὰ (α) καὶ (β) ἀνωτέρω δὲν εἶναι σωστά, διότι βρέθηκαν καὶ ὑψηλὰ φράγματα τὸν Δ' αἰ. (π.χ. Βασιλικὴ Ἀρχαίας Κορίνθου, κεφ. 76), καὶ ἐπίσης τὸ φράγμα δὲν ἦταν τελικὰ τοῦ Βήματος, ἀλλὰ ἦταν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα, ὅπως καὶ σήμερα).

Εἰκ. 5-11. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) μετὰ διάτρητα θωράκια κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ξυλίνων δρυφάκτων. Βασιλικὴ τῶν Λαφνουσίων Λοκρίδος (4^{ος} αἰ.), βλ. κεφ. 76.

Νὰ σημειώσουμε ἐπίσης, ὅτι τὸ χαμηλὸ φράγμα σὲ μερικὲς τῶν περιπτώσεων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀριστεῖ μετὰ ἀκρίβεια βάσει τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων. «Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, τὰ γλυπτὰ μέρη ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς στὸ χῶρο τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δὲν μποροῦν μετὰ βεβαιότητα νὰ ἀποδοθοῦν στὸ φράγμα. Πεσίσκοι, κιονίσκοι, θωράκια κ.λπ.

⁵² Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 69.

⁵³ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σσ. 69-70.

ἀποτελοῦσαν, ἐπίσης μέρη καὶ ἄλλων κατὰσκευῶν, ὅπως τοῦ κιβωρίου, τοῦ ἄμβωνα, τῶν μετακιονίων διαφραγμάτων τῶν κλιτῶν, τῶν ὑπερώων τοῦ ναοῦ κ.ἄ.».⁵⁴

Τὴν ἀνάλυση ποὺ κάναμε στοὺς 7 Ναοὺς τοῦ Δ' αἰ. (στὴν σημερινή Ἑλλάδα), τὴν παραθέτουμε στὸ κεφ. 76.

Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, λέγει ὅτι τὸ ψηλὸ φράγμα, πιθανότατα, υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γύρω στὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνα⁵⁵, ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι ἤδη στὴν Κων/πολη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνα στὴν πρώτη Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Ἀγία Σοφία), ἡ ὁποία ἔχει Ἀμφίθυρα, τὰ ὁποία ὑποδηλώνουν ὑψηλές θύρες, σσ. 25, 32.

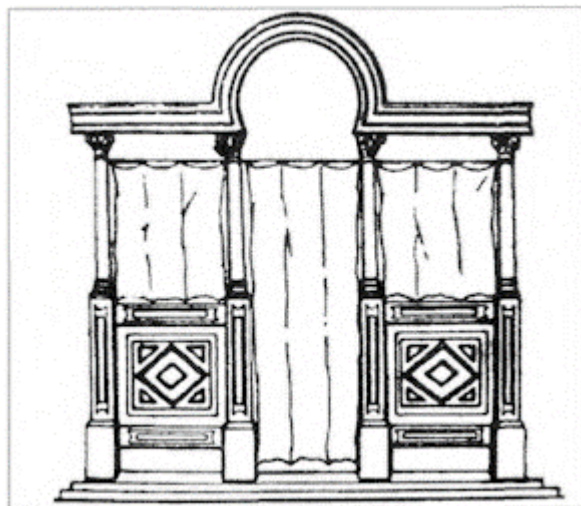
Στὴν παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου στὴν Ῥώμη, τὸ Ἱερὸ Βῆμα, ὅπου καὶ τὸ Μαρτυρεῖον τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, εἶχε ὑψηλὸ φράγμα μετὰ παραπετασμάτων ἀπὸ τὸν Μέγα Κωνσταντῖνο, σ. 233. Στὴν Βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη δὲν θὰ εἶχε;

Εἰκ. 5-12. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) με̐ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα. Παλαιοχριστιανικὸς Ναὸς τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (4^{ος}-5^{ος} αἰ.), σ. 233.

⁵⁴ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 31. Γιὰ αὐτό, λέγει, «θεωρήσαμε τὴ μορφή τοῦ φράγματος ποὺ πρότειναν οἱ ἀνασκάψαντες καὶ μελετήσαντες τὰ μνημεῖα, βασιζόμενοι κυρίως στὰ στοιχεῖα ποὺ τοὺς παρεῖχε ἡ ἀνασκαφή. Ὅπου ὅμως κρίνουμε σκόπιμο, διατυπώνουμε τὶς παρατηρήσεις ἢ τὶς ἀντιρρήσεις μας πάνω στὶς προτάσεις ἢ ἀποκαταστάσεις αὐτές».

⁵⁵ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 131.

Εἰκ. 5-13. Φράγμα μὲ πεσσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακίονια Καταπετάσματα, Παρεκκλήσι S. Prosdocimo (6^{ος} αἰ.), Padova.⁵⁶

Στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν βρέθηκε -μέχρι σήμερα- Ναὸς τοῦ ΣΤ' αἰῶνα μὲ χαμηλὸ φράγμα⁵⁷.

Στὴν Βασιλεύουσα (Κωνσταντινούπολη) σὲ ὅσους Ναοὺς τοῦ ΣΤ' αἰ., τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα ἐπέτρεψαν τὴν ἀποκατάσταση τοῦ φράγματος, διαπιστώθηκαν μόνο ὑψηλὰ φράγματα.⁵⁸ Συνολικά, δὲν ἔχει βρεθεῖ οὔτε ἓνας Ναὸς μὲ χαμηλὸ φράγμα Ἱεροῦ Βήματος, ἐκτὸς μιᾶς (ἀμφιλεγόμενης;) ἐξαιρέσεως, ἓνα μόνο μνημεῖο τοῦ Ε' αἰῶνα, τὴ Βασιλικὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Χαλκοπράτειας.⁵⁹

Ὅμως ἂς μοῦ ἐπιτραπεί νὰ θέσω ἐνσταση, διότι αὐτὸ τὸ συμπέρασμα τὸ ἔβγαλε ὁ Mathews⁶⁰ ἀπὸ μόνο δύο εὐρεθέντες ἀνόμοιους καὶ διαφορετικοῦ πάχους πεσσούς, χωρὶς ἀπολήξεις, πὺν μπορεῖ νὰ ἀνήκουν καὶ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ Ναοῦ. Μὲ πόση βεβαιότητα ἀποδίδονται στὸ

⁵⁶ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π. σ. 76.

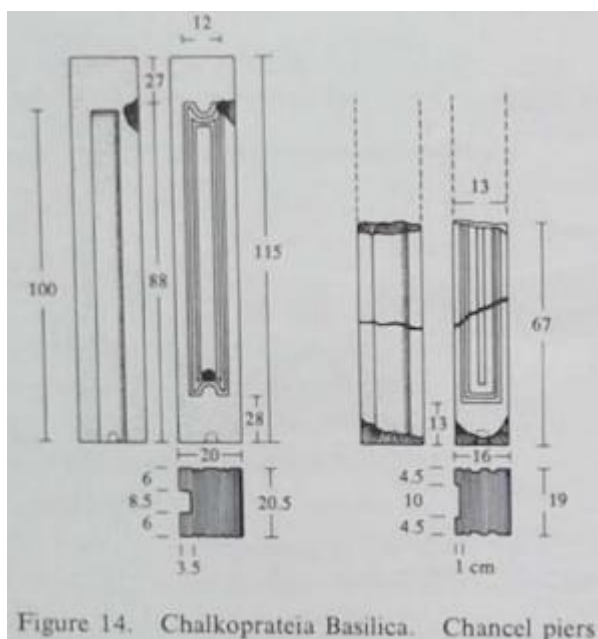
⁵⁷ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 131.

⁵⁸ Στουφῆ-Πουλημένου, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ...*, ὁ.π., σ. 131.

⁵⁹ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 73, ὑπόσ. 24.

⁶⁰ Thomas F. Mathews, *The early churches of Constantinople - architecture and liturgy*, The Pennsylvania State University Press, 1971, σσ. 32-33.

φράγμα;⁶¹ Φυσικά παραδέχεται ο Mathews ότι η κάτοψις του φράγματος είναι άγνωστη (ἄρα δὲν ὑπάρχουν ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα γιὰ αὐτήν). Ἐπίσης, ἀναφέρεται καὶ σὲ μιὰ κολώνα ποὺ βρέθηκε καὶ παίρνει θωράκια καὶ δὲν ἀνήκει στὴν κιονοστοιχία τοῦ Ναοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἡ σχεδὸν παρόμοια καὶ μικρότερη Βασιλικὴ τοῦ Στουδίου ἔχει ὑψηλὸ φράγμα.

Εἰκ. 5-14. Οἱ δύο εὐρεθέντες ἀνόμοιοι ἄνευ ἀπολήξεως πεσσίσκοι στὴν Βασιλικὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Χαλκοπράτειας.⁶⁰

Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς Ἀγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως ἦταν φυσικὰ ὑψηλό. Βλ. εἰς σσ. 233, 154.

Ὅλα τὰ ὑψηλὰ φράγματα εἶχαν πάντοτε μετακίονια Καταπετάσματα / Παραπετάσματα (βλ. Κεφ. 13), ἀκόμη καὶ στοὺς Καθολικοὺς μέχρι τὸν 19^ο αἰ.!

⁶¹ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 31.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 5-15. Φράγμα (δυτικοῦ Πρεσβυτερίου) μὲ πεσίσκους καὶ συμφυεῖς κιονίσκους, καὶ μετακιόνια Καταπετάσματα, Ἅγιος Μάρκος Βενετίας (1850 !), σ. 241.

Στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ΣΤ' αἰ., τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἐξιστοροῦν τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Παναγία, τοὺς Ἀποστόλους, σσ. 161, 162.

Σίγουρα, μετὰ τὴν Εἰκονομαχία (ἀλλὰ καὶ πρὶν σύμφωνα μὲ μαρτυρίες), μπῆκαν εἰκόνες στὸ φράγμα σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ πολὺ σωστά γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν Λαὸν στὴν προσευχήν του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἦδη ἀπὸ τὸ α' μισὸ τοῦ Ζ' αἰ. μαρτυροῦνται εἰκόνες ἐπὶ τοῦ ἐπιστηλίου (τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος)⁶².

Ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἶναι προφανές, ὅτι προκύπτει συσχετισμὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τοῦ Χριστιανικοῦ Ναοῦ μὲ τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομώντος⁶³.

⁶² Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π. σ. 96. —Ἐπίσης βλ. παρακάτω, Κεφ. 82, σ. 237.

⁶³ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π. σ. 130.

Εικ. 5-16. Φράγμα (δυτικού Πρεσβυτερίου) με Κίονες. Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία), 7^{ος} αἰ., σ. 237. Τὰ Καταπετάσματα σήμερα ἔχουν ἀφαιρεθεῖ.

Συνεπώς, ὁ διαχωρισμός Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ (με τὰ Καταπετάσματα ἀρχικά, καὶ τὴν ἐξέλιξή τους τὰ φράγματα), φυσικά, ὡς προείπαμε δέον ὅπως ἀναζητηθεῖ ὄχι στὰ ἑλληνορωμαϊκὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ **στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους**, στὸν διαχωρισμὸ με Καταπετάσματα στὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος, Ἀπόστολος Παῦλος, Πρὸς Ἑβραίους, Κεφ. 9ον⁶⁴, καὶ κατόπιν στοὺς Ἁγίους Πατέρες. Βλέπε καὶ στὸ κεφ. 13, σελ. 102 τοῦ παρόντος τὴν σχετικὴ συζήτηση.

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν Καταπετασμάτων καὶ τοῦ Τέμπλου, πέραν τῆς δημιουργίας Ταμείου Προσευχῆς γιὰ τὸν Ἱερέα (σ. 77), βοηθᾷ τὸν προσευχόμενον Λαὸν νὰ συγκεντρωθεῖ στὴν Προσευχὴ του, ἀτενίζοντας τὶς Εἰκόνες καὶ πρὸ πάντων τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν, καὶ ἀποκόπτοντας ταυτόχρονα κάθε περιέργη κίνηση τῶν ὀφθαλμῶν του σὲ ἄσχετες κινήσεις στὸ Ἱερόν.

⁶⁴ «1 Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας τό τε Ἅγιον κοσμικόν. 2 σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται Ἅγια. 3 **μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἡ λεγομένη Ἅγια Ἁγίων**, 4 χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσοῦν ἔχουσα τὸ μάννα καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, 5 ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος», Ἑβρ. θ' 1-5.

5.2 Σύγχρονο παράδειγμα Ἱεροῦ Βήματος καὶ Σολέα

Σήμερα, ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι μέσα στὴν Κόγχη/Ἀψίδα, ὅπως καὶ στοὺς παλαιοχριστιανικούς χρόνους, ἀλλὰ ὑπάρχει μιὰ μικρὴ προέκταση (στενὸ ἐγκάρσιο κλίτος τρόπον τινά) περίπου 2 μ. ἀπὸ τὴν χορδὴ πρὸς δυσμὰς, ὅπου μπαίνει τὸ σημερινὸ Τέμπλο-Εἰκονοστάσιον, τὸ Φράγμα τοῦ Βήματος. Παλαιὰ τὸ φράγμα τοῦ Βήματος ἦταν τὸ Καταπέτασμα στὴν Χορδὴ. Ἀπλὰ δηλαδὴ προεκτάθηκε τὸ φράγμα περίπου 2μ. πρὸς δυσμὰς (λόγω καὶ τοῦ Διακονικοῦ καὶ τῆς Προθέσεως), καὶ ἐγίνε μόνιμο στὴν Ὁρθοδοξία, καὶ πολὺ σωστά, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπῶνται οὔτε οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὴν προσευχὴ τους, οὔτε νὰ δίνουν τροφὴ στὴν περιέργεια, ἀπὸ τὶς διάφορες ἄσχετες κινήσεις στὸ Ἱερόν, ἀλλὰ οὔτε νὰ ἀποσπῶνται καὶ οἱ Ἱερεῖς ἀπὸ τὴν προσευχὴν τους κοιτάζοντας ἢ ἀποσπῶμενοι πρὸς τὰ ἔξω ἄνευ φραγμοῦ. Τί πιὸ ὠραῖον νὰ προσκολλῶνται οἱ πιστοὶ στὶς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, καὶ τῶν Ἀγίων στὸ Εἰκονοστάσιον, κατὰ τὴν μυστικὴ προσευχὴ τους στὶς Ἀκολουθίες;

Εἰκ. 5-17. Ἱερόν Βῆμα τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου μὲ τὴν ὑπερμεγέθη Ἁγία Τράπεζα. Στὴν κρηπίδα, μπορούσε ἄνετα νὰ μπεῖ Ἱερόν Κιβώριον, μὲ παραπετάσματα, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ προσεύχεται ἀπερίσπαστα ἐντὸς αὐτοῦ (μὲ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα) τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπως παλαιά. Τὸ Σύνθρονον εἶναι σύγχρονη προσθήκη τῆς τελευταίας δεκαετίας. Φαίνεται καὶ ἡ νότια Ἀψίδα ἐπὶ τοῦ στενοῦ «ἐγκαρσίου κλίτους» τοῦ Βήματος. (φωτογραφία ΠΑΠΙ, 2023).

Καὶ ὁ σημερινὸς Σολέας, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου τῶν Παλαιοχριστιανικῶν ναῶν. Ἄλλου εἶναι περιφραγμένος μὲ τὸ χαμηλὸ φράγμα τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ ἄλλου ὄχι.

Εἰκ. 5-18. Ἱερὸς Μητρ. Ναὸς Ἀπ. Παύλου Κορίνθου (φωτ. ΠΔΠ, 2023). Μὲ Ἀμφίθυρα, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, μὲ τὸ Φράγμα τοῦ Σολέα, καὶ τοὺς Χοροὺς ἐντὸς τοῦ Σολέα (καὶ τοῦ «κεντρικοῦ κλίτους»), καὶ μὲ τὸν Ἀμβωνα καὶ τὸν Ἐπισκοπικὸ θρόνο ἐντὸς τοῦ Σολέα, βλ. σσ. 18, 228.

Εἰκ. 5-19. Χαμηλὸ φράγμα δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), καὶ ὑψηλὸ φράγμα Βήματος κατὰ τὴν Παράδοσιν. Ἅγιος Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. Σύγχρονη ἐποχή. (Φωτ. ΠΔΠ, 2021). Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 4-1.

Βλέπε καὶ τὴν Ξυλόστεγο Βασιλική τῆς Ἀγίας Βαρβάρας, Εἰκ. 4-1.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολή σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Παρακάτω, παραθέτουμε καὶ τὴν σύγχρονη ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πεσσίσκων καὶ κιονίσκων τῶν φραγμάτων (εἴτε αὐτὰ εἶναι μαρμάρινα, εἴτε ξύλινα), ποὺ εἶναι παρόμοια τῆς Πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς στοὺς παραδοσιακοὺς Ναοὺς.

Εἰκ. 5-20. Πεσσίσκοι μετὰ συμφυῶν κιονίσκων στό φράγμα τοῦ Βήματος. Ἅγιος Νικόλαος Κορίνθου (ἀριστερά), καὶ Ἁγία Βαρβάρα Ἀμφιάλης Κερατσινίου (δεξιά). Σύγχρονη ἐποχή. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

Παρακάτω έχουμε την τοποθέτηση κιονίσκων τοῦ φράγματος ὄχι ἐπὶ τῶν πεσσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν θωρακίων, ποὺ σίγουρα θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ στὰ πρωτοχριστιανικὰ χρόνια.

Εἰκ. 5-21. Κιονίσκοι ὄχι ἐπὶ πεσσίσκων, ἀλλὰ ἐπὶ θωρακίων, στὸ φράγμα τοῦ Βήματος. Ἀπόστολος Παῦλος Κορίνθου. Σύγχρονη ἐποχή. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023). Βλ. Εἰκ. 83-1.

5.3 Τὸ γκρέμισμα τῶν Τέμπλων, καὶ τῶν Εἰκόνων του

Τὸ γκρέμισμα τοῦ Τέμπλου καὶ τῶν εἰκόνων του, τῶν Ὁρθοδόξων Ναῶν, δὲν μᾶς ὁδηγεῖ ἀρχιτεκτονικὰ στὸν 5^ο αἰ. τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὸν 16^ο-19^ο αἰῶνα τῆς ἱστορίας τῶν Δυτικῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Φουντούλη, «ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὁραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».⁶⁵

Εἶδαμε ὅτι ὑψηλὰ φράγματα ὑπάρχουν ἤδη ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα στὴν ἐκκλησία, πέραν τῶν Καταπετασμάτων (ὡς φραγμάτων τοῦ Βήματος) ποὺ κι αὐτὰ ὑψηλότατα ἦσαν.

Μὴ πλανᾶσθε, οἱ πρῶτοι ποὺ γκρέμισαν (ἀποσυναρμολόγησαν) Τέμπλα (Rood Screens, Χωρίσματα μὲ Σταυρό⁶⁶) εἶναι οἱ Δυτικοὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννηση, ἢ/καὶ μετὰ τὴν Σύνοδο τοῦ Trent (Τριδέντου, Τρέντο), ὅταν ἡ διατήρηση ὁποιουδήποτε ὀπτικοῦ φραγμοῦ μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης θεωρήθηκε εὐρέως ὡς ἀσυμβίβαστη μὲ τὰ διατάγματα τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου (Council of Trent), καίτοι ἡ Σύνοδος καθεαυτὴ δὲν κατεδίκασε αὐτὰ τὰ φράγματα. **Ἀντίστοιχα σήμερα ἐπιβιώνουν τὰ Τέμπλα σὲ μεγαλύτερους ἀριθμοὺς σὲ Ἀγγλικανικὲς καὶ Λουθηρανικὲς ἐκκλησίες, παρὰ σὲ Καθολικές!**⁶⁷ Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ἐπιβιωσάντων Rood Screen εἶναι στὴν Σκανδιναβία⁶⁸.

Ἐπίσης τότε ἀποσυναρμολογήθηκαν στὶς Καθολικὲς Ἐκκλησίες, καὶ τὰ Schola Cantorum τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν, καὶ τοῦ Ἀμβωνος δηλαδὴ, τὰ φράγματα

⁶⁵ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

⁶⁶ Ἡ μεγάλη διαφορὰ τῶν Rood Screen μὲ τὰ δικά μας Τέμπλα εἶναι στὴν τοποθεσία. Τὸ δικό μας Τέμπλο χωρίζει τὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀπὸ τὸν Σολέα. Τὰ Rood Screen χωρίζουν τὸν Σολέα (τὸν χώρο τῶν Ψαλτῶν, τοῦ Ἀμβωνος), ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸ (τοὺς Λαϊκοὺς). Καὶ τὰ δύο ἔχουν μεγάλο Σταυρὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη. Τὰ Rood Screen εἶναι στὴν ἴδια θέση μὲ τὰ ὑψηλὰ φράγματα τοῦ Δ' αἰῶνος σὲ Βασιλικὲς τῆς Ἑλλάδος, κεφ. 76.

⁶⁷ Οἱ παραδοσιακότεροι θεωρητικὰ - τῶν Προτεστάντων - Καθολικοί, εὐρέθησαν τελικὰ, ἀντιπαραδοσιακότεροι αὐτῶν.

⁶⁸ Rood Screen, [Wikipedia](https://en.wikipedia.org/wiki/Rood_Screen). 9/7/2023.

του Σολέα), ξεκινώντας από τα τέλη του 16^{ου} αί., για να απαλλαγεί το κεντρικό κλίτος των εκκλησιών από όλα τα στοιχεία που περιέπλεξαν τον χώρο, και περιόριζαν τον εύαερο (sic) χαρακτήρα του, ώστε να τονιστεί όπτικά και δομικά ή άγια Τράπεζα ως ή λειτουργική καρδιά του κτιρίου.⁶⁹

Άρα αυτοί που γκρεμίζουν τα Τέμπλα⁷⁰ ή χρησιμοποιούν χαμηλά φράγματα άνευ μάλιστα οίουδήποτε Καταπετάσματος (έν γνώσει ή άγνοιά) στην ουσία δεν γυρίζουν στον 5^{ον} αιώνα (που είχε φυσικά και Καταπετάσματα) της Όρθόδοξης Έκκλησίας, αλλά πηγαίνουν στον 16^{ον}-19^{ον} αιώνα της ιστορίας των Δυτικών.

Οι πρώτοι δέ που άφαιραν τα βήλα του Ίερού Βήματος, και ίσως κατήργησαν (προς καιρόν) την λειτουργικήν χρήσιν των έαν δεν τα αντικατέστησαν, είναι οι αίρετικοί Εικονομάχοι (726-842), έπειδή τα βήλα / παραπετάσματα / καταπετάσματα, όπως είναι γνωστό, έφεραν ιερές άπεικονίσεις⁷¹.

Για την Δύση, ο F. Bock⁷², λέγει ότι “from the beginning of the Renaissance period the many vela, with other decorative fabrics, fell into disuse, in order that the eyes of the believer might penetrate into the innermost sanctuary...”, δηλ. «από την αρχή της Αναγέννησης, τα πολλά βήλα και τα άλλα διακοσμητικά ύφασματα, έπεσαν σε άχρησία (άποκαθηλώθηκαν κοινώς), ώστε τα μάτια των πιστών να διεισδύουν στο πιο έσώτερο μέρος του Ίερού»⁷³.

Βλέπε και τον M. Klaus Gamber⁷⁴: **The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background**: «Η χρήσις των Καταπετασμάτων (βήλα), τα όποια ήταν πάντα μέρος

⁶⁹ Schola cantorum (architettura), [Wikipedia](#). 9/7/2023.

⁷⁰ Έπί τέλους, θα πρέπει και οι θεματοφύλακες των Ίερών Παραδόσεων στην θεωρία, να γίνουν και στην πράξη θεματοφύλακες, και να διαψεύσουν τον μακαριστό π. Ιωάννη Ρωμανίδη που έλεγε συχνά στα τελευταία χρόνια της ζωής του: «Το πρόβλημά μας στα προσεχή χρόνια θα είναι οι δεσποτάδες μας, ή θεολογία τους και ή σχέση τους με την παράδοσή μας», βλ. π. Γ. Δ. Μεταλληνού, Άντιμέτωποι με την πλάνη..., έκδ. Όρθ. Κυψέλη, 2013, σ. 112.

⁷¹ Βλ. Παύλον Σιλεντιάριον, σσ. 161-162. Επίσης, πρβλ. Στουφή-Πουλημένου, δ.π., σ. 138.

⁷² Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, δ.π., σσ. 297-303.

⁷³ Αυτά είναι τα αποτελέσματα, όταν δεν έχουμε μάθει να προσευχόμαστε μέσα στην Έκκλησία, και οι Κληρικοί, και οι Λαϊκοί. Η περιέργεια όμως είναι εις βάρος της Προσευχής, για τους Λαϊκούς, όπως και ή επίδειξις για τους Κληρικούς. Όλα ανοιχτά, τα πάντα τοίς πάσι την σήμερον.

⁷⁴ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*, Una Voce Press 1983 (translated from the original German by Klaus D. Grimm). Από τον Πρόλογο της Γαλλικής έκδοσης: Καρδινάλιος Josef Ratzinger (μετέπειτα Πάπας Ρώμης Benedict XVI): «Ότι συνέβη μετά την Β'

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνοῦ / χώρου τῶν Ψαλτῶν⁷⁵ (Choir screen, Chancel), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (Baroque period)⁷⁶» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο τοῦ «Διαφωτισμοῦ»)⁷⁷ [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Καὶ οἱ Δυτικοὶ φυσικὰ, ἐξ ἀρχῆς εἶχαν Καταπετάσματα, ὅπως ὅλη ἡ ἀρχαῖα Ἐκκλησία. Μετὰ ἐξαιρέσεων, μετὰ τὴν Σύνοδο τοῦ Τριδέντου, ἀφαιρέσανε τὰ Καταπετάσματα/Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ, ἀφαιρέσανε τὰ Ἱερὰ Κιβώρια καὶ τὰ παραπετάσματά τους, ἀφαιρέσανε τοὺς Ἀμβωνες, ἀφαιρέσανε τὰ Rood Screen (Τέμπλα μὲ Σταυρό), ἀφαιρέσανε τὰ Schola Cantorum, ...καὶ τὰ χαμηλὰ φράγματα ποὺ τοποθετήσανε κατόπιν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερό, τὰ λεγόμενα altar rails, τὰ ἀφαιρέσανε κι αὐτὰ τὰ τελευταῖα 50 χρόνια.⁷⁸

Βατικάνεια Σύνοδο ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικό: Στὴν θέση τῆς Λειτουργίας ὡς καρπὸς ἀνάπτυξης, ἦρθε ἡ κατασκευασμένη Λειτουργία. Ἐγκαταλείψαμε τὴν ὀργανικὴ, ζωντανή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης τῆς Λειτουργίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τὴν ἀντικαταστήσαμε, ὅπως σὲ μιὰ γραμμὴ παραγωγῆς, μὲ ἓνα κατασκευασμένο, ἓνα μπανάλ προϊόν».

⁷⁵ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. [Britannica](#). Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μεταξὺ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ **Μοναχοί**.

⁷⁶ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., δ.π., σ. 126.

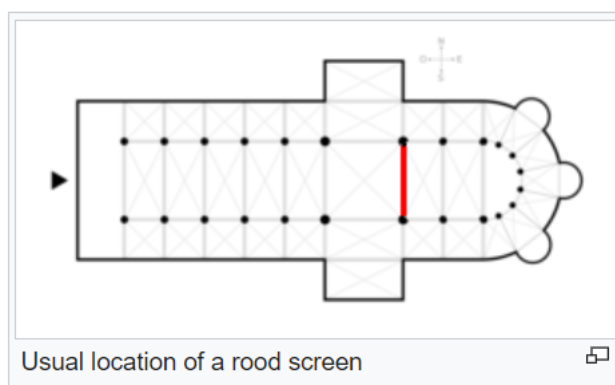
⁷⁷ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., δ.π., σ. 147.

⁷⁸ David Clayton, *Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail...or Shag-Pile Carpeted Step?*, Newliturgicalmovement.org (25/10/2016). 10/7/2023.

6 Τὸ Τέμπλο με τὸν Σταυρό (Rood Screen) - Δύση

Ἀκριβῶς στὸ χάρισμα μεταξύ κυρίως Ναοῦ (nave) καὶ Σολέα/Πρεσβυτερίου, στὴν Δύση ὑπῆρχε τὸ Τέμπλο με τὸν Σταυρό, τὸ **Rood Screen (Jubé, Chancel Screen, Choir Screen)**⁷⁹,⁸⁰,⁸¹,⁸²,⁸³ (στοὺς Ἀγγλικανικοὺς, καὶ στοὺς Καθολικοὺς Ναοὺς), τὸ ὁποῖο κι αὐτὸ ἐκλείνε με Καταπετάσματα στὴν Ἀναφορά.

Στὸ ἴδιο σημεῖο ἦταν καὶ τὸ φράγμα τῶν παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν, βλ. κεφ. 76.

Εἰκ. 6-1. Ἡ θέσις τοῦ Τέμπλου με τὸν Σταυρό (Rood Screen), στοὺς Δυτικούς Ναοὺς.⁸⁴

Τὸ δικό μας Τέμπλο, χωρίζει τὸν Σολέα/Πρεσβυτέριον ἀπὸ τὸ Ἱερόν Βῆμα, ἐνῶ στὴν Δύση τὸ Τέμπλο (Rood Screen) χώριζε/χωρίζει τὸ Πρεσβυτέριον/ Σολέα ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό. Τὸ Rood Screen ἐκλείνε φυσικὰ με καταπετάσματα.

Κατ' ἀναλογίαν τὸ Rood Screen, εἶναι στὸν ἴδιο τόπο με τὸ δικό μας φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου / Σολέα.

Φυσικὰ παλαιότερα καὶ τὸ Βῆμα στὴ Δύση χωριζόταν ἀπὸ τὸν Σολέα/ Πρεσβυτέριον με Καταπέτασμα, πέραν τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, βλ. σ. 206.

⁷⁹ A. Welby Pugin, *A Treatise on Chancel Screens and Rood Lofts*, London 1851.

⁸⁰ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques, sur Les principaux Autels des Eglises. Les Jubés des eglises. La Clôture du Choeur des Eglises*, 1688.

⁸¹ Zachary Thomas, [A 17th Century Defense of Rood Screens](#), 3/10/2018 (14/6/2023).

⁸² Harry Mount, [The beauty of the Rood Screens](#), Catholic Herald 5/8/2018 (14/6/2023).

⁸³ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 147.

⁸⁴ Wikipedia, [Rood Screen](#), 6/10/2023.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 6-2. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ μετακιονίων Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχή), βλ. σ. 237.

Παρακάτω ἔχουμε τὴν Βασιλικὴ τῆς Ῥώμης τοῦ 8^{ου} αἰ., Santa Maria, Cosmedin, μὲ Τέμπλον, τὸν χώρον τῶν Ψαλτῶν, καὶ δύο Ἀμβωνες, μὲ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, ἀλλὰ καὶ Κιβώριον τοῦ 13^{ου} αἰ.⁸⁵.

Εἰκ. 6-3. Santa Maria, Cosmedin^{85,86}. Λείπουν οἱ θύρες, καὶ τὰ μετακίονια Καταπετάσματα καὶ τοῦ φράγματος, καὶ τοῦ Κιβωρίου. Φαίνεται ἐπίσης, τὸ Τέμπλον, καὶ ὁ «Κλῆρος» (Schola Cantorum, ὁ χώρος δηλαδὴ τοῦ Ἀμβωνος (2) καὶ τῶν Ψαλτῶν) μὲ σχετικὰ ὑψηλὸν τοῖχον, βλ. δικό μας σημερινὸ Σολέα.

⁸⁵ Wikipedia, [Rood Screen](#) (14/6/2023).

⁸⁶ [Schola Cantorum](#), Ἰταλικὴ Wikipedia (28/6/2023).

«Ξεκινώντας από τα τέλη του 16ου αιώνα, σύμφωνα με τις διαταγές για ανανέωση τύπου μπαρόκ και κυρίως με τις νέες λειτουργικές διατάξεις της Συνόδου του Τρέντο (1545-1563), τα περισσότερα schola cantorum (καί rood screen) αποσυναρμολογήθηκαν, για να απαλλαγεί το κεντρικό κλίτος των δυτικών εκκλησιών από όλα τα στοιχεία που περιέπλεκαν τον χώρο του και περιόριζαν τον εὐάερο (sic) χαρακτήρα του, ὥστε να τονιστεί ὀπτικά καὶ δομικά τὸ Ἱερὸ ὡς ἡ λειτουργικὴ καρδιά του κτιρίου», βλ. ὑποσ. 86.

Βλέπε καὶ τὸν **M. Klaus Gamber: The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background:** «Ἡ χρῆσις τῶν Καταπετασμάτων (βῆλα), τὰ ὅποια ἦταν πάντα μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνος / χώρου τῶν Ψαλτῶν⁸⁷ (Choir screen, Chancel), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (Baroque period)⁸⁸» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τις διαταγές τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο τοῦ «Διαφωτισμοῦ»)⁸⁹ [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Εἰκ. 6-4. Δυτικὸς Ναός, Ἐπιβίωσαν [Rood Screen](#) ἄνευ Καταπετασμάτων (νὰ μὴ φθάσουμε νὰ λέμε «ἐπιβίωσαν» γιὰ τὰ Τέμπλα μας). Λείπει ἐπίσης τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ.

⁸⁷ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. [Britannica](#). Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μεταξύ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ Μοναχοί.

⁸⁸ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σ. 126.

⁸⁹ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σ. 147.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 6-5. Rood Screen (=Χώρισμα/Τέμπλο με Σταυρό)⁷⁹. Εἰδικὰ τὸ Cathedral Screen (ἀριστερά) εἶναι συμπαγέστατο σὰν τὸ δικό μας Τέμπλο. Τὸ δεξιὸ δὲν εἶναι συμπαγές, ἀλλὰ πρὶν τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν «Διαφωτισμό» εἶχε καταπετάσματα.

Στὴν παραπάνω φωτογραφία τὸ Ἀναλόγιον εἶναι στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα μετὰ τὴν εἴσοδο ἀπὸ τὸ Rood Screen.

Εἰκ. 6-6. Τὸ Ἀναλόγιον στὸ κέντρον τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, ἐντὸς τοῦ Τέμπλου.

Εικ. 6-7. Τό Rood Screen (φράγμα του Σολέα) του Westminster Abbey (πρὸς ἀνατολὰς).⁹⁰

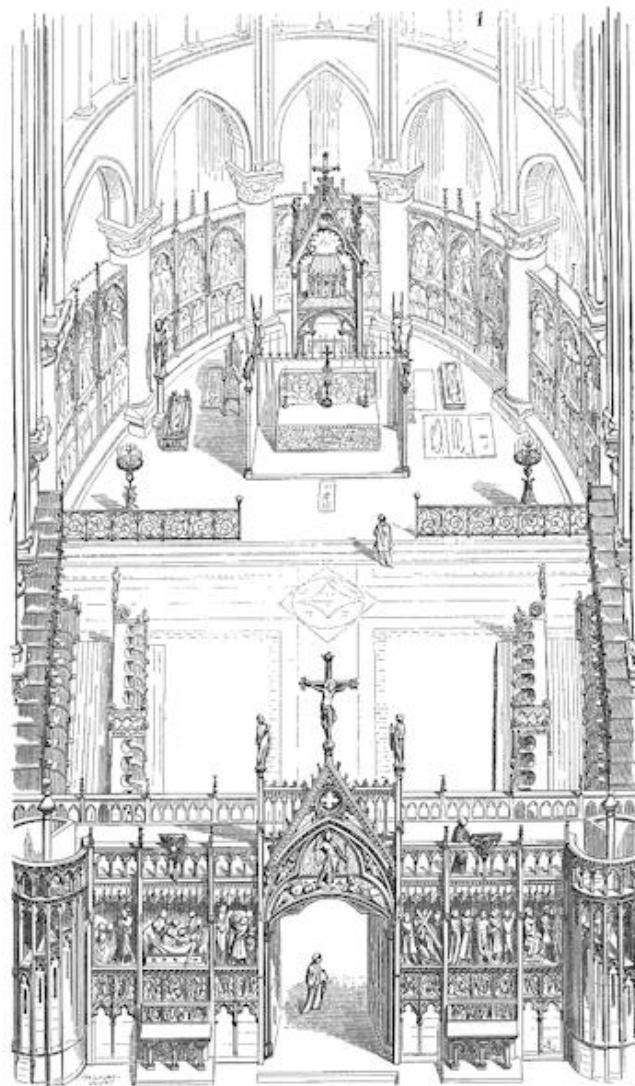
⁹⁰ [Westminster Abbey – The Nave](http://www.westminster-abbey.org), www.westminster-abbey.org. 6/10/2023.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολή σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 6-8. Τὸ Rood Screen τοῦ Westminster Abbey, καὶ ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν (πρὸς δυσμᾶς).⁹¹

Στὶς παραπάνω φωτογραφίες βλέπουμε τὸ Rood Screen τοῦ Westminster Abbey. Κι ὅμως τὸ 1881 εἶχαν τινὲς ἔτοιμα τὰ σχέδια κατεδάφισης⁹² τοῦ Rood Screen. Εὐτυχῶς δὲν κατεδαφίστηκε.

Δὲν εἶχε ὅμως τὴν ἴδια τύχη τὸ Rood Screen στὴν Παναγία τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον κατεδαφίστηκε, καὶ θάφτηκε. Μάλιστα τώρα μὲ τὶς ἐργασίες ἀναστήλωσης μετὰ τὴν φωτιά, **βρίσκουν κομμάτια του θαμμένα κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο.**⁹³

⁹¹ [Westminster Abbey – The Quire](https://www.westminster-abbey.org), www.westminster-abbey.org 6/10/2023.

⁹² Proposed destruction of the Choir screen of Westminster Abbey; The Interior of the Abbey as at present; The interior of the Abbey with the screen removed' from [The Illustrated London News](#) (1881).

⁹³ Le figaro, Claire Bommelaer, [Pour dégager le jubé disparu de Notre-Dame de Paris, les archéologues obtiennent un sursis \(1/4/2022\)](#). 6/10/2023.

Εικ. 6-9. Τό κατεδαφισθέν συμπαγές Rood Screen τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων.⁹⁴

Καὶ στὴν Γαλλία ὁμως, τὸν 17^{ον} αἰ., πρὶν τὴν ἐπανάσταση, κατεδαφίστηκαν κατὰ κόρον τὰ Τέμπλα μὲ τὸν Σταυρό (Rood Screen), ὅπως καὶ οἱ Ἀμβωνες⁹⁵ καὶ μάλιστα πρωτοστάτες ἦσαν οἱ ἴδιοι οἱ Ἐπίσκοποι.⁹⁶

Εικ. 6-10. Frans Hogenber – *The Calvinist Iconoclastic Riot of August 20, 1566*. Δηλ. ἡ Καλβινιστικὴ Εἰκονομαχικὴ ἐξέγερση τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1566. [Wikimedia](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calvinist_Iconoclastic_Riot_of_August_20_1566.jpg), 11/11/2023.

⁹⁴ Жюбаэ, <https://renardetraisin.livejournal.com/130914.html> . 6/10/2023

⁹⁵ Gregory DiPippo, *Two Designs for Notre-Dame de Paris*, “[it should be remembered that well before the Revolution, in the 17th-century, French churches underwent a first wave of vandalism with the destruction of countless rood screens.](#)”, 26/4/2019. (6/10/2023)

⁹⁶ “Aelredus Rievallensis”, *Whatever Happened to French Rood Screens? Fr. Thiers’ Dissertation Ecclésiastique sur les Jubés*, “Fr. Jean-Baptiste Thiers’ Treatise on Jubés, a polemical treatise written in protest of the widespread destruction of rood screens and ambos led by the Gallican episcopacy and canonical chapters during the 17th century.” 8/8/2018. (6/10/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Μάλιστα ὁ Fr. Jean-Baptiste Thiers (1636-1703), ὀνομάζει τοὺς καταστρέφοντας τὰ Τέμπλα καὶ τοὺς Ἀμβωνες, **Ἀμβωνοκλάστες**⁹⁷.

Καλύτερα ὅμως **Τεμπλοκλάστες** (ἀπὸ τὸ Τέμπλον, καὶ τὸ κλάω/κλώ = σπάζω, σπάζω σὲ κομμάτια), ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι ἀναβίωση τῶν Εἰκονοκλαστῶν σὲ διαφορετικὴ παραλλαγή.

Σύγκρινε παρακάτω τὶς παρόμοιες Βασιλικὲς στὴν Ἰταλία, δύο Μοναστηριῶν, στό Valle Porclaneta, καὶ στό Lago (Moscufo). Στὴν πρώτη τὸ Τέμπλο εὐτυχῶς διατηρήθηκε, βλ. κεφ. 83, ἀλλὰ στὴν δεύτερη ὄχι (ἀλλαγές ἐγιναν τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπαρόκ, 1733).⁹⁸

Εἰκ. 6-11. Βασιλικὴ τῆς Παναγίας στό Lago (Moscufo), Ἰταλία, μὲ ἀφαιρεμένο τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Rood Screen). Σύγκρινε μὲ τὸ κεφ. 83.

⁹⁷ Zachary Thomas, [A 17th Century Defense of Rood Screens](#) (Fr. Jean-Baptiste Thiers), “Those who have removed the jubés from our churches have taken a position entirely opposed to the teaching of St. Ambrose. St. Ambrose says that we must preserve the established customs of the churches in their entirety. The **ambonoclasts** want to abolish them entirely. St. Ambrose claims that abolishing the churches’ received customs gives scandal. The ambonoclasts imagine that abolishing these customs will edify the faithful. St. Monica held faithfully to his teaching. The ambonoclasts abandon it without scruple. St. Augustine respected this teaching like an oracle descended from Heaven: Ita semper habui tamquam eam caelesti oraculo susceperim. The ambonoclasts reject it. St. Augustine adopted this teaching and commends all wise and prudent Christians to practice it as the best and surest guide: Hac disciplina ulla est melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat quo agere viderit Ecclesiam ad quam forte devenerit. The ambonoclasts act entirely to the contrary. Behold the respect they have for the teaching of the holy Fathers and Doctors of the Church.” 3/10/2018 (14/6/2023).

⁹⁸ [Wikipedia \(it\)](#), *Chiesa di Santa Maria del Lago (Moscufo)*. 23/11/2023.

6.1 Πότε μαρτυρείται τό πρώτο ύψηλὸ φράγμα (στὴν θέσιν τοῦ Rood Screen), πέραν τοῦ Καταπετάσματος;

Τὸ πρώτο ύψηλὸ φράγμα, ὡς χώρισμα τοῦ (δυτικοῦ) Πρεσβυτερίου ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν (ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ θέσις τοῦ Rood Screen), μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν Δ' αἰ.. Βλ. κεφ. 76.

7 Ὁ ἐπιβλητικὸς Ἄμβων, καὶ ὁ χῶρος τῶν Ψαλτῶν

Ἀρχικὰ θὰ ὑπῆρχε ἓνα εἶδος Ἀναλογίου ὡς τόπος τῆς ἀναγνώσεως.

Κατόπιν δημιουργήθηκε ὁ Ἄμβων καὶ τοποθετήθηκε στὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. «Διαθήκη τοῦ Κυρίου», κεφ. 2, ὑποσ. 16, ὅπου λέει: «ὁ τόπος τῆς ἀναγνώσεως νὰ εἶναι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα», λίγο «ἔξω», δηλ. λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Στὸ Ὀκτάγωνο Φιλίππων, βλ. κεφ. 76, βλέπουμε τὸν πρῶτον Ἄμβωνα ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), στὸ νοτιοδυτικὸν μέρος. Ἀργότερα, ἐπειδὴ «κατέβηκε» ἡ Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Κόγχη στὸ Πρεσβυτέριον (Σολέα), καὶ ὑψώθηκε τὸ χαμηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα, δημιουργήθηκε νέος Ἄμβων στὸ κέντρον τοῦ Ναοῦ καὶ πρὸς νότον.

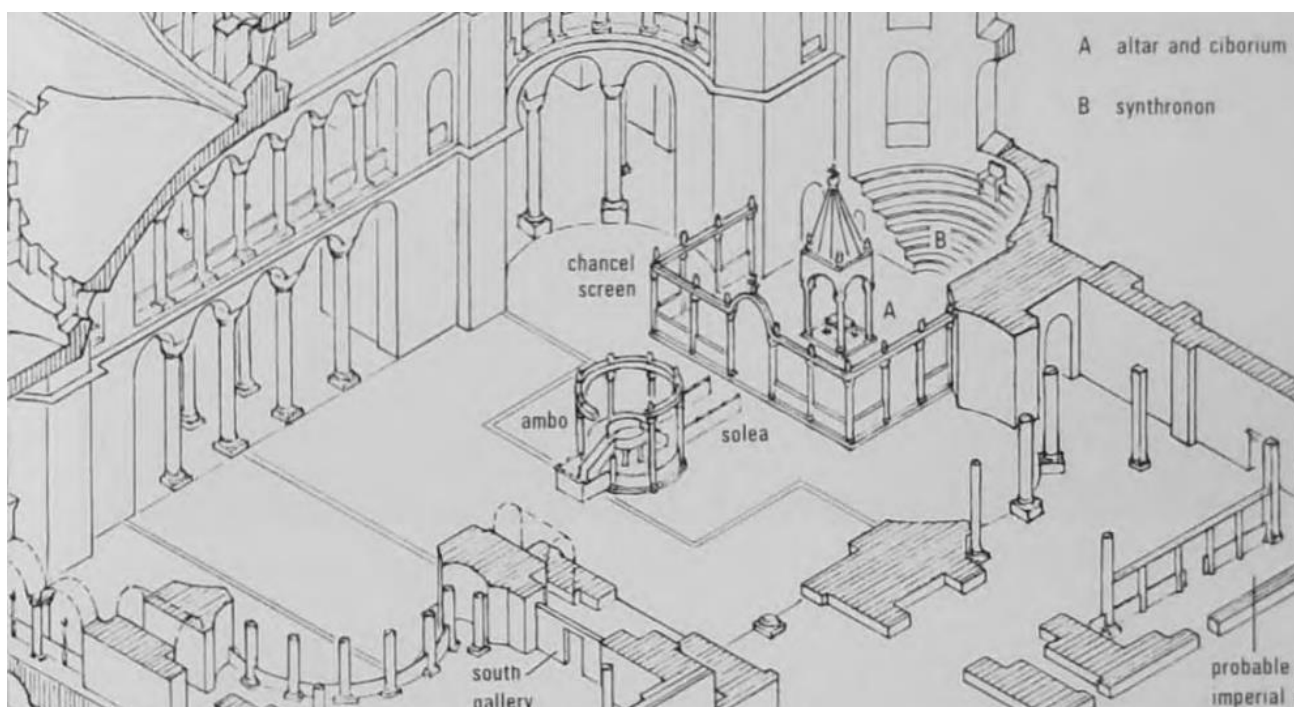
Στὴν Ἁγία Σοφία, ἔχουμε τὸν μέγα ὀγκόλιθο τοῦ Ἄμβωνος (κεφ. 222) ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρίων (ἁγίων θυρῶν), καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἄμβωνος τοὺς Χοροὺς τῶν Ψαλτῶν (οἱ ὅποιοι ἀνέβαιναν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄμβωνος γιὰ νὰ ψάλλουν). Ὁ Ἄμβων λοιπὸν, ἀπὸ μόνος του, καὶ μὲ τοὺς Χοροὺς τῶν Ψαλτῶν, ἔκοβε μεγάλως τὴν πρόσβαση τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὸ Ἱερό⁹⁹ ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ κατ' ἀπόκλινιν, λόγῳ τοῦ τεραστίου ὄγκου καὶ ὕψους του, καὶ τοῦ μεγάλου δακτυλίου τῶν κίωνων.

Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε δεῖ ἀκόμη κάποια Κάτοψη τῆς Ἁγίας Σοφίας νὰ ἀπεικονίζει (μετ' ἀκριβείας) τοὺς χοροὺς τῶν Ψαλτῶν, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ κατελάμβαναν μεγάλο χῶρο, βλ. π.χ. τὸν χῶρο τῶν Ψαλτῶν στὸ Westminster Abbey.

Παρότι «Σολέας» στὴν Ἁγία Σοφία θεωρεῖται ὁ ἐπιμήκης ἐντοιχισμένος διάδρομος ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια στὸν Ἄμβωνα, ἐν τούτοις ὑπῆρχε κάποιου εἶδους χῶρισμα μεταξὺ τοῦ Ἄμβωνος / Χώρου τῶν Ψαλτῶν, καὶ τοῦ κυρίως Ναοῦ (ποὺ δὲν διασώθηκε), ὅπως ὑπάρχει καὶ σήμερα σὲ ἐμᾶς χαμηλὸ χῶρισμα τοῦ σημερινοῦ Σολέος ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό, εἴτε νοητὸ π.χ. μὲ ὀριοθέτηση, εἴτε χτιστὸ π.χ. μὲ θωράκια, μὲ κάγκελα, κτλ.. **Βλ. τὴν διαχωριστικὴ γραμμὴ στὸ ἔδαφος τῆς**

⁹⁹ Ποτὲ δὲν ἦταν ἡ θεὰ τοῦ Ἱεροῦ τὸ ζητούμενον στοὺς Ναοὺς, καὶ οἱ πιστοὶ ἦσαν κυρίως στὰ κλίτη, σ. 18, ὅπως καὶ σήμερα. Τὸ ζητούμενον στοὺς Ναοὺς δὲν ἦταν ἡ περιέργεια, ἀλλὰ ἦταν ἡ Προσευχή, τὰ Ἀναγνώσματα, ἡ Δοξολογία, τὸ Κήρυγμα, καὶ πρὸ παντὸς ἡ Θεία Κοινωνία, βλ. κεφ. 13. «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ματθ. κα' 13).

Ἀγίας Σοφίας, στήν Εἰκ. 7-1, (ἐπίσης, κεφ. 79). Ἐπίσης βλ. Ἀντωνιάδου σχετικά μὲ τὸ «Δυτικὸν περίφραγμα»¹⁰⁰.

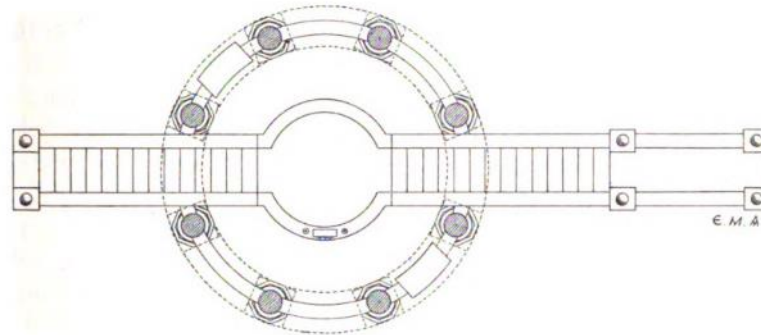
Εἰκ. 7-1. Ἀγία Σοφία. Ὁ κυρίως Ναός, ὁ Ἄμβων καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα μὲ τὸ ὑψηλὸ φράγμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, καὶ τὸ πολύβαθμον Σύνθρονον.¹⁰¹

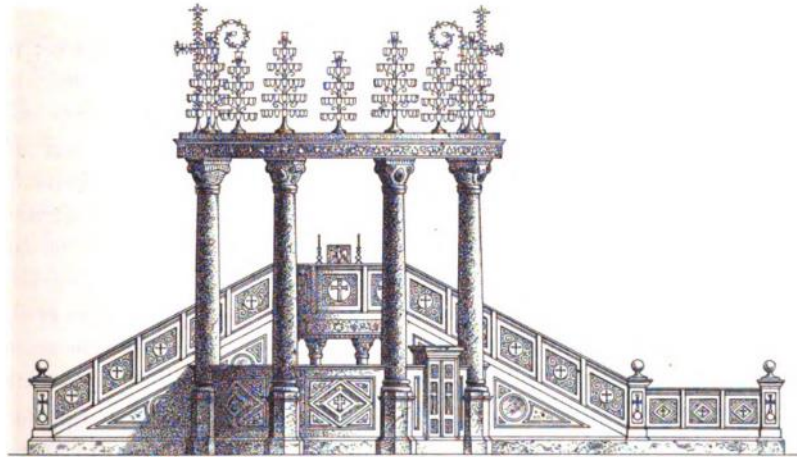
Εἰκ. 7-2. Ὁ Ἄμβων τῆς Ἀγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 77. Πίσω φαίνεται τὸ Ἱερὸν μὲ κλειστὰ (ἀπλωμένα) τὰ Καταπετάσματα, καὶ τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Τραπέζης. Λείπουν τὰ ἅγια θύρια (Ἀμφίθυρα) βέβαια.

¹⁰⁰ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, Ἑκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας – Τόμος Β', Ἀθῆναι 1908, σ. 72.

¹⁰¹ Rowland J. Mainstone, Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church, Thames & Hudson, New York, 1988, σ. 233.

Σχ. 242. Ἀποκατάσταση τοῦ διαγράμματος τοῦ δευτέρου τῆς Ἁγίας Σοφίας Ἀμβωνος. Κλίμαξ=1½ε.

Σχ. 243. Ἀποκατάσταση τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως τοῦ αὐτοῦ. Κλίμαξ=1½ε.

Εἰκ. 7-3. Ὁ 2^{ος} ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), βλ. κεφ. 77.

Βλέπε ἐπίσης καὶ τὸν ἀκόμη διατηρούμενο Ἀμβωνα τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας (κεφ. 78.4), καίτοι φυσικὰ πολὺ μικρότερος, ἀλλὰ καὶ πολὺ στενότερος εἰδικὰ στὸ κέντρο του, λόγω ἐλλείψεως μεγάλου ἐξωτερικοῦ δακτυλίου κιόνων.

Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες, ἦταν μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν Βῆμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, δίπλα στὸν Ἀμβωνα (στὸν χώρο τοῦ δικοῦ μας σημερινοῦ Σολέα). Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ ψάλτες ἦσαν παλαιὰ (ἀκόμη καὶ πρὸ 30ετίας) πάντα στὸ κεντρικὸ κλίτος τοῦ Ναοῦ¹⁰², πολὺ κοντὰ στὰ ἅγια θύρια (ἐξαιρέσεις φυσικὰ οἱ μικρὲς ἐκκλησίες).

Βλέπε, γιὰ παράδειγμα, τὶς φωτογραφίες ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο Κορίνθου, Εἰκ. 5-18, τὴν Ἀγία Βαρβάρα (Μετόχιον Σινᾶ), Εἰκ. 4-1, τὸν Ἅγιο Χαράλαμπο Κατερίνης, Εἰκ. 7-4.

¹⁰² Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος, [Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες](#), Πεμπτουσία 19/11/2021 (20/6/2023).

Τώρα τὰ Ἀναλόγια (καὶ οἱ Ψάλτες) ἐξοστρακίζονται (εὐτυχῶς ὅχι παντοῦ) στοὺς τοίχους τοῦ Ναοῦ καὶ πιὸ μακρὺ ἂν γινόταν, **γὰρ νὰ γίνηι ...εὐάερος ὁ Σολέας** (πρβλ. κεφ. 5.3, κεφ. 6). Στὴν δὲ Ἀμερική, σὲ ὀρισμένους Ναοὺς, πηγαίνουν τοὺς Ψάλτες στὸν Γυναικωνίτη¹⁰³.

Εἰκ. 7-4. Ἁγ. Χαράλαμπος Κατερίνης (φωτ. ΠΔΠ 2011). Οἱ χοροὶ τῶν Ψαλτῶν (Ἀναλόγια) στὸν Σολέα (δὲν εἶναι περιφραγμένος, ἀλλὰ εἶναι ὑπερυψωμένος κατὰ μίαν βαθμίδα) στὸ κεντρικὸ κλίτος τοῦ Ναοῦ.

Εἰκ. 7-5. Παλαιόπιστοι Ῥώσσοι: Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ένωμένοι οἱ δύο Χοροί) ἀπὸ τὴν θέση τοῦ παλαιοῦ Ἄμβωνος, σ. 276.

Στὴν Δύση φαίνονται ἀκόμη καὶ σήμερα ἐλάχιστοι ναοὶ μὲ τοὺς Ψάλτες στὸ κέντρο, καὶ αὐτὸς ὁ χώρος τοῦ Ἄμβωνος καὶ τῶν Ψαλτῶν, ὁ σημερινὸς δικός μας Σολέας, τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ

¹⁰³ Μὴ πᾶμε καὶ πολὺ μακρὰ. Καὶ στὴν Ἀθήνα γινότανε αὐτό, ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Μελέτιο Μεταξάκη (1918-1920), [Νέα Φόρμιγξ (Κ. Α. Ψάχου), ἀρ. φ. 3, Ἰούνιος 1921, ἄρθρον: Ὁ Ἄμβων].

Πρεσβυτερίου, καλεῖται (στὴν Δύση) Chancel (ἐπειδὴ περιφρασσόταν παλαιὰ ἀπὸ κάγκελα, δηλ. τὸ χαμηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου / Σολέα), καλεῖται καὶ «Κλήρος/Πρεσβυτέριον» (Clergy), καὶ Schola Cantorum, βλέπε, Durandus, κεφ. 64, σ. 206.

Διαχωρίζεται δὲ ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸ μὲ τὸ Rood Screen⁷⁹ (ὅσα ἐπιβίωσαν καὶ δὲν ξηλώθηκαν ἀπὸ τὴν Μεταρρύθμιση σὲ πρώτη φάση, καὶ τὸν Διαφωτισμὸ σὲ δεύτερη), δηλ. χώρισμα ποὺ ἔχει ἐπάνω Σταυρό. Μερικὰ εἶναι πανύψηλα συμπαγῆ μαρμάρινα Τέμπλα ὅπως στὸ Westminster Abbey κ.ά., καὶ διατηροῦνται μέχρι τῆς σήμερον. Τὰ Rood Screen (τὰ μὴ συμπαγῆ) φυσικὰ ἐκλείνουν μὲ Καταπετάσματα. Βλ. περισσότερες λεπτομέρειες, στὸ κεφ. 6.

Εἰκ. 7-6. Δυτικὸς Ναός, Οἱ χοροὶ τῶν Ψαλτῶν στὸ κέντρον καὶ ἔμπροσθεν τοῦ Βήματος¹⁰⁴ μὲ κεντρικὸν Ἀναλόγιον (φαίνεται καὶ «μοντέρνο» (ἐποχῆς) Κιβώριον μὲ 3 καταπετάσματα· ἔχει ἀφαιρεθεῖ τὸ Καταπέτασμα ἢ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ μετὰ τὴν Μεταρρύθμιση καὶ τὸν Διαφωτισμὸ). Βλέπε καὶ τὸ Westminster Abbey.

¹⁰⁴ Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Later Medieval Form*, [Liturgical Arts Journal](#), 18/11/2022 (23/11/2023).

Εικ. 7-7. Westminster Abbey (περ. 1897-1922). Ο χώρος των Ψαλτών (στὰ στασίδια δεξιά καὶ ἀριστερά) ἐντὸς τοῦ Rood Screen (ἡ φωτογραφία πρὸς ἀνατολάς). Σήμερα ἔχει συρρικνωθεῖ πρὸς τὰ ἄκρα, ὁ διάδρομος διπλασιάστηκε. Φαίνεται καὶ κεντρικὸ Ἀναλόγιον στὸ βάθος.¹⁰⁵ Βλ. ἐπίσης, Εἰκ. 6-8.

¹⁰⁵ University of Wisconsin-Madison Library, [Interior Westminster Abbey](#). 23/11/2023.

8 Τὰ Ἀμφίθυρα – Καταπετάσματα – Παραπετάσματα – Βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος

Εἶπαμε στό κεφ. 5, ὅτι «ἅπαξ καὶ μαρτυροῦνται ὑψηλὰ φράγματα, τότε «ἀναγκαστικά» ὑπάρχουν μετακίονια Καταπετάσματα, Παραπετάσματα (Εἰκόνες ἀργότερα), ἀλλιῶς δὲν ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς τὰ ὑψηλὰ φράγματα μὲ μετακίονια κενά». Εἶναι ἡ φυσικὴ συνέχεια τοῦ παλαιότερου μεγάλου Καταπετάσματος.

Παρακάτω δίνονται οἱ κυριότερες ἀναφορὲς περὶ Ἀμφιθύρων καὶ Καταπετασμάτων (πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰ.). Ὅλες οἱ ἀναφορὲς ἀναλύονται στὰ ἐπόμενα Κεφάλαια τοῦ ἄρθρου, στίς σημειούμενες σελίδες.

Ἀγ. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου [PG 3, 1088D-1089B], «ἔξω τῶν θείων παραπετασμάτων», σ. 132,

Εὐσεβίου Καισαρείας [PG 20, 865], «ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις», σ. 133,

Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335), Ἐπιστολὴ στοὺς Ἀρμενίους, «ὁ λαὸς ἔξω τοῦ καταπετάσματος, καὶ οἱ κατηχούμενοι στίς ἐξωτερικὲς θύρες νὰ ἀκοῦνε» σ. 134,

Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), «διάλιθα χρυσοφῇ ἀπλώματα τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου πολλά, ἔτι μὴν καὶ εἰς τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας Ἀμφίθυρα χρυσᾷ διάφορα», σ. 136,

Ἀγίου Μεγάλου Ἀθανασίου (357), «τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας», σ. 137,

Κανόνες τοῦ Ἀγίου Ἱππολύτου, Δ' αἰ., σ. 139.

Ἀγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379), «Καὶ εἴσω δὲ αὐτὸν τῶν θείων παραπετασμάτων ἔνθα καθῆστο κελεύσας γενέσθαι», σ. 140,

Testamentum Domini («Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου»), Δ' - Ε' αἰ., «Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον)», σ. 141,

Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 61, 313], «πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα», σ. 142,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 62, 29], «ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα», σ. 143,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 58, 666], «ἂν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον», σ. 145,

Τοῦ αὐτοῦ [PG 57, 310-311], «Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν», σ. 147,

Ἀγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας [PG 68, 848], «τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», σ. 153,
Θεοδωρήτου Κύρου (393-457), «Διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι», σ. 157,

Παύλου Σιλεντιαρίου (563), Ἐκφρασις Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στ. 682 – 838], «στοὺς ὑψηλοὺς τοίχους ποὺ χωρίζουν τὸν ἱερέα ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν Ψαλτῶν», «κλείετε τὰ Παραπετάσματα [καλύπτρας] ποὺ κρέμονται στὶς τέσσερις πλευρὲς», «Στὰ ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου Καταπετάσματος» σσ. 154, 162, 161,

Ἰωάννου Μόσχου (Λειμωνάριον) [PG 87C, 3016C], «αὐτομάτως ἐπήρθη [τὸ καταπέτασμα τὸ ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου], καὶ ἐσκέπασεν ...», σ. 162,

Ἀγ. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων [PG 87C, 3984D], «ὁ κοσμητὴς τοῦ Καταπετάσματος», σ. 44,

Ἀγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ [PG 4, 548D], «Ὅτι καὶ τότε [ὅπως καὶ ...σήμερα, σήμερα = ἐποχὴ ἁγ. Μαξίμου] παραπετάσματα ἦν περὶ τὸ θυσιαστήριον», σ. 167,

Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (ΣΤ' – Ζ' αἰ.), [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B], «τὸ κιβώριον <κιβώριον> ἐστίν», σ. 168,

Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (ΣΤ' – Ζ' αἰ.), [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 424B-429C], «[ὁ ἱερεὺς] μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια· ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ [= ἐν σιωπῇ]», σ. 170, μὲ ἐκτενέστατη ἀνάλυση,

Χειρόγραφα Barb.gr.336 (Η' αἰ.), σ. 177, καὶ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη (Γ' αἰ.), σ. 201,

Ἀγ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου (Θ' αἰ.), «Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων», σ. 180,

βλέπε ἐπίσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα σχετικὰ Κεφάλαια.

Νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, ὅπου τὰ Καταπετάσματα καὶ τὰ Κιβώρια (καὶ ἀργότερα τὰ Rood Screen, Chancel Screen, Schola Cantorum) ἦταν σὲ κανονικὴ

χρήση (βλ. **Secretum**),^{106, 107} μαρτυρούμενα ἀπὸ τὸν Δ'-Ε' αἰ. στὸν Ναὸν τοῦ Ἀπ. Πέτρου (βλ. κεφ. 79), ἀπὸ τοὺς Κανόνες τοῦ Ἁγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus), κεφ. 28, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰ. σύμφωνα μὲ τὸν De Moreau¹⁰⁸, Η' – Θ' αἰ., βλ. σσ. **181, 182**, μέχρι τὸν «Διαφωτισμό»^{109, 110, 111}, καὶ μέχρι τὸν 19^{ον} αἰῶνα (βλ. καὶ σ. **122** στὴν ἐκεῖ ἀναφορὰ στὸ **Rationale Divinorum Officiorum**).

Καὶ στοὺς Ἀγγλικανοὺς τὸ ἴδιο. Καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (The Lenten Veil), ποὺ ἦταν ἀπλωμένο συνεχῶς ἀπὸ τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Σαρακοστῆς μέχρι τὴν Μ. Τετάρτη^{117, 112}, εἰδικὰ στοὺς Ἀρμένιους, Ἀγγλικανούς, ἀλλὰ καὶ Καθολικούς.

Θὰ δοῦμε ἀργότερα καὶ τὶς πρακτικὲς τῶν Ἀρμενίων, Αἰθιοπῶν, ποὺ ἀκόμη οἱ μὲν Ἀρμένιοι χρησιμοποιοῦν **Καταπέτασμα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη** τοῦ Ἱεροῦ, οἱ δὲ Αἰθίοπες χρησιμοποιοῦν καὶ **Κιβώρια, καὶ Καταπετάσματα**, σ. 262.

Ὁ πρωθ. Ἀγγελος Πεφάνης¹¹³, λέγει τὸ 1897 ὅτι «παρὰ δὲ τοῖς Ἀρμενίοις τὸ παραπέτασμα διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον διαχωρίζον ὁλόκληρον τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν», βλ. παρακάτω, σ. 262.

¹⁰⁶ Guillaume Durand (Gulielmo Durando), **Rationale Divinorum Officiorum** (Caput III, De Picturis, et Cortinis, et Ornamentis Ecclesiae), Neapoli 1859, σ. 29, βλ. παρακάτω σ. 206.

¹⁰⁷ T. M. Thibodeau, The Rationale divinorum officiorum of William Durand of Mende, A new translation of the prologue and book one, Columbia University Press, 2010, σ. 43.

¹⁰⁸ Γεώργιος Ν. Φίλιας, Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51: «Στὴ Ῥώμη τὰ πρῶτα βήλα, τὰ ὅποια ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνα», μὲ ἀναφορὰ στὸν: E. De Moreau, «Recitation du canon de la Messe a voix basse», Nouvelle revue theologique 51, 1924, σ. 87.

¹⁰⁹ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

¹¹⁰ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy* ..., ὁ.π., σσ. 126, 147.

¹¹¹ [Schola Cantorum, Wikipedia](#). 26/6/2023.

¹¹² Francis Bond, *The Chancel of English Churches*, Oxford University Press 1916, σσ. 101-102, 103: «**Στὴν ἀρχαία Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἡ ἁγία Τράπεζα καλυπτόταν** (screened from view) γιὰ ἓνα μικρὸ διάστημα [δὲν εἶναι καθόλου μικρό], ὅχι μόνο στὴν Σαρακοστή [στὴν Σαρακοστή ἦταν συνεχῶς], ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε Λειτουργία, κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἀνάγνωστος τῆς Εὐχῆς τοῦ Καθαγιασμοῦ. Καὶ αὕτη ἡ πρακτικὴ ἀποκρυσταλλώθηκε καὶ διαιωνίστηκε στὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὅπου σὲ κάθε ἐκκλησία ὑπάρχει πλέον ὅχι Καταπέτασμα ἀλλὰ Εἰκονοστασιον (Τέμπλον), ὥστε ὁ Καθαγιασμός νὰ μὴ φαίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον», «Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι τὸ **Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς ἦταν** σὲ καθολικὴ χρῆσι **στὶς Ἀγγλικὰς Ἐκκλησίες**. Τὸ **878** ὁ Βασιλεὺς Alfred ὄρισε πρόστιμο 120s γιὰ ὅποιον ἔσχιζε Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς. Σὲ μερικές περιπτώσεις παραμένουν οἱ γάντζοι, οἱ ἀκίδες, ἢ τὸ σύρμα ποὺ τραβιόταν τὸ καταπέτασμα· γιὰ παράδειγμα στοὺς καθεδρικοὺς τοῦ Salisbury καὶ τοῦ Ripon », «ἀπὸ τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Σαρακοστῆς μέχρι τὴν Μ. Τετάρτη, ἦταν ἀπλωμένο ἀνάμεσα στὸν λαὸ καὶ τὸ Ἱερό».

¹¹³ Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897, σ. 17.

Φυσικά δὲν θὰ παραλείψουμε τὴν Παράδοσιν, τὶς πρακτικὲς ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων, βλ. κεφ. 15, 16, καὶ κεφ. 93- 99.

Διάφορα δικά μας Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ (σωζόμενα ἀπὸ τό 1400 καὶ μετὰ), ἀναλύονται στὴν ἐργασία τῶν Βρυζίδη καὶ Παπασταύρου¹¹⁴.

Ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος στὴν Περιγραφὴ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας¹¹⁵, περιγράφει τὸ Τέμπλον ὡς ἀναλύεται στὸ κεφ. 40.

Εἰκ. 8-1. Ἀναπαράσταση τοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς Ἀγίας Σοφίας^{116, 117}, μὲ κλειστὰ (ἀπλωμένα) τὰ Παραπετάσματα.

Στὸ ἐπιστήλιο τοῦ φράγματος στὴν Ἀγία Σοφία, ὑπῆρχαν μορφὲς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, Ἀγίων.

Κατὰ ἄλλη ἀναπαράσταση.

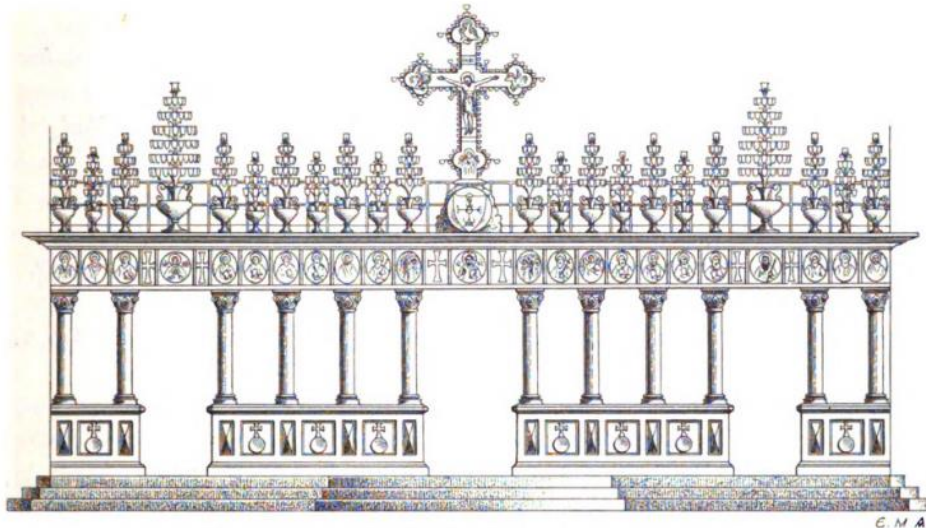
¹¹⁴ Nikolaos Vryzidis and Elena Papastavrou, *Notes on the Sanctuary Curtain: Symbolisms and Iconographies in the Greek Church*, Cahiers balkaniques, 48, 2021.

¹¹⁵ Γράφτηκε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς Ἀγίας Σοφίας μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ τρούλου τό 558, βλ. [Wikipedia](#) 14/6/2023.

¹¹⁶ [Hagia Sophia's church in the byzantine time \(lamprotes1\)](#), 16/6/2023.

¹¹⁷ Henri de Villiers, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 09, 2018.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 8-2. Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), κεφ. 80. Λείπουν τὰ Ἀμφίθυρα, καὶ φυσικὰ οἱ Κιγκλίδες / Κίονες εἶχαν Παραπετάσματα ἀνάμεσά τους, μὲ Σταυρούς, σχέδια/εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, κ.ἄ.

Μετακίονια **Καταπετάσματα**, βλέπουμε στὴν λειψανοθήκη τοῦ 440 μ.Χ. στὴν Pola (Samagher), Κροατία, ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὸν Παλαιохριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (τὸ μαρτυρεῖο τοῦ Ἀπ. Πέτρου, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερό ἦταν πίσω ἀπὸ τοὺς Κίονες), βλέπουμε στὸν Ἅγιο Ἀπολλινάριο Ῥαβέννας, βλέπουμε ἐπίσης στὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου Β' (10^{ος} αἰ.), σσ. 188, 184, κ.ἄ.. Φυσικὰ καὶ σὲ ἐμᾶς, στὰ Τέμπλα, τὸ Καταπέτασμα ἐπάνω τῶν ἁγίων θυρίων, εἶναι οὐσιαστικὰ μετακίονιο Καταπέτασμα, ἀπόγονος τῆς Παραδόσεως τῶν παλαιῶν Καταπετασμάτων.

Εἰκ. 8-3. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher), Κροατία, 440 μ.Χ., κεφ. 79.

Βλέπε επίσης, καὶ τὰ Καταπετάσματα στὶς Κιγκλίδες / Τέμπλο (Rood Screen) τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, κεφ. 84. Τὴν σήμερον ἔχουν ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἐξαφανιστεῖ.

Εἰκ. 8-4. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας. Μετακίονα Παραπετάσματα.

Ὁ δὲ πρωτ. Κ. Ν. Καλλίνικος λέγει ὅτι τὸ κιγκλίδωμα [οἱ Κιγκλίδες, οἱ Κίονες] δὲν ἦτο τὸ πᾶν. "Υπερθεν αὐτοῦ παρεξεκρέμαντο, ἐν εἵδει αὐλαίας φρικωδεστάτου θεάτρου, τὰ βῆλα, ἢ καταπετάσματα, ἢ ἀμφίθυρα, δι' ὧν, καταπιπτόντων, ἢ ἀνελκομένων, ἐσημειοῦντο τὰ κρισιμώτερα στάδια τῆς θ. ἱερουργίας. Οἱ πατέρες, πλέον ἢ ἅπαξ, ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν»¹¹⁸.

Τὸ εἶδει αὐλαίας ὅμως δὲν εἶναι πλήρως σωστό, θέλει ἐπεξήγηση.

Μέγα καταπέτασμα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπῆρχεν τὰ ἀρχαιότατα χρόνια κυρίως μέχρι τὸν 4^{ον} αἰῶνα σὲ ἐμᾶς (πέραν τοῦ Κιβωρίου καὶ τῶν Καταπετασμάτων του), εἴτε ὑπῆρχαν, εἴτε δὲν ὑπῆρχαν οἱ τοῖχοι (θωράκια)¹¹⁹, βλ. **Κανονικὴ Ἐπιστολὴ Ἀγ. Μακαρίου, σ. 134**. Ὅταν ὅμως ὑψώθηκε τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέας), 4^{ος} αἰ. καὶ ὕστερα, τότε κυρίως τὰ Καταπετάσματα ἔγιναν μικρότερα σὲ μῆκος καὶ μετακίονα, κρέμονταν δηλ. ἀπὸ Κίονα σὲ Κίονα¹²⁰ (χωρὶς πάντοτε νὰ ἀποκλείονται οἱ ἐξαιρέσεις).

¹¹⁸ Πρωτ. Κων/νου Ν. Καλλινίκου, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τοῦ Πατρ. Τυπογρ. 1921, σσ. 128-129.

¹¹⁹ Αὐτὸ ὑπάρχει σήμερα ἀκόμη στοὺς Ἀρμενίους, σ. 262, ἄνευ τοίχων (θωρακίων).

¹²⁰ Βλ. ὑποσ. 48: «Πιστεύουμε ὅτι τὸ χαμηλὸ φράγμα μετατράπηκε σὲ κιονοστοιχία γιὰ νὰ ἀναρτηθοῦν ἀπ' αὐτὴν βῆλα».

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Τὸ βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἰ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini) λέγει γιὰ τὸ κτίριο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διασώζει ὁ Ὁρλάνδος¹²¹:

«Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχῃ καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)».

Βλέπε παρακάτω στὶς ἀναφορές, τὸν **Ναὸ τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου Ῥαβέννας**, σ. 254, καὶ τὸν **Ἅγιο Γεώργιο Θεσ/νίκης (Ῥοτόντα)**, σσ. 249-252, μὲ ἀπεικονίσεις **Καταπετασμάτων καὶ Κιβωρίων**.

Ὁ **H-J Schulz**¹²² ἀναφερόμενος στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (σ. 143), ὁμιλεῖ γιὰ καταπετάσματα (κουρτίνες) τοῦ Ἱεροῦ. “[...] the closure of the vault, the dome-supporting canopy (ciborium) over the altar, and **the chancel curtains, which when drawn aside after the epiclesis ‘allow the heavens to open and the hosts of angels to come forth’**”, (βλ. παρακάτω σ. 143).

Δηλ. «ἡ κλείσις τοῦ Ἱεροῦ, τὸ Κιβώριον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οἱ κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ (ἀμφίθυρα), οἱ ὁποῖες ὅταν ἀνοιγαν μετὰ τὴν ἐπίκληση» καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου· «τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους».

Ὁ ἀρχιμ. Νικόδημος Μπαρούσης λέει: «τὸ Θυσιαστήριον περιεβάλλετο κυκλόθεν ἀπὸ πολύτιμα παραπετάσματα, δύο ἢ τρία κατὰ σειρὰν: α') τοῦ κιγκλιδώματος, ὅπου τὸ σημερινόν τέμπλον τῶν Ὁρθοδόξων ἢ «τό περιστύλιον τῶν κανονικῶν» τῶν λατινικῶν Βασιλικῶν ἢ τὸ μέγα καταπέτασμα τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, β') τοῦ Κιβωρίου καί, γ') τῶν τιμίων Δώρων. Ἔτσι, τὸ Θυσιαστήριον παρέμενε ἀθέατον ἀπὸ τοὺς πιστοὺς»¹²³.

Νὰ προσθέσουμε στὰ τοῦ π. Νικοδήμου, ὅτι ὑπῆρχεν καὶ τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου, ὅπως ἐκτενῶς ἀναλύσαμε στὰ κεφάλαια 4-6.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ καὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἐνότητα τῶν Βήλων καὶ τῶν Καταπετασμάτων, ὅτι **οἱ πρῶτοι πού ἀφαίρεσαν τὰ βῆλα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος**, καὶ ἴσως κατήργησαν (πρὸς καιρόν) τὴν

¹²¹ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*», ὁ.π., σ. 29.

¹²² Hans-Joachim Schulz, *The Byzantine Liturgy (Die byzantinische Liturgie)*, 1986 (1980), σ. 33.

¹²³ Ἀρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούση, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ἐκδ. Τήνος, Ἐν Ἀθήναις 2011, σ. 202.

λειτουργικὴν χρῆσιν των ἐὰν δὲν τὰ ἀντικατέστησαν, εἶναι οἱ αἵρετικοὶ **Εἰκονομάχοι** (726-842), ἐπειδὴ τὰ βῆλα / παραπετάσματα / καταπετάσματα, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔφεραν ἱερεῖς ἀπεικονίσεις⁷¹.

Καὶ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς συλλήψεως (τῆς γενέσεως) τοῦ συμπαγοῦς Τέμπλου-Εἰκονοστασίου. Διὰ νὰ μὴν τὸ ἀφαιροῦν εὐκολὰ οἱ ἐπίδοξοι νεωτεριστὲς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

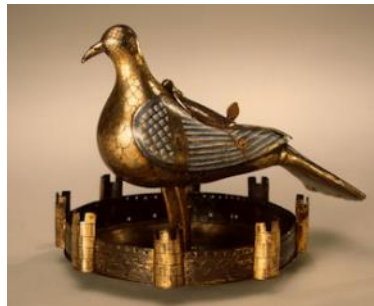
8.1 Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Καταπέτασμα ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς

Βλ. ἐνότητα «Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς», κεφ. 9.2, σ. 84.

9 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματα (Τετράβηλα)

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει (γενικὰ) ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος¹²⁴.

Ὁ πρωτ. Ἀγγελος Πεφάνης¹²⁵, λέγει τὸ 1897 ὅτι «ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ἦτο ἓν τισι ναοῖς εἰδὸς τι σκηνώματος ἐπίσης τετραπλεύρου ὑποβασταζομένου ὑπὸ τεσσάρων κιόνων μετὰ πλευρῶν τοξοειδῶν καὶ θόλου ὑπεράνω, ἔχοντος σχῆμα κωνικὸν ἢ συνηθέστερον [ἡμι]σφαιρικόν· ἐκ τῶν ἀψίδων ἐκρέμαντο παραπετάσματα, ἅτινα ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις στιγμαῖς τῆς θείας μυσταγωγίας ἐκλείοντο (ὑποσ. τοῦ ἰδίου: ὡς καὶ νῦν ἐν τισι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς), ἀπὸ δὲ τοῦ κέντρου τοῦ θόλου κατήρχετο ἄλυσις ἀφ' ἧς ἦτο ἀνηρτημένη περιστερὰ (σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος), ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐφυλάσσετο ὁ ἅγιος Ἄρτος.

Εἰκ. 9-1. Παλαιὸν ἀρτοφόριον¹²⁶ κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ Κιβωρίου.

Ὁ δὲ πρωτ. Κ. Ν. Καλλίνικος λέγει ὅτι «Ὑπερθεν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ὡς οὐρανός τις μυστικοῦ κόσμου διαπλοῦται, ἔστιν ὅτε, τὸ κιβώριον ἢ κουβούκλιον, σκέπον τὰ ὑπ' αὐτό, ὡς τὸ ἀργυροέγκαυστον ἐκεῖνο τοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας θυσιαστηρίου, τὸ εἰς σφαῖραν (ἢ μῆλον) πρὸς τὰ ἄνω ἀπολήγον, φέρουσιν σταυρὸν ὑπερτέλλοντα»¹²⁷.

¹²⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική ...*, ὁ.π., σ. 21.

¹²⁵ Πρωθιερέως Ἀγγέλου Πεφάνη, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας ...*, ὁ.π., σ. 19.

¹²⁶ Shawn Tribe, *The History and Forms of the Christian Altar: The Paleochristian and Early Medieval Forms*, 18/11/2021 (21/6/2023).

¹²⁷ Πρωτ. Κων. Ν. Καλλινίκου, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ὁ.π., σσ. 146.

Βλέπε επίσης, τὸν Εὐγ. Ἀντωνιάδῃ «Οἱ τοῦ Κιβωρίου Πέπλοι»¹²⁸, καὶ τὸν Ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη, σ. 180.

Ὁ F. Bock¹²⁹, λέγει ὅτι “During the secret portion of the ceremonies of the Holy Sacrifice, therefore, from the Sanctus to the Communion, the tetravela were closed, so that then the priest was entirely withdrawn from the view of the congregation”.

Δηλ. «κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἥτοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα».

Ὁ Jean-Baptiste Thiers¹³⁰ λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboirs, étoient entourés de voiles, ou rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

«στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καθὼς καὶ στὴ Δυτικὴ, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάντῃ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ Καταπετάσματα ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά».¹³⁰

Ὁ δὲ Neale¹³¹ λέει ὅτι μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ Κιβωρίου ὑπῆρχαν κουρτίνες μεταξιοῦ.

Κιβώρια σώζονται πολλὰ στὴν Ἰταλία, ἐπίσης στὴν Κροατία, στὴν Ἑλλάδα στὴν Παναγία τὴν Ἐκατονταπυλιανὴ στὴν Πάρο, ὅπου φαίνονται καὶ οἱ ῥάγες ποὺ ἀκουμποῦσαν τὰ βῆλα

¹²⁸ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, Ἑκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 113.

¹²⁹ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, The Ecclesiologist (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

¹³⁰ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

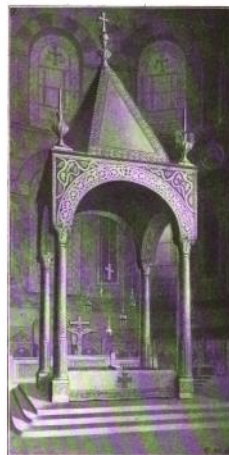
¹³¹ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

(κουρτίνες), κ.ἀ.¹³², βλ. παρακάτω, κεφ. 89.1, σ. 255. Βέβαια καὶ χωρὶς ῥάγες, ἐκρέμοντο κουρτίνες δεμένες στὰ ἄκρα τους.

Οἱ Αἰθίοπες, ὡς προείπαμε στὸ κεφ. 8, ἀκόμη ἔχουν Κιβώρια ἐν χρήσει, βλ. κεφ. 92, σ. 262.

Φυσικὰ καὶ ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε Κιβώριον κατασκευασμένο ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, σ. 245. Τὸ περιγράφει κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ¹¹⁵, ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος στὴν Περιγραφὴ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, βλ. σ. 154.

Σχ 239. Ἡ ἀνάστυξη τοῦ Κιβωρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Εἰκ. 9-2. Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204), σ. 245. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα ἀπὸ τὴν ἀπεικόνιση.

Στὴν σελίδα τοῦ Bob Atchinson, μπορεῖτε νὰ βρεῖτε μιὰ **Συλλογὴ Κιβωρίων**, ἀπὸ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' ¹³³.

¹³² Jelena Bogdanovic, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

¹³³ Bob Atchinson, [Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II](#). (2/7/2023).

9.1 Ἐβηλον Τετράβηλον; (Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων);

Τὸ **Ἱερὸν Κιβώριον**, εἶναι γνωστὸ στοὺς Δυτικούς¹³⁴ ὡς **Canopy, Tetravelum, Tetra-vilum, Endothys**, κ.ἄ., καὶ μαρτυρεῖται στὴν Δύση ἐξ ἀρχαίων χρόνων, ὅπως καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Βλ. κεφ. 91, σ. 260.

Καὶ μόνο τὸ ὄνομα Τετράβηλο (ποὺ εἶναι γνωστὸ στοὺς Δυτικούς τὸ ἱερὸν Κιβώριον), δεικνύει τὸ κρέμασμα σὲ αὐτὸ τεσσάρων βήλων (κουρτινῶν) στὶς τέσσερις πλευρές του! Πῶς λοιπὸν ὁ **T. Mathews**¹³⁵ καὶ ὁ **R. Taft**¹³⁶ ὁμιλοῦν γιὰ “curtainless ciborium”; Δηλαδή γιὰ ἄβηλο Τετράβηλο!

Τοὺς διαψεύδουν ὅμως ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος σ. 162, καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, σ. 167, ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, σ. 180, καὶ στὴν Δύση, ὁ **William Durand**, σ. 208, καὶ ὁ Φίλιας / De Moreau¹⁰⁸, καὶ οἱ λοιπὲς ἀναφορὲς μας.

Ὁ T. Mathews ὡς «ἀπόδειξη» ἑλλειψῆς καταπετασμάτων στὰ Κιβώρια στὴν Κωνσταντινούπολη, φέρει τὶς **μινιατούρες** τῶν χειρογράφων ποὺ δὲν ἔχουν Καταπετάσματα, ἢ ἔχουν μικρὰ καταπετάσματα (!) π.χ. βλέπε Μηνολόγιον Βασιλείου Β', ἐνταῦθα σσ. 184, 188. Τοῦ ἀπαντοῦν ὅμως οἱ ἀγιογραφίαι μὲ τὰ βῆλα τῶν Κιβωρίων στὸν Ἁγ. Ἀπολλινάριο, βλ. κεφ. 89, σ. 254.

Ἐπίσης, ἡ τέχνη δὲν εἶναι πάντα λεπτομερῆς, καὶ εἰδικὰ οἱ μινιατούρες. Γιὰ παράδειγμα στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου πάλι δείχνει Κιβώριον, ἢ ἄλλη εἰκόνα στὴν Μεσοπεντηκοστή δείχνει δύο Κιβώρια, ἄνευ Καταπετασμάτων, ἐνῶ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν Καταπετάσματα στὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος (!), βλ. τὶς εἰκόνες στὸ κεφ. 56, σ. 184.

¹³⁴ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

¹³⁵ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 165.

¹³⁶ Robert F. Taft, *The Great Entrance*, OCA 200, Roma, 1975, σ. 414: “curtainless ciborium”.

Ὁ William Durand (ΙΓ' αἰ.) γράφει: «Τὰ Παραπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικὸ Μέρος (Secretum)**», βλ. σσ. 206, 207, 208.

Γιὰ τὴν Δύση, ὁ F. Bock¹³⁷, λέγει ὅτι “**from the beginning of the Renaissance period the many vela, with other decorative fabrics, fell into disuse, in order that the eyes of the believer might penetrate into the innermost sanctuary...**”, δηλ.

«ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀναγέννησης, τὰ πολλὰ βῆλα καὶ τὰ ἄλλα διακοσμητικὰ ὑφάσματα, ἔπεσαν σὲ ἄχρησία [ἀποκαθελώθηκαν κοινῶς], ὥστε τὰ μάτια τῶν πιστῶν νὰ διεισδύουν στὸ πιὸ ἐσώτερο μέρος τοῦ Ἱεροῦ»¹³⁸.

Αὕτῃ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς σημερινῆς (ὄψιμης) ἀφαιρέσεως τῶν Σταυρῶν ἀπὸ τὸ Ἱερόν πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ τὸ ξήλωμα τῶν Τέμπλων¹³⁹, καὶ ἡ ἐκκολαπτόμενη πρὸς δυσμὰς Προσ-Ευχὴ ἢ μᾶλλον ἔκφωνος Ἀνάγνωσις τῶν Προσευχῶν τῶν Ἱερέων. Καὶ τὸ ἀνθρώποις ἐπιδεικνύεσθαι.

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ ...ἄβηλο Τετράβηλο, ποὺ λένε ὡς προείπαμε ὁ Mathews καὶ ὁ Taft. Ὅμως, ὅπως εἴπαμε, **δὲν ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἄβηλον τὸ Τετράβηλον, κατήντησε ἄβηλον.**

Βλέπε καὶ τὸν M. Klaus Gamber⁷⁴: *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*:

¹³⁷ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, δ.π., σσ. 297-303.

¹³⁸ Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα, ὅταν δὲν ἔχουμε μάθει νὰ προσευχόμαστε μέσα στὴν Ἐκκλησία, καὶ οἱ Κληρικοί, καὶ οἱ Λαϊκοί. Ἡ περιέργεια ὅμως εἶναι εἰς βάρος τῆς Προσευχῆς, γιὰ τοὺς Λαϊκοὺς, ὅπως καὶ ἡ ἐπίδειξις γιὰ τοὺς Κληρικοὺς. Ὅλα ἀνοιχτά, τὰ πάντα τοῖς πᾶσι τὴν σήμερον.

¹³⁹ Βλ. [Ὁρθόδοξος Τύπος](#), *Μετὰ τὰς ἀφαιρέσεις τοῦ Ἑσταυρωμένου, ἀφαίσεις καὶ Τέμπλων*; τ. 2452 (16/6/2023), φ. 8.

«Ἡ χρῆσις τῶν Καταπετασμάτων (βῆλα), τὰ ὅποια ἦταν πάντα μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἀμβωνος / χώρου τῶν Ψαλτῶν¹⁴⁰ (Choir screen, Chancel), τελικὰ καταργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μπαρόκ (Baroque period)¹⁴¹» (σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Gamber μᾶς λέει ὅτι στὴν Γερμανία ἀφαιρέθηκαν ὑπὸ τὶς διαταγὰς τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, τὴν περίοδο «Διαφωτισμοῦ»)¹⁴² [17^{ος}-18^{ος} αἰ.].

Εἰκ. 9-3. Καταπετάσματα στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα (Choir Screen / Chancel) τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, σ. 237. Τὴν σήμερον, ἔχουν φυσικὰ ἐξαφανιστεῖ.

¹⁴⁰ Στοὺς Δυτικούς, ὁ χώρος τῶν Ψαλτῶν εἶναι ἀκόμη μπροστὰ ἀπὸ τὸ Ἱερόν, ὅπως καὶ στὴν Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, βλ. [Britannica](#). Σὲ αὐτὸν τὸν χώρο μεταξὺ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ στέκονταν καὶ οἱ Μοναχοί.

¹⁴¹ M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 126.

¹⁴² M. Klaus Gamber, *The Reform of the Roman Liturgy ...*, ὁ.π., σ. 147.

9.2 Ὅτι τὸ κεκλεισμένον Κιβώριον ἐστὶ καὶ Ταμιεῖον Προσευχῆς

Ὁ θεμελιώδης λόγος τοῦ Κυρίου γιὰ τὴν Προσευχὴ εἶναι ὁ ἐξῆς.

Ματθ. ζ' 5-6. «Καὶ ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔσῃ ὡς οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς¹⁴³ καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ».

Ποιὰ εἶναι ἡ **1^η ἐφαρμογὴ τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ**: «εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ»;

Μὰ φυσικά, τὸ μυστικὸν τῆς Προσευχῆς, τὸ μυστικῶς προσεύχεσθαι¹⁴⁴, ἡ ἀνάγνωσις τῆς Προσ(Εὐχῆς) καθ'ἑαυτόν, κατ' ἰδίαν, μυστικῶς, ὅπου τὸ σῶμα μας γίνεται ταμιεῖον προσευχῆς, ὅπως πράττουν οἱ πιστοὶ μέσα στὴν Ἐκκλησίᾳ¹⁴⁵ καὶ ἔξω στὸν κόσμῳ^{146, 147, 148}.

Τὸ Καταπέτασμα, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον μὲ τὰ παραπετάσματά του, τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ἡ ἀπομόνωση τῆς θεᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος στὴν Ἁγία Ἀναφορά, εἶναι μεταξὺ ἄλλων¹⁴⁹, καὶ

¹⁴³ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, σήμερον.

¹⁴⁴ Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἤρχετο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, Τί βοᾷς πρός με; Ἀνθρωποὶ μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς [ἐξωτερικευμένης] φωνῆς. ὁ δὲ Θεὸς πρὸ ταύτης τῶν ἑνδοθεν κραζόντων ἀκούει. [...]

», [PG 54, 646].
¹⁴⁵ Ἅγιοι Ἀπόστολοι: «ἐστώτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως». [PG 1, 737], βλ. ἡμέτερον ἄρθρον, [Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας \(364\), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν](#), [PDF], [PDF], 3/4/2022.

¹⁴⁶ «γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν», Μάρκ. ιδ' 38.

¹⁴⁷ Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐν ὁδῷ, καὶ ἐν θαλάμῳ, καὶ διὰ φωνῆς, καὶ κατὰ διάνοιαν, καὶ συνεχῶς ἐπιλέγειν τῇ ψυχῇ», [PG 47, 532].

¹⁴⁸ Ἀπόστολος Παῦλος: «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε», Α' Θεσ. ε' 17.

¹⁴⁹ **Μακάριος Ἱεροσολύμων (+335)**, Ἐπιστολὴ στοὺς Ἀρμένιους, «ὁ λαὸς ἔξω τοῦ καταπετάσματος, καὶ οἱ κατηχούμενοι στίς ἐξωτερικὰς θύρας νὰ ἀκούνε» σ. 134.

ή 2^η εφαρμογή του λόγου του Χριστού: «εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ».¹⁵⁰

Εἶναι δηλαδή, καὶ δημιουργία «ταμιείου» γιὰ τὴν προσευχὴν τοῦ Ἱερέως, διότι οἱ Ἱερατικὲς Εὐχὲς εἶναι (Προσ)Ευχὴ τοῦ Ἱερέως, δὲν εἶναι ἀνάγνωσις Μητροπολιτικῆς Ἐγκυκλίου, οὐτε Ὁδηγὸς Προσευχῆς γιὰ τοὺς πιστοὺς.

Ἵσασιν οἱ Ἱερεῖς μύστες τῆς Προσευχῆς τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τοῦ φυσικοῦ ταμιείου ἐν τῇ Θεῇ Λειτουργίᾳ καὶ δὴ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν:

«Τὴν ὥρα δὲ τῆς Θεῆας Λειτουργίας τοῦ ἔλεγε [τοῦ μοναχοῦ ποὺ τὸν βοηθοῦσε ὡς ψάλτης¹⁵¹] νὰ μένη στὸν μικρὸ διάδρομο, ἔξω ἀπὸ τὸν Ναό [ὁ Ναὸς θὰ ἦταν λιτὸς ἀπλὸς κελλιώτικος 3x4], καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ λέῃ τὸ *Κύριε ἐλέησον*, γιὰ νὰ νιώθῃ [ὁ παπα Τύχων, ὁ γέροντας τοῦ Ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου] τελείως μόνος του καὶ νὰ κινῆται ἄνετα στὴν προσευχή του. Ὅταν ἔφθανε στὸ Χερουβικό, ὁ Παπα-Τύχων ἤρπάζετο εἴκοσι ἕως τριάντα λεπτά, καὶ ὁ ψάλτης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβῃ πολλὰς φορές τὸ Χερουβικό, μέχρι νὰ ἀκούσῃ τὴν περπατησιὴν τοῦ Μεγάλου Εἰσοδο. Ὅταν τὸν ρωτοῦσα μετὰ στὸ τέλος «τί βλέπεις, Γέροντα;», ἐκεῖνος μοῦ ἀπαντοῦσε: Τὰ Χερουβεῖμ καὶ Σεραφεῖμ δοξολογοῦν τὸν Θεό!»^{152, 153}.

Ὁ δὲ Ἰω. Φουντούλης, λέει ὅτι «ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὠραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».¹⁵⁴

Εἴπαμε παραπάνω, ὅτι οἱ Ἱερατικὲς Εὐχὲς δὲν εἶναι ὁδηγὸς προσευχῆς γιὰ τοὺς πιστοὺς.

¹⁵⁰ Εἰς τὴν Λειτουργίαν (ἐν ταῖς ἐκκλησίαις), ταμιεῖον εἶναι ἡ διάνοια, ὁ νοῦς, ἡ καρδιά· ἡ θύρα εἶναι τὸ στόμα (καὶ οἱ ἄτακτες κινήσεις τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ γενικὰ κινήσεις ποὺ γίνονται ἐμπαθῶς καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι). Οἱ ἐκφωνήσεις ὅμως, τὰ ἀναγνώσματα, τὰ τροπάρια, κτλ. ποὺ εἶναι δοξολογία, κατήχησις, αὐτὰ ἐκφώνως ὄχι μυστικῶς. Ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει θεσπίσει πολὺ λίγες Εὐχὲς ὡς ἐκφωνούμενες (ἴσως λόγω δοξολογικοῦ ἢ κατηχητικοῦ χαρακτήρος), καὶ ἡ ἐξαίρεσις αὐτὴ ἐπιβεβαιώνει τὸν κανόνα.

¹⁵¹ Τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐννοεῖ ὁ Ἅγιος Παῖσιος, ὡς ψάλτης τοῦ Παπα-Τύχωνος. Ἀργότερα φαίνεται ξεκάθαρα.

¹⁵² Γέροντος (Ἀγίου) Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Ἀγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἀγιορεῖτικά*, ἔκδ. Ἱεροῦ Ἠσυχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσ/νίκης, 2001, σ. 26.

¹⁵³ Πρβλ. Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεῇ Λειτουργίᾳ*, ἔκδ. ιδ' 2023, σσ. 199, 196 κ.έ..

¹⁵⁴ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ὁδηγὸς Προσευχῆς γιὰ τοὺς Πιστοὺς¹⁵⁵ εἶναι οἱ διὰ Προσφωνήσεως Εὐχῆς ποὺ λέει ὁ Διάκονος, ἡ ἀπουσία αὐτοῦ ὁ Ἱερεὺς (ἢ ἕτερος Πρεσβύτερος σὲ Συλλειτουργοῦν¹⁵⁶).

«ποιούντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται»¹⁵⁷

λέγουν τὰ ἀρχαῖα Εὐχολόγια. Ἐὰν λοιπὸν ἀπὸ τὸ παραπάνω πάρεις μόνο τὸ «ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται» (ὅπως σύγχρονοι Λειτουργιολόγοι), καταλήγεις σὲ λάθος συμπέρασμα, δηλ. ἐκφώνως ἡ Εὐχή. Ἀλλὰ ἂν τὸ λάβεις πλήρως, ἦτοι «τοῦ Διακόνου ποιούντος/λέγοντος τὴν Εὐχὴν, ἐπεύχεται ὁ Ἱερεὺς», τότε ἀποκαλύπτεται ὅτι ἐνῶ προσεύχεται ὁ Λαὸς λέγοντας μυστικῶς¹⁴⁵ τὸ *Κύριε ἐλέησον* εἰς τὴν εἰς ἐπήκοον Εὐχὴ τοῦ Διακόνου, παραλλήλως καὶ μυστικῶς προσεύχεται καὶ ὁ Ἱερεὺς μὲ τὴν ἱερατικὴ Εὐχὴ, καὶ οἱ δύο αὐτὲς προσευχὲς ὁμοῦ (ταυτόχρονα, παράλληλα) ἀνέρχονται εἰς τὸν Θεόν.

Καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος (στὴν Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου, καὶ ἀλλοῦ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, κεφ. 15, σ. 109), **τοποθετοῦσαν κουρτίνες ἀπὸ τὸ Τέμπλο μέχρι τὴν Κόγχη, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, καὶ τὶς κλείνανε στὴν Θεία Λειτουργία μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδο** (ἡ δεξιὰ ἦταν πάντα κλειστὴ στὴν Λειτουργία), μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία.

Δημιουργία ταμείου Προσευχῆς εἶναι αὐτὸ ἢ ἰσοδύναμα, δημιουργία εὐρύχωρου Κιβωρίου ταμείου Προσευχῆς.

Παρόμοια μαρτυρεῖται καὶ στὴν σύγχρονη Κύπρο (στὶς ἐνορίες), ἀπὸ τὸν Μητρ. Μόρφου Νεόφυτον¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Πέραν ἀπὸ τὰ ἴδια αἰτήματα (ἢ καὶ μνημονεύσεις) ἐκάστου τῶν Πιστῶν, ἃ **μυστικῶς** (μὴ εἰς ἐπήκοον) καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν τους αἰτοῦνται, πρβλ. Ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα, «ἵνα ὢν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται» [PG 150, 401]. Βλ καὶ ἡμέτερον ἄρθρον, Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF], [PDF], 3/4/2022.

¹⁵⁶ Ἡμέτερον ἄρθρον, Ἱερατικὸν Συλλειτουργοῦν - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια, [PDF], [PDF], 21/12/2022.

¹⁵⁷ Ἡμέτερον ἄρθρον, Ποιούντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν, [PDF], [PDF], 30/10/2022.

¹⁵⁸ «Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου ἐκρέμαντο βῆλα, δηλαδὴ ὑφασμάτινες κουρτίνες. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴν βλέπουν τὰ τελούμενα ἀπὸ τὸν λειτουργοῦντα Ἱερέα ἢ Ἀρχιερέα ὅπου ὑπῆρχε οἱ παριστάμενοι, οὗτε αὐτοὶ νὰ βλέπουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ περισπῶνται», Σύγχρονοι (Ἅγιοι) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχῆς, [PDF], [PDF], 8/2/2022.

Καὶ σὲ Δυτικοὺς Κληρικοὺς¹⁵⁹ πάντως ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ γνώσις καὶ πράξις τῆς μυστικῆς Ἐκκλησιαστικῆς προσευχῆς (**Ματθ. ζ' 5-6**), ὅτι δηλ. ἡ προσευχή (τόσο τῶν Κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Λαϊκῶν) γιὰ νὰ ἔχει δύναμη πρέπει νὰ εἶναι μυστική, ἀλλιῶς πέραν τῆς συγχύσεως, εὐκολα παρεκτρέπεται στὰ ὅρια τοῦ φαρισαϊσμοῦ, τῆς ἐπιδείξεως κλπ., μὲ ἄσχημες πνευματικὲς συνέπειες.

6. Secundo, orat in silentio ut devotius oret, nec cogitet quomodo ejus vox et corporis compositio placeant populo, quia et Dominus elongatus est a discipulis quantum continet jactus lapidis, ut oraret.

“Secundo, orat in silentio ut devotius oret, nec cogitet quomodo ejus vox et corporis compositio placeant populo, quia et Dominus elongatus est a discipulis quantum continet jactus lapidis, ut oraret.”¹⁵⁹

Δηλ. «Δεύτερον, προσεύχεται [ὁ Ἱερεὺς] σιωπηλὰ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ἀφοσιωμένος, ἐξ ὁλοκλήρου στὸν Κύριο χωρὶς περισπασμούς, καὶ δὲν τὸν ἐνδιαφέρει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν λαὸν μὲ τὴν φωνὴν του καὶ τίς κινήσεις του, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἀπομακρύνθηκε λίγο ἀπὸ τοὺς μαθητὲς Του γιὰ νὰ προσευχηθεῖ».

Καὶ γιὰ τὸ Κιβώριον (καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὸ Ἱερὸν Βῆμα) ὡς ταμειεῖον προσευχῆς, ὁ William Durand (ΙΓ' αἰ.) γράφει: «**Τὰ Παραπετάσματα** (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικὸ Μέρος** (Secretum)». «[Λέγεται ἐπίσης **«Τὰ Μυστικά»**], γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ Ἱερεὺς ὅταν ἀρχίζει **«Τὰ Μυστικά»** (τὶς Μυστικὰς Εὐχές, Secreta), εἶναι καλυμμένος ἀπὸ τὰ Παραπετάσματα [τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου] ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε πλευρὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, [...]. Καλεῖται ἐπίσης **«Τὰ Μυστικά»** (Secreta), ἐπειδὴ λέγονται μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ.» Βλ. παρακάτω, κεφ. 64-66.

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «μυστικῶς **Τὰ Μυστικά** φθέγγεσθαι, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα» [PG 36, 17].

¹⁵⁹ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 229 (§4.32.6).

10 «Τὰς θύρας» τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων

Ἀρχικὰ στὴν ἐκκλησία, δὲν ὑπῆρχε ἐκφωνούμενο κέλευσμα στὴν Λειτουργία περὶ οἰωνδήποτε θυρῶν. Μόνο ὁδηγίες σὲ μορφή διατάξεων πρὸς τοὺς Ὑποδιακόνους κυρίως καὶ Διακόνους (βλ. Διαταγαὶ Ἀποστόλων, κεφ. 19-20, σσ. 124, 126) γιὰ τὴν φύλαξη τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν.

Ἀργότερα παρατηρήθηκε ὅτι οἱ Ὑποδιάκονοι ποὺ εἶχαν ὡς ἀποκλειστικὸ τοὺς ἔργοις τὶς ἐξωτερικὰς θύρας, ἄφηναν τὶς θύρας καὶ μᾶλλον ἔρχονταν στὸν κυρίως Ναὸ νὰ ἀκοῦνε καλύτερα τὸν Διάκονο καὶ νὰ συμπροσευχηθοῦν στίς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχές^{160, 161} (βλ. ΚΒ' Κανόνα Συνόδου τῆς Λαοδικείας, σ. 138). Εἶναι πιθανὸν ὅμως ἐνιαχοῦ νὰ διατάσσονταν καὶ ἀπὸ Κληρικοὺς νὰ ἀφήνουν τὶς θύρας.

Τότε ἄρχισαν οἱ Πατέρες, μέσα σὲ ὅλη τὴν ἀναστάτωση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐξοδο τῶν Κατηχουμένων, «τῶν (Ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων (βλ. καὶ κεφ. 71, σ. 217).

- Μὴ τις τῶν κατηχουμένων,
- μὴ τις τῶν μὴ ἐσθιόντων,
- μὴ τις τῶν κατασκόπων¹⁶²,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν Μόσχον ἐσθιόμενον,
- μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ οὐράνιον Αἶμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,
- μὴ τις ἀνάξιος τῆς ζώσης θυσίας,
- μὴ τις ἀμύητος,
- μὴ τις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χεῖλεσι προσψάσασθαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων» (βλ. Ἀγ. Ἰω. Χρυσοστόμου Διακονικά, σ. 217),
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε¹⁶³,

νὰ προσθέτουν καὶ τό·

- **Τὰς θύρας¹⁶² [Ὑποδιάκονε],**

¹⁶⁰ Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (364), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν, [PDF], [PDF], 3/4/2022.

¹⁶¹ Εὐχή διὰ Προσφωνήσεως (Διακονικά), [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.

¹⁶² Ἵσασιν ὅσοι ἐλειτούργησαν καὶ λειτουργήθηκαν τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ.

¹⁶³ Καὶ οἱ Πιστοὶ κοιτάζονταν μεταξύ τους νὰ βεβαιωθοῦν ὅτι δὲν ἔχει μείνει κατηχούμενος, ἀμύητος, κατάσκοπος, κτλ., σ. 216.

για να ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴ στὸν Ὑποδιάκονο νὰ τελεῖ τὸ ἔργο τῶν θυρῶν ποὺ ἔχει ἀναλάβει καὶ νὰ μὴ τὸ παραμελεῖ.

Βλέπε τὰ ἀρχαῖα Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, σσ. 216-218.

Πέρα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα Διακονικὰ, βρήκαμε καὶ στὰ Διακονικὰ ἀμέσως μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σύγχρονης Λειτουργίας τῶν Ἀσσυρίων τὸ Τὰς θύρας¹⁶⁴ (δὲν τὸ βρήκαμε στὴν Ἀναφορά).

Ἀσφαλῶς, τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων ὑπονοοῦν τὶς ἐξωτερικὰς θύρες τῆς Ἐκκλησίας (ἢ τοῦλάχιστον τοῦ Νάρθηκος).

Ἑρώτησις. Γιατὶ βγαίνουν οἱ Κατηχούμενοι; Ἀπάντησις¹⁶⁵.

Ἀργότερα ὁμως, ἐνιαχοῦ σίγουρα καὶ πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας, πρὸ τοῦ 4^{ου} αἰ. (γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκε νὰ θεσπίσει τὸν Κανόνα), ἔγινε μόνιμη (φυσικὰ ὄχι ταυτόχρονα παντοῦ) ἢ μὴ φύλαξη (μᾶλλον καὶ τὸ μὴ κλείσιμο) τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ Τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν, ἀπέκτησε μόνον ἀρχαιολογικὴ σημασία.

Ἡ τελευταῖα χρονικὰ μαρτυρία ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας (καὶ δὲν ξέρουμε σὲ τί ἔκταση τηροῦνταν στὶς ἡμέρες του) εἶναι ἀπὸ τὸν Ἀγ. Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ (580-662), σ. 166 (ὁ ὁποῖος ἐπίσης ὁμιλεῖ καὶ γιὰ παραπετάσματα περὶ τὸ θυσιαστήριον, κεφ. 46, σ. 167).

¹⁶⁴ Let him that has not received baptism, depart.

Let him that has not received the sign of life, depart.

Let him that does not accept It [the Holy Communion], depart.

Let the hearers go, and **watch the doors**.

[Liturgy of the Assyrian Church of the East \(liturgies.net\)](http://liturgies.net)

¹⁶⁵ **Οἱ Κατηχούμενοι δὲν βγαίνουν γιὰ νὰ μὴν δοῦν τὴν Ἁγία Ἀναφορά, διότι οὔτε οἱ Πιστοὶ τὴν βλέπουν -αὐτὸ εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τῶν Ἱερέων- βλ. κεφ. 16, σ. 110. **Βγαίνουν ἀπλὰ διότι εἶναι ἀκόμη Κατηχούμενοι, καὶ στὴν Ἐκκλησία (ἀκόμη καὶ στὸν κόσμον, στὶς ἐργασίες, στὶς ἐταιρεῖες, στὶς κυβερνήσεις) ὑπάρχει ἱεραρχία Τάξεων.** Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων, σ. 134, γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), σὰν νὰ τὸ ἤξερε..., ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέση ἀμεμπτος.**

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Μάλιστα μαρτυρεῖται τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐκβολὴ τῶν **Κατηχουμένων**, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ Πιστεύω, ἀφοῦ στὴν περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου μεσολαβεῖ ἡ Μ. Εἴσοδος καὶ ὁ ἄσπασμός.

Ἄρα ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἀναφέρεται στὸ «**Τὰς θύρας**» τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων.

Εἰκ. 10-1. Ἁγία Σοφία. Θύρα στὸν Νάρθηκα. Τὰ ὀριζόντια τμήματα τῶν Σταυρῶν ἔχουν ἀφαιρεθεῖ. Φαίνονται καὶ οἱ γάντζοι ἐπάνω γιὰ τὸ Καταπέτασμα τῆς θύρας¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Bob Atchison, [A collection of doors in Hagia Sophia](#). 2/7/2023.

11 Ἡ θέσις τοῦ «Πιστεύω»

Στὰ ἀρχαιότερα χφφ τῆς ΙΕΜΘ (σ. 170), δὲν μαρτυρεῖται τὸ Πιστεύω.

Τὸ **Πιστεύω** εἰσῆλθε στὴν **Θεία Λειτουργία** ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰ.¹⁶⁷ (φυσικὰ θὰ πῆρε καιρὸ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ νέα πράξις παντοῦ).

Τὸ **Πιστεύω** σὲ ἐμᾶς εἶναι μετὰ τὸν Ἀσπασμόν καὶ πρὸ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἅγιος Μάξιμος (580-662) ἔχει τὸ *Πιστεύω*, ἀλλὰ ὄχι τὸ *Τὰς θύρας* ἢ ἄλλο σχετικὸ παρακείμευμα πρὸ τοῦ *Πιστεύω*.

Ὁ λόγος ποὺ εἰσῆλθε τὸ **Πιστεύω** σὲ αὐτὴ τὴν **θέση**, δὲν εἶναι ξεκάθαρος. Ἴσως γιὰ νὰ τονιστεῖ καθ' ἡμᾶς ὅτι μόνον οἱ Πιστοὶ πρέπει νὰ παρευρίσκονται στὴν Ἀγία Ἀναφορά.

Σύμφωνα μὲ τὸν M. Fiedrowicz¹⁶⁸, καὶ τὸν H. Wybrew¹⁶⁹, στὴν **Ἰσπανία** τὸ **Πιστεύω** εἰσῆλθε τὸ 589 (Σύνδος τοῦ Τολέδο) πρὸ τοῦ *Πάτερ ἡμῶν*, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰρετικὴ προσθήκη τοῦ Φιλιόκβε (Filioque)^{170, 171}, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε σιγὰ σιγὰ ἐδραιώθηκε στὴν Δύση.

Ἀργότερα, περίπου τὸ 800, εἰσῆλθε στὶς Φράγκικες (Frankish) λειτουργίες¹⁷².

Στὴν **Ρώμη** εἰσῆλθε πολὺ ἀργότερα, τὸν **11^ο αἰ.**, ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα καὶ τὸ *Κήρυγμα*, καὶ τώρα εἶναι στὴν ἴδια θέση. Στὴν Λειτουργία τῆς Ρώμης δὲν ὑπάρχει ἡ προτροπὴ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*^{173, 174}.

¹⁶⁷ Hugh Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990, σ. 85.

¹⁶⁸ Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, (transl. by Rose Pfeifer), Angelico Press, New York 2020, σ. 92.

¹⁶⁹ Hugh Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990, σσ. 85-86.

¹⁷⁰ Wikipedia, [Filioque](#): «The generally accepted first found insertion of the term Filioque into the Niceno-Constantinopolitan Creed, in Western Christianity, is in acts of the Third Council of Toledo (Toledo III) (589)». 4/8/2023.

¹⁷¹ Πρωτ. Ἰωάννου Σ. Ῥωμανίδου, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α', ἐκδ. Πουρνάρα, 2009, σ. 314 κ.έ..

¹⁷² Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, δ.π., σ. 92.

¹⁷³ <https://www.liturgyoffice.org.uk/Missal/Text/MCFL.pdf>, 10/6/2023.

¹⁷⁴ Arnold H. Mathew, *The Old Catholic Missal & Ritual*, London 1909, σ. 3.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Οἱ Ἀρμένιοι^{175,176}, ἔχουν τὸ (δικό τους) Πιστεύω ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα¹⁷⁷, καὶ τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἀργότερα ἀπὸ τὸ Πιστεύω, στὴν ἁγία Ἀναφορὰ ὡς·

Ἀσπασμός, ..., Στῶμεν καλῶς, Ἐλεον εἰρήνην, Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου, ..., Ἀμήν, καὶ τῷ πνεύματί σου, **Τὰς θύρας, τὰς θύρας!** Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Στὴν Προθεωρία (1055-1063), σ. 191, βλέπουμε ὅτι ἡ θέση τοῦ Πιστεύω εἶναι·

Ἀσπασμός, **Τὰς θύρας, τὰς θύρας**, Στῶμεν καλῶς, Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον, κτλ., Πιστεύω, Ἁγία Ἀναφορὰ.

Ἄρα σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τῆς Προθεωρίας, (καὶ τὴν διάταξιν τῶν Ἀρμενίων) τὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας», δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ Πιστεύω.

Τὸ κοινὸ ὅλων ὁμῶς εἶναι ὅτι τὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» λέγεται πρὶν ἀρχίσει ἡ Εὐχὴ τῆς Ἀναφορᾶς.

¹⁷⁵ *Liturgy of the Holy Apostolic Church of Armenia – Armenian and English*, London 1887 (βασισμένο σὲ ἐκδόσεις τοῦ 1761 καὶ 1873), σσ. 57, 79.

¹⁷⁶ qahana.am, 10/6/2023.

¹⁷⁷ Δὲν γνωρίζουμε πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία τους τὸ (δικό τους) Πιστεύω, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι ὁ Μονοφυσίτης Πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος (Peter the Fuller) τὸ εἰσήγαγε πρῶτος τὸ 473. Πιθανὸν νὰ εἰσήχθη καὶ στοὺς Ἀρμένιους ἀπὸ ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ (5^{ος}-6^{ος} αἰ.).

12 «Τάς θύρας, τας θύρας» πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφοῶς

Εἶδαμε ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας, κλείνονταν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, κεφ. 10, σ. 88.

Ἐπίσης στὰ Διακονικά ἦταν **ἀπλό** *Τάς θύρας*, ἐνὸς πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφοῶς εἶναι **διπλό** *Τάς θύρας, τας θύρας*.¹⁷⁸ Ἄρα ἐννοοῦνται καὶ οἱ δύο θύρες. Καὶ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος (πρὸ τῆς Ἀναφοῶς), ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξωτερικὲς.

12.1 Πότε εἰσῆλθε στὴν Λειτουργία;

Πρώτη φορὰ ἐντοπίσαμε τὸ *Τάς θύρας, τας θύρας* στὸν Βαρβερινὸ κώδικα Barb. gr. 336 (H' αἰ.), [B.336, φφ. 10β, 28β], ποὺ εἶναι Κωνσταντινουπολίτικο ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιον, καὶ τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο Εὐχολόγιον.

Ἐπίσης τὸ *Τάς θύρας, τας θύρας* ἀπαντᾶται καὶ στοὺς Ἀρμενίους (δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ πότε, καὶ καλὸν εἶναι νὰ διερευνηθεῖ), βλ. κεφ. 11, σ. 91, πρὸ τοῦ Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, στοὺς ὁποίους ὁμως τὸ Πιστεύω εἶναι ἀμέσως μετὰ τὰ Ἀναγνώσματα.

Ἐὰν καὶ στοὺς Ἀρμενίους ἀπαντᾶται σὲ ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἴσως νὰ εἶναι μιὰ ἔνδειξη ὅτι τὸ *Τάς θύρας, τας θύρας* τῆς ἁγίας Ἀναφοῶς προϋπήρχε τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451).

Οἱ δὲ Δυτικοὶ δὲν ἔχουν καθόλου τὸ *Τάς θύρας* στὴν Λειτουργία τους^{173, 174}, ἐν τούτοις ὁμως ἐκλείνουν πλήρως τὰ Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ φυσικὰ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Τέμπλου μετὰ Σταυροῦ (Rood Screen), βλ. ὑποσ. 129, 130, καὶ κεφ. 66, σελ. 208.

Ἄς δοῦμε, περαιτέρω, βάσει λογικῆς ἀποδείξεως, καὶ βάσει διαφόρων ἀναφορῶν, ποῖες θύρες ὑποννοοῦνται;

¹⁷⁸ Ὁ τονισμὸς αὐτῆς τῆς διαφορᾶς μοῦ ὑποδείχτηκε ἀπὸ τὸν ἀδερφό μου Γεώργιο Δ. Παπαδημητρίου.

12.2 Ποίας θύρας; Ἀπόδειξις λογική

Ἐὰν ὑπονοοῦνταν νὰ κλείνουν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, πρὸ τοῦ Πιστεύω καὶ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, δηλ. μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, τότε γιατί νὰ βάλουμε τὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων πρὸ τῆς Μεγάλης Εἰσόδου; Μὰ οἱ θύρες κλείνουν ὅταν βγαίνουν οἱ Κατηχούμενοι, ὥστε μαζὶ μὲ τὴν ὅλη φασαρίαν τῆς ἐξόδου των καὶ «τῶν (Ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων»⁴³¹, νὰ σιγουρευτοῦμε ὅτι βγήκαν καὶ δὲν θὰ ξανὰ εἰσέλθουν στὸν Ναό.

Ἄρα μὲ βάσιν τὴν παραπάνω λογικὴ ἀπόδειξη στὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» (ποὺ λέγεται πρὸ τοῦ Πιστεύω) δὲν ἐκλείναν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ.

Εἶπαμε παραπάνω ὅτι ὑπάρχει διπλασιασμός, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸ ἀπλὸ Τὰς θύρας τῶν Διακονικῶν τῶν Κατηχουμένων¹⁷⁸.

Συνεπῶς, μὲ τὸ πρῶτον Τὰς θύρας, ὑπονοοῦνταν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ μὲ τὸ δεύτερον τὰς θύρας ὑπονοοῦνταν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες (ποὺ ἦσαν ἤδη κλειστές) γιὰ νὰ ἐφιστήσουν τὴν προσοχὴ στοὺς Ὑποδιακόνους νὰ μὴν ἀνοίξουν γιὰ κανένα λόγο, κεφ. 20, σ. 126.

12.3 Ποίας θύρας; Απόδειξεις από τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (4^{ος} αἰ.)

Ὅπως βλέπουμε στὸ κεφ. 32, σ. 143, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ξεκάθαρα ὁμιλεῖ ὅτι ἀνοίγουν τὰ Ἀμφίθυρα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουμε (στὸ ἐν λόγῳ κεφ. 32) ὅτι εἶναι τοῦ Ἱεροῦ (καὶ ὄχι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες), μετὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφορὰν (μετὰ τὴν Ἐπὶ κλησιν), καὶ ἐπίσης ἐπισημάνουμε καὶ τὸ σφάλμα τοῦ Τρεμπέλα³¹².

Ἄρα ἐφόσον ἀνοίγονται κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο μετὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά, σημαίνει ὅτι τὰ Ἀμφίθυρα (τὰ ἅγια θύρια μὲ τὸ καταπέτασμα) ἦσαν κλειστὰ κατὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορά.

12.4 Ποίας θύρας; Απόδειξεις ἀπὸ τὴν Διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη (10^{ος} αἰ.)

Στὴν Διάταξιν τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰσιδώρου Πυρομάλλη (10^{ος} αἰ.),¹⁷⁹ ἔχει καταγραφεῖ:

«Ὁ Διάκονος. Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Καὶ κατακλείονται αἱ θύραι.

[...]

Ὁ Διάκονος ἐν τῷ ἁμβωνί. Ἀνοιχθήτωσαν αἱ θύραι. Καὶ ἀνοίγονται αἱ θύραι»:

Ἐδῶ ἔχουμε τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

i. Ὡς εἶδαμε, κεφ. 10, σ. 88, οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἔκλειναν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, μὲ ὄχι τὴν τυχοῦσα φασαρία. «τῶν (ὑποδιακόνων καὶ) Διακόνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων».

¹⁷⁹ Βλ. κεφ. 60, σ. 201.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

ii. Πάλιν στὴν ἀνάλυσιν τῆς προηγούμενης ὑποενότητος §12.1, ἐὰν ὑποννοοῦνται οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ θὰ γινόταν μεγάλη ταραχὴ στὴν ἐκκλησία (καὶ θὰ γύριζε ὁ κόσμος 180 μοῖρες νὰ τὶς δεῖ νὰ κλείνουν κτλ.) καὶ μάλιστα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς καὶ τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.

iii. Ἐὰν πάλιν ὑποννοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, στὸ ἄνοιγμα τῶν θυρῶν τῆς διατάξεως αὐτῆς, γιατὶ νὰ ἀνακοινωθεῖ τὸ ἄνοιγμά τους; Γιὰ νὰ μάθουν ὅτι εἶναι ἀνοικτὲς καὶ νὰ φύγουν ὅσοι θέλουν νὰ φύγουν; Ἡ γιὰ νὰ μπαινοβγαίνουν;

iv. καὶ τὸ **πιὸ σημαντικό**. Ὁ σκοπὸς τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν εἶναι νὰ μὴν μποῦν οἱ Κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., οὔτε γιὰ νὰ συμπροσευχηθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ νὰ κοινωνήσουν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ μὴ βγοῦν πρὶν τὴν Θ. Κοινωνία (καλύτερα πρὸ τοῦ τέλους τῆς Λειτουργίας) οἱ πιστοί, ἢ μᾶλλον νὰ μὴν μπαινοβγαίνουν! Βλ. Διαταγὲς τῶν Ἀποστόλων, καὶ Σύνοδο τῆς Λαοδικείας, σσ. 108, 126, 138. Ἄρα ἐὰν ὑποννοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, καὶ ἄνοιγαν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, αὐτομάτως ἀκυρώνεται ὁ λόγος ὑπάρξεως (κλεισίματος) τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν! Μὲ ἀνοικτὲς τὶς πόρτες, ἄγνωστοι κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., θὰ μποροῦν νὰ εἰσέλθουν καὶ λάθρα νὰ κοινωνήσουν, καὶ οἱ πιστοὶ (ποῦ δὲν ἦσαν τελικὰ τῷ ὄντι πιστοί) θὰ μποροῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία (ἢ νὰ μπαινοβγαίνουν ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα).

Ἐεκάθαρα λοιπόν, τό «**Τὰς θύρας, τὰς θύρας**» πρὸ τοῦ Πιστεύω ἀναφέρεται κυρίως στὰ ἅγια θύρια (καὶ τὸ καταπέτασμα) τοῦ Ἱεροῦ, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη **ἐκλείναν στὴν ἀρχὴ τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, καὶ ἀνοίγανε στὸ τέλος της, καὶ μάλιστα σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία στὴν Ἀγία Σοφία.**¹⁸⁰

¹⁸⁰ Γιατὶ σήμερα, σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, τὰ πάντα εἶναι ἀνοικτὰ στὴν Ἀγία Ἀναφορά, ἀκόμη καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος;

12.5 Ποίας θύρας; Απόδειξις ἀπὸ τὸν Βαρβερινὸ κώδικα (8^{ος} αἰ.)

Τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο (ἐπισκοπικόν) Εὐχολόγιον **Barb. gr. 336** (8^{ος} αἰ.) ἔχει· «Ἀγαπήσωμεν», «**Τὰς θύρας, τὰς θύρας**», καὶ τὸ **Πιστεύω**, [B.336, φφ. 10β, 28β], βλ. παρακάτω κεφ. 49, σ. 176.

Τὸ **Barb. gr. 336** στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, δὲν ἔχει τὸ **Τὰς θύρας**¹⁸¹, ποὺ σημαίνει ὅτι πλέον οἱ θύρες **μᾶλλον** δὲν κλείονταν καὶ ἐπαφίετο στὶς συνειδήσεις τῶν Κατηχουμένων (ἂν ὑπῆρχαν), τῶν Φωτιζομένων, νὰ φύγουν οἰκειοθελῶς, ἄνευ θορύβου, ἐὰν τελικὰ ἔφευγαν κιόλας καὶ δὲν ἔμεναν καὶ αὐτοί.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο Εὐχολόγιον (**Barb. gr. 336**), βλέπουμε τὴν ἐξῆς μαρτυρία (βλ. κεφ. 50, σ. 177 παρακάτω).

«Ἐπὶ χειροτονία διακόνου.

Μετὰ τὸ γίνεσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ **ἀνοιγῆναι τὰς θύρας**, πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον «Πάντων τῶν ἁγίων»¹⁸², προσάγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι διάκονος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ».

Προφανῶς ἐδὼ ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³), καὶ ὅχι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ¹⁸³.

Γιατὶ νὰ ἐννοοῦνταν, καὶ γιατί νὰ ἀνοιγαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ πρὸ τοῦ «Πάντων τῶν ἁγίων» (ποὺ ἔστω ὅτι ἦσαν κλειστές); Γιὰ νὰ εἰσέλθουν ἀμύητοι καὶ κατηχούμενοι καὶ νὰ κοινωνήσουν; Μά, γιὰ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔκλειναν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν! Ἔτσι ἀκυρώνεται ὁ σκοπὸς τοῦ κλεισίματος τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν. Ἄτοπον· ἄρα ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³). Βλ. ἐπίσης τὶς λογικὲς ἀποδείξεις στὴν διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη, σσ. 95, 201.

¹⁸¹ Stefano Parenti, Elena Velkovska, *L' Encologio Barberini Gr. 336*, Roma 2000, σσ. 246-247.

¹⁸² Τὸ «Πάντων τῶν ἁγίων» εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Συναπτῆς μετὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορὰ καὶ πρὶν τὸ *Πάτερ ἡμῶν*.

¹⁸³ πρβλ. πρωτ. Θ. Ἱ. Κουμαριανός, «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν*», *πύλες τοῦ ναοῦ ἢ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος*; Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565, σ. 555.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Καὶ ἄλλως· Ἐδὼ ὁμιλεῖ περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ διακόνου, καὶ ὅτι προσάγεται ὁ διάκονος στὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ στὴν χειροτονία τοῦ Διακόνου, ἀλλὰ ἐνδιαφέρουν τὰ ἅγια θύρια νὰ ἀνοιχθοῦν γιὰ νὰ προσαχθεῖ ὁ Διάκονος.

Ὁ Βαρβερινὸς κώδιξας ὅμως δὲν ἀναφέρει πότε ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα), ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν κοινὴ Παράδοσις, ἀκόμη καὶ μέχρι τὸν προηγούμενον αἰῶνα, βλ. κεφ. 16.

Ἐεκάθαρα λοιπὸν ἀπὸ τὰ παραπάνω, τὸ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας» πρὸ τοῦ Πιστεύω ἀναφέρεται κυρίως στὰ ἅγια θύρια (καὶ τὸ καταπέτασμα) τοῦ Ἱεροῦ.

Ἀφοῦ ὅμως ἀνοιγαν τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα) στὸ τέλος τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς (σὲ Ἐπισκοπικὴ Λειτουργία), ἄρα ἐκλείναν ἐνωρίτερον (εἴτε μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον κατὰ πλειοψηφίαν, εἴτε καὶ στὸ Τὰς θύρας, ἀναλόγως τῆς παραδόσεως).

Βλ. ἐπίσης στὸ ἴδιο χειρόγραφο **τὴν διάταξιν τοῦ Μύρου**. Τὴν ἔχουμε ἀναλύσει παρακάτω, στὸ κεφ. 51, σ. 178.

12.6 Ποίας θύρας; Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων

Ἄλλες ἀναφορὲς χειρογράφων, βλέπε στὰ κεφάλαια 59, 61, 62, 68.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι, ὅπως εἶδαμε στὰ χειρόγραφα, παλαιὰ καὶ παρόντος Ἀρχιερέως (καὶ δὴ στὴν Ἁγία Σοφία) ἐκλείναν τὰ μεγάλα ἅγια θύρια, ἀμφίθυρα, τοῦ Ἱεροῦ (σὺν τὸ καταπέτασμα), τὴν ὥρα τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς. Βλ. καὶ κεφ. 17.

12.7 Πότε έκλειναν; Πότε άνοιγαν;

Οί περισσότερες και αρχαιότερες αναφορές, όμιλούν ότι τὰ άγια θύρια (μαζί με τὸ καταπέτασμα³), ήτοι ή Ωραία Πύλη, **ήσαν κλειστά κατά τήν διάρκεια τής Άγίας Αναφοράς.**

- Ο Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος (4^{ος} αϊ.), Άρχιεπ. Κων/πόλεως, βλ. σσ. 95, 143.

- Η Ιστορία Έκκλησιαστική και Μυστική Θεωρία (6^{ος}-7^{ος} αϊ.), «και μόνος μόνω προσλαλεί Θεῷ μυστήρια» σ. 170.

- Τὸ Χειρόγραφο Έπισκοπικό Εὐχολόγιον τοῦ 8^{ου} αϊ. Barb. Gr. 336, βλ. σσ. 97, 177.

- Η Διάταξις τοῦ διακ. Ίσιδώρου Πυρομάλλη τοῦ 10^{ου} αϊ., βλ. σσ. 95, 201.

- Η Προθεωρία, 11^{ος} αϊ., βλ. σσ. 191.

- Ο Άγιος Συμεών Άρχιεπ. Θεσ/νίκης, 15^{ος} αϊ., βλ. σσ. 269.

- Οί Διατάξεις χειροτονιῶν Διακόνου, [D¹⁸⁴ II, σ. 345 (14^{ος} αϊ.), σ. 655 (15^{ος} αϊ.), σ. 772 (1538)].

- Η Άγιορείτικη Παράδοσις, κεφ. 15, σ. 108.

- Η Παράδοσις τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, κεφ. 16, σ. 110.

- Η Παράδοσις τῶν Παλαιοπίστων Ρώσων, κεφ. 97, σ. 276.

- Ο Ιωάννης Φουντούλης, κεφ. 16, σ. 110, βλ. και ὑποσ. 249.

- Ο Robert F. Taft λέει εἶναι ξεκάθαρο ότι **κλείνουν τὰ άγια θύρια και τὰ καταπετάσματα μετά τήν Μ. Εἵσοδον και εἶναι κλειστά καθ' ὅλη τή διάρκεια τής Άγίας Αναφοράς**¹⁸⁵,

και άλλες μαρτυρίες σέ αὐτήν τήν εργασία, άκόμη και στους Καθολικούς, βλ. Guillaume Durand, κεφ. 64-66.

¹⁸⁴ Aleksej Dmitrievskij, Opisanie liturgitseskich rukopisej, 1895-1917, τόμοι I, II, III.

¹⁸⁵ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 409: "The Protheoria **does not always comment on ritual elements in proper sequence** at this somewhat overcharged part of the liturgy, but it is clear from the context that **the doors and curtains were shut after the Great Entrance and remained closed during the Anaphora**".

Εἶναι φανερό ὅτι, **τό *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, δὲν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὸ κλείσιμο τῆς Ὠραίας Πύλης**, ἀφοῦ ἡ Ὠραία Πύλη ἐκλείνει ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, πρὸ τοῦ Ἀσπασμοῦ καὶ τοῦ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*. Τὸ βλέπουμε καὶ στὴν Ἀγιορείτικη Παράδοση¹⁸⁶, καὶ στοὺς Παλαιοπίστους Ῥώσους. Τὸ βλέπουμε ἀκόμη καὶ στοὺς Δυτικούς ὅπου ἐκλείναν τὰ Παραπετάσματα στὴν Ἁγία Ἀναφορά, ἀπουσία σχετικῆς παρακελεύσεως, βλ. ὑποσ. 129, 130, καὶ σ. 208.

Ἡ διάταξις τοῦ Πυρομάλλη¹⁸⁷ ἴσως προσπάθησε νὰ τὸ ἐκλογικεύσει, μεταφέροντας τὸ κλείσιμο τῶν θυρῶν ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδο, ἀκριβῶς στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.

Μήπως ὅμως ἡ ἀρχικὴ Παράδοσις τελικὰ δὲν εὐρίσκετο στὴν μεταφορὰ τοῦ κλεισίματος, ἀλλὰ στὴν μεταφορὰ τοῦ κελεύσματος; Δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ γνωρίζουμε ἀκριβῶς.

Εἶναι πιθανὸν τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, νὰ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του θέση, ἢ νὰ ἐπισήλθαν ἀνάμεσα διάφορα στοιχεῖα στὴν Θεία Λειτουργία ποὺ ἡ ἀρχικὴ του θέση νὰ ἄλλαξε ἐμμέσως¹⁸⁸. Θὰ μπορούσε γιὰ παράδειγμα, τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, νὰ ἦταν ἀρχικά, ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον.

Μία παραλλαγή, γνωστὴ στὴν Ἑλλάδα, θέλει νὰ κλείνει ἡ Ὠραία Πύλη μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον, καὶ στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* νὰ ἀνοίγουν **σύντομα** τὰ ἅγια θύρια γιὰ νὰ ξανακλείσουν μετὰ τὸ Πιστεύω.¹⁸⁹

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Παῖσιος μᾶλλον ἀντιγράφοντας τὸν Ἅγιον Συμεὼν, ὡς ἀναφέραμε, ξεχάσανε νὰ ξανακλείσουν στὰ συγγράμματά τους τὸ Καταπέτασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε ἀντίκτυπον στὴν ἀρχαίαν Παράδοσιν ποὺ πήραν οἱ Ῥώσοι ἀπὸ τὴν Κων/πολη· βλέπε κεφάλαια, 93, 94. Ὅμως διατὶ οἱ Ῥώσοι δὲν ἐσυμβουλευθήσαν καὶ τὴν κρατοῦσαν Παράδοσιν, παρὰ ἐβασίσθησαν μόνον στὴν Ἐπιστολή; Λέει ὁ Φουντούλης τό 2002¹⁹⁰:

¹⁸⁶ Στὴν Ἀγιορείτικη Παράδοσιν, τό *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, δὲν ἀλλάζει κάτι στὴν διάταξιν. Τὰ ἅγια θύρια ἔχουν κλείσει μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, καὶ θὰ ἀνοίξουν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, κεφ. 15, σ. 108. Ἐπίσης βλ. καὶ τοὺς Παλαιοπίστους Ῥώσους, κεφ. 97, σ. 276.

¹⁸⁷ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ΙΑ-ΙΒ' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ. 180-183. Ἐνταῦθα εἰς κεφ. 60, σ. 201.

¹⁸⁸ Γιὰ παράδειγμα, ἡ Προθεωρία (1055-1063), σ. 191, τὸ ἔχει ἄλλου (καὶ οἱ Ἀρμένιοι).

¹⁸⁹ Ἔτσι συνέβαινε καὶ σὲ ἐνορίες τῆς Ἑλλάδος (κεφ. 16, σ. 110), πρὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι Λειτουργικῆς Κινήσεως ἢ Ἀναγεννήσεως, Ἀνανεώσεως (Liturgical Movement). Βλ. Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 111-118.

¹⁹⁰ Βλ. περισσότερα στὸ κεφ. 16, σ. 110.

«Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου».¹⁹¹

Ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς ἦταν κλειστὴ ἡ θύρα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, συμπεραίνεται ἐπίσης, καὶ ἀπὸ τὴν λογικὴν ἀπόδειξιν τοῦ κεφ. 18, σ. 122.

Γενικά, τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα (Βῆλον) κλείνουν μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον¹⁹², καὶ ἀνοίγουν γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν Πιστῶν.¹⁹³

Ἐνδιάμεσα κατὰ μερικὲς (καὶ προσωπικὲς) διατάξεις ἀνοίγοκλείνουν συντόμως γιὰ εὐλογία ἢ γιὰ τὸ Πιστεῦω, ἀλλὰ στὸ Ἅγιον Ὅρος, εἶναι ἐντελῶς κλειστὰ ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία.

Περισσότερες πληροφορίες, καὶ λεπτομερῆ διάταξιν τῶν ἀνοίγματος καὶ κλεισίματος τῶν ἁγίων θυρίων καὶ τοῦ Καταπετάσματος, δύνασαι νὰ εὑρῃς στὸ κεφ. 16, σ. 110, «Τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος» (Πίναξ 16-1).

¹⁹¹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σσ. 223-224.

¹⁹² Κατ' ἐξαίρεσιν στὴν διάταξιν τοῦ Πυρομάλλη, σ. 201, κλείνουν στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*.

¹⁹³ Γιὰ τὰ ἅγια θύρια μόνο, πότε ἀκριβῶς ἔκλειναν καὶ ἀνοίγαν τὰ ἅγια θύρια, βλέπε τὸν Ἅγιο Φιλόθεο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, κεφ. 67, σ. 209.

13 Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι στὴν Ἁγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ Ἱερό

Εἶναι γεγονός ὅτι στὴν ἐν γένει βιβλιογραφία παρατηρεῖται μιὰ ἀνεξήγητη ἐπιμονὴ καὶ σπουδὴ νὰ πείσουν ὅτι στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ Ἱερό.

Καὶ γιὰ αὐτὴ ἡ ἀνεξήγητη ἀποκλειστικὴ ἀναφορὰ στὴν Ἁγία Σοφία γιὰ τὴν θέα πρὸς τὸ Ἱερό:^{194, 195} Καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, ὅπως καὶ ὅλες οἱ ἀρχαῖες Ἐκκλησίαι, ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους πήραν τὶς ἀρχικὲς διατάξεις τοὺς^(κεφ. 24).

Ἡ θέσις αὐτὴ τῆς βιβλιογραφίας, ὅπως θὰ δοῦμε, δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Κατ'ἀρχὴν ἔχουμε τὴν σαφὴ διάταξιν τῆς Ἱεροδιακονίας τοῦ Ἁγίου Φιλοθέου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, «Ἰστέον ὅτι τὰ ἅγια θύρια οὐδέποτε ἀνοίγονται, εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ Ἱερεύς, εἰς τὰς Εἰσόδους πάσας, ἡγουν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς Λειτουργίας, τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Ὡσαύτως ἀνοίγονται, καὶ ἀπὸ τοῦ [Μετὰ φόβου...] Προσέλθετε, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας Λειτουργίας», βλ. κεφ. 67, σ. 209.

Ὁ Ἅγιος Φιλόθεος φυσικά, δὲν ἐκαινοτόμησε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ κατέγραψε με λεπτομέρεια τὴν ὑπακοὴν ποὺ ἔκανε στὴν παραδοθεῖσαν εἰς αὐτὸν Παράδοσιν.

Αὐτὴ ἡ παράδοσις διατηρεῖται ἀκόμη, ἐν ἔτει 2023, στὴν Ἑλλάδα στὸ Ἅγιον Ὄρος (σὲ ὅσους δὲν ἔχουν ἐπηρρέαστει ἀπὸ τὴν λειτουργικὴ «κίνηση»), καὶ στὰ μοναστήρια τοῦ

¹⁹⁴ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σ. 413: “The existence of the hidden sanctuary in Syria and elsewhere [μᾶλλον ἐννοεῖ ...everywhere] at a much earlier date is generally accepted”, δηλ. «ἡ ὑπαρξὶς καλυμμένου Ἱεροῦ στὴν Συρία καὶ ἄλλου [μᾶλλον ἐννοεῖ καὶ παντοῦ ἄλλου] σὲ πολὺ προγενέστερη ἐποχὴ εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὴ». — Σημειωθῆτω ὅτι ἡ Ῥώμη πρὸ τοῦ «Διαφωτισμοῦ» καὶ εἰδικὰ τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου, εἶχε κατ' ἐξοχὴν Κιβώρια καὶ Καταπετάσματα (Secretum), Cathedral Screen⁷⁹, κτλ.; (βλ. παρακάτω, σσ. 181, 182, 206).

¹⁹⁵ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 165: “it is clear from other sources that the Syrian liturgy did require a curtain on the ciborium”. — Βλ. σχόλιο στὴν ἄνω ὑποσημείωσιν.

γέροντος Ἐφραίμ στίς **ΗΠΑ**, καὶ στοὺς παλαιόπιστους Ῥώσους ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία παράδοσιν πρὸ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Πατρ. Νίκωνος (1605-1681).

Στὴν Ἑλλάδα διατηροῦνταν ἡ ἀρχαία αὐτὴ Παράδοσις μέχρι καὶ πρὸ 40 ἐτῶν περίπου στίς ἐνορίες, βλ. κεφ. 16, σ. 110.

Ἀρχαιότερες μαρτυρίες εἶδαμε στό κεφ. 8, σ. 70, μερικές τῶν ὁποίων παρατίθενται παρακάτω.

Εἶδαμε τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο (+407) ποὺ ἀναφερόταν σὲ **κλειστὰ παραπετάσματα**, καὶ Ἀμφίθυρα, τὴν ὥρα τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, σσ. 142-143, **151**.

Εἶδαμε τὸν Παῦλο Σιλεντιάριο (563), Ἐκφρασις Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στ. 682 – 838], «στοὺς ὑψηλοὺς τοίχους ποὺ χωρίζουν τὸν ἱερέα ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν Ψαλτῶν», «κλείστε τὰ **Παραπετάσματα** [καλύπτρας] ποὺ κρέμονται στίς τέσσερις πλευρές», «Στὰ ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου **Καταπετάσματος**» σσ. 154, 162, 161,

Εἶδαμε τὸν Ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ (580-662) νὰ ὁμιλεῖ περὶ παραπετασμάτων περὶ τὴν ἁγία Τράπεζα, σ. 167.

Εἶδαμε τὴν **ΙΕΜΘ** ὅπου ὁ Ἱερεὺς μόνος μόνω προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, κτλ., σ. 170.

Εἶδαμε τὸν Ἅγ. Θεόδωρο τὸν Στουδίτη (Θ' αἰ.), «Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων», σ. 180.

Εἶδαμε νωρίτερα ὅτι τὸ ἀντίγραφο τοῦ Κωνσταντινουπολίτικου Εὐχολογίου τοῦ 8^{ου} αἰ., **Barb. Gr. 336**, καὶ τοῦ Ἰσιδώρου Πυρομάλλη, σσ. 177-204, ἀναφέρονται στὸ **κλείσιμο** καὶ στὸ **ἄνοιγμα** τῶν ἁγίων θυρίων (καὶ τοῦ **καταπετάσματος**³) τοῦ Ἱεροῦ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἁγία Ἀναφορά.

Καὶ πρὸ πάντων εἶδαμε τὸν Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων (+335), σ. 134, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ **Καταπετάσματος** μεταξὺ Ἱεροῦ καὶ κυρίως Ναοῦ.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ κτίσματος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νὰ βλέπουμε οἱ Λαϊκοὶ στὴν Θεία Λειτουργία, τὸ ἱερὸν Θυσιαστήριον. Οὔτε νὰ βλέπουμε τὸν Ἐπίσκοπον καὶ τοὺς Ἱερεῖς στὸ ἐπανεμφανισθὲν Σύνθρονον¹⁹⁶ τὸ ὁποῖον εἶχεν καταργήσει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἱστορία της.

Ποτὲ δὲν γινόταν αὐτό, οὔτε στὴν Ἁγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ!

Τὸ θυσιαστήριον εἶναι ἀποκλειστικὴ δουλειὰ τοῦ Ἱερέως / Ἀρχιερέως καὶ ὄχι τῶν Λαϊκῶν.

Τὸ «θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς» ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν», βλ. Φουντούλη, κεφ. 16. Βλ. ἐπίσης βλ. Ἐγκλὺκλιος Διαρκoὺς Ἱεράς Συνόδου (ΔΙΣ) τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ῥαδιοτηλεοπτικὰ Μέσα».

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐκανόνισε:

«Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου [...]», Κανὼν ΕΘ'.

Ἐκ τοῦ ἐλάσσονος στὸ μείζον ὅπως σοφὰ λέει ὁ Ὅσιος Νικήτας ὁ Στηθαῖος Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου:

¹⁹⁶ Εἶπε δυστυχῶς ἓνας Μητροπολίτης τῶν ἡμερῶν μας, ὅτι «ὁ Ἐπίσκοπος γιὰ αὐτὸ λέγεται Ἐπίσκοπος ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ Σύνθρονον ἐπισκοπεῖ τὴν Ἐκκλησία ὅλη, ἀπὸ ἐκεῖ βλέπει ὅλη τὴν Ἐκκλησία». Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀστοχία, ἂν ὄχι πλάνη. Βλ. σσ. 26, 84, κ.ἄ.. Αὐτὸ πούθενά, οὔτε στὴν Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως δὲν γινόταν. Κατὰ πρῶτον ὁ κόσμος ἦταν μυστικῶς προσευχόμενος στὶς στοές, δηλ. στὰ κλίτη τοῦ Ναοῦ, σ. 18, ὅπως καὶ σήμερα ἐν πολλοῖς. Κατὰ δεῦτερον, ἔμπροσθεν τοῦ Συνθρόνου ὑπῆρχε ἡ Σταύρωσις (Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, τ. Β', ὁ.π., σ. 125). Ἐμπροσθεν τῆς Σταυρώσεως, ὑπῆρχεν τὸ Ἱερὸ Κιβώριον μὲ τὰ Παραπετάσματά του, ποὺ περιέκλειε τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Μετὰ τὴν Ἁγία Τράπεζα ὑπῆρχεν τὸ μέγα Καταπέτασμα ὡς φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καὶ ἀργότερα τὰ ὑψηλὰ φράγματα τοῦ Βήματος μὲ τὰ Βῆλα / Παραπετάσματα (τὰ χαμηλὰ φράγματα ἦταν τοῦ Πρεσβυτερίου (τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ὁποῖου ἀργότερα λέγεται καὶ Σολέας)). Μετὰ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ὑπῆρχεν ὁ ὀγκόλιθος τοῦ Ἀμβωνος, καὶ οἱ Χοροὶ τῶν Ψαλτῶν, συνήθως μπροστὰ ἀπὸ τὴν Ὠραία Πύλη, σ. 30. **Ἀλλοίμονο ἂν ὁ Ἐπίσκοπος στὴν Θεία Λειτουργία, κοιτάζει τὸν Λαόν, περισπώμενος τῷ νοῒ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς δεξιὰ καὶ ἀριστερᾷ, καὶ δὲν προσεύχεται.** Καὶ σήμερα, ποῦ ὁ θρόνος εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν Λαόν, ὁ Ἐπίσκοπος δὲν περιεργάζεται τὸν κόσμον, ἀλλὰ προσεύχεται πρὸς ἀνατολὰς ἱστάμενος. Ὁ Ἐπίσκοπος θὰ ἐπισκοπήσῃ τὸν λαόν στὸ κήρυγμά του, χάριτι Θεοῦ. Ἄν εἶναι Ἅγιος μὲ ἓνα βλέμμα θὰ πληροφορηθεῖ μυστικὰ γιὰ τὸν κάθε ἕναν. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἐπίσκοπος, ἐπισκοπεῖ τὸ ποίμνιον καὶ τὸ βοηθεῖ ὅπως ὁ Ποιμὴν τῆς Κλίμακος, Κλίμαξ, «**Εἰς τὸν Ποιμένα**», §9.

Ἐὰν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος στοῖς λαϊκοῖς, πῶς θὰ τοὺς ἐπιτραπεί νὰ παρατηροῦν τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας;¹⁹⁷

Δὲν εἶναι θέατρον ἡ ἐκκλησία, ὅπως κατήντησε ἄλλοῦ. Ὅλα γιὰ τὴν τέρψη τῆς περιέργειας τῶν μέν, καὶ τῆς ἐπιδείξεως τῶν δέ; **Μὰ ποὺ πῆγε ἡ προσευχή;** ποὺ πῆγε ἡ ταπείνωσις; **Οἱ περισσότεροι Ναοὶ ἐκ κατασκευῆς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐμποδίζουν τὴν γενικὴν θέαν πρὸς τὴν ἁγία Τράπεζα**,¹⁹⁸ ἰδίως μὲ τὰ κλίτη τῶν Βασιλικῶν, τὶς πεσσοστοιχίες ἢ κιονοστοιχίες, τὸν Ἀμβωνα, Χοροὺς Ψαλτῶν στοῖς κέντρον, Κιβώριον, Καταπετάσματα/Τέμπλον, Θύρες, βλ. κεφ. 77, κ.ἀ.), καὶ μὲ τὴν **παρουσία τῶν πιστῶν στὰ κλίτη** (σ. 18), διότι ἡ πλησμονὴ καὶ ἡ περιέργεια τῶν ὀφθαλμῶν δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ Προσευχὴ!

Ποὺ θὰ κοιτάξει ὁ Λαὸς γιὰ νὰ προσευχηθεῖ; Στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία, ἢ στὸν Ἱερέα καὶ στὸν Ἐπίσκοπο; Φυσικά, στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία. Ἡ Ὁραία Πύλη λοιπὸν κλείνοντας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀναφορᾶς (ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία), βοηθάει καὶ τὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ ἐκτενέστερα στὴν Ἁγία Ἀναφορά, μὲ τὶς ἴδιες ἐκάστου προσευχῆς.

Λένε οἱ Ἀπόστολοι: «Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία [ἁγία Ἀναφορά], **ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως**», βλ. κεφ. 19, σ. 124.

Τοῦ λαοῦ προσευχομένου ἡσύχως. Πῶς θὰ προσευχόταν ὁ λαὸς ἂν εἶχε μοναδική του ἔννοια νὰ δεῖ τὸν Ἐπίσκοπο/Ἱερέα; Καὶ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, προσευχόταν (καὶ προσεύχεται) ὁ λαός, φυσικά μὲ τὶς ἴδιες ἐκάστου προσευχῆς, καὶ τὰ αἰτήματά του ἕκαστος, μυστικά, μέσα του, καὶ μὲ τὶς διὰ Προσφωνήσεως Εὐχῆς (καὶ τὸ μυστικὸ «Κύριε ἐλέησον») πρὸ καὶ μετὰ τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς¹⁹⁹.

¹⁹⁷ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, [Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωσις τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στοῖς ἱεροῖς κατὰ τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Στηθάτο](#), [ἐπίσης [ἑδῶ](#)], 11/6/2023.

¹⁹⁸ Γιὰ αὐτὸ καὶ σήμερα τί σκαρφίστηκαν τινές; Δεῦτε διπλασιάσωμεν, καὶ τετραπλασιάσωμεν λέγουσι τὸ πλάτος τῆς στενῆς «Ὁραίας» πύλης! Δεῦτε καὶ καθείλομεν καὶ αὐτὸ τὸ εἰκονοστάσιον-τέμπλον! Τί στενὴ ἡ πύλη ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν. Ὅμως, «οὐ πλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾶν», καὶ «οὐ πλησθήσεται ἀνθρωπάρεσκος ἐπιδείξεως», καὶ ὁ νοῶν νοεῖτω.

¹⁹⁹ βλ. τὰ ἄρθρα μας: α. [Ὁ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας \(364\), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν](#), [PDF], [PDF], β. [Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν](#), [PDF], [PDF], γ. [Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως \(Διακονικά\)](#), [PDF], [PDF].

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: «Γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται» (Ματθ. κα' 13).

Συνεπῶς καὶ ἡ θέσις τῆς βιβλιογραφίας ὅτι τάχα στὴν Ἁγία Σοφία ἐκ παραδόσεως τίποτε δὲν ἐμπόδιζε τὴν θέα πρὸς τὸ ἱερό, δὲν εἶναι ἀλήθεια.

B

14 Ἀναίρεσις θέσεως ὅτι τάχα ἔκλειναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα²⁰⁰), ...στὴν Κων/πολη

Στὴν βιβλιογραφία^{201,202} θεωρεῖται ὅτι τάχα ἔκλειναν μόνον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ, καὶ μόλις μετὰ τὸν 11ον αἰ. ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὸ καταπέτασμα), ...στὴν Κωνσταντινούπολη.

Καὶ ἐνῶ γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, παραδέχονται ὅτι ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή (μαρτυρίες ἀπὸ τὸν 4^{ον} αἰ.), ἐν τούτοις (διάφοροι λειτουργιολόγοι) ἀπομονώσανε τὴν Κωνσταντινούπολη (γιατί;), ἐλπίζοντας διακαῶς ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν ἔκλειναν. Λὲς καὶ ἡ Παράδοσις τῆς Κωνσταντινούπολης, δὲν προήλθε ἀπὸ τὴν κοινὴν παράδοσιν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, τὴν παράδοσιν τῶν Ἀποστόλων.

Στὰ προηγούμενα κεφάλαια, καὶ σὲ ὅλη αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, σαφῶς ἀναιρέσαμε βάσει πλήθους ἀναφορῶν, τὴν ἀνωτέρω θέσιν, ποὺ ὑπεστηρίχθη κυρίως ἀπὸ τὸν Mathews, καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν Taft. Βλ. ἐπίσης, κεφ. 36, «Τὰ Καταπετάσματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4ος-5ος αἰ.) καὶ τῆς Ῥώμης (7ος-9ος αἰ.)», σ. 151, καὶ κεφ. 58, σ. 189.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἔκλειναν τὰ ἅγια θύρια (Ὡραία Πύλη) στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ στὴν Ῥώμη, καὶ σὲ ὅλην τὴν Χριστιανωσύνη, ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, π.χ. σσ. 30, 64, 84, 99. Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου [PG 61, 313], «πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα», σ. 142. Τοῦ αὐτοῦ [PG 62, 29], «δταν ἴδης ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα», σ. 143.

²⁰⁰ Καταπέτασμα, Παραπέτασμα, Παραπετάσματα, Βῆλον, Βῆλα, Πέπλον, Πέπλα, δηλώνουν Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, ποὺ ἄνοιγαν καὶ ἔκλειναν στὴν διάρκεια τῶν Ἀκολουθιῶν.

²⁰¹ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σσ. 411-412: “So the sanctuary curtain is a later refinement that began about this time [11th c.] but was not yet universal”. Φυσικά, αὐτὸ ποὺ λέει δὲν στέκει στὴν πραγματικότητα, ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, ὅπως εἶδαμε.

²⁰² πρωτ. Θ. Ἱ. Κουμαριανός, «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν*», *πύλες τοῦ ναοῦ ἢ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος*; Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565.

15 Τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα στὸ Ἅγιον Ὅρος

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἀγιορείτικη Παράδοση, τὸ Καταπέτασμα καὶ τὰ Βημόθυρα (Ἅγια Θύρια) κλείνουν μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Χερουβικοῦ, καὶ ἀνοίγουν στὴν Θ. Κοινωνία.²⁰³

Ἡ Ἀγιορείτικη παράδοσις εἶναι ἡ καταγραφεῖσα (καὶ διὰ ζώσης μεταλαμπαδευθεῖσα) παράδοσις τοῦ **Ἁγίου Φιλοθέου (1300-1379) Πατριάρχου Κων/πόλεως, κεφ. 67, σ. 209**. Ὁ Ἅγιος φυσικά, δὲν ἔβγαλε αὐτὸς τὴν παράδοση, αὐτὸς ἀπλῶς κατέγραψε τὴν παράδοσι ποὺ παρέλαβε.⁴¹⁹

Βλέπε καὶ τὸν Ὅσιο Νικήτα τὸν Στουδίτη (Στηθάτο), **περὶ τῆς ἀποκρύψεως τῶν τελουμένων στό Ἱερό, σ. 189**.

Ἡ καταγραφεῖσα παρακάτω λεπτομερῆς Παράδοσις βασίστηκε κατὰ κύριον λόγον σὲ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ μακαριστοῦ γ. Ἐφραίμ τοῦ Φιλοθεΐτου καὶ Ἀριζονίτου (+ 8/12/2019). Ἔχει ὡς ἐξῆς, ὅπου χρησιμοποιοῦμε, τὶς συντομεύσεις ποὺ διατυπώθηκαν στὸ προηγούμενο κεφάλαιο:

Πίναξ 15-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

ΚΑ : Ἀρχὴ Λειτουργίας.

ΑΑ : Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἵσοδο (στὸ Δόξα Πατρί Μακαρισμῶν, ἢ πρὸ τοῦ Γ' Ἀντιφώνου).

ΚΑ : Ἀμέσως μόλις εἰσέλθουν οἱ Ἱερεῖς.

ΑΑ : Δύναμις, καὶ ἀνοίγει τὰ ἅγια θύρια.

ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Κήρυγμα.

ΑΑ : Στὸ Θυμιάτισμα τὴν ὥρα τοῦ Χερουβικοῦ

ΚΚ : Μετὰ τὸ Χερουβικὸν καὶ πρὶν τὴν Συναπτὴ Δέησιν.

ΑΑ : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

Παρόντος Ἀρχιερέως ὅμως, ἡ σημερινὴ Ἀγιορείτικη Παράδοσις θέλει τὰ πάντα ἀνοικτά. Ἐπίσης τὶς Κυριακὲς (Συλλείτουργο) καὶ σὲ Μεγάλες ἑορτές θέλει τὰ πάντα ἀνοικτά.

²⁰³ Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, *Ἀγιορείτικον Τυπικόν*, Καρυαί, Ἅγιον Ὅρος, ἐκδ. Καστανιώτη, 2004, σσ. 30-31. Ἐπίσης βλ. ἐνταῦθα ὑποσ. 419.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι παραδοσιακό, ἀλλὰ μᾶλλον νεωτερισμός, καθότι πλῆθος μαρτυριῶν ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ Καταπέτασμα ἐκλείετο παρόντος Ἀρχιερέως εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν (στὶς Μυστικὲς Εὐχὲς ποὺ ἔλεγαν οἱ παλαιοί), βλ. κεφ. 17.

Σύμφωνα μὲ τὸν π. Γεράσιμο Ἀγιορείτη²⁰⁴: «τὰ περισσότερα μοναστήρια στὸ Ἅγιον Ὄρος ἐκλείνουν τὰ βημόθυρα καὶ τὸ βῆλο (καταπέτασμα) ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγ. Εἴσοδο. Μάλιστα σὲ κάποια μοναστήρια εἶχαν καὶ κουρτίνες στὸ Ἱερό, οἱ ὁποῖες (κουρτίνες) χῶριζαν τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Πρόθεση καὶ τὸ Διακονικό καὶ τίς ὁποῖες τίς ἐκλείνουν καὶ αὐτὲς μετὰ τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Ἐκκλησιαστικός τίς παραμέριζε λίγο μόνο, ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ δώσει τὸ Ζέον. Τίς ἀνοίγαν πάλι ἀφοῦ εἶχαν μεταλάβει οἱ λειτουργοὶ καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ βγοῦν στὴν Ὠραία Πύλη γιὰ νὰ μεταλάβουν καὶ οἱ πιστοί.

Αὐτὸ εἶχα δεῖ νὰ τό τηροῦν, ἡ Ἀγ. Παύλου, ἡ Διονυσίου, ἡ Χιλιανδαρίου, ἡ Μεγίστη Λαύρα, ἡ Φιλοθέου, καὶ ἡ Ἑσφιγμένου.

Οἱ κουρτίνες ἦταν κάθετα στὸ Τέμπλο καὶ ἔφταναν μέχρι τὰ ντουβάρια στὴν πίσω πλευρά (Κόγχη). Δηλαδή εἶχε μόνο δύο κουρτίνες οἱ ὁποῖες ὅταν ἐκλείνουν, ἄφηναν ἐλεύθερο τὸν χώρο γύρω καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. Δημιουργοῦσαν (τρόπον τινά) ἓνα ξεχωριστό δωμάτιο στὸ ὁποῖομποροῦσες νὰ κινηθεῖς ἄνετα γύρω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἀλλὰ χῶριζαν (οἱ κουρτίνες) τὴν Πρόθεση καὶ τὸ Διακονικό. Ὅποτε, ὁ ἐκκλησιαστικός ποῦ τύχαινε νὰ εἶναι μέσα στο Ἱερό, δὲνμποροῦσε νὰ δεῖ τί κάνουν οἱ Ἱερεῖς τὴν ὥρα τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς».

Οἱ κουρτίνες αὐτὲς δὲν ἔκαναν τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὴν δημιουργία Ταμείου Προσευχῆς τὴν ὥρα τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, βλ. κεφ. 9.2, σ. 84. Πρβλ. ὑποσ. 158.

15.1 Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου

Σύμφωνα μὲ μαρτυρία τοῦ Ἱερομονάχου γέροντος Στεφάνου Ἀναγνωστοπούλου γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Φιλοθέου: «Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ὑπῆρχαν κουρτίνες κάθετες πρὸς τὸ Τέμπλο ποὺ χῶριζαν τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὴν Πρόθεση, καὶ τὸ Διακονικό. Στὴν διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ δεξιὰ κουρτίνα ἦταν πάντα κλειστή. Ἡ ἀριστερὴ ἦταν ἀνοιχτὴ μέχρι καὶ τὴν Μ. Εἴσοδο, μετὰ ἐκλείνε καὶ αὐτὴ μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία».²⁰⁵

²⁰⁴ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

²⁰⁵ Ἱερομόναχος Στέφανος Κ. Ἀναγνωστόπουλος: Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

16 Τὰ Βημόθυρα καὶ τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος

«Παλαιότερα, καὶ σήμερα ἀκόμη, πολλοὶ ναοὶ [στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ Βήματος] ἔχουν βῆλα – παραπετάσματα μὲ ἕναν ἀπλὸ σταυρὸ ραμμένον ἢ κεντημένον.»²⁰⁶

Εἰκ. 16-1. Βῆλα-παραπετάσματα στὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Ξυλόστεγος Βασιλική, Ἱ.Ν. Ἀγ. Βαρβάρας (Ἀχαρναῖ). Μετόχιον Ἀγ. Αἰκατερίνης Σινᾶ (φωτογραφία ΠΔΠ, 2017).

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ συνεχιζόμενη παράδοσις τοῦ μεγάλου Καταπετάσματος ὡς φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Ἀκόμη καὶ τὰ Τέμπλα μὲ τὶς θύρες εἶναι ἡ συνέχισις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τοῦ μεγάλου Καταπετάσματος ἐπὶ τὸ μονιμώτερον. **Βλέπε ἐπίσης Εἰκ. 4-1 (β), σ. 27, Εἰκ. 5-7, «Θεία Κοινωνία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων», σ. 34.**

²⁰⁶ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σσ. 51-52.

Είκ. 16-2. Παρεκκλήσιον Όσίας Μαρίας τής Αιγυπτίας, με Βήλα-Παραπετάσματα στο φράγμα του Ίεροϋ Βήματος. Ίερὰ Μονή Αγ. Χρυσοστόμου Σμύρνης καὶ Αγ. Κυπριανοῦ καὶ Ίουστίνης, Δερβενάκια Κορινθίας (φωτ., ΠΔΠ, 2003).

Μέχρι τό 1980, καὶ ἀργότερα, ὑπῆρχαν στὴν Ἑλλάδα (πέραν ἀπὸ τὶς Ίερές Μονές), στὶς Ἑνορίες, Ίερεῖς ἑγγαμοὶ ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς κλείσεως τῶν ἁγίων θυρῶν (Ὡραίας Πύλης²) καὶ τοῦ καταπετάσματος (βήλου) αὐτῶν, ἀπὸ μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον²⁰⁷, φυσικὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς, μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία.

Γιὰ παράδειγμα στὸ χωρίον Κλένιες (ἢ Κλένια) τῆς Κορινθίας, ὁ ἑγγαμὸς Ίερεὺς τῆς ἐνορίας, ἐκλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ βῆλον (καταπέτασμα) ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ τὰ ἀνοίγει στὴν Θεία Κοινωνία. Ἐπίσης ἀνοίγει τὸ βῆλον προσωρινῶς γιὰ νὰ δώσει τὴν εὐλογία (καὶ τὸ ξανὰ ἐκλείνει μετὰ).

Τὸ κλείσιμο τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ τοῦ καταπετάσματος (βήλου) αὐτῶν, μερικὲς δεκαετίες πρὶν στὶς ἐνορίες, μᾶς τὸ ἐπιβεβαίωσε καὶ ὁ Ίερομόναχος π. Στέφανος Κ. Ἀναγνωστόπουλος²⁰⁸.

Ἐπίσης καὶ κατὰ μαρτυρία τοῦ π. Γερασίμου Ἀγιορείτου²⁰⁹, στὸν Βύρωνα ὑπῆρχαν ἐνορίες (καὶ τὸ θυμᾶται ὡς ἱερόπαις) ὅπου τηροῦνταν ἡ ἀρχαία παράδοσις τοῦ κλεισίματος τῶν βημοθύρων καὶ

²⁰⁷ «Ἡ τοποθέτηση τῶν τιμίων Δώρων στὸ ἅγιο Θυσιαστήριο καὶ τὸ κλείσιμο τῆς Ὡραίας Πύλης εἶναι οἱ τελευταῖες πράξεις τῆς Μεγάλης Εἵσοδου», Ίερομ. Γρηγορίου, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, 2006, σ. 234.

²⁰⁸ Προσωπικὴ συζήτηση.

²⁰⁹ Προσωπικὴ συζήτηση.

τοῦ βήλου μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον μέχρι τὴν Θ. Κοινωνία, καὶ ἀνοίγαν μόνο σύντομα καὶ περιστασιακά, π.χ. μετὰ τὸ Πιστεύω, γιὰ τὸ Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας καὶ τὸ Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, καὶ μετὰ ξανὰ ἐκλείναν ὅλα (ἀπὸ τοὺς ιερόπαιδες), καὶ μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν γιὰ τὸ Εἰρήνην πᾶσι, ἐπίσης.

Εἰς τὸ ἐγκεκριμένον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, Ἱερατικόν τοῦ 1892, ἀναφέρεται εἰς τὴν σ. 46, ὑποσ. (α), εἰς τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν*: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ιερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἢ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἔννοια εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας· (ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην, περὶ Ἀζύμων)»²¹⁰. Ἄρα κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτὴν, **ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου**, τὰ ἅγια θύρια (ἢ Ὡραία Πύλη), ἦσαν κλειστὰ καθόλην τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν, στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

Παρόμοια καὶ στὸ Ἱερατικόν τοῦ 1864, ἐκδ. Γ. Καρυοφύλλη, σ. 22.

Πρόσχες πόσο δυνατὴ ἦταν ἡ ἀρχαία παράδοσις ἀκόμη ἐν ἔτει 1892 στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶ στὸ προαναφερθὲν Ἱερατικόν δὲν ἀναφέρονται πότε κλείνουν καὶ πότε ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια (ἢ Ὡραία Πύλη), ἐν τούτοις ὑπάρχει ἡ ὑποσημείωσις (α) τῆς σελ. 46, ποὺ θέλει νὰ διορθώσει τὴν «διασκευὴν» τῆς Παραδόσεως νὰ ἀνοίγονται συντόμως τὰ ἅγια θύρια στὸ Πιστεύω. **Αὐτὸ δεικνύει ἰσχυροτάτη παράδοσις (γιὰ τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια), ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη εἰδικῆς ρουμπρίκας (εἰδικῶν ἐπεξηγήσεων), ἐπειδὴ ἦταν γενικὴ πρακτικὴ.** Βλέπε καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κορίνθου Βαρθολομαῖο παρακάτω.

Ἔτσι πάντως ἐξηγεῖται ἡ συνήθης ἑλλειψις ρουμπρικῶν (σχολίων) γιὰ τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, στὰ Εὐχολόγια καὶ Ἱερατικά, ἢ ἡ σπανιοτάτη ὑπαρξίς αὐτῶν, π.χ. στὸ Barb.gr.336, βλ. σσ. 97, 177.

Εἰς τό κεφ. 95, σ. 272, ἀναφέρουμε καὶ τὴν διάταξιν τοῦ Καταπετάσματος ἀπὸ τὸν παρὰ τὴν ἐν Ὁδησσῷ Προϊστάμενον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας π. Ἀγγελὸν Πεφάνη (1897)²¹¹.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης (1829-1918)²¹², τελέσας Διευθυντὴς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ἀναφέρει ῥητὰ, ἀσφαλῶς καὶ γιὰ Ἀρχιερατικὴ Θεία

²¹⁰ *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. 4^η (ἐπηξηγμένη), ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Τριπόλει 1892, ἐκδότης Γ. Καρυοφύλλης, σ. 46.

²¹¹ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897.

²¹² Ὁ Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Χαλκιάνικα τῶν Καλαβρύτων τὸ 1829. Ἐκάρη μοναχὸς στὴν Ἱερὰ Μονὴ Μεγάλου Σπηλαίου Καλαβρύτων. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν (1856). Τὸ 1867 διορίστηκε Διευθυντὴς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ὅπου ἔμεινε μέχρι τὸ 1892. Στίς 26/9/1899 χειροτονήθηκε Ἀρχιεπίσκοπος Κορινθίας. Ἐκοιμήθη στίς 26/2/1918. ([πηγή](#): Μάρκου Μάρκου).

Λειτουργία,²¹³ έγκρίσει τής Ίεράς Συνόδου (1909), «τὴν κλείσιν τής Ὠραίας Πύλης διὰ Καταπέτασματος» ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον²¹⁴, τὸ ἀνοίγμα τής Ὠραίας Πύλης ὅταν πεῖ ὁ Διάκονος «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»²¹⁵, τὸ ξανὰ κλείσιμο τής Ὠραίας Πύλης ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», διότι «οὐχὶ πάντες εἶνε ἄξιοι νὰ προσβλέπωσιν εἰς τὰ τίμια δῶρα, εἰμὴ μόνον οἱ ἱεουργοί»²¹⁶. Καὶ τέλος ἀναφέρει ὅτι ἀνοίγει πάλιν ἡ Ὠραία Πύλη ἀκριβῶς πρὸ τοῦ «Μετὰ φόβου»²¹⁷.

Παρόμοια μὲ τὸ ἐγκρίσει τής Ἱ. Συνόδου Ἱερατικὸν τοῦ 1892, ἔχει καὶ τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 1924 (καὶ τοῦ 1940) ἐκδ. Σαλίβερου (ἐκδ. Γ. Καρυοφύλλη)²¹⁸, εἰς τὸ «Τὰς θύρας»: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἡ Ὠραία Πύλη]· διότι ἡ ἔννοια εἶνε διὰ τὰς ἑξω θύρας, ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην (περὶ Ἀζύμων)».

Ὁ Ἰωάννης Μ. Φουντούλης²¹⁹ παραδέχεται ὅτι **ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια [καὶ τὸ βῆλον / καταπέτασμά των] στὴν Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησίᾳ μέχρι πρόσφατα** (βέβαια ἀναπαράγοντας τὴν γνωστὴ ἀστοχία τῶν Mathews/Taft στὴν *Προθεωρία*, περὶ μοναχικῆς πράξεως²²⁰): «στὸ πρόσφατο παρελθὸν εἶχε ἐπικρατήσῃ καὶ στὶς ἐνορίες ἡ μοναχικὴ τάξη, ποὺ κρατοῦσε καὶ κρατεῖ κλειστὰ τὰ βημόθυρα τὸν περισσότερον χρόνον καὶ τὰ ἀνοίγει μόνον γιὰ χρηστικοὺς λόγους. Γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες, τὰ βημόθυρα ἀνοίγουν μόνον κατὰ τὶς εἰσόδους, τὶς θυμιάσεις, τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν κοινωνίαν τοῦ λαοῦ μέχρι τὴν ὀπισθάμβωνον. Ἡ ἀπόλυσις γίνεται ἔξω μὲ κλειστὰ τὰ βημόθυρα, οἱ δὲ διάκονοι εἰσέρχονται ἀπὸ τὴ νοτίαν πύλην τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βορείαν». **«Ὁμοίως ἐκλείετο καὶ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τοῦ Συμβόλου [τῆς Πίστεως] μέχρι τῆς Κοινωνίας τοῦ Λαοῦ, οἱ δὲ εὐλογίες ἐδίδοντο ἀπὸ μέσα μὲ κλειστὸ τὸ καταπέτασμα ἢ ἀφοῦ συρθεῖ ἐπ' ὀλίγον»**. Ἐπίσης παραδέχεται ὅτι ἡ παλαιὰ αὕτη πράξις «διατηρεῖται στὶς Μονές²²¹ καὶ στὶς σλαβικὰς Ἐκκλησίας».

²¹³ Ἐπὶ τέλους, θὰ πρέπει καὶ οἱ θεματοφύλακες τῶν Ἱερῶν Παραδόσεων στὴν Θεωρία, νὰ γίνουν καὶ στὴν Πράξιν θεματοφύλακες, ὅπως οἱ παλαιοί.

²¹⁴ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱεράς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 109-112.

²¹⁵ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 115.

²¹⁶ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 118.

²¹⁷ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς*, ὁ.π., σ. 135.

²¹⁸ *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐπιμελεία Νικ. Π. Παπαδοπούλου Πρεσβυτέρου Ἐφημερίου Ἀγ. Γεωργίου (Καρύτση), ἐκδ. Μ. Ἱ. Σαλίβερος, ἐκδόσις νέα Γ. Καρυοφύλλη, ἐν Ἀθήναις, 1924, σ. 49, ὑποσ. (α).

²¹⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α' – Εἰσαγωγή στὴ Θεία Λατρεία*, ἐκδ. δ', Θεσ/νίκη 2004 (ἐκδ. α' 1993), κεφ. λζ', Ἡ κλείσις τῶν Βημοθύρων σ. 241.

²²⁰ Γιὰ τὴν ἀστοχίαν τῶν Mathews/Taft, εἰς τὴν *Προθεωρίαν*, τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνουν καὶ ἡμετέροι, βλ. ὑποσ. 355.

²²¹ Δυστυχῶς ὑπάρχουν Μονές σήμερον (μᾶλλον οἱ περισσότερες, πλὴν Ἀγίου Ὁρους), πολλὰς ἐν ἀγνοίᾳ, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν νεωτεριστικὴν πράξιν ἐνοριῶν, νὰ εἶναι τὰ πάντα διάπλατα.

Καὶ ἄλλοι ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Φουντούλης, ὅτι: «Οἱ παλαιότεροι Ἱερεῖς ἐνθυμοῦνται, ὅτι καὶ στὶς ἐνορίες μέχρι προσφάτως²²² ἴσχυε ἡ ἴδια πράξις [δηλ. ἡ κλείσις τῶν βημοθύρων καὶ τοῦ καταπετάσματος μετὰ τὴν εἴσοδο τῶν δώρων]»²²³.

Στὸ Συλλεΐτουργο δὲ ὁ Φουντούλης, λέει: «Στὰ συλλεΐτουργα ὁμως καὶ κατὰ τὴ διακαινήσιμο ἐβδομάδα τὰ βημόθυρα παραμένουν διαρκῶς ἀνοκτά»²²⁴. Ὅμως αὐτὴ ἡ πράξις εἶναι νεωτερική, καὶ δὲν ἄπτεται τῆς παραδόσεως. Ἡ παράδοσις ῥητῶς λέγει ὅτι καὶ στὶς Ἀρχιερατικὲς Λειτουργίες (ἀπὸ τὶς ὁποῖες προήλθαν τὰ Συλλεΐτουργα²²⁵), ἐκλείνε ἡ θέα πρὸ τοῦ Ἱεροῦ (ἐκλείναν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα) στὴν Ἁγία Ἀναφορά, βλ. ἐνταῦθα κεφ. 12, σ. 93.

Ὁ Φουντούλης ἀναφέρεται καὶ στὸν α' καὶ β' τόμο τῶν Ἀπαντήσεων²²⁶ στὸ καταπέτασμα, π.χ. τόμ. α', #51, #52, σσ. 103-107, καὶ τόμ. β', #267, σσ. 284-285, ἀλλὰ ἐμεῖς χρησιμοποίησαμε παραπάνω τὶς συγκεντρωμένες καὶ ἀποκρυσταλλωμένες θέσεις τοῦ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ *Λειτουργικὴ Α'*, ὡς μεταγενέστερον καὶ ὠριμότερον τῶν Ἀπαντήσεων.

Εἶναι «ἀπορίας ἄξιον» (ἢ μήπως ὄχι;) πῶς μέσα σὲ 40-50 χρόνια, ἰδιαίτερα δὲ στὰ τελευταῖα 24 χρόνια, ἀλλοιώθηκε, μεταλλάχθηκε, τόσο πολὺ ἡ ἀρχαιοτάτη ὑπερχιλιετῆς Λειτουργικὴ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὴν κυρίαρχη - πλέον - ἰδεολογία.²²⁷

²²² Τὸ κλείσιμο τῶν βημοθύρων, καὶ τοῦ καταπετάσματος, εἶναι ἰσοδύναμα τῆς μυστικῆς (ἢτοι μὴ εἰς ἐπήκοον) ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν. Φιλότιμες προσπάθειες ἔκανε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία στὰ πρῶτα χρόνια τῆς εἰσαγωγῆς εἰς ἡμᾶς (20ός αἰ.) τῆς ἐκ Δύσεως Λειτουργικῆς Κινήσεως (μετονομασθεῖσης εἰς Λειτουργικὴ Ἀναγέννηση ἢ Ἀνανέωση), καὶ σὲ κάθε Ἱερατικόν (ἀλλὰ καὶ στὰ Δίπτυχα) εἶχε στὰ πρῶτα φύλλα τὴν Συνοδικὴ Ἐγκύκλιο τῆς 9ης Ἰουνίου 1956, ἀρ.πρωτ. 1353, πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς ὅπως αὐστηρῶς διατάξουν τοῖς παρ' αὐτοῖς κληρικοῖς, ἵνα ποιῶνται τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μυστικῶν Εὐχῶν «μυστικῶς» καὶ οὐχὶ μεγαλοφώνως, ἐν τούτοις εἰς ᾧτα μὴ ἀκουόντων καὶ συνιόντων.

²²³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994 (ἔκδ. α' 1967), #267, σ. 284.

²²⁴ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α'*, δ.π., σ. 241.

²²⁵ Ἡμέτερον ἄρθρον, [Ἱερατικόν Συλλεΐτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια](#), [PDF], [PDF], 21/12/2022.

²²⁶ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967). β' τόμος, ἔκδ. δ' 1994 (ἔκδ. α' 1967), ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία.

²²⁷ Ἡ ἀλλοτρίωσις τῆς Παραδόσεως, φυσικὰ ἄρχισε ἐδῶ καὶ ἕναν αἰῶνα, ἀλλὰ ἡ τελευταῖα καὶ συντριπτικὴ τσεκουρία ἔπεσε τὴν δεκαετία τοῦ 2000 καὶ συνεχίζεται.

Πάντως ο Φουντούλης, στα τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, φάνηκε ἔντρομος νὰ παρακολουθεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατ' εὐφημισμὸν «λειτουργικῆς ἀναγέννησης» ἢ «λειτουργικῆς ἀνανέωσης» (γιά τὴν ὁποία «λειτουργικὴ ἀναγέννηση» ὅμως ἐργάστηκε):^{228, 229}

«Οἱ μὴ εὐσεβεῖς [ὅταν οἱ ἀκολουθίες μεταδίδονται στα Μ.Μ.Ε.] ἀπλὰ ἀλλάζουν σταθμὸ ἢ κανάλι. Δὲν μποροῦν ὅμως νὰ ἀλλάξουν σπίτι ἢ κατάστημα, ὅταν βομβαρδίζονται ἀπὸ τὸ μεγάφωνο γειτονικῆς ἢ μὴ γειτονικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐκεῖ μὲν, στὴν μετάδοση ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε. τῶν ἀκολουθιῶν, μπορεῖ νὰ ἀμνηστευθοῦμε, γιατί μόνο ἔμμεσα εἶναι ὑπεύθυνοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες καὶ ταγοί. Στὰ μεγάφωνα ὅμως πρόκειται γιὰ μιὰ κραυγαλέα περίπτωση εὐθύνης τῶν ἀμέσως ἐκκλησιαστικῶν ὑπευθύνων, ποὺ τοποθετοῦν τὰ μεγάφωνα στὴν διαπασῶν, ἐνοχλοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διαπομπεύουν τὰ μυστήρια. Πῶς θὰ ἀπαιτούσαμε διακριτικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἐφαρμογὴ θεολογικῶν κριτηρίων ἀπὸ τὰ κατευθυνόμενα ἀπὸ κοσμικὰ κριτήρια Μ.Μ.Ε., ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀσχημονοῦμε, συγχωρήσατέ μου γιὰ τὴν λέξη, τόσο ἀσύστολα στὰ ἱερὰ καὶ ἀπόρρητα τῆς λατρείας μας; Οἱ χριστιανικὲς πόλεις ζήλεψαν ἢ καὶ ξεπέρασαν τὴν ἀδοξία τῶν μουσουλμανικῶν πόλεων μὲ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ἱμάμηδων καὶ τῶν χοτζάδων».

Καὶ συνεχίζει ὁ Φουντούλης:

«Ἐνα πάντως θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ, νομίζω χωρὶς ἀντίρρηση καὶ συζήτηση. Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως μέσα στὸ ἅγιο βῆμα. Ἡ μετάδοση ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτό [τὸ ἅγιο βῆμα], καὶ κατὰ τὶς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερὲς ὥρες τῆς Ἱεουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμη ὅτι ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση [τί ἄρα θὰ ἔλεγε σήμερα ποὺ Ἱερεῖς βάζουν τὸ YouTube στὴν Ἁγία Τράπεζα;]. Δὲν λέγω μόνο γιὰ [...]. Ἀλλὰ γιὰ τὴν δημοσίευση τῶν ἀδημοσιεύτων σὲ μὴ πιστούς²³⁰ καὶ τὴν ἐξοδό τους [τῶν ἀδημοσιεύτων] στὰ σπίτια καὶ στὶς πλατεῖες, μιὰ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ μ' ἓνα Χρυσοστομικὸ «Ἰσασιν οἱ μεμνημένοι» νὰ ἀποκλείσουμε τὴν θέα καὶ τὴν ἀκρόαση ἀπὸ μὴ Χριστιανούς, Ἑβραίους, Μουσουλμάνους, καὶ Ἀθέους. Συνηθίσαμε νὰ νομίζουμε ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους Χριστιανούς. Στούς ναοὺς μας ἦταν²³¹. Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυό-

²²⁸ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

²²⁹ «Μὲ τὸ ἴδιο ὄραμα, αὐτὸ δηλαδὴ τῆς Λειτουργικῆς Ἀναγέννησης, ἄρχισε τὴν ἐπιστημονικὴ του διαδρομὴ καὶ ὁ Φουντούλης, ἀκολουθώντας ἀπὸ τὸ 1956 μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Τρεμπέλα μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ μεγάλα κέντρα τῆς περιφέρειας «Λειτουργικῆς Κίνησης», ποὺ προώθησαν τὴν «Λειτουργικὴ Ἀναγέννηση» σ' ὁλόκληρο τὸν χριστιανικὸ κόσμο, μὲ κύριο σταθμὸ βέβαια τὴν Β' Βατικανὴ Σύνοδο τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», ὁμιλία καθ. Πέτρου Βασιλειάδη στὸ διεθνὲς συνέδριο πρὸς τιμὴν τοῦ καθ. Ἰωάννου Φουντούλη. Σελίδα «Θεολογικά Δρώμενα», 21/2/2014. (1/12/2023)

²³⁰ Ὅμως οἱ Ἐκκλησίαι, εἰδικὰ σήμερα, δὲν ἔχουν μόνον Πιστοὺς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο Μετανοοῦντες.

²³¹ Δὲν ἔχει δίκαιο ἐδῶ, ἀφοῦ πάρα πολλοὶ εἶναι καὶ ἦσαν οἱ μετανοοῦντες.

ταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου. Τὸ δὲ «θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς»²³² ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο²³³ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν»²³⁴. Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν περιούσιο λαὸ τοῦ Θεοῦ ἅς μὴν ἐπιτρέψει νὰ τοῦ ἐπιβάλλουμε βρόγχους εἰς κρίμα καὶ εἰς κατάκριμα».

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Φουντούλης μπροστὰ στὴν κατρακύλα τῶν ἡμερῶν μας, καὶ τὴν διαπόμπευση τῶν ἀπορρήτων τῆς Λειτουργίας, (μετὰ τὰ ὅσα αὐθαίρετα καὶ ἀστήρικτα ἔγραφε χρόνια πρὶν περὶ μοναχικῆς πράξεως ἢ περὶ λειτουργίας πρὸς τὸν λαόν²³⁵), παραδέχεται, γενικά, τό 2002, ὅτι τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν πάλι μετὰ τὸ Πιστεύω, καὶ ὅτι τὸ «θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς»²³² ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν»²³⁴.

Τὸ κλείσιμο τῶν βημοθύρων, καὶ τοῦ βήλου / καταπετάσματος, εἶναι ἰσοδύναμα τῆς μυστικῆς (ἢτοι μὴ εἰς ἐπήκοον) ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν.^{236, 237} Ἐτσι λοιπὸν προτοῦ πολεμηθεῖ ἡ μυστικὴ ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν, πολεμήθηκε πρωτίστως ἡ ἀπόκρυψις τῆς θεᾶς τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα, καὶ τὸ Τέμπλον.

Καὶ μὴ μᾶς ἐκπλήσσει αὐτὸ, ἀφοῦ τὴν ἴδια πολεμικὴ ἀντιμετώπισε τὸν 11^{ον} ἀκόμη αἰῶνα, ὁ Ὅσιος Νικήτας ὁ Στηθαῖος ὁ Στουδίτης, βλ. κεφ. 58, σ. 189.

²³² Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἐλαίου (Εὐχελαίου), Εὐχή μετὰ τὸ Ε' Ευαγγέλιον.

²³³ Ὅχι μόνο αὐτὸ βέβαια, ἀλλὰ καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχὲς τῆς Λειτουργίας.

²³⁴ Αὐτὸ τὸ ἀντέγραψε καὶ ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Βλ. Ἐγκλὺκλιος ΔΙΣ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2792/30-6-2004: «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Ῥαδιοτηλεοπτικὰ Μέσα».

²³⁵ Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, α' τόμος, ἔκδ. ε' 1997 (ἔκδ. α' 1967), #52, σ. 107.

²³⁶ Γεώργιος Ν. Φίλιας, Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51: «Ἡ ἐμφάνιση καὶ καθιέρωση τοῦ τέμπλου, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μετὰ τὸ θέμα τοῦ τρόπου ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν».

²³⁷ Michael Fiedrowicz, *The Traditional Mass*, ..., ὁ.π., σ. 286: "The veiling of the mystery on the visual level corresponds to the silence on the auditory level", δηλ. ἡ ἀπόκρυψις τοῦ μυστηρίου στὸ ὁπτικὸ πεδίο, ἀντιστοιχεῖ σὲ σιωπὴ στὸ ἀκουστικὸ πεδίο.

Σίγουρα ή ἴδια πολεμική ὑπῆρχε καὶ τὸν 8^{ον} αἰώνα, καὶ γιὰ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔβαλε τὴν Ὅπισθαμβωνο Εὐχή: «Ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐστώτων εἰς ἀπορίαν πολλάκις χωροῦσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγοντες· Τίς ἄρα ὁ σκοπός, καὶ ἡ τῶν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως ὑποψιθιζομένων Εὐχῶν ἐννοία τε καὶ δύναμις; καὶ ἐφίενται εἰδῆσίν τινα καὶ τούτων καταλαβεῖν, κατὰ τοῦτον οἱ θεῖοι Πατέρες, ὡς ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν διὰ τῶν Εὐχῶν αἰτουμένων, τὸν χαρακτήρα ταύτης [τῆς Ὅπισθαμβωνο Εὐχῆς] ἐποιήσαντο, διδάσκοντες τοὺς ἐπιζητοῦντας, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα», Ἁγ. Γερμανὸς Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως (640-740), [PG 98, 452C].

Ἀκόμη καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς (482-565) μὲ τὴν (κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Μονοφυσιτικοῦ περιβάλλοντός του) 137^η Νεαράν²³⁸ ἐπολέμησε (χωρὶς καμία ἐπιτυχία στοὺς Ὀρθοδόξους) τὴν μυστικὴν ἀνάγνωσιν τῶν Εὐχῶν, δηλ. ἐπολέμησε τὴν μυστικὴν Προσευχὴν τῶν Ἱερέων²³⁹. Πρβλ. §9.2. Βλ. ἐπίσης, τὴν ἀναίρεσιν τῆς Νεαράς ἀπὸ τὸν ἀρχιμ. Νικόδημο Μπαρούση.²⁴⁰

Ἄρα πάντοτε, στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ πολεμική, αὐτὴ ἡ ἀμφισβήτησις τῆς Παραδόσεως τῶν Πατέρων στὴν Ἐκκλησία (καὶ περισσότερο σήμερα, μὲ τὴν à la carte ἀκαδημαϊκὴ (καὶ ὄχι Παραδοσιακὴ) λειτουργιολογία²⁴¹), ἀλλὰ

²³⁸ Τὸ μονοφυσιτικὸν περιβάλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ δύο αἰῶνες, μεγάλως ἀνემιγνύονταν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν, παίρνοντας μὲ τὸ μέρος των ἀρκετοὺς Αὐτοκράτορες [Βασιλίσκος (475-476), Ζήνων (476-491), Ἀναστάσιος Α' ὁ Δίκωρος (491-518)· ἡ Θεοδώρα (500-548), σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἦταν μονοφυσίτισσα, καταγομένη ἀπὸ μονοφυσίτες γονεῖς, (Σ. Γ. Χαραλάμπους, Ὁ ρόλος τῆς Θεοδώρας στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔναντι τῶν μονοφυσιτῶν, Διδ. Διατριβή, Ἀθήνα 2012)], καὶ οἱ τελευταῖοι ἐξέδιδαν ὄχι μόνον αἰρετικὰ διατάγματα, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσαν στίς ἐκθρονίσεις Ἀγίων Πατριαρχῶν, διωγμῶν, ἐξοριῶν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλίσκου (475-476) μέχρι τὸν Κώνστα Β' (641-668). Ἐκίνησαν τὸν Ἰουστινιανὸ νὰ βγάλει τὸ διάταγμα τοῦ ἔτους 564 διὰ τοῦ ὁποῦ ὑπέβαλλε τὴν αἵρεσιν τοῦ «Ἀφθαρτοδοκισμοῦ», καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀντέδρασαν καὶ οἱ πέντε Πατριάρχες μὲ πρῶτον τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἅγιον Εὐτύχιον. Τὸ μονοφυσιτικὸν περιβάλλον, ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ διώξει τὸν Ἅγιο Εὐτύχιον ἀπὸ τοῦ θρόνου του («συναρπάσαντες τὸν βασιλέα, πείθουσιν ἔξω ποιῆσαι τοῦ θρόνου [τὸν Ἅγιο Εὐτύχιον]», [PG 86β, 2317]) καὶ στὴν θέση του μπῆκε ὁ Ἰωάννης Γ' ὁ Σχολαστικός (565-577). Τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν βίαιη ἐξορία τοῦ Ἀγίου Εὐτυχίου (διὰ ἐπιδρομῆς ἐντὸς τοῦ Ἀγίου Βήματος), τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἰουστινιανοῦ περιέφερον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον γιὰ νὰ τὸν ἀποσπᾶσιν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξέδωκε ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν 137^η Νεαρά. Τὸ ἴδιο ἔτος ἐκοιμήθη (565). Βλ. ἐπίσης, Ἀρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούση, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ..., ὁ.π., σσ. 97-106 (βλ. καὶ τίς ἐκεῖ ἀναφορὲς εἰς ΘΗΕ, Π. Χρήστου, Ἅγιον Νικόδημον κτλ.).

²³⁹ Καὶ οἱ λαϊκοί, μυστικῶς προσεύχονται στὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι εἰς ἐπήκοον.

²⁴⁰ Ἀρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούση, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν* ..., ὁ.π., σσ. 97-106.

²⁴¹ Ἦτοι ἀπὸ τὸν τᾶδε αἰῶνα τὸ ἓνα, ἀπὸ τὸν ἄλλον αἰῶνα τὸ ἄλλο, κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀδικοῦν ὅμως κατάφωρα τὴν Ἐκκλησία, καὶ δὲν φυλάττουν τὴν παραδοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς Παρακαταθήκην, ὅταν ὠραιοποιοῦν τὸ ὑπεραιώνιο καὶ ἀρκετὰ ἄγνωστον εἰς αὐτοὺς καὶ πάντας παρελθόν τῆς λατρείας, σείοντες τοὺς κίονες τῆς Παραδόσεως, καὶ τὸ ὁποῖον μάλιστα παρελθόν, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν κατ' ἀκρίβειαν λόγῳ τῶν ἐλαχίστων πηγῶν, καὶ

δόξα τῷ Θεῷ, οἱ πολεμικὲς αὐτὲς ἔπεφταν στὸ κενό, ἀφοῦ ὅμως πρῶτα ταρακουνιόμασταν καλὰ²⁴² γιὰ 10, 50 καὶ 100 χρόνια.

Ἄς ἀκούσουμε ὅμως πάλι τὸν Φουντούλη, ποὺ ἐν ἔτει 2003, παραδέχεται ὅτι:

«ἡ ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὁραία Πύλη δημιουργεῖ καὶ πρόσθετα τελετουργικὰ προβλήματα».²⁴³

Βέβαια, δὲν μᾶς λέει ἐκεῖ ποιά εἶναι αὐτὰ τὰ προβλήματα, καὶ δὲν γνωρίζουμε (μέχρι στιγμῆς) ἂν τὰ κατέγραψε κάποιος ἄλλου αὐτὰ τὰ τελετουργικὰ προβλήματα, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀναφέρει ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπιγραμματικά.

Τὸ μεγαλύτερο τελετουργικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη βημοθύρων καὶ καταπετάσματος στὴν Ὁραία Πύλη, εἶναι φυσικὰ ἡ ἔλλειψις φυσικοῦ ταμείου Προσευχῆς τοῦ Ἱερέως (γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ «κινηθεῖ» ἄνετα στὴν Προσευχὴ του, πρβλ. §9.2), καὶ δὴ στὶς Μυστικὲς Εὐχές, ἥτοι στὴν Ἁγία Ἀναφορά.²⁴⁴

οὐδεμίας ζώσης φυσικὰ παραδόσεως. Αὐτὴ ἡ ὠραιοποίησις τοῦ παρελθόντος, δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν λαϊκὸ ποὺ μοιχεύει ἐν τῇ καρδίᾳ του, ἢ καὶ παρατᾷ τὸν γάμο του, γιὰ παλιὲς ὠραιοποιημένες ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος! Ἄς ἀκούσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν Πάπα Ῥώμης Benedict XVI (Josef Ratzinger) ποὺ δραματικὰ ἔλεγε: «Ὅτι συνέβη μετὰ τὴν Β' Βατικάνεια Σύνοδο ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικόν: Στὴν θέσιν τῆς Λειτουργίας ὡς καρπὸς ἀνάπτυξης, ἦρθε ἡ κατασκευασμένη Λειτουργία. Ἐγκαταλείψαμε τὴν ὀργανική, ζωντανή διαδικασίαν τῆς ἀνάπτυξης τῆς Λειτουργίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τὴν ἀντικαταστήσαμε, ὅπως σὲ μιὰ γραμμὴ παραγωγῆς, μὲ ἓνα κατασκευασμένο, ἓνα μπανάλ προϊόν» (βλ. ὑποσ. 74).

²⁴² «δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα καὶ οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν», Α' Κορ. ια' 19.

²⁴³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003, #513, σ. 54.

²⁴⁴ Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Ἰατρὸς καὶ Θεολόγος Εὐστράτιος Ἀργέντης (1685-1762) στὸ «Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων» (σ. 149, ἔτους 1845), καὶ μάλιστα τὸν 18^{ον} αἰῶνα, τὴν κατάστασιν στὸ Ἅγιον Βῆμα: «ἐὰν ἔξη νῦν [ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών], ἤθελε φρίξει καὶ ἐκπλαγῇ, βλέπων εἰς τὰς ἐπισήμους πόλεις καὶ μείζονας Ἐκκλησίας νὰ εἰσέρχωνται, καὶ νὰ ἐξέρχωνται, καὶ νὰ κάθηνται, καὶ νὰ συνομιλῶσι, καὶ νὰ φλυαρῶσι, καὶ νὰ κοιμῶνται οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι, καὶ πολλάκις ἱεουργοῦντος τοῦ Ἱερέως. Ὅτι δὲ οὐκ ἔξεστι τοῖς μοναχοῖς, οὔτε τοῖς λαϊκοῖς, εἰσιέναι εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, διδάσκει ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐπιστολῇ πρὸς Δημόφιλον Θεραπευτὴν, ἐν ᾗ δεικνυσιν, ὅτι δὲν ἔχει ἄδεια μοναχὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἱερόν

Ἐπίσης, τὸ κλείσιμο τῆς Ὁραίας Πύλης στὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν, ἐπιβάλλεται καὶ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ὁ Λαὸς ἐκτενέστερα στὸν Θεόν.

Ποὺ θὰ κοιτάξει ὁ Λαὸς γιὰ νὰ προσευχηθεῖ; Στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία, ἢ στὸν Ἱερέα καὶ στὸν Ἐπίσκοπο; Φυσικά, στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Παναγία. Ἡ Ὁραία Πύλη λοιπὸν κλείνοντας κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἀναφορᾶς (ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδο μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία), βοηθάει καὶ τὸν Λαὸν νὰ προσευχηθεῖ ἐκτενέστερα στὴν Ἀγία Ἀναφορά, μὲ τὶς ἴδιες φυσικὰ ἐκάστου προσευχῆς καὶ αἰτήματα, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ ἀπλοῦ *Κύριε ἐλέησον*.

Συνεπῶς, ἀφοῦ ὅπως εἶδαμε ἡ Ἑλλάδα μεγάλως κρατοῦσε τὴν Παράδοσιν τοῦ κλεισίματος τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἀγία Ἀναφοράν, ὄντως ὁ Παῖσιος, ἡ αὐτὸς ποὺ ἔγραψε στὸ ὄνομά του τὴν ἐπιστολὴ στοὺς Ῥώσσους, ξέχασε (μᾶλλον ἀντιγράφοντας τὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης, βλ. σ. 211) νὰ κλείσει τὴν Ὁραία Πύλη μετὰ τὸ Πιστεύω καὶ πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς.

Συνεπῶς στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἡ Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος ἔχει ὡς ἐξῆς, ὅπου χρησιμοποιοῦμε, τὶς παρακάτω συντομεύσεις·

Θυσιαστήριον [...]. Ὅμως εἰς καιρὸν ἀνάγκης, ἐνθα ἡ Ἐκκλησία οὐκ ἔχει διάκονον, ἢ μπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Ἱερεὺς παιδία ἀνήλικα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θείας Λειτουργίας, ἓνα ἢ δύο, καὶ τοῦτο μὲ προσταγὴν ἐδικήν του, καὶ διὰ χρεῖαν· ἀλλ' ἄνευ χρεῖας, καὶ χωρὶς ἀνάγκης, δὲν ἔχει ἄδειαν οὔτε λαϊκός, οὔτε μοναχός, ἃς εἶναι καὶ μεγαλόσχημος, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἅγιον Θυσιαστήριον, μήποτε ὁμοιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς Παππισταῖς, ἐξ ὧν καὶ γυναῖκες μὲ σκυλάκια εἰς τὰς χεῖράς των ἐγγίζουσι τῇ Ἱερᾷ Τραπέζῃ [ὁ Ἀργέντης σπούδασε σὲ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας]· καὶ εἶναι νὰ θαυμάσῃ τις τῶν Ἱερέων τὴν προσωπολήψιν, καὶ τῶν λαϊκῶν τὴν ἄνοιαν· κάθηνται μέσα εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα ἐν ὧν λειτουργεῖ ὁ Ἱερεὺς, ἐπειτα, ὅταν κάμῃ χρεῖαν νὰ κοινωνήσωσιν οἱ λαϊκοί, εὐγαίνουσιν ἔξω ἀπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα διὰ νὰ κοινωνήσωσι. Τάχα δὲν εἶναι τοῦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ εἰσέρχωνται ἐκεῖ; ἐπειδὴ, ἐὰν ἦσαν ἄξιοι, ἐκοινωνοῦν καὶ μέσα». Πρβλ. Κανὸνα ΞΘ' Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691 μ.Χ.). Καὶ σήμερα ὅπως τὰ περιγράφει ὁ Ἀργέντης, πολλαχοῦ τὸ Ἅγιον Βῆμα ἔχει καταστήσει κέντρον διερχομένων, ἀλλὰ καὶ ἡ Προσευχὴ ἔχει καταστήσει ἀνάγνωσις μετὰ νοήματος.

ΧΥ: ὅπου τὸ Χ ἀναφέρεται στὰ ἅγια θύρια²⁴⁵, τὸ Υ στοὺς καταπέτασμα.

Χ, Υ = Κ (κλειστό) ἢ **Α** (ἀνοικτό).²⁴⁶

Πίναξ 16-1. Παράδοσις τοῦ Καταπετάσματος στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

ΚΑ : Ἀρχὴ Λειτουργίας.

ΑΑ : Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἵσοδο (στὸ Δόξα Πατρὶ Μακαρισμῶν, ἢ πρὸ τοῦ Γ' Ἀντιφώνου).

ΚΑ : Ἀμέσως μόλις εἰσέλθουν οἱ Ἱερεῖς.²⁴⁷

ΑΑ : Δύναμις, καὶ ἀνοίγει τὰ ἅγια θύρια.

ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Κήρυγμα.

ΑΑ : Στὸ Θυμιάτισμα τὴν ὥρα τοῦ Χερουβικοῦ.

ΚΚ : Μετὰ τὸ Χερουβικὸν καὶ πρὶν τὴν Συναπτὴν Δέησιν (Πληρώσωμεν).

[**ΚΑ :** Στὸ «τὰς θύρας, τὰς θύρας». ²⁴⁸

ΚΚ : Μετὰ τὸ «Πιστεύω». ^{249, 250}]

ΑΑ : Μετὰ φόβου (Θ. Κοινωνία) μέχρι τέλους.

²⁴⁵ Τὰ ἅγια θύρια (ἢ οἱ ἅγιες θύρες) εἶναι ὅτι ἔχει ἐπικρατήσῃ σήμερον νὰ λέγεται Ὡραία Πύλη.

²⁴⁶ Ὅρίζουμε Κλειστό/Ἀνοικτό Καταπέτασμα = Ἀπλωμένο/Μαζεμένο Καταπέτασμα, γιὰ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὰ θύρια, ὡς πρὸς τὸ ὀπτικὸ πεδίο.

²⁴⁷ Σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Φιλόθεο (1300-1379) Πατριάρχην Κων/πόλεως, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν Ἀγιορείτικὴν Παράδοσιν. — Ὁ Παῖσιος (1655), σ. 270, ἔχει αὐθαίρετα συμπτύξει τὶς τρεῖς ἐνέργειες τοῦ Καταπετάσματος σὲ μία: «ΚΑ : Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πρὸ τῆς Εὐχῆς διὰ Προσφωνήσεως τῶν Κατηχουμένων», βλ. ὑποσ. 495.

²⁴⁸ Σύμφωνα μὲ τὸν Παῖσιον (1655), σ. 270, καὶ τὸν Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαῖον. — Ὅμως παρατηρεῖ τὸ Ἱερατικὸν τοῦ 1864, 1892, ὅτι «εἰς τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν: «Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως ποιοῦσι τινὲς τῶν ἱερέων, νὰ ἀνοίγωνται αἱ θύραι [ἢ Ὡραία Πύλη]· διότι ἡ ἐννοία εἶνε διὰ τὰς ἔξω θύρας· (ἴδε περὶ τούτου τὸν σοφὸν Ἀργέντην, περὶ Ἀζύμων)».

²⁴⁹ «Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνεκκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ὀρθῆς πίστεως μὲ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου», Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας...», δ.π., σσ. 223-224.

²⁵⁰ Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος ἀναφέρει ὅτι ἐκκλινε ἡ Ὡραία Πύλη ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» (πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς).

17 Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος με' Ἀρχιερέα

Πολλαχοῦ στήν παρούσα ἐργασία μαρτυρεῖται ὅτι **ἐκλείνε τὸ Καταπέτασμα στήν Ἁγία Ἀναφορά παρόντος Ἀρχιερέως**. Γιὰ παράδειγμα:

- στὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, Ἀρχιεπ. Κων/πόλεως, βλ. σσ. 95, 143.
- στὸ χειρόγραφο Ἐπισκοπικὸ Εὐχολόγιον τοῦ 8^{ου} αἰ. Barb. Gr. 336, βλ. σσ. 97, 177.
- στήν διάταξιν τοῦ διακ. Ἰσιδώρου Πυρομάλλη τοῦ 10^{ου} αἰ., βλ. σσ. 95, 201.
- στήν Προθεωρία, 11^{ος} αἰ., βλ. κεφ. 59, σ. 191.
- στὸν Ἅγ. Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης, 15^{ος} αἰ., βλ. κεφ. 93, σ. 269.
- σὲ διατάξεις χειροτονιῶν Διακόνου, [D II, σ. 345 (14^{ος} αἰ.), σ. 655 (15^{ος} αἰ.), σ. 772 (1538)], βλ. κεφ. 68, σ. 210.
- στήν Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς τοῦ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου (1829-1918), βλ. σ. 110.
- στήν παράδοσιν τῶν Παλαιοπίστων Ῥώσων, βλ. σ. 276.

καὶ σὲ ἄλλες μαρτυρίες.

Εὐχόμαστε νὰ τηρηθεῖ αὐτὴ ἡ ἀρχαία Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς μας σήμερα.

18 Λογική ἀπόδειξις τῆς ἀποκρύψεως τῆς θείας στοῦ Ἱερὸν

Μία λογική ἀπόδειξις ἄνευ τινῶν ἀναφορῶν.

Γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν τὰ Ἀμφίθυρα καὶ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ.

Ὁ σκοπὸς τῶν θυρῶν καὶ τῶν καταπετασμάτων εἶναι νὰ κρύψουν τί.

Ἔστω ὅτι ὑπῆρχαν γιὰ νὰ κλείνουν (ἀπλώνουν) ἐκτὸς Λειτουργίας, καὶ στὴν Λειτουργία νὰ ἀνοίγουν (μαζεύουν).

Ἄν ὅμως ἀνοίγουν στὴν Λειτουργία, ἄρα δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ κρυφτεῖ τί στὴν Λειτουργία, τότε περισσότερο δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ κλείνουν καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει Λειτουργία, ἄρα δὲν χρειάζονται καθόλου.

Ἄτοπον, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν Ἀμφίθυρα καὶ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, καὶ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ κρύψουν τί.

Ἄρα ἐκ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, συμπεραίνουμε ὅτι κλείνουν (ἀπλώνουν) στὴν Λειτουργία τὰ Καταπετάσματα, καὶ κλείνουν ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀποκρύψουν ὅτι πρὸ «ὑψηλό»²⁵¹, τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου (τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν).

Σημειωτέον, ὅτι αὐτὸ ποὺ ἀποκρύπτεται ἀπὸ τὸν Λαόν, δὲν εἶναι φυσικὰ ἡ **Θεία Κοινωνία**, ἀφοῦ κοινωνοῦμε (Ἰω. ζ' 48-59), ἀλλὰ ἀποκρύπτεται ἡ Τέλεισις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας (ἡ Ἀγία Ἀναφορά), σύμφωνα μὲ τὴν πράξιν τοῦ Κυρίου^{252, 251} (Ἰω. ιγ' 2),

²⁵¹ «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά», [PG 155, 296B-C]· «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», [PG 155, 732A], βλ. κεφ. 69, σ. 211.

²⁵² ἐκτὸς φυσικὰ τῶν ἐκφωνήσεων ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης (Ματθ. ζ' 26-28, Μάρκ. ιδ' 22-24, Λουκ. κβ' 17-20).

ὁ Ὅποιος ἐτέλεσε τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὄχι ἐνώπιον τοῦ Λαοῦ (ἐνῶ φυσικὰ θὰ μπορούσε ἂν ἤθελε), ἀλλὰ ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων Του μόνο^{253, 254, 255, 256}.

Καὶ ἀποκρύπτεται διότι εἶναι τῆς Ἱερωσύνης ἀποκλειστικὸν ἔργον, καὶ στὴν Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουν Τάξεις με σαφῆ ὅρια ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Πατέρες⁴.

Ἀποκρύπτεται διότι αὐτὴν τὴν ἱερὴ στιγμή ὁ Ἱερεὺς πρέπει νὰ προσευχηθεῖ με ὅλη τὴν δύναμίν του, καὶ ἀπερίσπαστος, καὶ ὄχι νὰ διαχέεται καὶ νὰ περισπᾶται κάνοντας στὴν οὐσία παρουσίαση τῆς Εὐχαριστίας.

Ἀποκρύπτεται διότι ἡ Προσευχὴ εἶναι μυστική.

Καί στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείναν τὰ Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά²⁵⁷ (με τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό»:

«Τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ Μυστικὸ Μέρος (Secretum)⁴¹²» (βλ. παρακάτω, κεφ. 65, σ. 207).

²⁵³ Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θείαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;, [PDF], [PDF], 2/12/2020.

²⁵⁴ Τὴν θέση αὕτη (μαζὶ με ἄλλες), χρησιμοποιεῖ ὁ Ἅγιος Νικήτας ὁ Στηθάτος (990-1080), ὡς ἐμάθαμεν ἀπὸ τὴν πρόσφατον ὁμιλίαν τοῦ πρεσβ. Γεωργίου Διαμαντοπούλου.

²⁵⁵ **G. Diamantopoulos, Die Hermeneutik des Niketas Stethatos**, Münchner Arbeiten zur Byzantinistik, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

²⁵⁶ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατά τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Στηθάτο, [ἐπίσης ἑδῶ], 11/6/2023.

²⁵⁷ T. M. Thibodeau, **The Rationale Divinorum Officiorum** of William Durand of Mende, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43: “In the first – namely the curtains which are spread out on either corner of the altar, through which the priest enters the secret place [secretum]”.

B

19 Διαταγαὶ Ἀποστόλων²⁵⁸, Βιβλίον Β', «Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει», [PG 1, 737]

«Στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν», [PG 1, 732].

«Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία [ἁγία Ἀναφορά], ἐστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως²⁵⁹. καὶ ὅταν ἀνενεχθῇ, μεταλαμβάνετω ἑκάστη τάξις καθ' ἑαυτὴν τοῦ Κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ἐν τάξει, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, ὡς βασιλέως προσερχόμενοι σώματι· καὶ αἱ γυναῖκες κατακεκαλυμμέναι τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀρμόζει γυναικῶν τάξει, προσερχέσθωσαν. Φυλαττέτωσαν δὲ αἱ θύραι, μὴ τις ἄπιστος εἰσέλθοι, ἢ ἀμύητος», [PG 1, 737A].

Οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες εἰσέρχονται ἀπὸ ξεχωριστὰς (ἐξωτερικὰς) θύρας, καὶ ἴσταντο στὴν ἐκκλησία σὲ ξεχωριστοὺς τόπους. Τὶς θύρες τῶν ἀνδρῶν τὶς φύλασαν οἱ (ἄνδρες λαϊκοί) πυλωροί, καὶ τῶν γυναικῶν αἱ διάκονοι²⁶⁰.

²⁵⁸ Σημειωτέον ὅτι τὰ περισσότερα βιβλία τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων ἐγράφησαν γιὰ τοὺς Κληρικούς (καὶ δὴ τοὺς Ἀρχιερεῖς), σὰν ὁδηγὸς καὶ νόμος τις (καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐδίδασκαν τοὺς λαϊκοὺς τὰ σχετικὰ μὲ αὐτούς). Εἰδικὰ μέρη τους εἶναι ἄλλα σὰν Διάταξις, ἄλλα σὰν ἕνα εἶδος Εὐχολογίου.

«Διατύπωσις Ἐκκλησίας καὶ κλήρου, [...]. Σὺ δὲ ὁ ἐπίσκοπος ...», [PG 1, 724].

«Εἰ δὲ τις κατὰ ἄγνοιαν μεταλάβοι, τοῦτον τάχιον στοιχειώσαντες μνησάτε, ὅπως μὴ καταφρονητὴς ἐξέλθοι», [PG 1, 1017].

«Εὐχαριστία μυστική. [...] περὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας οὕτω λέγοντες· Εὐχαριστοῦμέν Σοι, Πάτερ ἡμῶν, [...]». Φυσικὰ ἐδῶ ἀναφέρεται σὲ μυστικὴ εὐχὴ τῶν Ἱερέων.

«Εὐχαριστία ἐπὶ τῇ θείᾳ μεταλήψει. Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, οὕτως εὐχαριστήσατε» [PG 1, 1017]. Φυσικὰ ἐδῶ ἀναφέρεται σὲ μυστικὴ εὐχὴ τῶν Ἱερέων.

«Ἐπιτρέπετε δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν, εὐχαριστεῖν», [PG 1, 1020].

²⁵⁹ Στὴν Ἁγία Ἀναφορά, ὁ Ἱερεὺς τελοῦσε μυστικῶς τὴν μυστικὴν θυσίαν, καὶ ὁ λαὸς ἦταν ὄρθιος (ἐστῶς), καὶ προσευχόμενος ἡσύχως, δηλ. μυστικῶς, μέσα του, διὰ τῶν ἰδίων του προσευχῶν καὶ αἰτημάτων ἕκαστος, καὶ πρὸ παντὸς διὰ τῶν διὰ Προσφωνήσεων Εὐχῶν τοῦ Διακόνου μὲ τὸ Κύριε ἐλέησον.

²⁶⁰ Οἱ διακόνισσες (ἔπρεπε νὰ εἶχαν συμπληρώσει τὸ 40όν ἔτος γιὰ νὰ γίνουν, [PG 114, 284]) δὲν εἶχαν ἱερωσύνη: «Διακόνισσα οὐκ εὐλογεῖ· ἀλλ' οὐδέ τι ὧν ποιοῦσιν οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ διάκονοι, ἐπιτελεῖ, ἀλλ' ἢ τοῦ φυλάττειν τὰς θύρας [τῶν γυναικῶν], καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ εὐπρεπές», [PG 1, 1125]. Ἐδῶ καὶ αἰῶνες ὁμοῦς οὔτε φύλαξις θυρῶν γυναικῶν γίνεται, καὶ εἶναι τόσες πολλὲς οἱ πιστὲς γυναῖκες στὶς Βαπτίσεις γυναικῶν, ποὺ βοηθοῦν αὐτές. Γιὰ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἐνωρὶς ἐγκατέλειπε αὐτὸν τὸν θεσμό τῶν Διακονισσῶν.

Ἐδὼ βλέπουμε ὅχι ἓνα ἰδιαίτερο ἐκφωνούμενο κέλευσμα ἐν ὥρᾳ τῆς Λειτουργίας, ἀλλὰ μιὰ **Διάταξιν τῆς Λειτουργίας** πρὸς χρῆσιν/γνώσιν τῶν Ἱερέων καὶ Κληρικῶν (οἱ ὅποιοι μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐνημέρωναν τοὺς λαϊκοὺς, εἰς ὅσα τοὺς ἀφοροῦν).

B

20 Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Βιβλίον Η', «Ἐπὶ κλήσις τῶν πιστῶν», [PG 1, 1089]

«Τὰ παιδιά δὲ στηκέτωσαν πρὸς τῷ βήματι, καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφεστῶς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσι. Καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατεῖτωσαν, καὶ σκοπεῖτωσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μὴ τις νεύση, ἢ ψιθυρίση, ἢ νυστάξη. Οἱ δὲ διάκονοι ἰστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μή τις ἐξέλθοι, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ᾖ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς²⁶¹. Εἷς δὲ ὑποδιάκονος διδότης ἀπόνιψιν χειρῶν τοῖς ἱερεῦσι, σύμβολον καθαρότητος ψυχῶν Θεῷ ἀνακειμένων».

Ἐδῶ (βιβλίον Η') βλέπουμε μιὰ διαφορετικὴ παράδοση (ἀποστολικὴ παράδοση τοῦ Ἁγίου Ἰππολύτου Ῥώμης), ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶδαμε προηγουμένως στὸ Βιβλίον Β' «Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων»²⁶².

Οἱ διάκονοι στέκονται στὶς (ἐξωτερικὲς) θύρες τῶν ἀνδρῶν, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι στῶν γυναικῶν.

Καὶ ἐδῶ πάντως βλέπουμε ὄχι ἓνα ἰδιαίτερο ἐκφωνούμενο κέλευσμα ἐν ὥρᾳ τῆς Λειτουργίας, ἀλλὰ μιὰ **Διάταξιν τῆς Λειτουργίας πρὸς χρῆσιν/γνώσιν τῶν Ἱερέων καὶ Κληρικῶν** (οἱ ὅποιοι μὲ τὴν σειρά τους θὰ ἐνημέρωναν τοὺς λαϊκοὺς, εἰς ὅσα τοὺς ἀφοροῦν).

Οἱ ἐξωτερικὲς θύρες φυλάγονται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς νὰ μὴν τυχὸν ἀνοιχθοῦν, γιὰ νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Πιστῶν, σὲ αὐτὴν τὴν ἱερὴ χρονικὴ περίοδο.

Προφανῶς οἱ διατάξεις αὐτὲς τῶν Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρονται σὲ μεγάλους Μητροπολιτικοὺς Ναοὺς μὲ ἱκανὸ ἀριθμὸ Διακόνων, καὶ Ὑποδιακόνων.

²⁶¹ Ὅπως εἶδαμε, ὁ κβ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου ὁμιλεῖ περὶ διαρκοῦς φυλάξεως τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, ὄχι μόνον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀναφορᾶς.

²⁶² πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», ὁ.π., σ. 545, ὑποσ. 27.

B

21 Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Μυστήριον συνάξεως, [PG 3, 425C-428A]

Μυστήριον συνάξεως εἴτ' οὖν κοινωνίας, [PG 3, 425C-428A, Κεφ. Γ' 2]²⁶³.

«Ὁ μὲν ιεράρχης εὐχὴν ιερὰν ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου τελέσας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυμιᾶν ἀρξάμενος ἐπὶ πᾶσαν ἔρχεται τὴν τοῦ ἱεροῦ χώρου²⁶⁴ περιοχὴν· ἀναλύσας δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἀπάρχεται τῆς ἱερᾶς τῶν ψαλμῶν μελωδίας συναδούσης αὐτῷ τὴν ψαλμικὴν ἱερολογίαν ἀπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμήσεως. Ἐξῆς δὲ διὰ τῶν **λειτουργῶν**²⁶⁵ ἢ τῶν ἀγιογράφων δέλτων ἀνάγνωσις ἀκολούθως γίνεται, καὶ μετὰ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες, μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. **Τῶν λειτουργῶν**²⁶⁶ δὲ οἱ μὲν ἐστᾶσι παρὰ τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας, οἱ δὲ ἄλλοι τῶν τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργοῦσιν, οἱ δὲ τῆς λειτουργικῆς διακοσμήσεως ἔκκριτοι²⁶⁷ σὺν τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου προτιθέασιν τὸν ἱερὸν ἄρτον καὶ «Τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον» προομολογηθείσης ὑπὸ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος τῆς καθολικῆς ὑμνολογίας. Πρὸς οἷς ὁ θεῖος ιεράρχης εὐχὴν ιερὰν τελεῖ καὶ τὴν ἀγίαν εἰρήνην ἅπασιν διαγγέλλει· **καὶ, ἀσπασαμένων ἀλλήλους ἀπάντων ἢ μυστικῇ τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάρρησις ἐπιτελεῖται.** Καὶ, νιψαμένων τὰς χεῖρας ὕδατι τοῦ ιεράρχου καὶ τῶν ἱερέων ὁ μὲν ιεράρχης ἐν μέσῳ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου καθίσταται, **περιστᾶσι δὲ μόνοι μετὰ τῶν ἱερέων οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι**²⁶⁷. Καὶ τὰς ἱερὰς θεουργίας ὁ ιεράρχης ὑμνήσας ἱεουργεῖ τὰ θειότατα καὶ ὑπ' ὅψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων· καὶ τὰς δωρεὰς τῶν θεουργιῶν ὑποδείξας εἰς κοινωνίαν αὐτῶν ιερὰν αὐτὸς τε ἔρχεται²⁶⁸ καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπεται. **Μετασχὼν δὲ καὶ μεταδούς τῆς θεαρχικῆς κοινωνίας εἰς εὐχαριστίαν ιερὰν καταλήγει** τῶν πολλῶν μὲν εἰς μόνα τὰ θεῖα σύμβολα παρακυψάντων, αὐτοῦ δὲ ἀεὶ τῷ θεαρχικῷ πνεύματι πρὸς τὰς ἀγίας τῶν τελουμένων ἀρχὰς ἐν μακαρίοις καὶ νοητοῖς θεάμασιν ἱεραρχικῶς ἐν καθαρότητι τῆς θεοειδοῦς ἔξεως ἀναγομένου.»

²⁶³ βλ. καὶ παράφρασιν Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310) [PG 3, 452C-453B].

²⁶⁴ ἄλλου: χωροῦ (χοροῦ).

²⁶⁵ Λειτουργός = δημόσιος ὑπηρέτης. Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς ἀναγνώστες. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

²⁶⁶ Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς ὑποδιακόνους. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

²⁶⁷ Ἐδὼ ὑποννοεῖ τοὺς διακόνους. Βλ. Παχυμέρη, [PG 3, 452D].

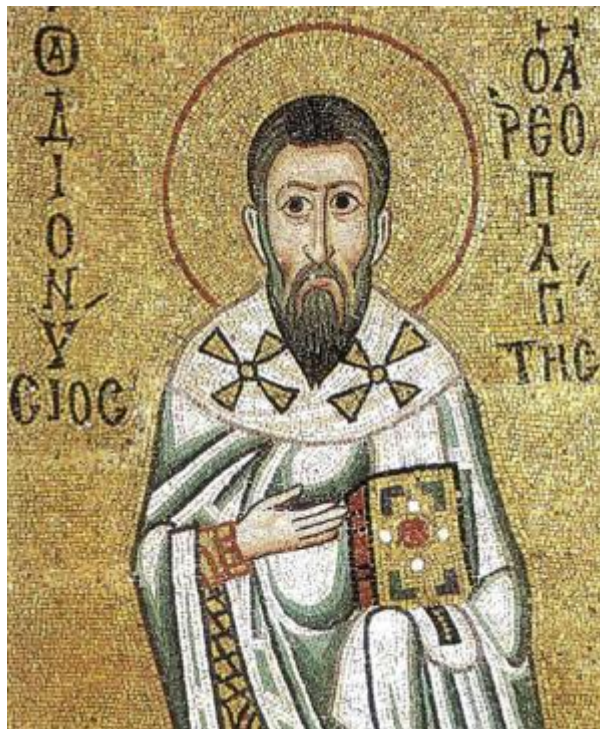
²⁶⁸ Ἄρα πρῶτος καὶ μόνος τοῦ κοινωνεῖ ὁ Ἱεράρχης.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Διονύσιος^{269, 270} σὲ λίγες γραμμὲς μᾶς περιέγραψε ὅλη τὴν θεία Λειτουργία.

Ὅταν λέγει ὁ Ἅγιος «τὰς τοῦ ἱεροῦ πύλας συγκεκλεισμένας» μᾶλλον ἐννοεῖ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τὰς πύλας, καὶ ὄχι τοῦ Ἱεροῦ (Βήματος).

Σημειωτέον: «ὁ μὲν ἱεράρχης ἐν μέσῳ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου καθίσταται, περιστᾶσι δὲ μόνοι μετὰ τῶν ἱερέων οἱ τῶν λειτουργῶν ἔκκριτοι». Δηλ. στὴν ἁγία Ἀναφορά, εἶναι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ ἱεράρχης, καὶ γύρω του εἶναι μόνον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι τοῦ Βήματος.

Εἰκ. 21-1. Ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (Ι.Μ. Ὁσίου Λουκά Στειριώτου)

²⁶⁹ Γνωρίζω ὅτι εἰσὶ τινὲς μὴ ἀναγνωρίζοντες τὰ Ἀρεοπαγιτικά ὡς ἔργον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου (σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σύνολο πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας (μέχρι τὸ 19^{ον} αἰ.) καὶ τοὺς Ἁγίους Πατέρας ἀνὰ τοὺς αἰῶνες), ἀλλὰ ὡς ἐνὸς ἄνωνύμου Χριστιανοῦ Ὁρθόδοξου συγγραφέως τοῦ 5^{ου} αἰῶνος. Ἐμᾶς μᾶς ἀρκεῖ ποὺ ὅλοι οἱ Ἅγιοι Πατέρες τὸ ἔχουν ἀναγνωρίσει ὡς γνήσιο Ὁρθόδοξο κείμενο ἀφθάστου πνευματικότητος, καὶ πιστεύουμε ὅτι ὄντως εἶναι ἔργον τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ὅπως καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ποὺ ἀποκαλεῖ τὸν συγγραφέα τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν (δηλ. τὸν Ἅγιο Διονύσιο) «Μέγα Γέροντα». Ἴσως μὲ τὰ χρόνια νὰ ἐμπλουτίστηκε τὸ κείμενο (μέχρι αὐτὸ τοῦ 5^{ου} αἰ. ποὺ διασώθηκε), ἀλλὰ ἡ ὀρθοδοξότητά του δὲν ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ κανέναν Ἅγιο, ἴσα ἴσα ποὺ τόσοι Ἅγιοι τὸ ἀναφέρουν.

²⁷⁰ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, Πρακτικά ΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ναύπακτος, Ὀκτώβριος 2020.

Παρακάτω λέγει ὁ Ἅγιος Διονύσιος [PG 3, 557C-560A]:

«Σκόπει δέ, ὅτι νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ σύνηθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται, μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. Καὶ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς καὶ πρὸς οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπτικῆς δυνάμεως μετασχούσῃ διὰ τῆς ἀρχιφώτου καὶ φωτοδότιδος θεογενεσίας. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις ἐν μυσίᾳ μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως· ἀνοήτως δὲ πρὸς τὰ χεῖρω παλινδρομήσασαι, δέον ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν οἰκίαν ἀναγωγὴν ἀποτελειῶσαι τῶν θεαρχικῶν μὲν ὡς ἐν συμβόλοις ἱεροῖς, ἐποψιῶν καὶ κοινωνιῶν εὐλόγως ἀποδιαστέλλονται· βλαβήσονται γὰρ ἀνιέρως αὐτῶν μετέχουσαι καὶ πρὸς πλείονα τῶν θείων καὶ ἑαυτῶν ἐλεύσονται περιφρόνησιν. Οὐκ ἀπεικότως δὲ πάρεσιν ἐπὶ τοῖς νῦν τελουμένοις, ἐναργῶς ἐκδιδασκόμεναι καὶ ὁρῶσαι τὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀδειλίαν θανάτου, καὶ τὰ τῶν ἁγίων γέρα πρὸς τῶν ἀληθῶν Λογίων ὑμνούμενα, καὶ τὰς ἡπειλημένας ἔσεσθαι τοῖς κατ' αὐτὰς ἀνιέροις ἀτελευτήτους ἀνίας· ἔσται γὰρ αὐταῖς ἴσως ὄφελος, ὁρῶσαις τὸν ἱερῶς τετελειωμένον ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς ἀναρρήσεως ὡς κοινωνὸν ὄντως ὄντα τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, ἱερῶς ἀνακηρυττόμενον· καὶ τάχα καὶ αὐταὶ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἔφεσιν ἤξουσιν, καὶ πρὸς τῆς λειτουργικῆς ἐπιστήμης ἐκδιδασχθήσονται, μακαρίαν ἀληθῶς εἶναι ἐν Χριστῷ τελείωσιν.»

Ἐδῶ μαρτυρεῖται ὅτι «νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ σύνηθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται, μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι».

Δηλ. σὲ ὀρισμένες Ἐκκλησίες, ἔβγαιναν μόνον οἱ Κατηχούμενοι, ἐνῶ οἱ Ἐνεργούμενοι, οἱ Μετανοοῦντες κτλ. παρέμεναν, ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπέχουν τῆς κοινωνίας γιὰ νὰ μὴν βλαφθοῦν (Α' Κορ. ια' 28-29).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχαν «μετανοοῦντες» ποὺ δὲν κωλύονταν νὰ κοινωνήσουν, γιὰ αὐτὸ καὶ λέει: «δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» (Α' Κορ. ια' 28-29).

Στὶς **Διαταγὲς τῶν Ἀποστόλων** βλέπουμε τὶς τάξεις:

- τῶν Κατηχουμένων [PG 1, 1076],
- τῶν Ἐνεργουμένων²⁷¹ [PG 1, 1080],
- τῶν ἐν Μετανοίᾳ [PG 1, 1084], καὶ φυσικὰ
- τῶν Πιστῶν [PG 1, 1085].

Ἀπὸ μιὰ δειγματικὴ ἔρευνα στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες ἔχουμε·

Περὶ τῶν Κατηχουμένων ἔχουμε τοὺς Κανόνες:

- ια' τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας (213-270)
- ε' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου (315)
- β' καὶ ιδ' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325)
- ιθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (364)
- κ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (+379)
- ζ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381)
- α', β', δ', στ' τοῦ ἁγίου Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας (+384)
- ἡε' καὶ ἡζ' τῆς ΣΤ' (Πενθέκτης) Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691)
- κθ' τοῦ ἁγίου Νικηφόρου Κων/πόλεως (748-828).

Περὶ τῶν πεπτωκότων / μετανοούντων τοὺς Κανόνες:

- ζ' τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας (+311)
- γ', δ', ε', στ', ζ', η' κλπ. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Συνόδου (314)
- α' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου (315)
- ια', ιβ' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325)
- ιθ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (364)

²⁷¹ ἄλλιως· Χειμαζομένων, [PG 1, 1105].

- δ', κβ', λδ', νζ', νη', νθ', ξδ', ξστ', οζ', πγ', πδ' κλπ. τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (+379)
- πζ' τῆς ΣΤ' (Πενθέκτης) Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691).

Νομίζουμε οἱ τάξεις τῶν Χριστιανῶν ξεκίνησαν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους.

Ἄργα ἢ γρήγορα, καὶ διαφορετικὰ μᾶλλον σὲ διαφορετικοὺς τόπους/ἐκκλησίες, **ἀτόνησε παντελῶς ἢ ἔξοδος τῶν τάξεων πλὴν τῶν Κατηχουμένων** (λόγω τῆς πνευματικῆς χαλάρωσης ἐν γένει τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν ἐπακολούθων αὐτῆς ὅπως, ντροπῆς-ἐγωϊσμοῦ, στιγματισμοῦ ἀνθρώπων, π.χ. βλ. λδ' Κανόνα Μ. Βασιλείου).

Θὰ δοῦμε ἀργότερα ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος (+407) μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξὴ μετανοούντων στοὺς πιστοὺς, τοὺς ὁποίους καταλάβαινε ἐπειδὴ ἀπείχαν τῆς θείας Κοινωνίας (ἄρα ἦσαν μετανοοῦντες).

A

22 Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης (9-96), Ἐπιστολὴ Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ, [PG 3, 1088D-1089B]

Ἐπιστολὴ Η'. Δημοφίλῳ θεραπευτῇ [μοναχῷ]²⁷². Περὶ ἰδιοπραγίας καὶ χρηστότητος, [PG 3, 1088D-1089B].

«Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἀπάντων μὲν ἐξήρηνται τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων· πλησιάζει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ὁ τῶν ἱεροτελεστῶν διάκοσμος²⁷³, εἴτα τῶν ἱερέων ἢ διακόσμησις²⁷⁴, ἐπομένως δὲ τούτοις ἢ τῶν λειτουργῶν²⁶⁵. τοῖς δὲ τεταγμένοις θεραπευταῖς αἱ πύλαι τῶν ἀδύτων εἰσὶν ἀφωρισμέναι, καθ' ἃς καὶ τελοῦνται καὶ παρεστᾶσιν, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν μᾶλλον τῷ λαῷ παρὰ τοὺς ἱερατικούς πλησιάζοντες», [PG 3, 1088D-1089A].

Ἐδῶ λέει ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὅτι ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὸ Ἱερὸν (καὶ φυσικῶς, καὶ ὀπτικῶς, ἀφοῦ εἶναι «ἄδυτα») ὅλοι πλὴν τῶν Κληρικῶν. Τὸ Ἱερὸν εἶναι μόνον γιὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς, Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους. **Γιὰ τοὺς Μοναχοὺς (Θεραπευτές), καὶ φυσικὰ καὶ γιὰ τὸν Λαό, οἱ Θύρες τοῦ Ἱεροῦ, τὰ ἅγια θύρια, αἱ «πύλαι τῶν ἀδύτων» εἶναι ἀπροσπέλαστες.**

Καὶ συνεχίζει: «Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸ θεῖον συμβολικῶς αἰεὶ παρεστηκότες θυσιαστήριον, ὀρῶσι καὶ ἀκούουσι τὰ θεῖα τηλαυγῶς αὐτοῖς ἀνακαλυπτόμενα, καὶ προϊόντες ἀγαθοειδῶς ἐπὶ τὰ ἐξω τῶν θείων παραπετασμάτων, τοῖς ὑπηκόοις θεραπευταῖς, καὶ τῷ ἱερῷ λαῷ, καὶ ταῖς καθαρομέναις τάξεσιν, ἐκφαίνουσι κατ' ἀξίαν τὰ ἱερὰ, τὰ καλῶς ἄχραντα διαφυλαχθέντα [...]

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Διονύσιος ἀναφέρει ξεκάθαρα ὅτι τὸ Ἱερὸν χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως **Ναὸ ἀπὸ τὰ θεῖα Παραπετάσματα.**

Βλ. καὶ παρακάτω εἰς τὸ κεφάλαιον 46, τὸ σχόλιον τοῦ Ἁγίου Μαξίμου.

²⁷² Θεραπευτῆς = Μοναχός.

²⁷³ Οἱ Διάκονοι.

²⁷⁴ Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Πρεσβύτεροι.

A

23 Εὐσέβιος Καισαρείας (265-340), [PG 20, 865C]

Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας γράφει σχετικά γιὰ τὸ Σύνθρονον, τὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ γιὰ τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα (τὸν μνημονεύει καὶ ὁ Ὀρλάνδος²⁷⁵), στὴν κατασκευὴ Ἐκκλησίας στὴν Τύρο ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Τυρίων Παυλίνο, [PG 20, 865C]:

«Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν νεῶν [ναόν] ἐπιτελέσας, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν, καὶ προσέτι βάθροις ἐν τάξει τοῖς καθ' ὅλου κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε τὸ τῶν ἁγίων Ἅγιον θυσιαστήριον [Ἁγία Τράπεζα] ἐν μέσῳ θείς, αὐθις καὶ τάδε ὡς ἂν εἶη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτοουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρώσι παρέχειν τὴν θέαν».

Ἄρα μᾶς περιγράφει τὴν Ἁγία Τράπεζα στὸ μέσον τῆς ὑπερυψωμένης Κόγχης, εἰς τὸν τοῖχον τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ ἀνώτατοι θρόνοι τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν βοηθῶν του, καὶ ἔνθεν κάκειθεν τὰ βάθρα (ἔδρανα, ἀπλοὶ πάγκοι¹⁸) τῶν Πρεσβυτέρων.

Τὰ ξύλινα ἔντεχνα δικτυωτὰ φράγματα εἶχαν τὸν σκοπὸν νὰ καταστήσουν ἄβατον στοὺς Λαϊκοὺς τὸ δυτικὸν πρεσβυτέριον (σολέα), ἦταν φράγμα δηλαδή, καὶ δὲν ἦταν φράγμα τοῦ Βήματος (τὸ ὁποῖον ἦταν τὸ Καταπέτασμα), ἀλλὰ ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

Εἰκ. 23-1. Τὸ Σύνθρονον, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα (μετὰ τὸν Σταυρόν) στὸ κέντρον τῆς Ἀψίδος/Κόγχης. Τὸ φράγμα τοῦ Βήματος, εἶναι τὸ Καταπέτασμα κατὰ μῆκος τῆς χορδῆς. Ἀρμένικος Ναός. Akhtala (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.²⁷⁶

²⁷⁵ Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, δ.π., σ. 32: «τὸ Ἅγιον Θυσιαστήριον (ἁγία Τράπεζα) χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιάσματος διὰ ξυλίνων δικτύων, εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτοουργίας».

²⁷⁶ [Advantour](https://www.advantour.com), 21/9/2023.

A

24 Ἅγιος Μακάριος Ἱεροσολύμων²⁷⁷ (+335) – Κανονικὴ Ἐπιστολὴ εἰς τοὺς Ἀρμενίους, γιὰ τὴν θέσπιση Κανονικῶν Διατάξεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας²⁷⁸

Ὁ Ἅγιος Μακάριος εἶχε στείλει αὐτὴν τὴν Ἐπιστολὴν (δὲν διασώζεται τὸ ἀρχικὸ Ἑλληνικὸ κείμενο, ἀλλὰ ἡ μετάφρασή του στὰ Ἀρμένικα) στὸν Ἐπίσκοπο τῆς Ἀρμενίας (327-342) Βρτάνη²⁷⁹ (Vrt'anēs) ὡς ἀπάντηση στὴν Ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου (τὴν εἶχε στείλει διὰ ἀντιπροσωπείας του στὰ Ἱεροσόλυμα) ποὺ ζητοῦσε διευκρινίσεις ἐπὶ διαφορῶν, καὶ λειτουργικῶν θεμάτων, ὅπως στὴν τέλεση τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας^{278, 280, 281}.

«**Ἡ ἁγία Τράπεζα βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα²⁸²**, ὅπου κατεβαίνει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ἡ Κολυμβήθρα εἶναι τοποθετημένη στὸν ἴδιο χώρο δεξιὰ τῆς ἁγίας Τραπέζης. Καὶ οἱ Κληρικοὶ στὶς διαφορὰς τάξεις τους θὰ τελοῦν ἐκεῖ τὶς ἀκολουθίες τους, **καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ [δευτέρου] Καταπετάσματος**, καὶ οἱ Κατηχούμενοι στὶς [ἐξωτερικὰς] θύρες νὰ ἀκοῦνε. Γιὰ νὰ μὴν καταπατηθοῦν αὐτοὶ οἱ διαχωρισμοὶ (τῶν τάξεων), ἃς μένει ὁ καθένας στὴν δική του θέση ἄμεμπτος»²⁸³.

²⁷⁷ Ὁ Ἅγιος Μακάριος Α' Ἱεροσολύμων ἦταν Ἐπίσκοπος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸ 312 ὡς τὸ 335. Ἐλαβε μέρος στὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (325). Ὁ Ἑρμείας Σωζόμενος ὁ Σαλαμίνιος τὸν ἀναφέρει πρῶτον, [PG 67, 912]. Βοήθησε τὴν Ἁγία Ἑλένη στὴν ἀνέυρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, μετὰ ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μετὰ τὴν Α' Οἰκ. Σύνοδο, καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸν **Τίμιον Σταυρὸ** στὶς 14/9.

²⁷⁸ Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335* (Avant Series, 4), St. Vladimir's Seminary Press, St. Nersess Armenian Seminary, 2008.

²⁷⁹ Μεγαλύτερος υἱὸς καὶ δεύτερος διάδοχος τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ τῆς Ἀρμενίας.

²⁸⁰ Tim Greenwood, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*. Introduction, Text, Translation and Commentary, *Journal of Early Christian Studies*, Vol. 17, No. 4, 2009, pp. 671-672 (Review), The Johns Hopkins University Press.

²⁸¹ [Veil of Separation: The Altar Curtain in the Armenian Church](#). 15/6/2023.

²⁸² Οἱ Ἀρμένιοι καὶ σήμερα ἔχουν Καταπέτασμα ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Λαόν, σ. 262, ἀλλὰ σήμερα, κρίμασι παρομοίους μὲ τὰ δικά μας, δὲν κλείνει στὴν Ἀναφορά.

²⁸³ Σύμφωνα μὲ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ Abraham Terian ὁ Ἅγιος Μακάριος ἔγραψε: “**The table of expiation is behind the veil**, where the Holy Spirit descends; and the font is next to it in the same compartment, and out of honor set up on the right hand. And the clergy in their several ranks shall worship (there), and **the congregation outside the veil**, and the catechumens at the door, listening. Lest these partitions be effaced by encroachments, let each remain in his own station irreproachable.”

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Μακάριος, ὅπως τὸ ἀναλύει ὁ Terian, ὁμιλεῖ γιὰ δύο σειρὲς καταπετασμάτων, ἢ μία μεταξὺ τῆς Ἁγίας Τράπεζας καὶ τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν (chancel, Σολέας), καὶ ἡ ἄλλη μεταξὺ τοῦ χώρου τῶν Κληρικῶν καὶ τοῦ κυρίως Ναοῦ.²⁸⁴

Καὶ ἐπεξηγεῖ περαιτέρω ὁ Terian ὅτι: «Ἡ χρῆση τῶν Καταπετασμάτων / Βήλων στὶς Βυζαντινὲς Ἐκκλησίες εἶναι προγενέστερη τοῦ Τέμπλου»²⁸⁵.

Σημειωθήτω ὅτι αὐτὴ ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου δὲν σημαίνει ὅτι τότε ἐγκαθίδρυσε τὰ Καταπετάσματα, ἀπλὰ ἐπιβεβαίωσε τὰ ἤδη ὑπάρχοντα, καθὼς οἱ Ἀρμένιοι ζητοῦσαν περαιτέρω διευκρινίσεις ἐπὶ τῆς Παραδόσεως ποὺ εἶχαν λάβει καὶ ἀκολουθοῦσαν.

Πρβλ. Guillaume Durandus, 13^{ος} αἰ., σ. 206.

²⁸⁴ «Equally noteworthy is **the mention of veils as partitions not only between the altar and the chancel but also between the chancel and the nave, a partition between the clergy and the laity (228.7-8)**», Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*, σ. 58.

²⁸⁵ Abraham Terian, *Macarius of Jerusalem...*, ὁ.π., σ. 58.

A

25 Κωνστάντιος Β' Αὐτοκράτωρ (337-361), Ἀπλώματα καὶ Ἀμφίθυρα, Πασχάλιον²⁸⁶ [PG 92, 737A]

Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Περιτίῳ²⁸⁷ ἱε' καθιερώθη ἡ μεγάλη Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως²⁸⁸, [PG 92, 736B].

Εἰς τὰ Ἐγκαίνια προσήγαγεν ὁ Βασιλεὺς Κωνστάντιος Αὐγουστος ἀναθέματα πολλά, κειμήλια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ μεγάλα καὶ διάλιθα χρυсуφῇ ἀπλώματα [παραπετάσματα] τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου πολλά, ἔτι μὴν καὶ εἰς τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας²⁸⁹ Ἀμφίθυρα [πρόκειται γιὰ τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ] χρυσᾶ διάφορα καὶ εἰς τοὺς πυλεῶνας τοὺς ἔξω χρυсуφῇ ποικίλα. [...], [PG 92, 737A].

Τὰ «ἀπλώματα» εἶναι τὰ παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου.

Βλέπουμε ἐδῶ τὴν χρῆση τῆς λέξεως Ἀμφίθυρα, ποὺ τὴν χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ εἶναι τὰ ἅγια θύρια τῆς Ἐκκλησίας (τοῦ Ἱεροῦ), σ. 143.

Καὶ μόνη αὐτὴ ἡ μαρτυρία τῶν ἀμφιθύρων, φτάνει γιὰ νὰ μᾶς πείσει στὴν ὑπαρξὴ Καταπετασμάτων ἀνάμεσα στὶς κιγκλίδες/κίονες τοῦ τότε Τέμπλου. Ἀφοῦ οἱ κεντρικοὶ Κίονες ἔχουν Ἀμφίθυρα (κοινῶς πόρτες), τὰ κενὰ τῶν λοιπῶν Κιόνων θὰ ἔμεναν ἀκάλυπτα; Φυσικὰ ὄχι, καλύπτονται τὰ κενὰ ἀρχικὰ μὲ Καταπετάσματα μὲ διάφορα θρησκευτικὰ σχέδια καὶ φυσικὰ τον Σταυρό (ἀργότερα καλύπτονται μὲ εἰκόνες).

Δεῖτε καὶ τὶς φωτογραφίες στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας καὶ συγκρίνετε μὲ τὴν σημερινὴ κατάσταση, κεφ. 84.

²⁸⁶ Πασχάλιον, Chronicon Paschale, PG 92.

²⁸⁷ Περίτιος εἶναι ὁ 4^{ος} μῆνας κατὰ τὸ ἀρχαῖο Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο. Ἀντιστοιχεῖ περίπου στὸν Ἰανουάριο.

²⁸⁸ Ἡ πρώτη Ἁγία Σοφία.

²⁸⁹ Θύρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἀμφίθυρα, καλεῖ τὰ Ἅγια Θύρια τοῦ Ἱεροῦ (Ἀμφίθυρα), καὶ τὶς ἔξω ὡς «πυλεῶνας τοὺς ἔξω». Βλ. καὶ τὰ σχόλια στὸν Ἅγ. Ἰωάννη Χρυσόστομο, κεφ. 32, σ. 143.

A

26 Ἁγίου Μεγάλου Ἀθανασίου (357) – Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα (Historia Arianorum) 56 [PG 25, 760]

Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα (History of the Arians, 56), [PG 25, 760].

«56. Εἴτα, ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες (τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ Καθολικὸς παρήγγελον), ἄρπασαντες τὰ συμψέλλια²⁹⁰, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν (ξύλινη γὰρ ἦν), καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, τὰ τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν, ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίβανον ἐπέβαλον».

Τὰ βῆλα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος εἶναι τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου. Διότι καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἀναφέρει ὅλα εἶναι τοῦ Ἱεροῦ. Βεβηλώσανε τὸ Ἱερόν, οἱ αἰρετικοὶ Ἀρειανοί, καὶ κάψανε τὰ συμψέλλια καὶ τὸν θρόνον (σύνθρονον), τὰ στασίδια τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ (τοὺς ἐνοχλοῦσαν)!

Εἰκ. 26-1. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Μέγας. Εἰκὼν ἀπὸ τό [tocilhtarion](#).

²⁹⁰ Συμψέλλια = πάγχοι (στασίδια). Ἀπὸ τὸ λατινικὸ subsellium· εἶναι οἱ πάγχοι τῶν πρεσβυτέρων ἐκατέρωθεν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου.

B

27 Σύνοδος τῆς Λαοδικείας (364) – ΚΒ' Κανών

«Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὀράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν».

Ἑρμηνεία Ἰω. Ζωναρᾶ (1074-1145): «[...] τοῖς γοῦν ὑπηρέταις ἤτοι τοῖς ὑποδιακόνοις²⁹¹, οὐκ ἐφεῖται φορεῖν ὀράριον. Τοῦτο γὰρ τῶν διακόνων ἐστί. Τὸ δὲ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν τὰς θύρας τοιοῦτόν ἐστι, τὸ παλαιὸν περὶ τὰς θύρας ὑπηρέτου τῶν ἐκκλησιῶν, ἐκβάλλοντες τοὺς κατηχομένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, ὅτε ἔδει. Διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ ἐκφωνοῦσι, τό, οἱ κατηχομένοι προέλθετε. Εἰ καὶ νῦν οὐ περὶ τὰς θύρας ἀσχολοῦνται, οὐ θαυμαστόν. Πολλοὶ <Πολλὰ> γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι γενομένων νῦν ἄλλως ἐκράτησε γίνεσθαι.»^{292, 293}

Ἑρμηνεία Πατρ. Ἀντιοχείας Θεοδ. Βαλσαμώνος (1140-1190): «[...] δέδο(κ)ται καὶ τοὺς ὑποδιακόνους τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κατέχειν, καὶ εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σήμερον παρὰ τῶν ὑποδιακόνων λέγεται [δὲν μᾶς λέγει πότε λέγεται²⁹⁴] τό, ὅσοι πιστοί, δηλονότι οἱ μὴ πιστοί, ἀλλὰ κατηχομένοι ὄντες, ἐξέλθετε²⁹⁵. οἱ δὲ πιστοί, ἴστασθε, ὁψόμενοι τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν».

Βλέπουμε ἀπὸ τὴν σημαντικώτατη Σύνοδο τῆς Λαοδικείας (364) ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ ἐφυλάσσοντο καθόλην τὴν διάρκειαν τῶν Ἀκολουθιῶν.

²⁹¹ Ὁ Ἅγιος Νικόδημος λέγει ὅτι ὁ ὑπηρέτης δὲν εἶναι ὁ ὑποδιάκονος, βλ. ὑποσημείωσιν ΙΕ' Κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκ. Συνόδου, Πηδάλιον 1886, σ. 193. — Ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Βαλσαμών ἀντιθέτως, λέγουν ὅτι Ὑπηρέταις λέγονται οἱ Ὑποδιάκονοι (βλ. ΚΑ' Κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ).

²⁹² Συνοδικόν, ἤτοι Πανδέκτης τῶν Κανόνων τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων ποὺ δέχεται ἡ (Ἑλληνικὴ) Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καθὼς καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Κανονικῶν Πατέρων ... (Pandectae canonum S. S. apostolorum, conciliorum, ab ecclesia Graeca receptorum ...)», τόμ. 1, σ. 463, Λονδίνο 1672.

²⁹³ [PG 137, 1371-1372].

²⁹⁴ Λεγόταν (τό Ὅσοι Πιστοί) στὴν Ἁγία Ἀναφορά γιὰ νὰ κάνουν ἡσυχία καὶ νὰ προσεύχονται μυστικῶς (μέσα τους) οἱ Πιστοί, ἅρα δὲν ἔχει σχέση μὲ τοὺς Κατηχομένους ποὺ ἔχουν βγεῖ πρὸ πολλοῦ, βλ. παρακάτω στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας [PG 140, 445D].

²⁹⁵ Ἡ ἑκατὸ χρόνων προγενέστερη τοῦ Βαλσαμώνος Προθεωρία μᾶς δίνει ἄλλη ἐξήγηση (καὶ μᾶλλον ἐπικρατέστερη) γιὰ τὸ Ὅσοι πιστοὶ τῶν ὑποδιακόνων: ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί, ὅπως οἱ θεῖοι Πατέρες διέταξαν, γιὰ νὰ νουθετοῦν τοὺς ταραχοποιούς «τοὺς ἀναιδῶς καὶ ἀνευθυριάστως ὧδε ἀκακέϊσε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀφελεστέρων» κτλ., βλ. παρακάτω στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας [PG 140, 445D].

Ὁ Ἰω. Ζωναρᾶς μᾶς λέει ὅτι τὸ πάλαι, τὸ **οἱ κατηχούμενοι προέλθετε**²⁹⁶, λεγόταν ἀπὸ τοὺς ὑποδιακόνους. Καὶ ὁ Βαλσαμὼν μᾶς λέγει γιὰ τὸ **ὅσοι πιστοί**.²⁹⁷

A

28 Κανόνες τοῦ Ἀγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus)²⁹⁸ ²⁹⁹, Δ' αἰ.

Κανὼν 29. ... Κανένας δὲν πρέπει νὰ μιλάει τὸ παραμικρὸ πίσω (μέσα) ἀπὸ τὸ **Καταπέτασμα**, ἐκτὸς τὰ τῆς Ἀκολουθίας.

Κανὼν 36. ... Ὁ ἱερεὺς ποὺ παίρνει τοὺς πρώτους καρποὺς τῆς γῆς ἀπὸ ἄνθρωπο γιὰ νὰ τοὺς εὐλογήσει, θὰ δώσει εὐχαριστία στὸν Θεὸ γιὰ αὐτούς, **πρώτα ἔξω ἀπὸ τὸ Καταπέτασμα**, καὶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἔφερε θὰ παραμένει ὀρθιος.

Ἐδὼ ὡς Καταπέτασμα ὑποννοεῖται τὸ Καταπέτασμα ποὺ χώριζε τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ οἱ Ψάλται, ἀπὸ τὸν κυρίως Ναόν.

²⁹⁶ Νῦν δὲ λέγεται παρὰ τῶν Διακόνων· ἔπαυσαν νὰ φυλάγονται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες.

²⁹⁷ Αὐτὸ λεγόταν στὶς Μυστικὲς Εὐχές, ἥτοι στὴν Ἀγία Ἀναφορά. Βλ. Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως), [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν].

²⁹⁸ *The Canons of Hippolytus*, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010. Περιέχει στὸν Πρόλογο σχόλια καὶ τὴν ἱστορία τοῦ κειμένου.

²⁹⁹ L. Duchesne, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure), σσ. 524-542.

A

29 Ἁγίου Μεγάλου Βασιλείου (330-379) – Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) Περὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου [...], [PG 82, 1161]

«Κεφάλαιον ΙΣΤ'. Περὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τοῦ Καισαρείας ἐπισκόπου, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γεγεννημένων ὑπὸ Οὐάλεντος [Βασιλέως] καὶ Μοδέστου Ὑπάρχου.

[...]. Μεταμεληθεὶς δὲ ὁ Βάλης³⁰⁰, καὶ τὴν ἐπιβλαβῇ τῶν ὀρκῶν ἀλήθειαν λογισάμενος, εἷς τε τὸν θεῖον νεὼν [ναόν] εἰσελήλυθε, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου διδασκαλίας ἀπήλαυσε, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ εἰωθότα προσενήνοχε δῶρα. **Καὶ εἶσω δὲ αὐτὸν τῶν θείων παραπετάσμάτων³⁰¹ ἔνθα καθῆστο κελεύσας γενέσθαι**, πολλοὺς πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν θείων δογμάτων ἐποίησατο λόγους, καὶ δὴ λέγοντος ἤκουε».

Προφανῶς εἶναι τὰ Καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ.

³⁰⁰ Οὐάλης ἢ Βάλης (Flavius Iulius Valens, 328 – 378) ἦτο Ῥωμαῖος αὐτοκράτορας (ἀνατολικὸ τμήμα) ἀπὸ τό 364 ἕως τό 378.

³⁰¹ Βλ. καὶ Ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας: «τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», σ. 153, Ἅγιο Ἰωάννη Χρυσόστομο: «πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα ἀναστελλόμενα», σ. 142, κτλ..

A

30 «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ.

Τό βιβλίον τοῦ Δ' - Ε' αἰ. «Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini)^{302, 303} λέγει γιά τὸ κτίριο τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διασώζει ὁ Ὁρλάνδος¹²¹:

«Ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη καταπέτασμα (βῆλον) ἐκ καθαρᾶς βήσσου ἐπειδὴ εἶναι ἄσπιλος, διὰ βήλου δ' ὡσαύτως πρέπει νὰ καλύπτεται τὸ βαπτιστήριον (ἢ κολυμβήθρα)».

Ὁ Ὁρλάνδος λέγει ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος.³⁰⁴

³⁰² *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Ignatius Ephraem II Rahmani, 1899.

³⁰³ *The Testament of our Lord*, translated by J. Cooper, and A. J. MacLean, Edinburgh, 1902.

³⁰⁴ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π. σ. 21.

A +

31 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία λστ' πρὸς Κορινθίους Α'. «Ὅτι τὸ τύπους εἶναι μόνον σώζομεν [...], καὶ ὅτι μεθ' ἡσυχίας, καὶ θορύβου παντὸς ἄνευ δεῖ ἡμᾶς συνέρχεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», [PG 61, 313]

«Καὶ γὰρ καὶ θρόνον τις ἰδὼν μόνον βασιλέως, ἀνίσταται τῇ ψυχῇ, προσδοκῶν τὴν ἐξοδὸν τοῦ βασιλέως. Καὶ σὺ τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ φρικώδους φρίζον ἐκείνου [ἐννοεῖται τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, τῆς Θείας Εὐχαριστίας], διανάστηθι, καὶ πρὶν ἰδεῖν τὰ παραπετάσματα³⁰⁵ ἀναστελλόμενα καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων προβαίνοντα, πρὸς αὐτὸν ἀνάβαινε τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἀγνοεῖ ταῦτα ὁ ἀμύητος· ...».

Ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ Ἅγιος γιὰ τὸν καιρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς [προσδοκῶν τὴν ἐξοδὸν τοῦ Βασιλέως, τὴν Θεία Κοινωνία], καὶ θεωρεῖ τὰ παραπετάσματα ἤδη κλειστά, γιὰ αὐτὸ λέει, πρὶν ανοίξουν [γιὰ τὴν Θ. Κοινωνία] ἀνάβαινε πνευματικὰ στὸν οὐρανό.

Προφανῶς ἀναφέρεται στὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ ἢ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, διότι λέει: «πρὶν ἰδεῖν»· ἂν ἦσαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τῆς Ἐκκλησίας ποὺ εἶναι πίσω ἀπὸ τοὺς κατ' ἀνατολὰς προσευχομένους πιστοὺς δὲν θὰ τὰ ἔβλεπαν.

³⁰⁵ Εἴτε τοῦ Ἱεροῦ, εἴτε τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου, εἴτε καὶ τῶν δύο.

Α +

32 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία γ' πρὸς Ἐφεσίους· «Περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Δεσποτικοῦ Σώματος, καὶ ὅτι τὸν [πιστὸν καὶ] μὴ μετέχοντα τούτου οὐ δεῖ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Εὐχῶν τῶν ἐν τῇ Προσφορᾷ παρεῖναι», [PG 62, 29]

«Ἀκούεις ἐστῶτος τοῦ κήρυκος, καὶ λέγοντος· *Ὅσοι ἐν μετανοίᾳ ἀπέλθετε πάντες*³⁰⁶. Ὅσοι μὴ μετέχουσιν [στὴν Θεία Κοινωνία], ἐν μετανοίᾳ εἰσίν. Εἰ τῶν ἐν μετανοίᾳ εἶ, μετασχεῖν οὐκ ὀφείλεις· ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐστί. Τίνος οὖν ἕνεκεν λέγει, *Ἀπέλθετε, οἱ μὴ δυνάμενοι δεηθῆναι*, σὺ δὲ ἔστηκας ἰταμῶς; Ἄλλ' οὐκ εἶ τούτων, ἀλλὰ τῶν δυναμένων μετέχειν, καὶ οὐδὲν φροντίζεις; οὐδὲν ἡγῇ τὸ πρᾶγμα;

ε'. Σκόπει, παρακαλῶ· Τράπεζα πάρεστι βασιλική, ἄγγελοι διακονούμενοι τῇ τραπέζῃ, αὐτὸς πάρεστιν ὁ Βασιλεὺς, καὶ σὺ ἔστηκας χασμώμενος; [...] Πᾶς γὰρ ὁ μὴ μετέχων τῶν μυστηρίων [ὅσοι ἔμειναν στὴν Ἐκκλησία καὶ δὲν βγήκαν μετὰ τοὺς μετανοοῦντες] ἀναίσχυντος καὶ ἰταμῶς ἐστηκῶς³⁰⁷. Διὰ τοῦτο πρότεροι ἐκβάλλονται οἱ ἐν ἁμαρτήμασι. [...] οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, *ἐκφερομένης τῆς θυσίας* [δηλ. τὴν στιγμὴν τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς], καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου, καὶ τοῦ προβάτου τοῦ Δεσποτικοῦ, ὅταν ἀκούσης, *Δεηθῶμεν πάντες κοινῇ, ὅταν ἴδῃς ἀνελκόμενα τὰ Ἀμφίθυρα* [ἐπρόκειτο μᾶλλον γιὰ ὑψηλὰ ἅγιες θύρες τοῦ Ἱεροῦ] τότε νόμισον διαστελλέσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους³⁰⁸. Ὡς περ τοίνυν τῶν ἀμυήτων οὐδένα χρὴ παρεῖναι, οὕτως οὐδὲ τῶν μεμνημένων καὶ ῥυπαρῶν. [...] Οὕτω δὲ καὶ σὺ παραγέγονας· τὸν ὕμνον ᾗσας, μετὰ πάντων ὡμολόγησας εἶναι τῶν ἀξίων τῷ μὴ μετὰ τῶν ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι· πῶς ἔμεινας, καὶ οὐ μετέχεις τῆς τραπέζης;».

Προφανῶς καὶ τὰ Ἀμφίθυρα ἀνωτέρω ἀναφέρονται στὰ ἅγια θύρια (ἢ Καταπετάσματα) τοῦ Ἱεροῦ διότι λέει «ὅταν ἴδῃς»³⁰⁹. οἱ θύρες τῆς ἐκκλησίας εἶναι πίσω (ἀπὸ τοὺς κατ' ἀνατολὰς προσευχομένους πιστούς).

³⁰⁶ Δηλ. ὅλες οἱ τάξεις τῶν μετανοούντων ἐβγαιναν ἔξω τότε μαζί με τοὺς Κατηχούμενους, τοῦλάχιστον τὰ ἀρχαῖα χρόνια.

³⁰⁷ Φαίνεται ὑπῆρχαν μερικοὶ ποὺ δὲν ἐβγαιναν μετὰ τοὺς μετανοοῦντες (ἀπὸ ντροπῆς, ἀναισχυντίας, φόβου στιγματισμοῦ), ἀλλὰ οὔτε καὶ προσέρχονταν στὴν Θεία Κοινωνία (ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ἀφοῦ δὲν θεωροῦσαν ἑαυτοὺς μετανοοῦντες), γιὰ αὐτὸ καὶ λέει παραπάνω: «ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐστί».

³⁰⁸ Τοὺς Ἀγγέλους στὴν Λειτουργία τοὺς ἐβλεπε ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ ὁ Ἅγ. Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ τόσοι Ἅγιοι, καὶ Ἅγιοι στίς ἡμέρες μας, π.χ. ὁ Ἅγ. Εὐμένιος, ὁ Ἅγ. Ἰάκωβος ὁ ἐν Εὐβοίᾳ, ὁ Ἅγ. Πορφύριος.

³⁰⁹ πρβλ. πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», δ.π., σ. 561, ὑποσ. 81.

Καὶ ἐδῶ μὲ τὸν ὄρο «ἀνελκόμενα», θεωρεῖ ὅτι τὰ Ἀμφίθυρα ἦσαν ἤδη κλειστὰ καὶ ἀνοίγονται [μετὰ τὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν].

Καὶ ὁ H-J Schulz³¹⁰ ἀναφερόμενος στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. “[...] the closure of the vault, the dome-supporting canopy (ciborium) over the altar, and **the chancel curtains, which when drawn aside after the epiclesis ‘allow the heavens to open and the hosts of angels to come forth’**”.

Δηλ. «ἡ κλείσις τοῦ Ἱεροῦ, τὸ Κιβώριον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) τοῦ Ἱεροῦ (ἀμφίθυρα), οἱ ὁποῖες ὅταν ἀνοίγαν μετὰ τὴν ἐπὶ κλήση» καὶ ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. «τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους».

Ὅτι ἀνοίγονται μετὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορά, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο εἶναι ξεκάθαρο. Λέει (βλ. ἀνωτέρω) πρὶν ἀνοίξουν τὰ Ἀμφίθυρα: «καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου», ἄρα ἔγινε ἡ Ἁγία Ἀναφορά³¹¹.

Καὶ ὁ H-J Schulz ἐρμηνεύει σωστά ἀνωτέρω (σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Τρεμπέλα)³¹², ὅτι ἀνοίγουν τὰ Ἀμφίθυρα / Παραπετάσματα, μετὰ τὴν Ἐπὶ κλήσιν³¹³.

Γιὰ τὰ Ἀμφίθυρα, βλ. καὶ κεφ. 25, σελ. 136, στὴν **πρῶτη Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως** ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐλειτουροῦσε καὶ κήρυττε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

³¹⁰ Hans-Joachim Schulz, *The Byzantine Liturgy*, ὁ.π., σ. 33.

³¹¹ Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου δὲν ἔχει δίκιο (μᾶς φαίνεται βασίστηκε στὸν Τρεμπέλα) ὅταν λέει ὅτι «τὰ παραπετάσματα ἀνέλκονταν, σύρονταν πίσω, στὴν ἱερότερη καὶ «φρικωδέστερη» στιγμὴ τῆς Θείας Εὐχαριστίας πού, προφανῶς, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν τῆς Ἀναφορᾶς», Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 136. Ἡ καταλυτικὴ φράση εἶναι «καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου», ἄρα ἔγινε ἡ Ἐπὶ κλήσις, ἔγινε ἡ Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ ἀνοίγονται (μαζεύουν) τὰ παραπετάσματα καὶ Ἀμφίθυρα. — Καὶ ὁ Τρεμπέλας παρομοίως ἔχει ἄδικο, βλ. ὑποσ. 312.

³¹² Ὁ Τρεμπέλας λανθασμένα λέει στὸ ἐπίμαχο χωρίον ὅτι «ἡ δὲ ἄρσις τῶν ἀμφιθύρων εἶναι ἡ ἐπακολουθοῦσα τῇ προσκομιδῇ». Ἀφοῦ λέει «καὶ τοῦ Χριστοῦ τεθυμένου», δὲν λέει «καὶ τοῦ ἁγίου Ἄρτου», πρβλ. Τρεμπέλας, *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι*, σ. 125, σημ. 36.

³¹³ Ἐπὶ κλήσις (Epiclesis) λέγεται ἡ Εὐχή (μέρος τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς) ἀπὸ μετὰ τοῦ *Τὰ Σὰ ἐκ τῶν Σῶν*, μέχρι πρὸ τοῦ *Ἄξιόν ἐστιν*: *«Μεταβαλὼν... Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν»*.

Α

33 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία οα' Πρὸς Ματθαῖον· «Οἱ δε Φαρισαῖοι [...] Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;», [PG 58, 666]

«Καὶ γὰρ μυστήριόν ἐστιν ἡ ἐλεημοσύνη. Κλείσον τοίνυν τὰς θύρας, ἵνα μή τις ἴδῃ ἅπερ ἐπιδείξαι οὐ θέμις. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια τὰ ἡμέτερα τοῦτο μάλιστα ἐστιν, ἐλεημοσύνη καὶ φιланθρωπία Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ὄντας ἡμᾶς ἀπειθεῖς ἠλέησε. Καὶ ἡ πρώτη δὲ δέησις ἐλέους γέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων παρακαλῶμεν· καὶ ἡ δευτέρα πάλιν, ὑπὲρ ἐτέρων τῶν ἐν μετανοίᾳ, πολὺ τὸ ἔλεος ἐπιζητοῦσα· καὶ ἡ τρίτη δὲ πάλιν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ αὕτη τὰ παιδία τὰ ἅμωμα τοῦ δήμου προβάλλεται, τὸν Θεὸν ἐπὶ ἔλεον παρακαλοῦντα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κατεγνώκαμεν ἑαυτῶν ἀμαρτήματα, ὑπὲρ μὲν τῶν πολλὰ ἡμαρτηκότων καὶ ἐγκληθῆναι ὀφειλόντων αὐτοὶ βοῶμεν· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ παῖδες, ὧν τῆς ἀπλότητος τοὺς ζηλωτὰς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μένει. Ὁ γὰρ τύπος οὗτος τοῦτο ἐνδείκνυται, ὅτι οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς παῖδας ταπεινοὶ καὶ ἄπλαστοι, οὗτοι μάλιστα δύνανται ἐξαιτεῖσθαι τοὺς ὑπευθύνους. Αὐτὸ δὲ τὸ μυστήριον πόσου ἐλέου, πόσης φιλανθρωπίας, ἴσασιν οἱ μεμνημένοι. Καὶ σὺ τοίνυν κατὰ δύναμιν τὴν σὴν ἐλεῶν ἄνθρωπον, ἀπόκλεισον τὰς θύρας· αὐτὸς ὁ ἐλεούμενος ἰδέτω μόνος· εἰ δὲ οἶόν τε, μηδὲ οὗτος. Ἄν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον».

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος ὁμιλεῖ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι μυστήριον, καὶ ὅτι ὅταν ἐλεεῖς πρέπει νὰ κλείσεις τὶς θύρες, δηλ. πρέπει νὰ κρύψεις τὴν προβολὴ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐλεημοσύνης.

Λέει ὅτι καὶ τὰ μυστήρια τὰ δικά μας δηλ. τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία Θεοῦ.

Πῶς ὁμως θὰ προσευχηθεῖ ὅλη ἡ ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἐνεργούμενους, ἢ τοὺς κατηχούμενους, καὶ ποιὲς θύρες πρέπει νὰ κλείσουμε; Φυσικὰ ἐδῶ θὰ κλείσουμε τὶς θύρες τῆς προβολῆς τῆς προσευχῆς μας, ἄρα θὰ βοήσουμε πρὸς τὸν Θεόν τὸ Κύριε ἐλέησον στὴν ἀπάντηση τῶν αἰτήσεων τῆς Συναπτῆς, μυστικῶς, μέσα μας, ὅπως ἔλεγαν καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι³¹⁴.

³¹⁴ «ἐστώτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως». [PG 1, 737]. Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, [Οἱ Ὁ Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας \(364\)](#), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν [Λειτουργικῶν Εὐχῶν](#), [PDF], [PDF], 3/4/2022.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἄν ὁμως ἀρχίσει ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος νὰ προσεύχονται ἐκφώνως στὸ ἐκκλησίασμα στὴν Συναπτὴ τότε ἐκπομπεύουν δηλ. θεατρinizουν τὸ μυστήριον τῆς ἐλεημοσύνης τους (ἐπειδὴ ἐλεημοσύνη πρὸς αὐτοὺς ποὺ αἰτούμαστε εἶναι τὸ Κύριε ἐλέησον).

Καὶ εἰ δύνασθε χωρεῖν, ὑπονοεῖ ἐδῶ ὁ Ἅγιος ὅτι καὶ ὅταν τελεῖς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας (τὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν) καὶ ἔχεις ἀνοικτὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου ἢ τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὸ καταπέτασμα, δηλ. «ἂν ἀναπετάσεις», τότε παρόμοια, «ἐκπομπεύεις τὸ μυστήριον».³¹⁵

Σύγκρινε (βλ. καὶ παρακάτω) μὲ τό [PG 98, 429A]· Εἵτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς [...], ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ, [...] καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, [...].»

Εἰκ. 33-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ., κεφ. 55, σ. 183.

³¹⁵ Πρβλ. Ἁγ. Ἰω. Χρυσόστομο, κεφ. 34: «Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν», καὶ τὸν Φουντούλη, κεφ. 16: τὸ «θεᾶσθαι αὐτοψεῖ τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς» ἦταν καὶ εἶναι τὸ φοβερὸ καὶ ἱερὸ προνόμιο τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ «ἐνδεδυμένου τὴν τῆς ἱερατείας χάριν», καὶ «Ἡ μετάδοσις ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτοῦ [τὸ ἅγιο βῆμα], καὶ κατὰ τίς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερὲς ὥρες τῆς Ἱερουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση».

A, B

34 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), Ὁμιλία κγ' Πρὸς Ματθαῖον «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, [...]», [PG 57, 310-311]

«Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν»

«Μὴ δώτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ ρίψετε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. [...]. Κύνas δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας ἀνιάτω, καὶ μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα ἡνίξατο, καὶ χοίρους τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διαπαντός, οὕσπερ ἅπαντας ἀναξίους ἔφησεν εἶναι τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· *Ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ. Καὶ πολλαχοῦ δὲ ἐτέρωθι βίου διαφθορὰν αἰτίαν φησὶν εἶναι τοῦ μὴ δέχεσθαι τὰ τελειότερα δόγματα.*

Διὸ κελεύει μὴ ἀναπετάσαι³¹⁶ τὰς θύρας αὐτοῖς· καὶ γὰρ θρασύτεροι γίνονται μετὰ τὸ μαθεῖν. [...].

Οὐδὲ γὰρ ὁ χοῖρος οἶδε, τί ποτέ ἐστι μαργαρίτης. Οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐκ οἶδε, μηδὲ ὁράτω, ἵνα μὴ καταπατήσῃ ἃ οὐκ οἶδεν. Οὐδὲν γὰρ γίνεται πλέον, ἢ βλάβη μείζων τοῖς οὕτω διακειμένοις καὶ ἀκούουσι. Καὶ γὰρ τὰ ἅγια ἐμπαροινεῖται³¹⁷ παρ' ἐκείνων, οὐκ εἰδόντων τίνα ἐστὶ ταῦτα· καὶ ἐκεῖνοι μᾶλλον ἐπαίρονται καὶ ὀπλίζονται καθ' ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ· Μὴ καταπατήσωσι, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. [...]. Ὑποκρίνονται γὰρ ἐπιείκειαν, ὥστε μαθεῖν· εἴτα ἐπειδὴν μάθωσιν, ἕτεροι ἀνθ' ἐτέρων γενόμενοι κωμῳδοῦσι, χλευάζουσι, γελῶσιν ὡς ἀπατηθέντας ἡμᾶς. [...]. Διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν κέρδος τὸ ἐν ἀγνοίᾳ μένειν αὐτούς· οὐδὲ γὰρ οὕτω καταφρονοῦσιν. Ἄν δὲ μάθωσι, διπλῇ ἢ ζημίᾳ. Αὐτοὶ τε γὰρ οὐδὲν ἐντεῦθεν καρπώσονται, ἀλλὰ καὶ βλαβήσονται μειζόνως, καὶ σοὶ μυρία παρέξουσι πράγματα. Ἀκουέτωσαν οἱ πᾶσιν ἀναιδῶς συμπλεκόμενοι, καὶ τὰ σεμνὰ εὐκαταφρόνητα ποιοῦντες. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν, καὶ τοὺς ἀμυήτους εἵργομεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀσθένειαν κατέγνωμεν τῶν τελουμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀτελέστερον οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτὰ ἔτι διάκεινται. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐν παραβολαῖς

³¹⁶ Μὴ ἀναπετάσαι = Νὰ μὴν ἀνοίγονται (ἀναπετάννυμι = ἀνοίγω διάπλατα).

³¹⁷ Κοροϊδεύονται (ὅπως κοροϊδεύουν οἱ μεθυσμένοι· ἐν-παρ-οινέω).

πολλὰ τοῖς Ἰουδαίοις διελέγετο, ἐπειδὴ βλέποντες οὐκ ἔβλεπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν εἰδέναι, πῶς δεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι».

Διαχρονικὸς ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, διαχρονικὸς καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καὶ ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω.

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος προφανῶς ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον λόγον στὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), καὶ κατὰ δεύτερον στὶς ἐξωτερικὲς θύρες, τὴν ἐποχὴ μάλιστα, ποὺ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ (μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Προσφώνησιν ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων) ἔμεναν (;) μόνον οἱ πιστοί, οὔτε κἂν οἱ μετανοοῦντες.³¹⁸

Τό γάρ «**Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια διὰ τοῦτο τὰς θύρας κλείοντες ἐπιτελοῦμεν**» ἀναφέρεται κατὰ κύριον λόγον στοὺς «πιστοὺς», καὶ κατὰ δεύτερον λόγον «καὶ» στοὺς ἀμυήτους, κατηχούμενους. Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ θύρες ποὺ ἀναφέρει εἶναι κατὰ κύριον λόγον τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἱ ἐξωτερικὲς θύρες. Διότι λέει: «**ἀτελέστερον οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτὰ [τὰ τελούμενα] ἔτι διάκεινται**». Στὶς Ἐκκλησίες, οἱ πολλοὶ τότε καὶ σχεδὸν πάντοτε (μετ' ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων), δὲν ἦσαν οἱ Κατηχούμενοι ἢ οἱ Ἀμύητοι, ἀλλὰ οἱ Πιστοί.

Βλ. καὶ τὸν Ἅγιον Συμεὼν Θεσ/νίκης: «**οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς**», σ. 211.

Γιὰ τὴν Ἁγία Ἀναφορά, ὅπως εἶδαμε καὶ στὶς προηγούμενες παραθέσεις, ἀσυζητητὶ ἀπὸ τὸν Ἅγιο, ἦσαν κλειστὰ τὰ περαπετάσματα (ἢ ἀμφίθυρα) τοῦ Ἱεροῦ καὶ γιὰ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πιστοὺς³¹⁹. Ἄρα ἐπιτακτικότερον σήμερον, νὰ κλείονται τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ), ιδίως στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ νὰ βγοῦν καὶ οἱ κάμερες ἀπὸ τὸ Ἱερό, ποὺ ἔχουν βάλει τινές -θέλομεν νὰ πιστεύομεν- ἐν ἀγνοίᾳ.

³¹⁸ Ὑπῆρχαν ὅμως ἀποκλίσεις, κάτι ποὺ τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος, βλ. ὑποσ. 307.

³¹⁹ Εἶναι ὥρα προσευχῆς καὶ συγκέντρωσης γιὰ τὸν Ἱερέα, καὶ ὄχι ὥρα ἀναγνώσεως μητροπολιτικῆς ἐγκυκλίου. Καὶ στὴν (προσ)Ευχή: «ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔσῃ ὡς οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ», Ματθ. ζ' 5-6.

B

35 Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (+407), «Λόγος πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, [...], καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ πρὸ τῆς τελευταίας εὐχῆς³²⁰ ἐξερχόμενοι τὸν Ἰούδαν μιμοῦνται», [PG 49, 370-372]

«Τί θορυβῇ, εἰπέ μοι ἄνθρωπε; Τί δὲ ἐπείγῃ; [...]. Βούλεσθε εἶπω πόθεν ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγὴ γίνεται; Ὅτι οὐ διαπαντὸς ὑμῖν τὰς θύρας ἀποκλείομεν, ἀλλὰ συγχωροῦμεν πρὸ τῆς ἐσχάτης εὐχαριστίας ἀποπηδᾶν καὶ ἀναχωρεῖν οἴκαδε· ὃ καὶ αὐτὸ πολλῆς ἂν εἴη καταφρονήσεως. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τοῦ Χριστοῦ παρόντος, τῶν ἀγγέλων παρεστώτων, τῆς φρικτῆς ταύτης τραπέζης προκειμένης, τῶν ἀδελφῶν σου μυσταγωγουμένων ἔτι, αὐτὸς καταλιπὼν ἀποπηδᾷ; Καὶ ἐπὶ δεῖπνον μὲν κληθεῖς, κἂν πρότερον κορεσθῇς, οὐ τολμᾷς τῶν ἄλλων ἀνακειμένων ἀναχωρῆσαι πρὸ τῶν φίλων αὐτός· ἐνταῦθα δὲ τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐπιτελουμένων, τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεστώσης ἔτι, καταλιμπάνεις ἐν μέσῳ πάντα καὶ ἀναχωρεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ποίας δὲ ἀπολογίας; Βούλεσθε εἶπω τίνος ἔργον ποιοῦσιν οἱ πρὸ τῆς συμπληρώσεως ἀναχωροῦντες, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδὰς οὐκ ἐπιφέροντες τῷ τέλει τῆς τραπέζης; Τάχα φορτικόν ἐστὶ τὸ μέλλον ρηθήσεσθαι, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον λεχθῆναι διὰ τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν. Ὅτε ἐκοινώνησε τὸ ἔσχατον δεῖπνον ὁ Ἰούδας τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκείνην, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀνακειμένων, αὐτὸς προπηδήσας ἐξέβη. Ἐκεῖνον τοίνυν μιμοῦνται καὶ οὗτοι, οἱ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀποπηδῶντες εὐχαριστίας. Ἐκεῖνος γὰρ εἰ μὴ ἐξῆλθεν, οὐκ ἂν ἐγένετο προδότης». [...]. **Μυστήρια καὶ λέγεται, καὶ ἔστιν· ἔνθα δὲ μυστήρια, πολλὴ σιγὴ.** Μετὰ πολλῆς τοίνυν τῆς σιγῆς, μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας, ἀπτάμεθα θυσίας, ἵνα εἰς πλείονα τὴν εὐνοιαν τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθάρωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν. [...].».

Ἐδὼ ὁ Ἅγιος πάλιν ἀναφέρεται στὶς θύρες τοῦ Ναοῦ, τὴν ἐποχὴ μάλιστα, ποὺ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ (μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Προσφώνησιν ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων) ἔμεναν μόνον οἱ πιστοί, οὔτε κἂν οἱ μετανοοῦντες.³¹⁸

³²⁰ Ὁ Ἅγιος ὡς τελευταία Εὐχὴ ἐννοεῖ τὴν διὰ Προσφωνήσεως Εὐχὴν (Συναπτὴν) τῆς Εὐχαριστίας, ἥτοι τό· « Ὅρθοι. Οἱ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, κτλ.». ».

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν Κατηχουμένων, καὶ φαίνεται ἄνοιγαν πάλι πρὸς τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας, μετὰ τὴν **Θείαν Εὐχαριστίαν** (ὁ Ἰούδας λέει ἐκοινώνησε πρῶτον καὶ μετὰ ἐξῆλθε· καὶ αὐτὸν μιμοῦνται ὅσοι φεύγουν πρὶν τελειώσει ἡ Λειτουργία).

Εἰκ. 35-1. Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. Ἱ.Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Σοφικοῦ Κορινθίας. (Φωτ. ΠΔΠ, 2023).

A

36 Τὰ Καταπετάσματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως (4^{ος}-5^{ος} αἰ.) καὶ τῆς Ῥώμης (7^{ος}-9^{ος} αἰ.) - T. F. Mathews

Γράφει ὁ **T.F. Mathews**³²¹. «Ἡ καταγωγή τῶν Καταπετασμάτων τῶν Κιβωρίων ἴσως πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὴν Συρία, ὅπου φαίνεται νὰ εἶναι ἀρχαία παράδοσις».

Ἀναίρεσις. Ἡ νεώτερη ἐρευνα ἔχει δείξει ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 335 (ἄρα καὶ πολὺ ἐνωρίτερον) μαρτυροῦνται **Καταπετάσματα** στὰ Ἱεροσόλυμα, σ. 134, καὶ ἤδη μαρτυροῦνται **Ἀμφίθυρα (ἄρα καὶ Καταπετάσματα)**, ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτωρα Κωνστάντιο Β' στὴν Κωνσταντινούπολη (337-361), στὴν πρώτη Ἀγία Σοφία. Συνεπῶς πρόκειται περὶ παραδόσεως σύνολης τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ποὺ φυσικὰ ἔχει τὶς ρίζες τῆς στὴν Ἐκκλησία (Πατριαρχεῖον) τῶν Ἱεροσολύμων. Βλ. ἐπίσης, κεφάλαιον 13, σ. 102.

Λέει ὁ T.F. Mathews παραδεχόμενος τὴν ὑπαρξίν Καταπετασμάτων στὴν Ῥώμη ἀπὸ τὸν 8-9^{ον} αἰῶνα^{322, 323} (ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὸν 7^{ον}, παρότι ὁ Πάπας ποὺ ἀναφέρει ἀνέβηκε στὸν θρόνον τὸν 7^{ον} αἰῶνα), ὅτι τὰ Καταπετάσματα καὶ τὰ Κιβώρια στὴν Ῥώμη, μᾶλλον («seems») εἰσῆλθαν ἀπὸ τὸν Συριακῆς καταγωγῆς Πάπα Σέργιο Ι³²⁴ (687-701), ὁ ὁποῖος καὶ δώρησε **δύο σέτ τετράβηλα (tetravela)** στὸν Ἅγιο Πέτρο.

Ἀναίρεσις θέσεως τοῦ Mathews. Δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ εἶναι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Παράδοσις καὶ στὴν Ῥώμη, ὡς εἶδαμε πολλαχοῦ σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο, βλ. καὶ τὸν Πάπα Ἀγαπητὸ (+536) ποὺ ὁ Ἰωάννης Μόσχος ὁμιλεῖ γιὰ Καταπέτασμα Κιβωρίου «**καταπέτασμα κείμενον ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου**». Βλ. καὶ στὶς ἐπόμενες παραγράφους.

³²¹ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, ὁ.π., σ. 167.

³²² «Their regular use in Rome in the eighth and ninth centuries seems to point to a Syrian importation of the custom. They are first mentioned under the Syrian pop Sergius I (687-701), who -in addition to erecting ciboria in a number of the churches of Rome- donated two sets of “tetravela” to St. Peter’s, one white and one red», ὁ.π. σ. 167.

³²³ Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν Φίλια / De Moreau. «Στὴ Ῥώμη τὰ πρῶτα βῆλα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰῶνα», βλ. ὑποσ. 108.

³²⁴ Φυσικὰ αὐτὸ εἶναι ἀπλὰ μιὰ ὑπόθεσις. Μπορεῖ μὲ τὴν ἴδια λογικὴ, νὰ εἰσῆλθαν καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνα Πάπα μὲ καταγωγὴ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, Θεόδωρο Ι (642-649), ἢ ἀπὸ τὸν ἀποκρισάριο στὴν Κων/πολη καὶ μετέπειτα Πάπα Βιγίλιο (Vigilius) (537-555).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἀργότερα, λέει πάλι ὁ T.F. Mathews γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο³²⁵: «Ὁ Χρυσόστομος στὶς ὁμιλίες του στὴν Ἀντιόχεια, ἀναφέρεται δύο φορές στὰ Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ [στὶς ὁμιλίες του] στὴν Κων/πολη δὲν τὰ ἀναφέρει καθόλου».

Ἐδῶ ὁ T. F. Mathews, παραδέχεται Παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ στὸν Χρυσόστομο, ὅμως φάσκει καὶ ἀντιφάσκει.

Ἀναίρεσις. Γιὰ τὸν Πάπα Σέργιο μᾶς εἶπε ὅτι «μᾶλλον» αὐτὸς ἔφερε τὰ Καταπετάσματα καὶ τὰ Κιβώρια στὴ Ρώμη. **Ἀλλὰ ὁ Χρυσόστομος δὲν δικαιούται νὰ τὰ φέρει στὴν Κων/πολη!**

Ἑτέρα ἀναίρεσις. Λέει ὅτι «δὲν τὰ ἀναφέρει στὴν Κων/πολη, ἐνὸς τὰ ἀναφέρει στὴν Ἀντιόχεια». Κατ' ἀρχὴν δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ποιὲς ὁμιλίες ἔγιναν ἐκεῖ καὶ ποιὲς ἐδῶ, καὶ εἶναι κάτι ποὺ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τοὺς Ὁρθοδόξους. Οἱ ὁμιλίες μᾶς ἐνδιαφέρουν καθ' ἑαυτές. Κατὰ δεύτερον, ἔστω ὅτι δὲν ἀνέφερε π.χ. παραπετάσματα σὲ ὁμιλία του στὴν Κων/πολη. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀπολύτως τίποτε, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπῆρχαν, χρειάζεται νὰ ἀναφερθεῖ ρητὰ σὲ μὴ ὑπαρξὴ καταπετασμάτων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. **Καὶ νὰ μὴν ὑπῆρχαν πάντως Καταπετάσματα (ποὺ ὑπῆρχαν πρὶν ἀπ' αὐτόν, σ. 136), τὰ ἔφερε αὐτός!**

Δηλ. σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴ αὐτὴ ἐπειδὴ π.χ. ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μίλησε στοὺς Θεσσαλονικεῖς γιὰ νὰ κρατοῦν τὶς Παραδόσεις (Α' Θεσ. β' 15), οἱ ἄλλες ἐκκλησίες δὲν πρέπει νὰ κρατοῦν τὶς Παραδόσεις; Δὲν ἰσχύει ὁ λόγος του παντοῦ;

Βλ. καὶ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐμπροσθεν ἀνοιχτοῦ (ἀνελκυσθέντος) καταπετάσματος, κεφ. 55, σ. 183.

³²⁵ «Chrysostom, in his sermons delivered at Antioch, refers twice to the curtains of the sanctuary barrier, but in Constantinople he makes no mention of them», ὁ.π. σ. 169.

A

37 Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444), «Περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας Λόγος τρισκαιδέκατος», [PG 68, 848]

«πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος».

Ἐν πρώτοις φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ τὰ καταπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐννοεῖ τὰ ἄλλα καταπετάσματα, ἥτοι τοῦ θυσιαστηρίου δηλ. τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου³²⁶.

Ὁ J.M. Neale (1818-1866) παραδέχεται καταπετάσματα καὶ στὸ Ἱερό / Τέμπλο (iconostasis), ἀλλὰ καὶ στὸ Ἱερὸν Κιβώριον (ciborium), ὅπως φαίνεται στὴν ὑποσ. 326, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (370-444).

³²⁶ J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, δ.π., σ. 185, ὑποσ. n: "... the passage of S. Cyril in his treatise De Adorat. Πρεσβυτέροις πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος, οἷς πρέπει λέγεσθαι, καὶ φυλάξουσι τὴν ἱερατείαν αὐτῶν, of the veil of ciborium rather than of that which frequently supplied the place of the iconostasis".

A

38 Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου³²⁷ (377-477) - Τερέβων ὁ Σαρακηνός

«Οὗτος ὁ μέγας καὶ πεφωτισμένος Εὐθύμιος διὰ δύο χρόνων ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ Ῥουβᾶ ἐπὶ τὴν λαύραν ἐν ἀγία κυριακῇ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν προσέφερεν τῷ θεῷ Δομετιανοῦ ἐστῶτος ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τὸ λειτουργικὸν κατέχοντος ῥιπιστήριον. Τῆς τοίνης ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης Τερέβων ὁ Σαρακηνὸς πλησίον ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγκέλλῳ τοῦ ἱερατείου θεωρεῖ αἰφνίδιον ὅτι πῦρ οὐρανόθεν κατελθὼν ἐπάνω ἠπλώθη τοῦ θυσιαστηρίου ὡς ἐπὶ ὀθόνης καὶ ἐκάλυψεν τὸν τε μέγαν Εὐθύμιον καὶ τὸν μακαρίτην Δομετιανὸν καὶ διέμεινεν ἀπὸ ἀρχῆς τῆς τρισαγίου δοξολογίας ἕως συμπληρώσεως αὐτῆς. τοῦτε δὲ τὸ θαῦμα οὐδεὶς εἶδεν εἰ μὴ οἱ ὄντες τοῦ πυρὸς ἔνδον καὶ ὁ Τερέβων καὶ ὁ Χρυσίππου ἀδελφὸς Γαβριήλιος εὐνοῦχος ὢν ἀπὸ γεννήσεως καὶ διὰ εἰκοσπέντε ἐνιαυτῶν τότε εἰς τὴν ἐκκλησίαν προελθὼν ἐν πρώτοις, ὡς ἐμοὶ διηγήσατο ὁ ἀββᾶς Κυριακὸς ὁ ἀναχωρητὴς παρὰ Τερέβωνος καὶ Γαβριηλίου ταῦτα μαθὼν ἀκριβῶς. Φόβῳ τοίνυν συσχεθεὶς ὁ Τερέβων ἔφυγεν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἀπὸ τότε οὐκέτι προσέθετο ἐπιστηρίζεσθαι τῷ καγκέλλῳ τοῦ ἱερατείου καθ' ἣν εἶχεν συνήθειαν **τολμηρῶς καὶ θρασέως τοῦτο ποιῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας προσκομιδῆς [Ἀναφορᾶς]⁵**, ἀλλ' ὀπίσω πλησίον τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἵστατο μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας κατὰ τὴν τῆς συνάξεως ὥραν κατὰ τὴν κελεύουσιν ἐντολὴν **εὐσεβεῖς ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ μὴ καταφρονητάς**».

Αὐτὸ τὸ χωρίον χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τινων γιὰ νὰ πείσουν ὅτι τὸ Ἱερὸν δὲν εἶχε Καταπέτασμα, ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα.

Ἀφήνοντας τὴν ἀνάλυση γιὰ τὸ Καταπέτασμα γιὰ μετὰ, ποῖο εἶναι τὸ δίδαγμα τοῦ ἄνωθεν χωρίου; **Ὅτι ἦταν τολμηρὸς καὶ θρασύς ὁ Τερέβων καὶ πῆρε τὸ μάθημά του ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ὅτι ὁ Λαὸς δὲν πρέπει νὰ στέκει στὸ ὄριο τοῦ Ἱερατείου. Θὰ ρωτούσαμε τὸν Τερέβωνα μετὰ τὸ βίωμα αὐτό: Ποὺ κάθесαι πλέον Τερέβωνα στὴν ἐκκλησία; Θὰ μᾶς ἀπαντοῦσε συντετριμμένος καὶ μετανοημένος: Τέρμα πίσω πλησίον τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας, μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας πλέον! Εὐσεβεῖς ἔσεσθαι τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μὴ καταφρονητάς!**

³²⁷ Eduard Schwartz, *Kyrrillos von Skythopolis [Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (525-559)]*, 1939, σ. 45.

Ποὺ σταθίσονται λοιπὸν ἐκ τῆς τολμηρότητος καὶ θρασυτήτας των οἱ ἀφόβως καὶ ἀνευλαβῶς κατακρημνίζοντες τὰ Τέμπλα τῶν Ἱερῶν³²⁸; Τὸ θυσιαστήριον, ἡ Ἁγία Τράπεζα, καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν Ἱερέων, καὶ ὄχι τῶν Λαϊκῶν. Οἱ λαϊκοὶ προσευχόμενοι στὴν ἐκκλησία, πρέπει νὰ βλέπουν κυρίως τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Παναγία, καὶ κατὰ δεύτερον τοὺς Ἁγίους, καὶ ὄχι νὰ χαζεύουν παρατηρῶντας τοὺς Ἱερεῖς. Ἡ Λειτουργία εἶναι ὥρα προσευχῆς καὶ δοξολογίας, ὄχι ὥρα θεάτρου. Τὸν Ἱερέα θὰ τὸν δοῦμε ὅταν μᾶς δίνει εὐλογία ἢ ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον ἢ ὅταν κάνει κατήχηση.

Ἄν δοῦμε τὸν βίο τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου³²⁹ θὰ δοῦμε ὅτι **λειτουργοῦσε σὲ μοναστηριακὸ Ναό**, σὲ Μονὴ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων (ἴσως στὸ μοναστήρι ποὺ εἶχε φτιάξει (411) πρὶν τὴν Λαύρα του (420), μὲ τὸν Ὅσιο Θεόκτιστο, ὅπου εἶχαν μετατρέψει ἓνα σπήλαιο σὲ Ναό).

Στὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων εἶδαμε (καταγεγραμμένα) ὅτι χρησιμοποιοῦνταν **Καταπετάσματα ἀπὸ τὸ 335 καὶ φυσικὰ πολὺ ἐνωρίτερον (κατὰ τὴν γνώμη μας ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως τῶν Ναῶν), σ. 134**. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὁμιλοῦν περὶ Καταπετασμάτων. Ἄρα ἡ Παράδοση ὑπῆρχε, καὶ ὡς γνωρίζουμε οἱ Μοναχοὶ (πέραν ἐξαιρέσεων ποὺ πάντα ὑπάρχουν) **καθ' ὑπακοὴν καὶ ἀπεριέργως διαιωνίζουν τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς Παράδοσιν**.

Σίγουρα ὅμως αὐτὸ τὸ θαῦμα μαθεύτηκε στὸν κόσμος, καὶ ἔγινε ἀφορμὴ (καὶ μὲ ἄλλα περιστατικά) νὰ ἀποκτήσει μεγάλη φήμη³³⁰, καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσυρθεῖ ἐκ νέου στὴν ἔρημο μὲ τὸν μαθητὴ του Δομετιανό.

Ἐβλεπε ὁ Τερέβων μέσα στὸ Ἱερόν;

Ἀπάντησις:

Ἡ ἀφήγησις δὲν λέει ὅτι ἔβλεπε ἢ παρατηροῦσε μέσα στὸ Θυσιαστήριον πρὸ τοῦ θαύματος, ἀλλὰ ὅτι μόνο στήριζε τὰ χέρια του στὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου!

³²⁸ Καὶ νὰ τὰ εἶχαν ἀγοράσει ἀπὸ τὸν ἰδρώτα τους λιγότερη ἁμαρτία θὰ εἶχον. Τὰ ἴδια ἔκαναν καὶ οἱ Δυτικοί, καὶ ξηλώσανε τὰ Καταπετάσματα, καὶ τὰ Τέμπλα μὲ Σταυρό, καὶ τοὺς τοίχους τοῦ Σολέα, βλ. κεφ. 5.3, 6.

³²⁹ Ἅγιος Εὐθύμιος ὁ Μέγας, Wikipedia (25/6/2023).

³³⁰ Οἱ Ἅγιοι δὲν θέλουν τὴν φήμη καὶ τὴν δόξα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλιῶς δὲν εἶναι Ἅγιοι.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Τὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ Πρεσβυτερίου (φράγμα τοῦ σημερινοῦ Σολέας), ποὺ πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ Καταπέτασμα, πέραν τοῦ Καταπετάσματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.

Τὸ Καταπέτασμα μαρτυρεῖται ὡς προανεφέρθη, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μακάριο, σ. 134, καὶ μαρτυρεῖται καὶ σὲ ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ ἐπόμενα κεφάλαια, ὅτι «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος».

Συνεπῶς, ἦταν σὲ μοναστηριακὸ Ναὸ ὁ Τερέβων, στηριζόμενος στὰ κάγκελα τοῦ Ἱερατείου (δυτικοῦ τμήματος τοῦ Πρεσβυτερίου, σημερινὸς Σολέας), καὶ λόγῳ τοῦ Καταπετάσματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δὲν ἔβλεπε στὸ Θυσιαστήριον.

Πῶς ὅμως «θεωρεῖ αἰφνίδιον πῦρ οὐρανόθεν κατελθών» ἐφόσον δὲν ἔβλεπε λόγῳ τοῦ Καταπετάσματος;

Ἀπάντησις:

Τὸ θαῦμα-βίωμα ποὺ εἶχε, νὰ δεῖ πῦρ οὐρανόθεν κατελθών, εἶναι **ὑπερφυσικό**.

Τὸ δὲ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἶναι **φυσικό**.

Σὲ αὐτὰ τὰ θαύματα, φυσικὰ ἐμπόδια ἐξαφανίζονται Χάριτι καὶ προνοίᾳ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ποὺ βιώνει αὐτὸ τὸ θαῦμα βλέπει ξεκάθαρα ἄνευ τινῶν ἐμποδίων ὅτι ἐπιτρέψει ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ δεῖ.

Καὶ ὁ Ἅγιος Πορφύριος τοὺς ἔβλεπε τοὺς γεροντάδες του νὰ ἔρχονται, παρότι **ἦσαν πίσω ἀπὸ τὸ βουνό**.

Ὁ Γέροντας Στέφανος Ἀναγνωστόπουλος³³¹ γράφει γιὰ ἓναν Ἱερέα: «[...] Ἔντρομος ὅμως βλέπω τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον! **Εἶχε χαθεῖ, τρόπον τινά, τὸ ἔδαφος τοῦ ἁγίου Βήματος** καὶ στὴν θέση τοῦ **Μαργαρίτη** [ποὺ τοῦ εἶχε πέσει τοῦ Ἱερέως στὸ ἔδαφος!] **ἀντίκρυσσε ὅλος φρίκη τὸν Κύριο [...]**».

³³¹ Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. ιδ' 2023, σ. 322.

A

39 Θεοδωρήτου Κύρου (393-457) - Ἐκκλησιαστική Ἱστορία [PG 82, 988]

«Κεφάλαιον ΚΘ'. Περὶ τῶν ἐγκαινίων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις γεγενημένων, καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐξορίας.

Τὴν γὰρ δὴ σύνοδον ἅπασαν ἀπὸ τῆς Τύρου καταλαβεῖν τὴν Αἰλίαν ὁ βασιλεὺς παρηγγύησε, συνελθεῖν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας πανταχόθεν ἐκέλευσε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντας καθιερῶσαι νεώς. Συναπέλυσε [Συναπέστειλε] δὲ καὶ τῶν εὐνουστέρων ἀρχόντων τινὰς, εὐσεβεῖα καὶ πίστει λαμπруνομένους, φιλοτίμως ἅπασι πάντα χορηγηθῆναι κελεύσας, οὐ μόνον ἀρχιερεῦσι [καὶ ἱερεῦσιν] καὶ τοῖς τούτοις συνεπομένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις ἅπασιν, οἳ πανταχόθεν συνέτρεχον. **Διεκοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε παραπετάσμασι,** καὶ κειμηλίοις λιθοκολλήτοις χρυσοῖς. Οὕτω δὲ τῆς ἐορτῆς λαμπροτάτης γεγενημένης, οἱ μὲν εἰς τὰς οἰκείας ἐπανῆλθον πατρίδας, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὴν τῆς πανηγύρεως μεμαθηκὼς φαιδρότητα τε καὶ πολυτέλειαν, θυμηδίας τε ἐνεπλήσθη, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὸν Πρύτανιν ὕμνησεν, ὅτι καὶ ταύτην αὐτῷ τὴν αἴτησιν ἔδωκεν», [PG 82, 988].

Ἐδὼ ὁμιλεῖ περὶ τῶν **Παραπετασμάτων** τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου.

A

40 Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Τέμπλου καὶ Κιβωρίου Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120: στίχοι 682 – 838]^{332,333}

Περιγραφή Κιγκλίδων / Τέμπλου^{332, 334}

[682] καὶ γὰρ ὅσον μεγάλοιο πρὸς ὄρθριον ἄντυγα νηοῦ χώρον ἀναιμάκτοισιν ἀπεκρίναντο θυηλαῖς, οὐκ ἐλέφας, οὐ τμήμα λίθων ἢ χαλκὸς ὀρίζει, ἀλλ' ὅλον ἐθρίγκωσαν ὑπ' ἀργυρέοισι μετάλοις.	διότι ὅσο μεγαλύτερο μέρος τοῦ ναοῦ δίπλα στὴν ἀνατολική ἀψίδα διαχωρίστηκε γιὰ τὴν ἀναίμακτο θυσία, δὲν περιβάλλεται ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο ἢ λίθους ἢ μπροῦτζο, εἶναι περιφραγμένο μὲ ἀσημένια μέταλλα.
--	--

[686] οὐδὲ μόνοις ἐπὶ <u>τείχεσιν</u> , ὀππόσα <u>μύστην ἄνδρα</u> <u>πολυγλώσσοιο διακρίνουσαν</u> <u>ὀμίλου</u> , γυμνὰς ἀργυρέας ἔβαλε πλάκας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς κίονας ἀργυρέοισιν ὅλους ἐκάλυψε μέταλλοις, τηλεβόλοις σελάεσσι λελαμπότας, ἑξάκι δοιούς.	Ὅχι μόνο στοὺς <u>ὑψηλοὺς τοίχους</u> <u>ποὺ χωρίζουν τὸν ἱερέα ἀπὸ τὸν</u> <u>χορὸν τῶν Ψαλτῶν</u> , ἔχει βάλει πλάκες ἀπὸ ἀσήμι, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς τὶς κολώνες (κίονες), ἔξι ἐπὶ δύο τὸν ἀριθμὸν (6 δεξιὰ καὶ 6 ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς πύλης) κάλυψε μὲ μέταλλο (ἀσήμι), καὶ ἀκτινοβολοῦν μακρυά.
--	--

Στὴν συνέχεια περιγράφει ὅτι στὸ Τέμπλο ἔχουν χαραχθεῖ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀγίων, καὶ στὸ μέσον τοῦ Τέμπλου τὰ ὀνόματα τοῦ Βασιλεῖα καὶ τῆς Ἀνάσσης, καὶ ὁ Σταυρός.

³³² W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia*, ὁ.π., σσ. 46-48.

³³³ Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Paulus Silentarius, Georgius Pisida et Sanctus Nicephorus Cyprianus, ed. Bekker, Bonn 1837.

³³⁴ Ἑτέρα μετάφραση τοῦ Παύλου Σιλεντιάριου στὰ ἀγγλικά, [Πανεπιστήμιο Κολούμπια](#).

[717] διὰ τρισσῶν δὲ θυρέτρων ἔρκος ὅλον μύστησιν ἀνοίγεται· ἐν γὰρ ἐκάστη πλευρῇ **βαιὰ θύρετρα** διέγμαγεν ἐργοπόνος χεὶρ. Καὶ τὸ Τέμπλον (ὁ τοῖχος) διὰ τριῶν θυρῶν δίνει πρόσβαση στοὺς Ἱερεῖς. Διότι σὲ κάθε πλευρὰ ὁ μάστορας ἔφτιαξε **μικρὲς θύρες**³³⁵.

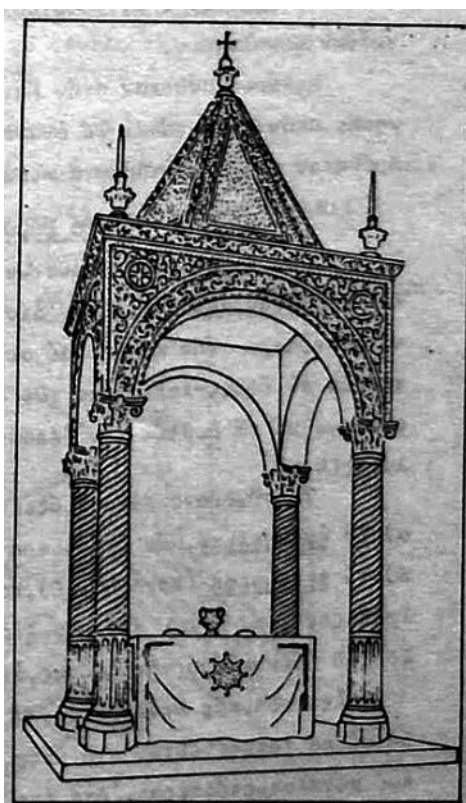
Εἰκ. 40-1. Ἀναπαράσταση Τέμπλου καὶ Ἱεροῦ Ἀγίας Σοφίας¹¹⁶. Βλ. ἐπίσης, σσ. 233, 245.

³³⁵ **Βαιὰ θύρετρα** = μικρὲς θύρες. Πού; Στὸν τεράστιο Ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας! Καὶ σὲ ἐμᾶς ἢ μεσσαῖα πύλη τοῦ Ἱεροῦ μεγαλώνει συνεχῶς εἰς πλάτος!

Περιγραφή Ἱεροῦ Κιβωρίου^{332,334}

[720] Χρυσείης δ' ἐφύπερθε
παναχράντοιο τραπέζης ἄσπετος
εὐρυκέλευθον ἐς ἡέρα πύργος ἀνέστη,
τετραπόροις ἀψίσιν ἐπ' ἀργυρέησι
βεβηκώς. Κίοσι δ' ἀργυρέησιν
αἰίρεται, ὧν ἐπὶ κόρσης ἀργυρέους
ἴδρυσε πόδας τετράζυγος ἀψίς.

Καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ὁλόχρυση
Τράπεζα ὑψώνεται στὸν ἄπλετον
ἀέρα ἓνας **ἀπερίγραπτος πύργος**
[Κιβώριον], ὑψωμένος ἐπὶ
τεσσάρων ἀσημένιων ἀψίδων.
Φέρεται ψηλὰ σὲ ἀσημένιες κολώνες
(κίονες), στὶς κορυφές τῶν ὁποίων
ἐδράζεται ἐπὶ ἀσημένιας κόρσης
τετράζυγος ἀψίδα.

Εἰκ. 40-2. Ἀναπαράσταση τοῦ ἀργυροῦ κιβωρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πολης μὲ πυραμιδωτὴ στέγη (Ὁρλάνδος)³³⁶

Βλ. ἐπίσης τὴν ἀναπαράσταση στὸ κεφ. 85, σ. 245.

³³⁶ Ἀθαν. Δ. Παλιούρα, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη (Διάγραμμα Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων)*, Ἰωάννινα 1990, σ. 69.

A

41 Παύλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων του
Ἱεροῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]

Περιγραφή Καταπετασμάτων Ἱεροῦ^{332,334}

[796] Χεῖλεσι δ' ἄκροις χρυσοδέτου
πέπλοιο κατέγραφεν ἄσπετα τέχνη
ἔργα πολισσούχων ἐριούνια
παμβασιλῆων. Πῇ μὲν νουσαλέων
τις ἀκέστορας ὄψεται οἴκους, πῇ δὲ
δόμους ἱερούς· ἐτέρωθι δὲ θαύματα
λάμπει οὐρανίου Χριστοῖο· χάρις δ'
ἐπιλείβεται ἔργοις.

Στὰ ἄκρα τοῦ χρυσοδέτου
Καταπετάσματος ἀπαράμιλλη
τέχνη ἔχει ἱστορήσει τὰ ἔργα
ἐλεημοσύνης τῶν βασιλέων. Ἄλλοῦ
κάποιος βλέπει οἴκους περίθαλψης,
ἄλλοῦ ἄλλα ἱερὰ οἰκήματα· **ἄλλοῦ**
λάμπουν τὰ θαύματα τοῦ
Χριστοῦ· εἶναι μεγάλη ἡ ὁμορφιὰ
τῶν ἔργων αὐτῶν.

[802] Ἐν δ' ἐτέροις **πέπλοισι**
συναπτομένους βασιλῆας ἄλλοθι μὲν
παλάμαις Μαρίας θεοκύμονος εὖροις,
ἄλλοθι δὲ Χριστοῖο Θεοῦ χερσί·

Στὰ ἄλλα **Καταπετάσματα**
ἀπεικονίζονται οἱ βασιλεῖς ἄλλοῦ
δίπλα στὴν Παρθένο Μαρία ποῦ
κρατεῖ τὸν Θεὸ Υἱό της, καὶ ἄλλοῦ
δίπλα στὸν Θεὸ Χριστό·

....

....

Εἰκ. 41-1. Ἀναπαράσταση τῶν Καταπετασμάτων τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Σοφίας¹¹⁶. Βλ. ἐπίσης, σσ. 233, 245.

A

42 Παῦλος Σιλεντιάριος (563), Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου Ἁγίας Σοφίας [PG 86, 2120 : στίχοι 682 – 838]

Περιγραφή Καταπετασμάτων Κιβωρίου^{332, 334, 337}

[755] Πῇ φέρομαι; πῇ μῦθος ἰὼν
ἀχαλίνος ὁδεύει;

Ποὺ πηγαίνω; Ποὺ πηγαίνει ὁ
ἀχαλίνωτος Ἰώνιος λόγος;

Ἰσχεο τολμήεσσα μεμυκὸτι χεῖλεϊ
φωνή,

Ἄς μπορέσει ἡ τολμηρὴ μου φωνὴ νὰ
σιγήσει

μηδ' ἔτι γυμνώσειας ἃ μὴ θέμις
ὄμμασι λαῶν.

γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλύψω αὐτὸ ποὺ
δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δοῦν τὰ μάτια
τοῦ κόσμου³⁴⁰.

Μυστιπόλοι δ', ὑπὸ χερσὶν ὅσοις
τόδε θεσμὰ κελεύει, Σιδονίης φοίνικι
βεβαμμένον ἀνθεῖ κόχλου [760]
φᾶρος ἐφαπλώσαντες ἐρέψατε
νώτα³³⁸ τραπέζης,

Ἀλλὰ ἐσεῖς Ἱερεῖς, ὅπως σᾶς
προστάζουν οἱ Ἱεροὶ Νόμοι τῆς
Ἐκκλησίας [ἢ Παράδοσις], ἀπλῶστε
τὸ ὕφασμα [...] καὶ καλύψτε τὴν
ἐπιφάνεια τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς,

³³⁷ Γιὰ τὴν μετάφραση, συμβουλευθήκαμε ἐπίσης τὴν ἐξῆς ἐργασία: Ἀρχοντούλα Παπασημακοπούλου, ἀνέκδοτη μετάφραση Παύλου Σιλεντιαρίου, στίχ. 755-777, 2023.

³³⁸ «νώτα τραπέζης», δὲν εἶναι τὸ πίσω μέρος τῆς τραπέζης, ἀλλὰ εἶναι μεταφορικὰ ἡ ἐπιφάνεια τῆς τραπέζης (καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐπάνω τῆς τραπέζης), βλ. Lidell Scott, *Greek English Lexicon*, 2003. Ἄν ἦταν τὸ πίσω μέρος τῆς τραπέζης γιατί νὰ τὸ καλύψουν; Ἀφοῦ τὸ πίσω μέρος δὲν τὸ βλέπουν τὰ «ὄμματα λαῶν».

³⁴⁰ «ἃ μὴ θέμις ὄμμασι λαῶν»: Τὸ Ἱερὸν Θυσιαστήριον, ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τῶν Ἱερέων. Οἱ Λαϊκοὶ δὲν ἔχουμε καμιὰ δουλειὰ νὰ περιεργαζόμαστε, τί λέγω, οὔτε κἂν νὰ βλέπουμε μᾶς ἐπιτρέπεται (σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιούς), ἐν ὥρᾳ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. — Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας: «πρεσβυτέροις δέ φημι, πεπίστευται τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος», [PG 68, 848]. — Ὁ M. Klaus Gamber (*The Reform ...*), λέει σ. 145 ὅτι ἐνῶ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία τὸ Ἱερὸ ἔμενε σκόπιμα μακρὰ ἀπὸ τὴν θέα [τοῦ κόσμου], στὴν σημερινή [δυτικὴ] ἐκκλησία ἐκτίθεται στὴν θέα τοῦ ὁποιουδήποτε. Καὶ ἀναρρωτιέται, πραγματικὰ αὐτὸ παρουσιάζει τὸ Ἱερὸν σὰν τὸ Ἱερὸ μέρος ὅπου γίνεται ἡ θυσία; Φυσικὰ ὄχι! Ἀλλὰ, ἐνάντια σὲ κάθε παράδοση, αὐτὸ ποὺ τονίζεται τώρα εἶναι τὸ Ἱερὸν σὰν τράπεζα φαγητοῦ. Βλ. ὑποσ. 74.

τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ
πλευρῇσι καλύπτρας³³⁹ ὀρθοτενεῖς
πετάσαντες ἀπείρονι δείξατε δήμῳ
χρυσὸν ἄλις καὶ φαιδρὰ σοφῆς
δαιδάλματα τέχνης· ὧν μία μὲν
ποίκιλλε σέβας Χριστοῦ προσώπου.
....

[786] ἰστάμενοι δ' ἐκάτερθε δύο
κήρυκε θεοῖο, Παῦλος, ὅλης σοφίης
θεοδέγμονος ἔμπλεος ἀνὴρ, καὶ
σθεναρὸς κληδοῦχος ἐπουρανίων
πυλεώνων, αἰθερίοις δεσμοῖσιν
ἐπιχθονίοις τε κελεύων.

....

καὶ ἀφοῦ ξεδιπλώσετε τὰ
Καταπετάσματα [καλύπτρας]³³⁹
ποὺ κρέμονται στὶς τέσσερις πλευρὲς
στὶς ἀσημένιες [ὀριζόντιες ράβδους
τοῦ Κιβωρίου], δείξατε στὸν ἄπειρο
δῆμο [λαόν] τὸν ἄφθρονο χρυσό, καὶ
τὰ λαμπερὰ ἔργα τέχνης, ὅπου στὴν
μία πλευρὰ ἦταν κεντημένο τὸ
πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ.

....

Καὶ σὲ κάθε πλευρὰ ἀπεικονίζονται οἱ
δύο ἀγγελιοφόροι τοῦ Θεοῦ - ὁ
Παῦλος πλήρης θείας σοφίας, καὶ ὁ
ἰσχυρὸς κλειδοῦχος τῶν ἐπουρανίων
πυλῶν [Πέτρος]

Εἰκ. 42-1. Ἱερὸν Κιβώριον, Θεσσαλονίκη, Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα, Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC, καὶ [ἀναπαράστασις](#).

³³⁹ Ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (759-826), καλεῖ τὰ ἀπλωμένα Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου ὡς συγκαλύπτρες, «Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων», βλ. κεφ. 52, σ. 180.

A

43 Ἰωάννης Μόσχος (550-619), Λειμωνάριον, [PG 87C, 3016C]

«καὶ εὐθὺς εἶδον ὁ τε ἐπίσκοπος καὶ ὁ [Ἅγιος] πάπας [Ῥώμης Ἀγαπητός (+536)] τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ καταπέτασμα κείμενον ἐπάνω τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου [ἐπρόκειτο περὶ τοῦ τετραβήλου τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου, ποὺ ἦταν ἀκόμῃ ἀνοικτό, δὲν τὸ εἶχαν ἀπλώσει/κλείσει] αὐτομάτως ἐπήρθη, καὶ ἐσκέπασεν τὸν τε πάπαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅλους τοὺς παρισταμένους τοὺς διακόνους σὺν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ ἐπὶ ὥρας τρεῖς», [PG 87C, 3016C].

Ἐδὼ βλέπουμε ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ Λειμωναρίου, Ἰωάννη Μόσχο³⁴¹ (550-619), μαρτυρία περὶ καταπετάσματος κειμένου ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου (μᾶλλον τοῦ τετραβήλου τοῦ Κιβωρίου) ποὺ ἦταν ἀνοικτό καὶ ἐκλείσε κατὰ θαυμαστὸ τρόπο, στὴν Ἁγία Ἀναφορά. «ἐπήρθη, καὶ ἐσκέπασεν τὸν τε πάπαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ὅλους τοὺς παρισταμένους τοὺς διακόνους σὺν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ».

³⁴¹ Ὁ Ἰωάννης Μόσχος ἢ Εὐκρατᾶς, ὑπῆρξε μοναχὸς στὶς μονὲς τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου καὶ τοῦ ἁγίου Σάββα, περίπου τὸν 6ο μ.Χ. αἰώνα. Μαθητὴς του καὶ πνευματικὸ του τέκνο ὑπῆρξε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων.

A

44 Ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (560-638) [PG 87C, 3984D]

«δ'. Κοσμητὴς ἐστὶ κατὰ τὸ νομικὸν καὶ ἅγιον κόσμιον, ἐμφαῖνον τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τὸ ἐκσφράγισμα διὰ σταυροῦ κοσμούμενον, ἢ εἰς τύπον ὁ κοσμητὴς τοῦ **Καταπετάσματος**· τὰ **κάγκελλα** ἀντίτυπα τῶν τοῦ τάφου καγκέλλων· χαλκᾶ δὲ διὰ τὸ μὴ εἰσέρχεσθαι τινα ἀπλῶς».

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Σωφρόνιος μᾶς περιγράφει ὅτι ὑπάρχουν (στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων) **κάγκελλα καὶ ἀπὸ μέσα Καταπέτασμα**³⁴². Τὸ δὲ Καταπέτασμα ὁμορφαίνει, διακοσμίζει, ὁ κοσμητὴς ποὺ εἶναι κάτι μᾶλλον σὰν ἐπιπλέον ὕφασμα τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζει μεταξὺ ἄλλων τὸν **Σταυρὸν** τοῦ Κυρίου.

³⁴² Βλ. Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων, κεφ. 24, σ. 134.

B

45 Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Μυσταγωγία, Κεφ. ΙΕ', [PG 91, 693B]

(Κεφ. ΙΕ') «Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων γινομένη κλεῖσις τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τὴν τε τῶν ὑλικῶν δηλοῖ πάροδον, καὶ τὴν γενησομένην μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀφορισμὸν καὶ τὴν φοβερωτέραν ψῆφον, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, ἥτοι τὸν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀξίων εἴσοδον· καὶ τῆς ἐν αἰσθήσεσι τῆς κατὰ τὴν ἀπάτην ἐνεργείας τελείαν ἀποβολήν.

(Κεφ. ΙΣ') Ἡ δὲ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν μυστηρίων εἴσοδος, ...

(Κεφ. ΙΖ') Ὁ δὲ πᾶσι προσφωνούμενος πνευματικὸς ἀσπασμός, ...

(Κεφ. ΙΗ') Ἡ δὲ τοῦ θείου συμβόλου τῆς πίστεως γινομένη παρὰ πάντων ὁμολογία, ...

(Κεφ. ΙΘ') Ἡ δὲ γινομένη τρισσὴ τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας ὑμολογίας³⁴³ ἐκβόησις παρὰ παντὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοεράς δυνάμεις κατὰ τὸ μέλλον φανησομένην ἔνωσιν τε καὶ ἰσοτιμίαν παραδηλοῖ· ...

(Κεφ. Κ') Ἡ δὲ παναγία τε καὶ σεπτὴ τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπὶ κλησις³⁴⁴, ...».

Ξεκάθαρα, σαφέστατα, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάξιμο, ἡ κλεῖσις τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, γίνεται μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων, καὶ πρὶν τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, ἄρα δὲν συγχρονίζεται ἡ κλεῖσις τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν, μὲ τὸ πολὺ ἀργότερον «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»³⁴⁵.

Μέχρι αὐτὴν τὴν χρονικὴν περίοδο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, δὲν μαρτυρεῖται στὰ σωζόμενα κείμενα «ἐκφωνούμενο κέλευσμα» (οὔτε τό «Τὰς θύρας, τὰς θύρας») περὶ θυρῶν ἐν ὥρᾳ Ἀκολουθίας, ἀλλὰ ἴσως νὰ ὑπῆρχε σὲ ἀρχαιότερα Εὐχολόγια. Εἶδαμε ὅτι μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἁγ. Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο κλειστὰ παραπετάσματα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς.

— Σημειωθήτω, ὅτι τὴν σήμερον (ἐδῶ καὶ αἰῶνες) δὲν κλείονται οἱ (ἐξωτερικὲς) θύρες τῆς ἐκκλησίας.

³⁴³ «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· ...».

³⁴⁴ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ...».

³⁴⁵ πρβλ. πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», δ.π., σ. 548.

A

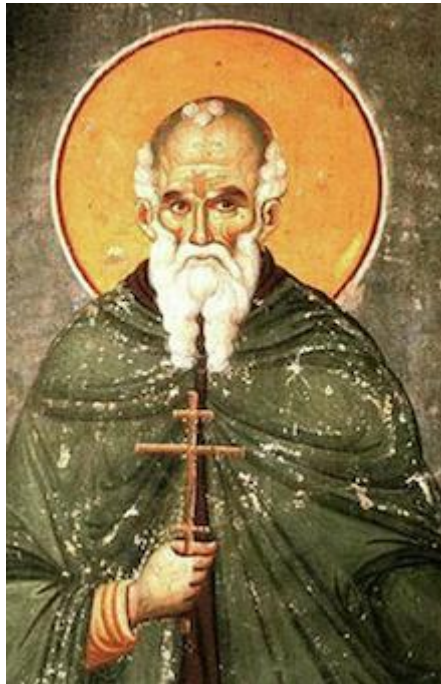
46 Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ (580-662), Σχόλια εἰς τὰς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, [PG 4, 548D]

[PG 4, 548D] «Τῶν θείων παραπετασμάτων».

Ὅτι καὶ τότε παραπετάσματα ἦν περί τό θυσιαστήριον.

Ἐδῶ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος Μάξιμος στήν φράση «Τῶν θείων παραπετασμάτων» τοῦ Ἁγίου Διονυσίου πού εἶδαμε καὶ νωρίτερα στό ἀντίστοιχο κεφάλαιο 22.

Λέει ὅτι καὶ τότε, δηλ. τὸν καιρὸ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου (+96) ὑπῆρχαν παραπετάσματα γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ θυσιαστήριον, πού φυσικὰ ἐκλείναν στήν ἁγία Ἀναφορά (βλέπε καὶ τὸ «μόνος μόνω». Τὸ «ὅτι καὶ τότε» δηλοῖ καὶ τὸ «ὅπως καὶ σήμερα», δηλ. καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἥτοι 580-662, ὑπῆρχαν παραπετάσματα γύρω ἀπὸ τὸ ἱερὸ θυσιαστήριον.

Εἰκ. 46-1. Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς. Εἰκὼν ἀπὸ *antifono.gr*.

A

47 Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία, ΙΕΜΘ (Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ)³⁴⁶ (~ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.) – I – [M. Zheltov, 2021], [PG 98, 389A-421B]

M. Zheltov³⁴⁷ (2021)

[PG 98]³⁴⁸

(74) «Τὸ κιβούριόν ἐστίν· ἀντὶ τοῦ τόπου ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός».

(389A) «Τὸ κιβώριον ἐστίν ἔνθα ἐστὶν ἡ Σταύρωσις, ἀντὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Χριστός».

—³⁴⁹

(421B) «καὶ ὡς οὐρανὸν μὲν, τὸ ἐπάνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὁρόφιον ἀπαρτίζουσιν· ὡς ὅλην δὲ γῆν ὀρίζονται, τὸ ὑπὸ τεσσάρων κιόνων τοῦ εἰρημένου κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος».

³⁴⁶ Στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τὸ ἔργο ἀποδίδεται στὸν **Μέγα Βασίλειο**, καὶ στὰ ὕστερα στὸν **Ἅγιο Γερμανό** Πατρ. Κων/πόλεως (640-740), καὶ χρονολογεῖται τοῦ 7^{ου} αἰ. ἢ τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 8^{ου} αἰ., βλ. M. Zheltov, *The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica* (παρακάτω). Ἐμεῖς νομίζουμε ὅτι ἀναφέρεται στὸν 6^{ον} αἰ. ὅπως θὰ δοῦμε στὴν συνέχεια.

³⁴⁷ Michael Zheltov (M. C. ЖЕЛТОВ), [*The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica*](#) [in Russian: "Первоначальная редакция «Сказания церковного»"; original text in Greek], 2021, βασισμένο στὰ ἐξῆς χειρόγραφα (10^{ος}-12^{ος} αἰ.):

H = Hieros. S. Cruc. 2, X в. Fol. 268–270.

S = Sinait. gr. 384, X–XI вв. Fol. 37–48.

C = Paris. Coisl. 21, XII (?) в. Fol. 3.

N = Neapol. II. C. 7, 1140 г. Fol. 174–183

P = Paris. gr. 502, XII в. Fol. 174–183

G = Crypt. B. δ. I, кон. XII в. Fol. 18–36v

T = Hieros. S. Sepulchr. 39, XII–XIII вв. Fol. 161–170v.

³⁴⁸ Μὲ πλάγια γράμματα σημειώνονται τὰ στοιχεῖα, παράγραφοι, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα (βλ. Zheltov).

³⁴⁹ Ἡ παῦλα — σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη παράγραφος σὲ αὐτὴν τὴν ἐκδοση τοῦ κειμένου.

Βλέπουμε ότι τὸ Ἱερὸν Κιβώριον³⁵⁰ περιγράφεται καὶ στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τῆς ΙΕΜΘ (καὶ στοὺς Δυτικούς συγγραφεῖς^{326, 351} καὶ φυσικὰ διασώζονται πολλὰ ἀρχαῖα Κιβώρια σήμερα στὸν κόσμον), καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τόσο παλαιὸ ὅσο καὶ οἱ ἁγίες Τράπεζες τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τὴν περίοδο τῶν Κατακομβῶν. Φυσικὰ δὲν θὰ εἶχαν ὅλες οἱ ἐκκλησίες Ἱερὸν Κιβώριον (λόγω κόστους), ἀλλὰ εἶχαν (**ἀρχικὰ**) τὰ ἀπαραίτητα Καταπετάσματα καὶ ἀργότερα κιγκλίδες (κίονες μετὰ περιστήλιον) μετὰ καταπετασμάτων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς πέραν ἀπὸ τὸ ὑπερμεγέθες Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Σοφίας³⁵², εἶχε κατασκευάσει/ δωρήσει χρυσὰ ἢ ἀσημένια Κιβώρια σὲ διάφορες ἐκκλησίες καὶ ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰκ. 47-1. Ἀγία Εὐφημία, Κωνσταντινούπολις, 7^{ος} αἰ.. Ὁ Ἄμβων, ὁ Σολέας (διάδρομος), οἱ Κιγκλίδες μετὰ τὸ περιστύλιον, τὸ Ἱερὸν μετὰ τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ τὸ Κιβώριον, καὶ ὁ Ἀρχιερατικὸς Θρόνος (λείπουν τὸ τετράβηλον τοῦ Κιβωρίου, τὸ μέγα Καταπέτασμα ἢ τὰ καταπετάσματα ἀνάμεσα στὶς Κιγκλίδες, οἱ Εἰκόνες).³⁵³

Σημειωτέον, τὸ Ἱερὸν Κιβώριον δὲν στέκεται ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ὅπως σήμερα γιὰ διακοσμητικούς λόγους, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ὥστε νὰ χωρεῖ εὐρύχωρα ἐντὸς ὁ Ἱερεὺς μετὰ κλειστὰ τὰ βῆλα (παραπετάσματα, κουρτίνες), κατὰ τὴν Ἀγίαν Ἀναφοράν.

³⁵⁰ Jelena Bogdanovic, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

³⁵¹ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, 8.π., σσ. 297-303.

³⁵² Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', 8.π., σ. 110.

³⁵³ Aidan Hart, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, [Orthodox Arts Journal](https://www.orthodoxartsjournal.com/2015/08/04/ciboria-and-tabernacles-a-short-history/), 8/4/2015 (20/5/23).

A +

48 Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία ΙΕΜΘ (Ἱστορία
Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ) (~ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.) – Π – [Μ.
Zheltov, 2021], [PG 98, 424B-429C]

Σημειωτέον ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία αὕτη ἐγράφη γιὰ Κληρικούς, καὶ ὄχι γιὰ
Λαϊκούς· (400D) «Γνῶτε οὖν πάντες οἱ Ἱερεῖς ...», (424C) «Καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἱερεῖς ...».

M. Zheltov³⁴⁷ (2021)

[PG 98]

(116) Τὸ καταπέτασμα³⁵⁴· εἶτ'
οὖν ὁ ἀήρ· ἐστὶ καὶ λέγεται· ἀντὶ
τοῦ λίθου οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον Ἰωσήφ ὃν περ
ἐσφράγισεν ἡ Πιλᾶτου
κουστωδία. Ἴδου ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθραπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφραγίσθη ὁ
λίθος·

(424B) «Τὸ δὲ καταπέτασμα,
ἡγουν ὁ ἀήρ ἐστὶ, καὶ λέγεται ἀντὶ
τοῦ λίθου, οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον ὁ (424C) Ἰωσήφ, ὃν περ
ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλᾶτου
κουστωδία. Ἴδου ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθραπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται
ὁ λίθος.

—
*Ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ
τοῦ νίψαντος, καί, Ἀθῶός εἰμι,
φωνήσαντος. [...]*

—
*(425B) Ἀγαπήσωμεν
ἀλλήλους. [...]. Ὅτι θύρας, τὰς
θύρας, ἐν σοφίᾳ. Ὅτι ἐνθυμήσεις
τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ
τῶν γηϊνῶν ἔργων καὶ
ἐνθυμημάτων. Πρόσχωμεν ἐν τῇ
σοφίᾳ.*

³⁵⁴ Αὐτὸ τὸ καταπέτασμα ἀναφέρεται στὸν Ἀέρα.

(425C) Ἦγουν ἐν τῷ Γίῳ καὶ
Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν
σοφίαν τοῦ θείου συμβόλου τοῦ,
παρὰ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων
Πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν·
τουτέστι, τοῦ **Πιστεύω εἰς ἓνα
Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.**
[...].

(425D) Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλεῖσις,
καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις
τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς
μοναστηρίοις³⁵⁵ εἰώθασιν, καὶ ἡ διὰ
τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων
ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα
ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ
μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(428A) Διὰ τί ἄλλο γὰρ τὸ
κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη³⁵⁶,
ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν
ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ

³⁵⁵ Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅπως ἐννοοῦν μερικοὶ (Mathews, Taft, Wybrew, κ.ἀ., βλ. σ. 189), ὅτι ἡ πράξις τῆς κλείσεως τῶν ἀγίων θυρῶν ἀντιγράφηκε ἀπὸ τὰ μοναστήρια, διότι **τὴν εἶδαμε σὲ ἰσχύ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο ξεκάθαρα, καὶ τὸν Ἅγιο Μακάριο, καὶ τὸν Ἅγιο Κύριλλο, καὶ στίς ἄλλες ἀναφορὰς αἰῶνες πρίν.** Ἴσως ἐλέχθη ἐπειδὴ στὰ μοναστήρια θὰ ἦταν διαδεδομένη ἡ ὑπαρξὴ μεσαιῶν ἀγίων θυρίων καὶ καταπετάσματος, ἐνῶ στοὺς καθεδρικοὺς Ναοὺς ποὺ εἶχαν ὑπ' ὅσιν οἱ συγγραφεῖς τῆς Προθεωρίας, θὰ ἦταν δύο μεγάλες θύρες (ἀμφίθυρα) μέχρι τὸ ἐπιστήλιο (μὲ ταυτόχρονα κρεμάμενο παραπέτασμα) πιὸ διαδεδομένες, ἢ γιὰ κάποιον ἄλλον λόγον, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς παρέδωσαν. Πάντως καὶ στοὺς Ναοὺς μὲ μεγάλες ἅγιες θύρες μέχρι τὸ ἐπιστήλιο ὑπῆρχε Καταπέτασμα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ μᾶλλον γιὰ πρακτικοὺς λόγους ἢ λόγῳ τῆς προγενεστέρως παράδοσης, γιὰ νὰ μὴν ἀνοιγοκλείνουν συνέχεια οἱ ἅγιες θύρες, βλ. Παράδοσιν Παλαιοπίστων Ῥώσων, σ. 276. — Ἐπίσης τὴν θέσιν αὐτὴν (Mathews, Taft, κ.ἀ., βλ. σ. 189) τὴν ἀπορρίπτει καὶ ἡ Στουφῆ-Πουλημένου: «[...] Ἐπομένως, ἡ ἀναφορὰ «ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰώθασιν» εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ προσάγεται ὡς ἐπιβεβαίωση τοῦ ὅτι ἡ λειτουργικὴ χρῆσις τῶν βήλων τοῦ Ἱεροῦ Βήματος - ποὺ ἴσως εἶχαν καταργηθεῖ ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους, ἐπειδὴ αὐτὰ συνήθως, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔφεραν ἱερὰς ἀπεικονίσεις - ἀποτελεῖ στοιχεῖο τῆς ἀνόθευτης ὁρθόδοξης παραδόσεως», βλ. Στουφῆ-Πουλημένου, δ.π., σ. 138.

³⁵⁶ Ὅμως ἀνωτέρω στὸ [PG 98, 424B] πάλιν ἐξήγησε τὸν ἀὴρ καὶ διαφορετικὰ. Ἄρα μᾶλλον αὐτὲς οἱ προσθήκες στὴν IEMΘ [PG 98] (σὲ σχέση μὲ τὴν ἐκδοσὴ M. Zheltov), δὲν εἶναι τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Ἰδιὲς παράγραφοι ὑπάρχουν στὴν Προθεωρία [PG 140, 445C].

σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης
νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

(428B) Αἰρομένου δὲ τοῦ
ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος
συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε
ἀνοιγομένων, ἡ πρωΐα
διατυποῦται, καθ' ἣν ἀπήγαγον
Αὐτόν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ
Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

πρόσεισιν ὁ ἱερεὺς· συνέρχεται
ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν· οὐκέτι
ὡς ἐν ἐπιγείῳ τόπῳ ἐστῶς· ἀλλ'
ὡς ἐν τῷ ἐπουρανίῳ θυσιαστηρίῳ·
ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ θρόνου
τοῦ Θεοῦ παριστάμενος· θεωρεῖ τὸ
μέγα καὶ ἀνερμήνευτον καὶ
ἀνεξιχνίαστον τοῦ Χριστοῦ
μυστήριον· ὁμολογεῖ τὴν χάριν·
κηρύττει τὴν ἀνάστασιν·
σφραγίζει τὴν πίστιν τῆς ἁγίας
Τριάδος.

Πρόσεισιν ὁ ἱερεὺς, συνέρχεται
ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν, οὐκέτι
ὡς ἐν ἐπιγείῳ τόπῳ ἐστῶς, ἀλλ'
ὡς ἐν τῷ ἐπουρανίῳ θυσιαστηρίῳ,
ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ
θυσιαστηρίου τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ
παριστάμενος, θεωρεῖ τὸ μέγα καὶ
ἀνερμήνευτον καὶ ἀνεξιχνίαστον
τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Ὁμολογεῖ
τὴν χάριν· κηρύττει τὴν
ἀνάστασιν· σφραγίζει τὴν πίστιν
τῆς ἁγίας Τριάδος.

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ
ἄγγελος τὸν λίθον τοῦ τάφου·
ἀποκυλίνει τῇ χειρί· δεικνύων τῷ
σχήματι· βοᾷ τῇ φωνῇ ἐν τρόμῳ
διὰ τοῦ διακόνου· κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· ὑψῶν τὸ
καταπέτασμα καὶ λέγων· **Στῶμεν
καλῶς**· στῶμεν μετὰ φόβου· [...] **πρόσχωμεν**
τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ· [...] **ἔν**
εἰρήνῃ προσφέρειν· [...] **ἔλεον**
εἰρήνης· θυσίαν αἰνέσεως.

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος,
τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων
τῇ χειρί· δεικνύων τῷ σχήματι,
βοῶν τῇ φωνῇ ἐν τρόμῳ· καὶ διὰ
τοῦ διακόνου κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· καὶ ὑψῶν τὸ
(428C) καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ
διάκονος λέγων· **‘Στῶμεν καλῶς,**
στῶμεν μετὰ φόβου·’ [...].
‘Πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ’·
[...]. **‘Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες’·**
[...]. **‘Ἐλαιον εἰρήνης· θυσίαν**
αἰνέσεως’.

(118) Ὁ ἱερεὺς· Ἐὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. [...]
(428D) Ὁ ἱερεὺς· Ἐὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. [...]

(120) Εἴτα πρόσεισι ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως· **ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλῶν**, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὥς ποτε Μωϋσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου· ἀλλὰ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν· καὶ **μόνος μόνῳ** προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια· **ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ** τὰ κατακεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· νυνὶ δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός· ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. [...].

(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, **ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλῶν μόνος Αὐτῷ**, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὥς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ **μόνος μόνῳ** προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, **μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις**, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. [...].

(120) καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ· τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων τρισάγιον δοξολογίαν· τῶν μὲν Χερουβὶμ ἐπισκιάζοντα· καὶ τῶν Σεραφὶμ κεκραγότα· μεθ' ὧν βοᾷ· 'Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα.'
[...]

(429C) Καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ· τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων τρισάγιον δοξολογίαν, τῶν μὲν Χερουβὶμ ἐπισκιάζόντων, καὶ τῶν Σεραφὶμ κεκραγόντων, μεθ' ὧν βοᾷ· 'Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα.'
[...]

Παρατηροῦμε, στὴν μικρὴ αὐτὴ ἀντιπαράθεση ποὺ κάναμε, ὅτι στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα τῆς ΙΕΜΘ, δὲν μαρτυροῦνται τὰ ἑξῆς:

- Τὸ ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους
- Τὰς θύρας, τὰς θύρας
- Τὸ Πιστεύω³⁵⁷
- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα (τοῦ Ἱεροῦ)

Τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο Εὐχολόγιον Barb.gr.336 (8^{ος} αἰ.) ἔχει τὸ «Ἀγαπήσωμεν», «Τὰς θύρας, τὰς θύρας», καὶ τὸ Πιστεύω, [B.336, φφ. 10β, 28β]. Τὸ Πιστεύω εἰσῆλθε στὴν Θεία Λειτουργία ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰ. (φυσικὰ θὰ πῆρε καιρὸ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ νέα πράξις³⁵⁸).

Συνεπῶς βάσει τῶν στοιχείων ποὺ ἔχουμε, φαίνεται ὅτι στὴν ἀρχαιότερη ἔκδοση τῆς ΙΕΜΘ δὲν ὑπῆρχε τὸ Πιστεύω ἐν χρήσει στὴν τότε Λειτουργία. Ὅμως τὸ Πιστεύω μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μάξιμο (580-662) στὴν Μυσταγωγία, ἀλλὰ δὲν μαρτυρεῖται τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Συνεπῶς θεωροῦμε ὅτι τὸ ΙΕΜΘ (σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχαιότερα χφφ) ἀναφέρεται στὸν 6^{ον} αἰ. (ἴσως μέχρι στὶς ἀρχὲς τοῦ 7^{ου} αἰ.).

Ἄρα βάσει τῶν ἀνωτέρω, μᾶλλον, τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, εἰσῆλθε ἀργότερα ἀπὸ τὸ Πιστεύω στὴν Λειτουργία. Καὶ στὴν Προθεωρία παρακάτω ([PG 140, 444-448]) θὰ δοῦμε ὅτι τὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας δὲν εἶναι πρὸ τοῦ Πιστεύω, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς στὴν διάταξιν ποὺ περιγράφεται.

Συνάμα παρατηρεῖται ὅτι στὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα [M. Zheltov, σ. 120] ὅπως καὶ στὴν ἔκδοση PG μαρτυρεῖται [PG 98, 429A]:

- Εἶτα πρόσεισι ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως· ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλῶν.
- μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια· ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίῳ τὰ κατακεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν.

³⁵⁷ Ἴσως τις νὰ πεῖ ὅτι τὸ Πιστεύω ὑποννοεῖται στό «κηρύττων τὴν τριήμερον ἔγερσιν». Δὲν νομίζουμε, διότι εἶναι πολὺ «μεγάλον» σὲ σημασία τὸ Πιστεύω γιὰ νὰ λείπει. Νομίζουμε ὅτι λείπει ἐπειδὴ ἀπλὰ δὲν εἶχε ἀκόμη εἰσέλθει στὴν Λειτουργία, τότε ποὺ ἀναφέρονται τὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα.

³⁵⁸ Τότε δὲν ὑπῆρχε διαδίκτυο, «κοινωνικά» δίκτυα, καὶ ἠλεκτρονικὰ ταχυδρομεῖα.

Φυσικά ἐδὼ πρόκειται περὶ τῆς ἱερωτάτης στιγμῆς Ἀγίας Ἀναφοῆς.

Τί σημαίνει μόνος μόνῳ;

Σημαίνει ὅτι προσεύχεται μετὰ τῆς Εὐχῆς τῆς Λειτουργίας μόνος πρὸς τὸν Θεό, χωρίς νὰ ἐξωτερικεύει τὴν Προσ(Ευχὴ) του (Ματθ. ζ' 5-6). μόνος μόνῳ. (Γιὰ φανταστείτε στὴν Λειτουργία, ὁ κάθε πιστὸς νὰ ἐξωτερικεύει τὴν ἰδίαν Προσευχὴν ποὺ κάνει ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας).

Σημαίνει ἐπίσης, ὁ ἱερεὺς μόνος ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου μετὰ τὰ βῆλα (παραπετάσματα, κουρτίνες) κλειστά. Στὶς μικρότερες ἐνορίες, ἐκκλησίες, ὅπου δὲν ὑπῆρχε Κιβώριον, τὸ ὑπάρχον (καὶ φθηνότερο) Καταπέτασμα (κουρτίνα) τοῦ Ἱεροῦ ἦταν ἀρκετό. Καὶ ἂν τυχὸν δὲν ὑπῆρχε οὔτε Καταπέτασμα, ἡ κυρτὴ στάση τοῦ σώματος τοῦ Ἱερέως (ἐπικλινόμενος) πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἡ μυστικὴ του (ἐν συγκεντρώσει νοός) (προσ)Ευχὴ ἦταν ἀρκετή.

Ἄρα ἐδὼ, [M. Zheltov, σ. 120], [PG 98, 429A], μαρτυρεῖται ὅτι τὴν στιγμήν τῆς Ἀγίας Ἀναφοῆς ὁ ἱερεὺς εἶναι μόνος καὶ συλλαλεῖ μετὰ τὸν Θεὸν μόνος μόνῳ, ἄρα μυστικῶς καὶ μετὰ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα (ἢ/καὶ μετὰ κλειστὸ τὸ καταπέτασμα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου).

Οἱ παράγραφοι ποὺ προστέθηκαν ἀργότερα στὴν ΙΕΜΘ, στὰ χειρόγραφα ποὺ χρησιμοποίησε τὸ PG, δηλ. οἱ 424B-428B, σὲ σχέση μετὰ τὰ ἀρχαιότερα χφφ ποὺ χρησιμοποίησε ὁ M. Zheltov, δηλ. ἀπὸ τὸ Ἀγαπήσωμεν, μέχρι πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς, εἶναι ἴδιες καὶ στὸ κείμενο τῆς Προθεωρίας τοῦ [Νικολάου καὶ] Θεοδώρου Ἀνδίδων (καὶ θὰ τὶς ἀναλύσουμε ἐκεῖ).

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν νὰ γινόταν ἔρευνα γιὰ τὸ πότε εἰσῆλθαν αὐτὲς οἱ ἐπιπλέον παράγραφοι τοῦ PG στὸ ΙΕΜΘ.

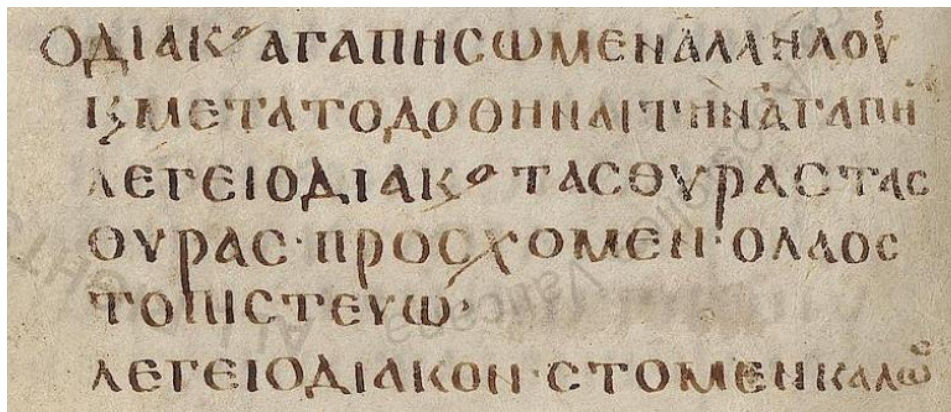
A

49 Barb. Gr. 336, H' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Τὰς θύρας, φ. 28β

Ὁ Βαρβερινὸς κώδικας 336 (Barb. gr. 336) εἶναι τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο χφ. Εὐχολόγιον (ἡ' αἰ.). Τό χφ. ἔχει ἰταλικὴ ὀνομασία ἐπειδὴ κατέληξε στὴν συλλογὴ τοῦ καρδινάλιου Barberini. Πρόκειται ὁμῶς περὶ ἀντιγράφου Κωνσταντινουπολίτικου Ἐπισκοπικοῦ Εὐχολογίου τοῦ 8ου αἰ..

Στὸ Εὐχολόγιον αὐτὸ βλέπουμε τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* (φ. 28β), ἀμέσως πρὶν τὸ *Πιστεύω* ὡς·

Τὰς θύρας, τὰς θύρας· Πρόσχωμεν.

Εἰκ. 49-1. Τμῆμα χειρογράφου Εὐχολογίου, Barb. Gr. 336, H' αἰ., Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Τό **Barb. gr. 336** στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, δὲν ἔχει τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*³⁵⁹, ποὺ σημαίνει ὅτι πλέον (τόν 8^{ον} αἰ.) οἱ θύρες **μᾶλλον** δὲν κλείονταν καὶ ἐπαφίετο στὶς συνειδήσεις τῶν Κατηχουμένων (ἂν ὑπῆρχαν), τῶν Φωτιζομένων, νὰ φύγουν οἰκειοθελῶς, ἄνευ θορύβου.

³⁵⁹ S. Parenti, E. Velkovska, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, ὁ.π., σσ. 246-247.

A

50 Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἐπὶ χειροτονία διακόνου, φ. 166

«Ἐπὶ χειροτονία διακόνου.

Μετὰ τὸ γίνεσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ ἀνοιγῆναι τὰς θύρας [ἐννοεῖται τοῦ Ἱεροῦ
μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα ποὺ ἦσαν κλειστά], πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον «Πάντων τῶν
ἁγίων»,³⁶⁰ προσάγεται ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι διάκονος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ.»³⁶¹

Ἐδῶ βλέπουμε μαρτυρία γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν ἁγίων θυρίων μετὰ τὴν ἁγία Ἀναφορά, ἥδη ἀπὸ
τὸν 8^ο αἰ., ποὺ φυσικὰ καταγράφει πράξη πολὺ προγενέστερη.

Γιατὶ νὰ ἐννοοῦνταν, καὶ γιατί νὰ ἀνοίγαν οἱ ἐξωτερικὲς θύρες τοῦ Ναοῦ πρὸ τοῦ
«Πάντων τῶν ἁγίων» (ποὺ ἔστω ὅτι ἦσαν κλειστές); Γιὰ νὰ εἰσέλθουν ἀμύητοι καὶ
κατηχούμενοι καὶ νὰ κοινωνήσουν; Μά, γιὰ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔκλειναν οἱ ἐξωτερικὲς
θύρες, γιὰ νὰ μὴν εἰσέλθουν! Ἔτσι ἀκυρώνεται ὁ σκοπὸς τοῦ κλεισίματος τῶν ἐξωτερικῶν
θυρῶν. Ἀτοπον· ἄρα ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ (μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα³).

Καὶ ἄλλως· Ἐδῶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ διακόνου, καὶ ὅτι προσάγεται ὁ διάκονος στὸν
Ἀρχιεπίσκοπο. Δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ στὴν χειροτονία τοῦ Διακόνου, ἀλλὰ
ἐνδιαφέρουν τὰ ἅγια θύρια νὰ ἀνοιχθοῦν γιὰ νὰ προσαχθεῖ ὁ Διάκονος.

Βλ. ἐπίσης, κεφ. 12.5, σ. 97.

³⁶⁰ Μετὰ τὴν εὐλόγησιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν Ἱερέα· Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ...

³⁶¹ S. Parenti, E. Velkovska, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, ὁ.π., σ. 170.

51 Barb. Gr. 336, Η' αἰ. (Εὐχολόγιον) – Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μετὰ Εὐχὴ ἡγουν ποίησις μύρου, φ. 124

Εὐχὴ ἡγουν ποίησις μύρου γινομένου τῇ ἁγίᾳ Πέμπτῃ τῆς Μεγάλῃς Ἑβδομάδος ὑπὸ μόνου Ἐπισκόπου.

«Γεινομένης ἀκολουθῶς πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ εἰσαγομένων τῶν ἁγίων δώρων ἐν τῇ θείᾳ Τραπέζῃ εἰσάγεται σὺν αὐτοῖς ἔμπροσθεν ὑπὸ Πρεσβυτέρου καὶ τὸ μύρον· καὶ ἀποτίθεται καὶ αὐτὸ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τραπέζῃ· πλησίον τοῦ πρώτου δίσκου ἐξ εὐωνύμων· καὶ ποιεῖ πᾶσαν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ὁ Ἀρχιερεὺς³⁶² ἕως τοῦ ἐκφωνῆσαι *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν.*

Μετὰ δὲ τὸ «Ἀμήν»³⁶³, οὔτε τῶν πυλεώνων [τῶν ἁγίων θυρίων] τέως ἡ ἀνοιξίς γίνεται· οὔτε ὁ Διάκονος ἄρχεται ὁ ἀνελθὼν ἐν τῷ ἄμβωνι ποιῆσαι τὴν μέσην εὐχήν· ἀλλὰ σιωπῆς οὔσης³⁶⁴, ἀνίσταται ὁ Ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ Ἀρχidiaκόνου ἐν τῷ θείῳ Ἱερατεῖῳ λέγοντος· *Πρόσχωμεν*, ἀνέρχεται εἰς τὴν κρηπίδα τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου· καὶ σφραγίζῃ τὸ μύρον τρίτον καὶ πάλιν κατέρχεται· Καὶ κλινόμενος, ἀπάρχεται τῆς εὐχῆς οὕτως·

Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ Πατὴρ τῶν Φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ [...]».

Βλέπουμε ὅτι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν τὴν ποιεῖ πᾶσαν ὁ Ἀρχιερεὺς. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη ...*, εἴμαστε ἀκριβῶς στὸ ἴδιο σημεῖο μὲ τὸ προηγούμενο κεφ. 50. Τώρα ὁμως δὲν ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ ἐνὼ ὑπάρχει ἤδη λειτουργικὴ σιωπὴ, ἀκούγεται μόνον τὸ *Πρόσχωμεν* τοῦ Ἀρχidiaκόνου, καὶ ἐν συνεχείᾳ, μέσα στὴν λειτουργικὴ σιωπὴ, ὁ Ἀρχιερεὺς προσεύχεται μὲ τὴν Εὐχὴν τοῦ Μύρου, φυσικά, μυστικῶς (προσευχόμενος κλινόμενος). Σιωπῆς οὔσης... . Ταυτόχρονα καὶ ὁ λαὸς μυστικῶς, μέσα του, προσεύχεται, σιωπῆς οὔσης.

³⁶² Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, [Ἱερατικόν Συλλείτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχόλια](#), [PDF], [PDF], 21/12/2022.

³⁶³ Ἐδῶ ἔχει *Ἀμήν*. Νωρίτερα, στὴν Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, [Barb. Gr. 336, φ. 18], ἔχει ὅπως καὶ σήμερα τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ψάλτου· *Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος σου.*

³⁶⁴ Πόσο λείπει αὐτὴ ἡ προσευχητικὴ σιωπὴ, ἡ λειτουργικὴ σιωπὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ σήμερα! Πρβλ. ἡμέτερον ἄρθρον, [Σύγχρονοι \(Ἅγιοι\) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχές](#), [PDF], [PDF], 8/2/2022.

Βλέπε παρόμοια, επίσης, **1000+ χρόνια αργότερα, Ευχολόγιον 1803 Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ευχολόγιον 1927 Σαλίβερου**:

«Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μύρου»: «Μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἀρχιερέα: *Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ὁ μὲν ἐν τῷ Ἄμβωνι Διάκονος ἵσταται σιγῶν· ὁ δὲ Πατριάρχης ἀνέρχεται ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τραπέζης κρηπίδι, καὶ ἀποσκεπάζει τὸ ἅγιον Μύρον, καὶ σφραγίζει αὐτό γ'.*

Ἐπιλέγων μυστικῶς τὴν ἐπομένην Εὐχὴν.

Κύριε τοῦ ἐλέους, καὶ Πατὴρ τῶν Φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ [...]».

A

52 Ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης (759-826), Κιβώριον [PG 99, 1793]

MB. — *Εἰς τὸ κιβώριον τοῦ Προδρόμου.*
Θείας τραπέζης συγκαλύπτραν με βλέπων,
Χερουδικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν·
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει,
Τὸν τῶν ἄνω τε Δεσπότην, καὶ τῶν κάτω.

XLII. — *In ciborium Præcursoris.*
Mensæ sacratæ conspicans operculum,
Hanc tu cohortem cogita Cherubicam :
Nam Christus intus mysticis adest sacris,
Cœlestium idem Dominus ac terrestrium.

MB'. -Εἰς τὸ Κιβώριον τοῦ Προδρόμου.

Θείας Τραπεζῆς συγκαλύπτραν με βλέπων,
Χερουβικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν·
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει,
Τὸν τῶν ἄνω τε Δεσπότην, καὶ τῶν κάτω.

Ἐδῶ ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ Ὁμολογητής, καλεῖ τὸ Κιβώριον καὶ κυρίως τὰ ἀπλωμένα Παραπετάσματά του ὡς συγκαλύπτραν³⁶⁵. Πῶς ὁμως γίνεται συγκαλύπτρα τὸ Κιβώριον ἐν ὥρᾳ μυσταγωγίας; Φυσικὰ ὅταν [ὁ Ἱερεὺς εἶναι μέσα καὶ] τὰ Καταπετάσματα εἶναι κλειστά, δηλ. ἀπλωμένα. Γιὰ αὐτὸ καὶ λέει ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει.

Αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπλὰ λόγια ρήτορος, ἀλλὰ εἶναι βίωμα, θεωρία ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου ποὺ μᾶς τὴν ἐξέφρασε.

Παρόμοια θεωρία μᾶς ἄφησε γραπτῶς καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος 4 αἰῶνες ἐνωρίτερον, βλ. σ. 143.

Εἰκ. 52-1. Ὁσῖος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. [Εἰκὼν ἀπὸ romfea.gr](http://romfea.gr).

³⁶⁵ Καλύπτρας καλεῖ ὁ Παῦλος Σιλεντιάριος (ΣΤ') τὰ Καταπετάσματα, «τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ πλευρῆσι καλύπτρας ὀρθοτενεῖς πετάσαντες» κεφ. 42, σ. 162.

A

53 Ἐγκαίνια Βασιλικῆς (Ναοῦ) – Angoulême Sacramentary (800)

Ordo Consecrationis Basilicas Novae.

“[...] Post haec benedicit lenteamina vel vasa templi et

post haec revestientur altare,

et vela templi penduntur,

et accendunt luminaria”.³⁶⁶

Μετάφρασις.

Τάξις Ἐγκαινίων (νέας Βασιλικῆς) Ναοῦ.

[...] Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ εὐλογεῖ τὰ σκεύη τοῦ Ναοῦ καὶ

μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐνδύεται τὸ Θυσιαστήριον,

καὶ τὰ **Καταπετάσματα** (βῆλα) τοῦ Ναοῦ θὰ κρεμασθοῦν,

καὶ θὰ ἀνάψουν οἱ λαμπάδες.

Ὁ Jean-Baptiste Thiers λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboirs, étoient entourés de voiles, ou rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

«στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καθὼς καὶ στὴ Δυτικὴ, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ **Καταπετάσματα** ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν **ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά**»³⁶⁷.

³⁶⁶ Patrick Saint-Roch, *Liber sacramentorum Engolismensis : manuscrit B.N. Lat. 816, Le sacramentaire gélasien d'Angoulême*, 1987, σ. 302.

³⁶⁷ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques, ...*, ὁ.π., σ. 81.

A

54 Ἀφιέρωσις Ναοῦ – Drogo Sacramentary (826-855)

Ordo Dedications Ecclesiae.

“[...] Tunc iterum incipiet clerus laetaniam positis reliquiis **extra velum** quod **extensum est inter aedem et altare.**

... pontifex cum deputatis ministris **intra velum** ...”³⁶⁸

Μετάφρασις.

Τάξις Ἀφιερώσεως Ἐκκλησίας.

«Μετὰ τὴν τοποθέτηση τῶν λειψάνων, ὁ κλῆρος θὰ ἀρχίσει τὴν λιτανεὶα ἔξω ἀπὸ τὸ
Καταπέτασμα ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν κυρίως Ναό.

... ὁ Ἐπίσκοπος εἰσέρχεται μαζί μὲ τοὺς κληρικοὺς ἐντὸς τοῦ **Καταπετάσματος** ...».

³⁶⁸ L. Duchesne, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure), σ. 488. - BnF Latin 9428 f. 100.

A

55 EBE 210, Χειρόγραφον με ὁμιλίες τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχάς Ι' αἰ.)

Στὸ χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, στὸ φύλλο 93β, βλέπουμε, τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἔμπροσθεν ἀνοιχτοῦ παραπετάσματος μᾶλλον Ἱεροῦ Κιβωρίου ἢ τῶν ἁγίων θυρῶν.

Εἶναι παρόμοια ἀπεικόνισις μετὰ τις ἀγιογραφίες τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου Ῥαβέννας, κεφ. 89, σ. 254, καὶ μετὰ τις ἀγιογραφίες τοῦ Μηνολογίου τοῦ Βασιλείου Β', κεφ. 56, σ. 184.

Φυσικά, καὶ μόνον ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἀγίου μετὰ παραπετασμάτων, σημαίνει ὅτι αὐτὴ ἦταν μιὰ συνειθισμένη ἐμπειρία ὁράσεως Ἱερέων καὶ Ἀρχιερέων ἐν τῷ Ναῷ (ὅταν εὐλογοῦσε, κτλ.).

Εἰκ. 55-1. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. EBE 210, φ. 93β, τέλος Θ' αἰ. - ἀρχάς Ι' αἰ..

A

56 Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' - Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα, [Vat.gr.1613, φ. 324] (I' αἰ.)

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον Μηνολόγιον ποὺ γράφηκε γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειο τὸν Β' (976-1025), [Vat.gr.1613, φ. 324].

Εἰκ. 56-1. Ἡ Προσκύνησις τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγ. Ἀποστόλου Πέτρου (16/1), [Vat.gr.1613, φ. 324](#), [Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ](#).

Ἐδῶ δὲν ἀπεικονίζεται Ναός, ἀλλὰ **ναῖσκος** (δηλ. **παρεκκλήσι**) τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου, **ἐφαπτόμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας**, μᾶλλον ἀριστερόθεν τοῦ Βήματος τῆς Ἁγίας Σοφίας εὕρισκόμενος³⁶⁹.

Σὲ μικρογραφία βλέπουμε τὸ **Ἱερὸν Κιβώριον καὶ τὸ Καταπέτασμα**. Λείπουν λεπτομέρειες φυσικά, ἀλλὰ εἶναι μικρογραφία. Τὸ Κιβώριον φαίνεται χωρὶς Καταπετάσματα, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχαν Καταπετάσματα (βλ. καὶ παρακάτω).

Ἴδου πῶς περιγράφει ὁ Ἀντωνιάδης τὸ ἀνωτέρω: «Ἀριστερόθεν εἰσὶν ἀπεικονισμένοι **κιγκλίδες βήματος** ἐν μορφῇ κιονίσκων κεκοσμημένων ἀκανθίνοις κιονοκράνοις, ὑποστηρίζοντων δὲ ὀριζόντιον ἀκάνθινον ὡσαύτως **ἐπιστύλιον**. ὀπισθεν δὲ τῶν κιγκλίδων ἐκτείνεται τὸ

³⁶⁹ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἑκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 162. Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἑκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας* – Τόμος Α', Ἀθῆναι 1907, Πίναξ ιζ', μετὰ τὴν σ. 80.

καταπέτασμα. Πρὸς τὸ μέσον δὲ τῆς εἰκόνης ὑπάρχει **ἁγία τράπεζα**, κεκαλυμμένη **κιβωρίῳ** ὁμοίῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Σιλεντιαρίου περιγραφέντι, ἐνῷ ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἐκτείνεται **ἔρκος**, χωρίζον τὸ κυρίως βῆμα τοῦ ὀπισθεν κυκλείου, ἐν τῷ βυθῷ τοῦ ὁποῦ κυρτοῦνται τὰ βάθρα τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου. Τὰς ἀλύσεις τοῦ Πέτρου παρατηρεῖ τις ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης προσκυνουμένας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου»³⁷⁰.

Ἐδῶ³⁷¹ μπορείτε νὰ βρεῖτε μιὰ **Συλλογὴ Κιβωρίων**, ἀπὸ τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'.

Τὸ Κιβώριον φαίνεται ἐπίσης καὶ σὲ πολλὰς μικρογραφίες ποὺ ἀπεικονίζουν τὸν Ναὸ τοῦ Σολομώντος. **Φαίνεται χωρὶς Παραπετάσματα, ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχαν Παραπετάσματα!**

Εἰκ. 56-2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. [Vat.gr.1613, φ. 198, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ.](#)

³⁷⁰ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 162.

³⁷¹ Bob Atchinson, [Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II](#). (2/7/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἡ Μεσοπεντηκοστή, Εἰκ. 56-3. Καὶ πάλιν ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ἀπεικονίζεται ἄνευ καταπετασμάτων, ποὺ γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρχαν. Ἀπλὰ ὁ Ἀγιογράφος ἔκρινε νὰ μὴν μποῦν αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες ἐν προκειμένῳ.

Εἰκ. 56-3. Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Σολομῶντος. Τὸ Κιβώριον ἄνευ παραπετασμάτων. Ἀγιογραφία/
Φωτογραφία ἀπὸ ἀνώνυμο Ἡμερολόγιον.

Ἡ Ὑπαπαντή, Εἰκ. 56-4. Ἐδὼ ἀπεικονίζονται Παραπετάσματα στὸ Κιβώριον.

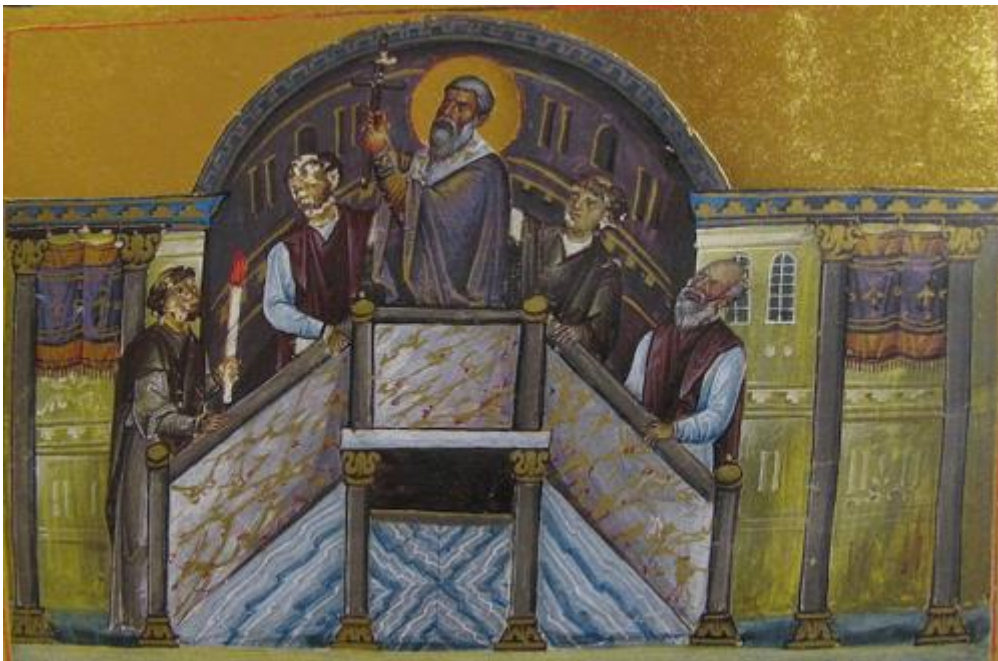

Εἰκ. 56-4. Ἡ Ὑπαπαντή. Τὸ Κιβώριον μετὰ παραπετασμάτων. Αἶγινα, Παληοχώρα. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).

57 Ἕτερες Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων

Εἰκ. 57-1. Ἀπεικονίσεις ὑψηλοῦ Φράγματος με Καταπετάσματα, καὶ τὸ Μέγα Καταπέτασμα σηκωμένο.³⁷²

Εἰκ. 57-2. Ἀπεικονίσεις Καταπετασμάτων.³⁷²

³⁷² Bob Atchison, [The Sanctuary of Hagia Sophia](#). 15/6/2023.

A

58 Ἅγιος Νικήτας Στηθαῖος, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου (990-1080)

Ὁ R. Taft, ἀναφέρεται στοῦ ἔργο του στον Ἅγιο Νικήτα Στηθαῖο, χωρίς νά τόν βάλει στοῦ εὑρετήριό του (index), καί λέει ὁ Taft ὅτι³⁷³: «ή ἀπόκρυψις τοῦ ἱεροῦ ἀπό τόν κόσμον, μέσω ἐνός συμπαγούς διαχωρίσματος καί καταπετασμάτων, πού δημοφιλῶς θεωρεῖται τυπική πρακτική εἰς τήν Βυζαντινήν διάταξιν, φαίνεται ὅτι εἶναι μιὰ μεσαιωνική μοναστική πρακτική πού ποτέ δέν εἶχε ξανὰ ἀκουστέι κάτι τέτοιο πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος³⁷⁴. Σέ αὐτό τὸ συμπέρασμα «ἔφτασε» πρόσφατα ὁ Mathews³⁷⁵.... . Σημειωθῆτω [συνεχίζει] ὅτι ὁμιλοῦμε μόνο γιὰ τὴν Κωνσταντινουπολίτικη παράδοση».

Γιὰ τὸν Ἅγιο Νικήτα Στηθαῖο, παραπέμπουμε στοῦ ἔργο τοῦ π. Γεωργίου Διαμαντοπούλου^{376, 377}, ὅπου δίνει τὶς ἀπαντήσεις στὰ ἀνωτέρω, καί πέραν αὐτῶν.

Ἡ παραπάνω θέση τοῦ Taft (Mathews)³⁷⁸ εἶναι “tricky”. Ἐστὼ ὅτι δέν ὑπῆρχε τότε συμπαγὲς Τέμπλο. Ἄν ὅμως ἀποκρύπτεται πλήρως τὸ Ἱερὸν μὲ Ἀμφίθυρα, Κίονες, Ἐπιστήλιο, καί Καταπετάσματα, δέν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ “solid sanctuary barrier and curtains” ὡς πρὸς τὴν ἀπόκρυψιν; Εἶναι. Ἄρα ἀπορρίπτεται ἡ θέση τοῦ ὡς ἄκυρος (βλ. ἐπίσης, κεφ. 36, σ. 151, καί πρβλ. κεφ. 91, σ. 260). Ἄλλωστε καί τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Βήματος μὲ τοὺς κίονες, καί τὰ συμπαγῆ θωράκια στὶς Βασιλικὲς τοῦ Δ' καί ἔπειτα αἰῶνων, ἀναιρεῖ τὴν θέσιν τῶν Mathews καί Taft.

Τὸν διαιωνιζόμενο μῦθο τῶν Mathews/Taft/Wybrew περὶ δῆθεν μοναστικῆς πρακτικῆς τοῦ κλεισίματος τῶν ἁγίων θυρῶν, τὸ ἐπεξηγήσαμε στὴν Προθεωρία, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καί μόνον ὁρμῶνται.³⁵⁵

³⁷³ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 413: «Hence to hide the altar from the people by means of a solid sanctuary barrier and curtains, popularly considered to be “typical” of the Byzantine rite, appears to be a medieval monastic practice unheard of before the 11th century. This at least is the conclusion arrived at recently by Mathews.... . Note however that we are speaking only of the Constantinopolitan tradition». Ἡ θέση αὐτὴ καταρρίπτεται εἰς τὴν ὑπόσ. 355.

³⁷⁴ Γιατὶ ἔχει ἐπιλεγεί ὁ 11^{ος} αἰῶνας; Τί ἔγινε τότε; Τὸ Μεγάλον Σχίσμα. **Καὶ ὁ νοῶν νοεῖτω.**

³⁷⁵ T. F. Mathews, *The early churches of Constantinople ...*, δ.π., σσ. 170-171. Τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου ἀπορρίπτει ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, βλ. ὑπόσ. 355.

³⁷⁶ **G. Diamantopoulos, Die Hermeneutik des Niketas Stethatos**, Münchner Arbeiten zur Byzantinistik, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

³⁷⁷ Πρεσβ. Γ. Διαμαντοπούλου, [Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατὰ τὸν ὅσιο Νικήτα τὸν Στηθαῖο](#), [ἐπίσης [ἑδῶ](#)], 11/6/2023.

³⁷⁸ Παρόμοια καὶ ὁ H. Wybrew, *The Orthodox Liturgy*, σσ. 119, 134.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Τὰ περὶ ἀποκρύψεως τοῦ Ἱεροῦ στὴν Κων/πολη ἀποδεικνύεται (βλ. τὰ κεφάλαια ἐνωρίτερον), ἀπὸ τὸν Κωνστάντιο Β' τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, τὸν Παῦλο Σιλεντιάριο, τὸν Ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ, ἀπὸ τὸ Χειρόγραφον Barb.gr.336 (Η' αἰ.), τὸν Ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη, καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἀναίρεσιν τῆς θέσεως αὐτῆς (καὶ τῆς πρώτης) στὸ παρὸν ἄρθρο, καὶ στὸ κεφ. 13, σ. 102.

Καὶ φυσικὰ ἀποδεικνύεται ὀρθοδόξωτατα ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικήτα τὸν Στηθαίο καὶ Στουδίτη, βλ. ἐργασία τοῦ π. Γεωργίου Διαμαντοπούλου.³⁷⁶

A * (+)

59 [Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδίδων (1055-1063), Προθεωρία
Κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ Θεῇ Λειτουργίᾳ γινομένων
συμβόλων καὶ μυστηρίων, [PG 140, 444-448].

Σημειωτέον ὅτι ἡ Προθεωρία ἐγράφη γιὰ Κληρικούς, καὶ ὄχι γιὰ Λαϊκούς, «πονηθεῖσα
ἐκ προτροπῆς καὶ ἀξιώσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου».

[PG 140] - Προθεωρία

[PG 98]³⁷⁹ - ΙΕΜΘ

«(444B) ιθ'. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόθεσιν τῶν ἁγίων δώρων [μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον], [...]

(421A) «Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν
τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀπόθεσις,
[...]

(424B) Τὸ δὲ καταπέτασμα,
ἡγουν ὁ ἄηρ ἐστι, καὶ λέγεται ἀντὶ
τοῦ λίθου, οὗ ἡσφάλισε τὸ
μνημεῖον ὁ (424C) Ἰωσήφ, ὃν περ
ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλάτου
κουστωδία. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ
Χριστός· τέθαπται ἡ ζωή·
ἡσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται
ὁ λίθος.

Ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ
τοῦ νίψαντος, καὶ, 'Αθῶός εἰμι,'
φωνήσαντος. [...]

(425A) Τὴν δέξιν δὲ
ἀποπληροῦντες ὑπὲρ τῶν
ἐνεχθέντων τιμίων δώρων, λέγει·
'Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ...'
[...]. διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ

³⁷⁹ Οἱ παράγραφοι τῆς ΙΕΜΘ μὲ μπλὲ/κόκκινα γράμματα δὲν ὑπάρχουν στὰ ἀρχαιότερα χφφ.

μονογενοῦς Σου Υἱοῦ 'Εἰρήνη
πᾶσιν.' [...].

εἶτα τὸ Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους,
ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος, ὥστε τὸν
αἰσθητὸν γινόμενον ἀσπασμὸν
νοητῶ, ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσδέχεσθαι,
καὶ πᾶσαν ἐξορίζει μνησικακίαν.
Ἀναδιπλασιάζει δὲ παρεγγυώμενος
ὁ διάκονος λέγων. **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσσχωμεν·** του-
τέστι, Μὴ ἀσόφως καὶ ἀλογίστως
τολμῶμεν ταυτὶ τὰ ἅγια [...]

(425B) Ἀγαπήσωμεν
ἀλλήλους. [...]. **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας, ἐν σοφίᾳ.** Τὰς ἐνθυμήσεις
τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ
τῶν γηϊνῶν ἔργων καὶ
ἐνθυμημάτων. **Πρόσχωμεν ἐν τῇ
σοφίᾳ.**

(444C) Τούτοις ἔπεται καὶ τὸ (Στῶμεν καλῶς, βλ. παρακάτω
Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ 428C)
φόβου· πρόσσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀνα-
φορᾷ. Τίς δὲ ἡ ἀναφορά; [...].

(445A) κ'. Παρεγγυᾶται δὲ πρὸς
τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς ἄνω τὰς
καρδίας ἔχειν, καὶ ὅλον τὸν νοῦν.
Οἱ πιστοὶ δὲ τούτων λεγομένων,
ἐπαγγέλονται προσφέρειν πρῶτον
μὲν ἔλεον, εἶτα εἰρήνην ὡς θυσίαν
αἰνέσεως. Ὁμολογοῦσι δὲ καὶ τὰς
καρδίας οὕτως ἔχειν πρὸς Κύριον,
ὥσπερ ἐντέλλονται.

Ἐπὶ τούτοις [προσέτι] τὸ θεῖον τῆς
ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον λέ-
γεσθαι διατέτακται, [...] ³⁸⁰,

(425C) Ἦγουν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ
Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν
σοφίαν τοῦ θεοῦ συμβόλου τοῦ,
παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων

³⁸⁰ Ἡ Προθεωρία, [PG 140, 444C-445A], ἔχει τὸ Πιστεύω μετὰ τὸ Στῶμεν καλῶς, καὶ τότε **Τὰς θύρας, τὰς
θύρας**, ὅχι πρὸ τοῦ Πιστεύω, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς! Βλ. ὑποσ. 393. Ἐπειδὴ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ φράσεις ὅπως
«τούτοις ἔπεται» γιὰ τὸ Στῶμεν καλῶς, μετὰ τὸ **Τὰς θύρας**, καὶ μετὰ λέει «ἐπὶ τούτοις» γιὰ τὸ Πιστεύω, μᾶλλον
τὰ περιγράφει μὲ χρονικὴ σειρὰ.

τούτου ἀκούοντες τοῦ ἁδομένου³⁸¹, [...].

Πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν· τουτέστι, τοῦ Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα.³ [...].

(445B) κα'. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις³⁸² καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις³⁵⁵ εἰώθασι, καὶ ἡ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(425D) Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις, καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις³⁵⁵ εἰώθασι, καὶ ἡ διὰ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, [...].

(445C) διὰ τί γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη³⁸³, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

(428A) Διὰ τί ἄλλο γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη³⁵⁶, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; [...]

Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρῶτα (445D) διατυποῦται, καθ' ὃν ἀπήγαγον Αὐτὸν καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

(428B) Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρῶτα διατυποῦται, καθ' ἣν ἀπήγαγον Αὐτόν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. [...].

³⁸¹ Τὴν ἐποχὴ τῆς Προθεωρίας, τὸ Πιστεύω, λεγόταν μετὰ μέλους (φυσικά, μέλους ἀπλοῦ ἐκκλησιαστικοῦ). «τούτου ἁδομένου».

³⁸² Ἐδὼ ὁ συγγραφεὺς κάνει χρονικὸ ἄλμα πρὸς τὰ πίσω τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου, διότι λέει διὰ τὴν κλείσιν τῶν θυρῶν ποῦ γίνεται πρὸ τὴν ἐπικάλυψιν τῶν θείων δώρων διὰ τοῦ ἀέρος. Τὴν σήμερον αὐτὸ γίνεται μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, ἄρα πολὺ πρὸ τοῦ Πιστεύω.

³⁸³ πρβλ. [PG 98, 424B].

(*Στῶμεν καλῶς, βλ. ἀνωτέρω, (444C)*)

Πρόσεισι λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος,
τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων
τῇ χειρί· δεικνύων τῷ σχήματι,
βοῶν τῇ φωνῇ ἐντρόμῳ· καὶ διὰ
τοῦ διακόνου κηρύττων τὴν
τριήμερον ἔγερσιν· καὶ ὑψῶν τὸ
(428C) καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ
διάκονος λέγων· **‘Στῶμεν καλῶς,
στῶμεν μετὰ φόβου·’** [...].
‘Πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ’·
[...]. ‘Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες’·
[...]. ‘Ἐλαιον εἰρήνης· θυσίαν
αἰνέσεως’.

(428D) ‘Ο ἱερεὺς·
‘Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ’. [...]

ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν
θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ
καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακό-
νους ἔξωθεν ἵστασθαι ἐν τῷ πλάτει
τοῦ θεοῦ ναοῦ, ὡς ἐν αὐλῇ τάχα
τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου, οἱ θεῖοι
Πατέρες διατετάχασιν, τὰ σκάνδα-
λα ἐκ μέσου αἴροντες, καὶ τοὺς
ἀναιδῶς καὶ ἀνευθριάστως ὧδε
κάκεισε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ
τῶν ἀφελεστέρων, οἷά τινα παι-
δίσκην ἀποσοβοῦντας καὶ ἀνα-
στέλλοντας, οἳ γε καὶ τὸ **‘Ὅσοι
πιστοί’**³⁸⁴, ἐκφωνοῦντες τοὺς παρε-
στῶτας ἀσφαλίζονται, τοῦ πτώμα-
τος³⁸⁵ τοῦ κορυφαίου μυστικῶς
κατὰ ταύτην τὴν ὥραν ἀναμιννή-
σκοντες, ὡς ἂν (448A) μή τις
τούτων, φόβῳ ἢ δόλῳ κλαπείς,

(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς
μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς
χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς
καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως,
ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ
συλλαλῶν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ
νεφέλης, ὡς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ
σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ’
ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν
δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ
μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος
θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ **μόνος**
μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια,
μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν
μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ
τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν
δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς
ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,
ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς

³⁸⁴ Βλ. Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, [D I, σσ. 171-172].

³⁸⁵ δηλ. τῆς πτώσεως (τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου).

ὕπὸ τῶν ἐν τῇ πυρᾷ τῆς κολάσεως Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ
ἀεὶ ἐστηκότων δαιμόνων, πυρίνους Πατρός. [...].
τοὺς λογισμοὺς ἐνιέντων εἰς τὰς
καρδίας, μάλιστα τῶν ὑψηλοτέρων
κατ' ἀρετὴν, [...].

κβ'. [...] (448B) διότι τῶν —
ὑποδιακόνων ἔξωθεν ἀπαιτούντων
τοὺς πιστοὺς, τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀτα-
ραξίαν ὥσανεὶ βάσιν ἔχοντες ἐνδον
οἱ Ἱερεῖς, ἀταράχως τῶν θείων μυ-
στηρίων μεταλαμβάνουσι³⁸⁶».

κγ'. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν —
θείων ῥιπιδίων, ἄρτι ἐγκεχειρι-
σμένων τοῖς διακόνοις, καὶ ὑπ'
αὐτῶν στρεφομένων ἐπάνω τῶν
ἀγίων, ὡς ἐν ἐκπλήξει, ἄχρι συμ-
πληρώσεως εἰς τό, Κατάπεμψον
τὸ Πνεῦμα (448C) Σου τὸ ἅγιον
ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα
δῶρα ταῦτα, τῆς θεολέκτου προ-
σευχῆς; Τολμηρὸν μὲν οὖν τὸ περὶ
τούτων φθέγγεσθαι ἔτι· ἐπεὶ δ'
ἅπαξ ὑπείξαμεν τῇ ἐντολῇ τοῦ
κελεύσαντος³⁸⁷, φέρε καὶ περὶ τού-
των εἴπωμεν, διδόντος Θεοῦ. [...].

(449B) [...] τῇ ὑπερουσίῳ φύσει (429C) Καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ
τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν, ὡς τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων
ἐξ αὐτῶν χερουβὶμ καὶ τῶν σερα- τρισάγιον δοξολογίαν, τῶν μὲν
φίμ ἀποδιδομένην αὐτῷ· εἰς τοῦτο Χερουβὶμ ἐπισκιαζόντων, καὶ τῶν
γὰρ ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἢ λέγουσα ἐκφώ- Σεραφίμ κεκραγόντων, μεθ' ὧν
νησις τὸν ἐπινίκιον ὕμνον. [...]

³⁸⁶ Φυσικὰ δὲν ἐννοεῖ ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ χρονικὸ σημεῖο τῆς περιγραφῆς μεταλαμβάνουν, διότι ἀργότερα ἔχει *Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, καὶ τὸ Λάβετε, φάγετε*. Ἐννοεῖ ὅλη τὴν χρονικὴ περίοδο τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπου οἱ ὑποδιάκονοι ἔξω ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί. Βλ. Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, [D I, σσ. 171-172].

³⁸⁷ δηλ. τοῦ ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου.

βοᾷ· Ὁν ἐπινίκιον ὕμνον
ᾄδοντα.³⁸⁹

κε'. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μετὰ τὴν
ἐκφώνησιν τρισάγιος ὕμνος³⁸⁸.
τούτου δὲ ᾄδομένου, ἡ Εὐχή
μάλιστα μὲν τοῦ μεγάλου
Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θείου
Χρυσοστόμου, [...] ἐκφωνοῦσι τό,
'Λάβετε, φάγετε'.
[...].».

(437B) Δοξάζοντες δὲ βοῶμεν· Τὰ
Σὰ ἐκ τῶν Σῶν Σοι προσφέροντες.
[...]. Ὁ λαός· Σὲ ὑμνοῦμεν, τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα. Σὲ εὐλογοῦμεν,
τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον· σοὶ εὐχαρι-
στοῦμεν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· Κύριε
ὁ Θεὸς ἡμῶν, Τριάς ἐν μονάδι, καὶ
μονὰς ἐν Τριάδι,³⁹⁰ [...].³⁹⁰

Καὶ γὰρ τὸ ἐπικεκυφότης ποιεῖν
τὸν ἱερέα τὴν θείαν μυσταγωγίαν,
ἐμφαίνει τὸ συλλαβεῖν ἀοράτως τῷ
μόνῳ Θεῷ. (437C) Ὅθεν καὶ τὴν
θείαν φωτοφάνειαν ὁρᾷ, καὶ τῇ
λαμπρότητι τῆς δόξης τοῦ προσώ-
που τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐμφαι-
δρύνεται³⁹¹, καὶ ὑποστέλλει ἑαυτὸν
τῷ φόβῳ καὶ τῇ αἰδοῖ· [...].³⁹²
[...].».

³⁸⁸ Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ.

³⁸⁹ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 120.

³⁹⁰ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 126.

³⁹¹ Ὅπως ἔχουν μαρτυρήσει ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ στίς ἡμέρες μας ἅγιοι Ἱερεῖς, βλ. Ἑμπειρίες κατὰ τὴν Θεία
Λειτουργία, Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. Ἀναγνωστοπούλου.

³⁹² M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 128.

Κατ' ἀρχήν, παρατηρεῖται, ὡς ἀνεφέρθη στὴν ὑποσημείωση 380, ὅτι ἡ Προθεωρία, [PG 140, 444C-445A], ἔχει τὸ **Πιστεύω μετὰ τὸ Στῶμεν καλῶς**, καὶ τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, ὅχι πρὸ τοῦ *Πιστεύω*, ἀλλὰ πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*.^{393,394}

Σὲ ἀντίθεση ἡ ἔκδοση PG τῆς IEMΘ, ἔχει κανονικὰ (μὲ τὴν σημερινὴ ἔννοια/διάταξη) τὸ *Πιστεύω πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς*, καὶ τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, πρὸ τοῦ *Πιστεύω*.

Ἡ ἀρχαιότερη ἔκδοση τῆς IEMΘ (βλ. M. Zheltov, ἀνωτέρω) δὲν ἔχει καθόλου τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, οὔτε τὸ τοῦ *Πιστεύω*, ἀλλὰ ἔχει τὸ *Στῶμεν καλῶς*. Ἐπίσης δὲν ἔχει καθόλου τὶς παραγράφους γιὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα.

Τώρα ἀναλύοντας τὶς θύρες στὴν Προθεωρία [PG 140, 444-448].

Ἡ φράση τῆς Προθεωρίας· **κα'**. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλείσις καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, [...] καὶ ἡ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις [PG 140, 445B], ἀντίστοιχα IEMΘ [PG 98, 425D], ὑποδηλώνει ὅτι τὰ ἅγια θύρια (τοῦ Ἱεροῦ) καὶ τὸ ἐπάνω τούτων καταπέτασμα κλείνουν μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον (λόγω τοῦ ἀέρος ποὺ ἀναφέρει καὶ ὁ ὁποῖος ἐπικαλύπτει τὰ θεία δῶρα ἀμέσως μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον).

Παρακάτω λέγει [PG 140, 445C] (ἀντίστοιχα IEMΘ [PG 98, 428B]). «**Αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων**». Πότε ἀνοίγουν ὅμως τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, σύμφωνα μὲ τὴν Προθεωρία; **Πότε αἱρόταν ὁ ἀέρας στὴν διάταξη ποὺ περιγράφει ἡ Προθεωρία;** Σήμερα αἱρεται στὸ *Πιστεύω* καὶ πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*. Ὅμως στὴν Προθεωρία τὸ *Πιστεύω* εἶναι μετὰ τὸ *Στῶμεν καλῶς*! Στὴν Προθεωρία ὅμως πρὸ τοῦ *Στῶμεν καλῶς*, ὑπάρχει τὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* (χωρὶς τὸ *Πιστεύω*). **Συνεπῶς μὲ πᾶσα ἐπιφύλαξη, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν διάταξιν τῆς**

³⁹³ Καθόλου ἀπορίας ἄξιον, διότι ὅπως παραδέχεται καὶ ὁ Ἱω. Φουντούλης, ὁ Ἅγιος Φιλόθεος Κόκκινος Πατρ. Κων/πόλεως ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐξασφάλισε τὴν ὀρθὴ καὶ ὁμοίομορφη τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας! Ἡ Διάταξη (Λειτουργίας) τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Ἀγίου Φιλοθέου Κοκκίνου [V.480 (ἔτους 1334)], [ΠΠ4], εἶναι ἡ πιὸ γνωστὴ καὶ ἡ πλέον ἀποδεκτὴ σὲ ὅλον τὸν ὀρθόδοξο κόσμον. [...] «Ἡ Διάταξη τοῦ Φιλοθέου κατὰ τὸν καθηγητὴ Ἰωάννη Φουντούλη ἀποτελεῖ «σταθμὸ στὴν ἐξέλιξη τῆς Θείας Λειτουργίας. Σταθεροποίησε καὶ βαθμὴδὸν ἐνοποίησε τὶς λειτουργικὲς τυπικὲς διατάξεις καὶ ἐξασφάλισε τὴν ὀρθὴ καὶ ὁμοίομορφη τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας», πρβλ. [ΔΘΛ, σ.13], Προλεγόμενα Π.Ι. Σκαλτσῆ.

³⁹⁴ [ΔΘΛ] Διατάξεις τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τὰ Βατοπαιδινὰ Χειρόγραφα τοῦ ΙΔ' αἰώνα, Ἰ.Μ.Μ. Βατοπαιδίου, 2019.

Προθεωρίας, στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἀνοίγει τὸ καταπέτασμα καὶ τὰ ἅγια θύρια, πρὸ τοῦ Στῶμεν καλῶς (τὸ Πιστεύω ἔπεται σὲ αὐτὴν τὴν διάταξιν).

Ὅμως δὲν μένουν τὰ ἅγια θύρια γιὰ πολὺ ἀνοικτά,

ἀλλὰ ἀμέσως παρακάτω, [PG 140, 445D-448A], περιγράφει τὴν γιὰ δευτέρα φοράν κλείσιν τῶν ἁγίων θυρίων καὶ τοῦ καταπετάσματος: «ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακόνους ἔξωθεν ἴστασθαι [...] καὶ τὸ Ὅσοι πιστοί, ἐκφωνοῦντες τοὺς παρεστῶτας ἀσφαλίζονται».

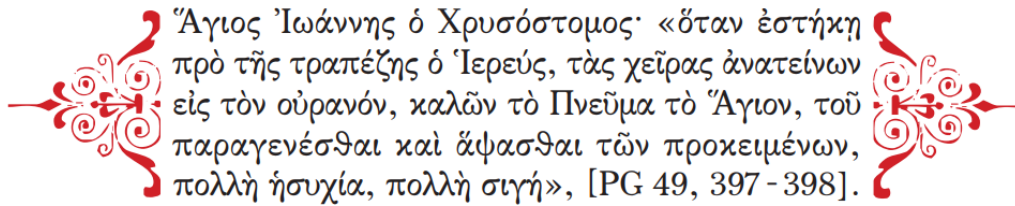
Πότε κλείνουν γιὰ δεύτερη φορά, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνωτέρω διάταξιν; Μετὰ τὸ Πιστεύω. Πρβλ. κεφ. 16, σ. 110.

Ἡ Προθεωρία μᾶς λέει ὅτι ὅταν κλείνουν γιὰ δεύτερη φορά τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα, οἱ ὑποδιάκονοι βρίσκονται στὸ ἐκκλησίασμα καὶ ἐκφωνοῦν τὸ Ὅσοι πιστοί, ὅπως οἱ θεῖοι Πατέρες διέταξαν, γιὰ νὰ νουθετοῦν τοὺς ταραχοποιούς (καὶ αὐτοὺς ποὺ «δὲν ἔβαζαν γλῶσσα μέσα») «τοὺς ἀναιδῶς καὶ ἀνερυθριάστως ὧδε κάκεισε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀφελεστέρων», καὶ γιὰ νὰ ὑπενθυμίζουν στοὺς Πιστοὺς ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσεύχονται, καὶ γιὰ νὰ ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴ τῶν Πιστῶν στὴν Προσευχή.

Πῶς ὅμως ἐν ὥρᾳ Ἀκολουθίας ἔβρισκαν εὐκαιρία τινὲς ταραχοποιοὶ νὰ διαταράσσουν τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας; Φυσικὰ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἐσωτερικὴ προσευχητικὴ πνευματικὴ κατάσταση, καὶ ἀπὸ τὴν σιγὴν ποὺ ἐπικρατοῦσε. Προφανῶς, ἦταν ἡ στιγμή τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς (τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ὅπως λεγόταν παλαιά) καὶ ὑπῆρχε ἄκρα σιγὴ στὴν ἐκκλησία, καὶ ἔτσι ἔβρισκαν τινὲς τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσουν καὶ νὰ ἀποσπᾶσουν τὸν διπλανό τους ἀπὸ τὴν προσευχή του³⁹⁵. Γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ Πατέρες ἔβαλαν τοὺς ὑποδιακόνους νὰ λένε τό Ὅσοι πιστοί. Σὰν νὰ λένε, ὅσοι εἴστε πραγματικὰ πιστοί, προσευχηθεῖτε (μέσα σας) αὐτὴν τὴν ἱερὴ στιγμή, καὶ μὴ σᾶς ὑποκλέπτουν οἱ πλάνοι λογισμοί!

³⁹⁵ Στὴν Ἐκκλησία ὅλοι προσεύχονται, παράλληλα, μὲ διαφορετικὲς Εὐχές ὅμως, καὶ οἱ Ἱερεῖς μὲ τίς ἱερατικὲς Εὐχές τοὺς μυστικῶς, καὶ οἱ Λαϊκοὶ εἴτε μὲ τὴν προσφώνησιν τοῦ Διακόνου (τὴ στιγμή τῶν αἰτήσεων) καὶ τὸ μυστικὸ Κύριε ἐλέησον (ὁ Ψάλτης ἐκφώνως), εἴτε μὲ τίς μυστικὲς δικές τους ἐσωτερικὲς προσευχές καὶ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν.

Τὸ ὅτι ὑπῆρχε ἄκρα σιγὴ στὴν ἐκκλησίᾳ στὴν ἁγία Ἀναφορὰ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· «ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ Ἱερεύς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγὴ», [PG 49, 397 - 398].

«ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τραπέζης ὁ Ἱερεύς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, καλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγὴ», [PG 49, 397-398].

Ἀπὸ τὴν πληροφορία τῶν ὑποδιακόνων καὶ τὸ Ὅσοι πιστοί, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Τυπικόν, μποροῦμε νὰ ἐπαληθεύσουμε ὅτι ὄντως ἦταν ἡ στιγμή τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἥτοι τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς^{396, 397}.

Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως). «Καὶ γενομένης τῆς συνήθους ἀκολουθίας, εἰς τὰς Μυστικὰς Εὐχὰς ἐξέρχεται ὁ ὑποδιάκονος, οὐδὲν φέρων ἐν ταῖς χερσίν, ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, καὶ ἴσταται ὀπισθεν τοῦ ἁμβωνος. Καὶ ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, ψάλλει ὁ τοιοῦτος ὑποδιάκονος μετὰ μέλους τὸ Ὅσοι πιστοί, ἐκ τρίτου. Καὶ πάλιν, ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ Λάβετε, φάγετε, ὁ ὑποδιάκονος ψάλλει μετὰ μέλους πάλιν τὸ Ὅσοι πιστοί, ἐκ τρίτου. Καὶ πάλιν, ὅτε ἐκφωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τὸ Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου, λέγει ὁ αὐτὸς ὑποδιάκονος ἐκ τρίτου τὸ Ὅσοι πιστοί, εἴτα εἰσέρχεται πάλιν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καὶ ἔκτοτε γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία τῆς θείας λειτουργίας», [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν]³⁹⁶.

Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ παράγραφος [PG 140, 445D] τῆς Προθεωρίας (με τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ τὸ Ὅσοι πιστοί), ἀντιστοιχίζεται (βλ. παραπάνω στὴν ἀντιπαράθεση) μετὰ τὴν παράγραφο [PG

³⁹⁶ (D I, D II, D III) Aleksej Dmitrievskij, Opisanie liturgitseskich rukopisej, 1895- 1917. [Περιγραφὴ λειτουργικῶν χφ., Τόμοι 1-3].

³⁹⁷ Παλαιὰ ἡ Ἀγία Ἀναφορὰ, λεγόταν καὶ Μυστικὴς Εὐχὴς. Βλ. Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἥτοι τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως), [D I, σσ. 171-172, Τάξις κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαίαν παράδοσιν], καὶ ἄλλες ἀναφορὲς στὰ ἄρθρα μας.

98, 429A] τῆς IEMΘ (Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία - Ἱστορία Μυσταγωγικὴ Ἐκκλησιαστικὴ), ἡ ὁποία παράγραφος ὑπάρχει καὶ στὰ ἀρχαιότερα τῶν χφφ τῆς IEMΘ³⁹⁸:

«(429A) Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρήσιας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὥς ποτε Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτεύων· καὶ μεμύηται τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅπερ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. [...].»

Καὶ ἐδῶ, ὡς προείπαμε [M. Zheltov, σ. 120], [PG 98, 429A], μαρτυρεῖται ἡ στιγμή τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς ὅπου ὁ ἱερεὺς εἶναι μόνος καὶ συλλαλεῖ μὲ τὸν Θεὸ μόνος μόνῳ, ἄρα μυστικῶς καὶ φυσικὰ μὲ κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα (ἢ/καὶ μὲ κλειστὰ τὰ παραπετάσματα τοῦ ἱεροῦ Κιβωρίου.

Ποὺ τό «ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ», καὶ τὸ «μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια», καὶ ποὺ ἡ σημερινὴ πράξις τῶν καμερῶν στὸ Ἱερόν, τῆς ἐκφώνου Προσευχῆς τῶν Ἱερέων, ἥτοι τῆς ἐκφώνου ἀναγνώσεως τῶν ἱερατικῶν Εὐχῶν, κτλ.;

Ὁ R. Taft λέει εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ καταπετάσματα μετὰ τὴν M. Εἵσοδον καὶ εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς³⁹⁹.

Ἄρα, ἀναντιρρήτως, στὴν Προθεωρία [PG 140, 445B] (καὶ οἱ ἀντίστοιχοι παράγραφοι στὴν ἐκδοση PG τῆς IEMΘ), μὲ τὸν ὅρο *Τὰς θύρας, τὰς θύρας* ὄντως ἐννοοῦνται τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα ἐπάνω αὐτῶν.

³⁹⁸ M. Zheltov, *The Primary Redaction ...*, σ. 120.

³⁹⁹ R. F. Taft, *The Great Entrance*, δ.π., σ. 409: “The Protheoria **does not always comment on ritual elements in proper sequence** at this somewhat overcharged part of the liturgy, but it is clear from the context that **the doors and curtains were shut after the Great Entrance and remained closed during the Anaphora**”.

A

60 Ἰσιδώρου Πυρομάλλη – Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας (IA-IB' αἰ.), Εὐχολόγιον Goar (1647), σσ.
180-183

Τὸ χειρόγραφον εἶναι τοῦ IA-IB' αἰῶνος, ἀλλὰ ἔχει καὶ παλαιότερα στοιχεῖα.

«Ὁ Διάκονος. Τὰς θύρας, τὰς θύρας. Καὶ κατακλείονται αἱ θύραι⁴⁰⁰.

Ὁ Διάκονος. Πρόσχωμεν· καὶ τὸ σύμβολον ψάλλωμεν. Καὶ τοῦ ἀρχidiaκόνου ἀρχομένου, πάντες τὸ σύμβολον ψάλλουσι. Μετὰ τὸ σύμβολον, αἵρεται τρίτον, καὶ τρίτον ἀφαιρεῖται ἐκ τῶν ἁγίων δώρων τὸ κάλυμμα.

Καὶ λέγει ὁ Διάκονος· Στῶμεν καλῶς. Ὁ λαός. Ἔλεον εἰρήνης. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐκφώνως. Ἡ χάρις, καὶ τὰ καθεξῆς.

Ὁ Ἀρχιερεὺς **μυστικῶς**. Ὁ ὦν δέσποτα κύριε. Καὶ ἐκφώνως. Τὸν ἐπινίκιον. Καὶ ὁ λαὸς μετὰ τοῦ κλήρου λέγει. Ἅγιος [Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ].

Ὁ Ἀρχιερεὺς **μυστικῶς**. Μετὰ τούτων. Ἐκφώνως. Ἔδωκε τοῖς ἁγίοις. Ὁ χορός. Ἀμήν.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Ὁμοίως. Ἐκφώνως. Πίετε ἐξ αὐτοῦ. Ὁ χορός. Ἀμήν.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Τοῦτο ποιεῖτε. Ἐκφώνως. Τὰ σὰ. Ὁ λαός. Σὲ ὑμνοῦμεν.

...

Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἐκφών. Ἐξαιρέτως τῆς.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ἐκφώνως. Ἐν πρώτοις μνήσθητι Κύριε τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Πάλιν [ὁ Ἀρχιερεὺς] **μυστικῶς**. Μνήσθητι κύριε πάσης ἐπισκοπῆς.

Ἐκφώνως. Καὶ δὸς ἡμῖν. Ὁ λαός. Ἀμήν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη.

Ὁ λαός. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

⁴⁰⁰ Δὲν ἀναφέρεται τὸ Καταπέτασμα. Μᾶλλον τὰ Ἀμφίθυρα τῆς Ἀγίας Σοφίας ἦσαν ἀπὸ κάτω μέχρι πάνω, ἢ τοῦλάχιστον ὑψηλὰ (ὡς τὰ 3/4 ἢ 4/5 τοῦ ὕψους τοῦ ἀνοίγματος) ὡς καὶ τὰ Ρωσικά. (Ὑπῆρχε βέβαια, καὶ παράλληλο Καταπέτασμα ἀπὸ κάτω μέχρι πάνω, γιὰ εὐκολία εἰς τινὰς στιγμὰς, βλ. ἀργότερα τοὺς Παλαιόπιστους Ρώσους, σ. 276).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ὁ Διάκονος ἐν τῷ ἄμβωνι. Ἀνοιχθήτωσαν αἱ θύραι. Καὶ ἀνοίγονται αἱ θύραι.

Λιτανεία Τετάρτη.

Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες», σ. 183.

Προφανῶς ἐδὼ αἱ θύραι ἀναφέρονται στὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ. Ἔτσι ἐρμηνεύει ὁ R. Taft, καὶ ὁ Τρεμπέλας⁴⁰¹.

Ὅτι ἀναφέρονται στὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ καὶ ὄχι τοῦ Ναοῦ, ἐξάγεται εὐκολὰ ὡς ἑξῆς:

i. Ὡς εἶδαμε, σ. 88, οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ ἐκλείναν στὰ Διακονικὰ τῶν Κατηχουμένων, μὲ ὄχι τὴν τυχούσα φασαρία.

ii. Πάλιν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀνάλυση, ἂν ὑπονοοῦνταν οἱ θύρες τοῦ Ναοῦ θὰ γινόταν μεγάλη ταραχὴ στὴν ἐκκλησία (καὶ θὰ γύριζε ὁ κόσμος 180 μοῖρες νὰ τίς δεῖ νὰ κλείνουν κτλ.) καὶ μάλιστα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς καὶ τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.

iii. Ἐὰν πάλιν ὑπονοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, γιατὶ νὰ ἀνακοινωθεῖ τὸ ἀνοιγμά τους; Γιὰ νὰ μάθουν ὅτι εἶναι ἀνοικτὲς καὶ νὰ φύγουν ὅσοι θέλουν νὰ φύγουν;

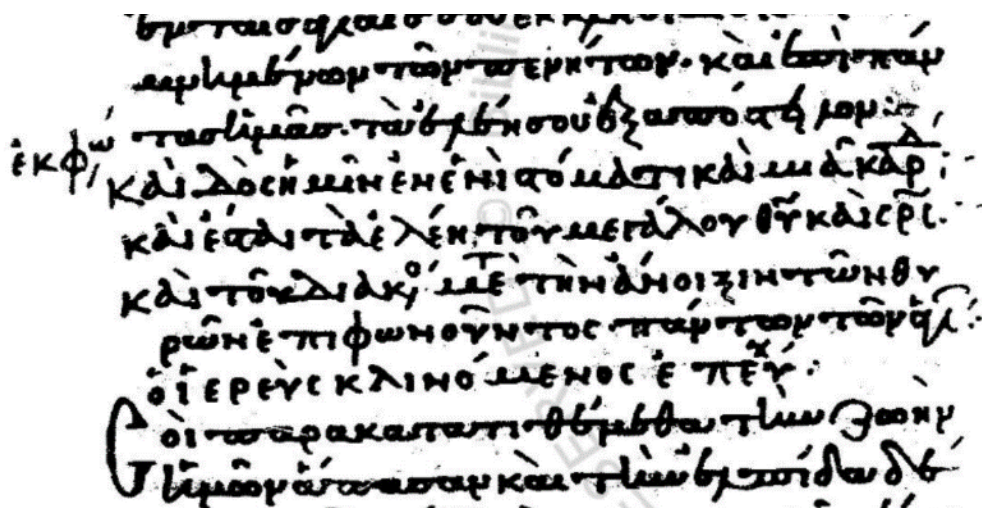
iv. καὶ τὸ πιὸ σημαντικό· Ὁ σκοπὸς τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν εἶναι νὰ μὴν μποῦν οἱ Κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., οὔτε γιὰ νὰ συμπροσευχηθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ νὰ κοινωνήσουν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ μὴ βγοῦν πρὶν τὴν Θ. Κοινωνία οἱ πιστοί! Βλ. Διαταγὲς τῶν Ἀποστόλων, καὶ Σύνοδο τῆς Λαοδικείας, σσ. 108, 126, 138. Ἄρα ἐὰν ὑπονοοῦνται οἱ ἐξωτερικὲς θύρες, καὶ ἀνοίγαν πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας, αὐτομάτως ἀκυρώνεται ὁ λόγος ὑπάρξεως (κλεισίματος) τῶν ἐξωτερικῶν θυρῶν! Μὲ ἀνοικτὲς τίς πόρτες, ἄγνωστοι κατηχούμενοι, ἀμύητοι, κτλ., θὰ μποροῦν νὰ εἰσέλθουν νὰ κοινωνήσουν, καὶ οἱ πιστοὶ (ποῦ δὲν ἦσαν τελικὰ τῷ ὄντι πιστοὶ) θὰ μποροῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι παλαιὰ καὶ παρόντος Ἀρχιερέως (καὶ δὴ στὴν Ἁγία Σοφία) ἐκλείναν τὰ μεγάλα ἅγια θύρια (ἀμφίθυρα)! Σήμερα; Τὰ πάντα διάπλατα, λὲς καὶ δὲν ὑπάρχει Μυστήριον.

⁴⁰¹ R. F. Taft, *The Great Entrance*, 8.π., 1975, σσ. 408-409. Ἐπίσης, Π.Ν. Τρεμπέλα, Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι, 1935, σσ. 124-125 (ὑποσ. 36). Πρβλ., πρωτ. Θεόδωρος Ἱ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», 8.π., σ. 539.

A

61 Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis) - Ἄνοιγμα ἁγίων θυρίων,
12^{ος} αἰ., φ. 27β⁴⁰²

Εἰκ. 61-1. Ἄνοιγμα ἁγίων θυρίων. Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12^{ος} αἰ., φ. 27β.

«Καὶ τοῦ Διακόνου μετὰ τὴν ἀνοίξιν τῶν θυρῶν ἐπιφωνούμενος Πάντων τῶν Ἀγίων, ὁ ἱερεὺς κλινόμενος ἐπεύχεται· Σοὶ παρακατατιθέμεθα».

Πρόκειται γιὰ τὶς ἁγίες θύρες τοῦ Ἱεροῦ. Βλ. κεφ. 60.

⁴⁰² https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1970, 11/6/2023.

A

62 Leo Tuscus⁴⁰³ (12^{ος} αἰ.) - Καταγραφή τῆς Θείας Λειτουργίας στὴν Κωνσταντινούπολη

Ὁ διάκονος ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια διατάσσεται νὰ κλείσει τὰ ἅγια θύρια πρὸ τοῦ *Πιστεύω*^{404, 405}.

Et post datum pacis osculum innuit archydiaconus extra stanti diacono ut introitus cancellorum ianuas claudat, et dicit⁴: Attenti simus⁵.

Et clerus et populus dicunt⁶: Credo in unum deum, patrem omnipotentem.

Quo completo, dicit diaconus: Stemus honeste, stemus cum timore⁷, intentionem prestemus diuinis mysteriis et in pace offeramus.

Καὶ ἀφοῦ δόθηκε ὁ ἀσπασμός τῆς εἰρήνης, ὁ ἀρχιδιάκονος ἔκανε νόημα στὸν διάκονο ποῦ στεκόταν ἔξω νὰ κλείσει τὶς πόρτες τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ καὶ εἶπε: *Πρόσσχωμεν.*

Καὶ ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἔλεγαν: *Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα.*

Μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση, ὁ διάκονος λέει: *Στῶμεν καλῶς,*

Πρόκειται γιὰ τὶς ἅγιες θύρες τοῦ Ἱεροῦ. Βλ. κεφ. 60.

⁴⁰³ Καὶ ὡς· Leo the Tuscan, Λέων ἀπὸ τὴν Τοσκάνη (Toscana) τῆς Ἰταλίας.

⁴⁰⁴ A. Jacob, *La traduction de la Liturgie de S. Jean Chrysostome par Léon Toscan*. Edition critique, OCP 32, 1966, σ. 152.

⁴⁰⁵ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., σ. 409. Ἐπίσης, πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. Κουμαριανός, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», ὁ.π., σ. 541.

Α

63 Γεωργίου Παχυμέρη (1242-1310)· Παράφρασις εἰς τὰς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου Ἐπιστολάς, Εἰς τήν Η΄ Ἐπιστολήν [PG 4, 468D-469A]

«Ἰστανται γάρ ἐν μέν τῷ θυσιαστηρίῳ πρῶτον ἀρχιερεῖς, εἶτα ἱερεῖς, εἶτα πρὸς ταῖς πύλαις [τὰ ἅγια θύρια τοῦ Ἱεροῦ] διάκονοι· **ἔξωθεν δὲ τῶν πυλῶν** οἱ θεραπευταί [μοναχοί], πρὸς αὐταῖς ἰστάμενοι, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν δὴ τῶν πυλῶν [τοῦ Ἱεροῦ], (τοῦτο γὰρ τῶν πρὸς αὐταῖς ἐντὸς ἰσταμένων λειτουργῶν, δηλονότι διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, ἐστίν·) ἀλλὰ πρὸς τάξιν καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν, ἵνα ἐπιγινώσκωσιν ἑαυτοὺς ἥς τάξεως καὶ ἀξίας εἰσί, καὶ μὴ τῶν κρειττόνων κατεπαίρωνται· μᾶλλον γὰρ τῷ λαῷ πλησιάζουσιν ἢ ταῖς ἱερατικαῖς τάξεσι.

Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως λέγει, ἀλλ' ὅτι οἱ μὲν ἱερωμένοι ἴδιον τόπον τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἔχουσιν· οἱ δὲ **μοναχοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἔξωθεν ἰστανται**, εἰ καὶ τοῦ λαοῦ οἱ **μοναχοὶ προΐστανται**.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἱερὰ θεσμοθεσία ἐν τῷ μεταλαμβάνειν τούτους τοῖς ἐνδοτέροις τὴν μετάδοσιν ἐγχειρίζει· καὶ γὰρ οἱ ἐντὸς ἀπερικαλύπτως τὰ θεῖα διὰ συμβόλων **βλέπουσι**⁴⁰⁶ **καὶ ἀκούουσι**· καὶ **ἐπὶ τοὺς ἔξωθεν τῶν παραπετασμάτων** ἰσταμένους, μοναχοὺς, λαϊκοὺς, ἔτι καὶ τὰς καθαιρομένας τάξεις, κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, τὰ ἱερὰ ἐκφαίνουσι, **καλῶς ἀεὶ διαφυλαττόμενα ἄχραντα ἀπὸ τῶν σῶν ὄψεων [...]**».

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι **τὰ παραπετάσματα τοῦ Ἱεροῦ** ἐξηγοῦνται καὶ ἀπὸ τὸν Γεώργιον Παχυμέρη, καὶ **φυσικὰ ὑπῆρχον καὶ στὶς μέρες του**.

⁴⁰⁶ Ἀλλοίμονο στὴν σημερινή ἐποχή. Μέσω τῶν καμερῶν ποὺ βάζουν οἱ ἴδιοι οἱ Ἱερεῖς, βεβηλώνονται καὶ διαπομπεύονται τὰ πάντα. —Βλ. Ἰω. Φουντούλη: «Ἐνα πάντως θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ, νομίζω **χωρὶς ἀντίρρηση καὶ συζήτηση**. Ἡ τοποθέτηση μηχανημάτων λήψεως μέσα στὸ ἅγιο βῆμα. Ἡ μετάδοση ἀδιακρίτως σκηνῶν ἀπὸ αὐτό [τὸ ἅγιο βῆμα], καὶ κατὰ τίς πιὸ κρίσιμες μάλιστα ἱερές ὥρες τῆς Ἱερουργίας τῶν μυστηρίων, ἔχω τὴν γνώμη ὅτι **ἀποτελεῖ βεβήλωση καὶ διαπόμπευση** [τί ἄρα θὰ ἔλεγε σήμερα ποὺ Ἱερεῖς βάζουν τὸ YouTube στὴν Ἀγία Τράπεζα;].», εἰς Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ. α' 2002, σ. 223.

A

64 Rationale Divinorum Officiorum⁴⁰⁷ (ΙΓ' αἰ.) – Τρία Καταπετάσματα

35. Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit.

“Circa hoc autem notandum est, quod **triplex genus veli suspenditur in Ecclesia**, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit”.⁴⁰⁸

Μετάφρασις·

«Στὴν Ἐκκλησίᾳ κρέμονται **τρία Καταπετάσματα**. Αὐτὸ ποὺ καλύπτει τὸ Θυσιαστήριον [τὰ Παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου], αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸ Ἱερὸ ἀπὸ τὸν Κλῆρο⁴⁰⁹ [δικό μας Ἱερόν], καὶ αὐτὸ ποὺ χωρίζει τὸν Κλῆρο [καὶ τοὺς Ψάλτες] ἀπὸ τὸν Λαόν (Chancel Screen, Rood Screen, Cathedral Screen, Schola Cantorum)». ⁴¹⁰

Τὸ τελευταῖο Καταπέτασμα/χώρισμα (Chancel Screen) κατ' ἀναλογίαν εἶναι οἱ τοῖχοι ἢ τὰ κάγκελα ποὺ ἔχουν ὀρισμένοι δικοὶ μας Ναοὶ περιμετρικὰ τοῦ σημερινοῦ Σολέα.

Σημείωσε, 1000 χρόνια μετὰ τὸν Ἅγιο Μακάριο Ἱεροσολύμων (+335), σ. 134, βλέπουμε νὰ κρατεῖται ἡ Παράδοσις τῶν Καταπετασμάτων καὶ στοὺς Καθολικοὺς (δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμῃ ἡ λαίλαψ τοῦ «Διαφωτισμοῦ»).

⁴⁰⁷ Τὸ **Rationale Divinorum Officiorum** (~1286) εἶναι γιὰ τοὺς Δυτικούς, ἢ πιὸ σημαντικὴ μεσαιωνικὴ λειτουργικὴ πραγματεία, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ λατρεία καὶ ἀρχιτεκτονικὴ, καὶ ἦταν στὴν Δύση, μαζί μὲ τὴν Βίβλο, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συχνὰ ἀντιγραφόμενα καὶ διαδιδόμενα κείμενα. Γράφτηκε ἀπὸ τὸν Guillaume Durand (Gulielmo Durando, Guillaume Durandus, William Durand) κανονολόγο, λειτουργιολόγο, καὶ ἐπίσκοπο τοῦ Mende (Γαλλία, Montpellier).

⁴⁰⁸ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 29 (§1.3.35).

⁴⁰⁹ Ὁ Κλῆρος [τὸ Πρεσβυτέριον], εἶναι γιὰ τὸν Durand ὁ χώρος μεταξὺ τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ Λαοῦ, ποὺ χωρίζονταν μὲ Καταπετάσματα καὶ πρὸς τὸ Ἱερόν, καὶ πρὸς τὸν Λαόν (**Rood Screen, Chancel Screen, Schola Cantorum**). Ἐκεῖ ἦταν ὁ Ἀμβων, καὶ οἱ Ψάλτες, καὶ οἱ Μοναχοί.

⁴¹⁰ Πρβλ. T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum of William Durand of Mende*, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43.

A

65 Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secretum, Κλειστὸν Κιβώριον στὴν Ἁγία Ἀναφορά

**Primum, videlicet cortinae, quae ab utroque
altaris latere extenduntur sacerdote secretum intrante,**

“Primum, videlicet cortinae, quae ab utroque altaris latere extenduntur sacerdote secretum intrante”.⁴¹¹

Μετάφρασις.

«Τὰ Παραπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ (μέσα) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ **Μυστικό Μέρος (Secretum)**». ^{412, 413}

Βλέπουμε δηλαδή, ὅτι καί στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείναν τὰ Παραπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά (μὲ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό».

⁴¹¹ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 29 (§1.3.35).

⁴¹² Πρβλ. T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum*, ὁ.π., σ. 43.

⁴¹³ **Μυστικὸν μέρος (Secretum)**, δηλ. τὸ ἐντὸς τοῦ Κιβωρίου τῆς Ἁγίας Τραπέζης μέρος μὲ τὰ Καταπετάσματα κλειστά. Τὸ Κιβώριον χωροῦσε τὸν Ἱερέα ἐντὸς μὲ τὰ Καταπετάσματα (Βῆλα) κλειστά.

A

66 Rationale Divinorum Officiorum (ΙΓ' αἰ.) – Secreta («Τὰ Μυστικά», Ἁγία Ἀναφορά / Μυστικὲς Εὐχές)

CAPUT XXXV.

DE SECRETA VEL CANONE MISSAE

(Κεφάλαιον 35. «Τὰ Μυστικά»⁴¹⁴ ἢ ὁ Κανὼν τῆς Λειτουργίας⁴¹⁵)

3. Ad hoc etiam significandum sacerdos secretam intrans, quasi velatur quibusdam cortinis, quae sunt in lateribus altaris, prout infra dicitur IN QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Hanc igitur*. Dicitur etiam Secreta, quia secrete et sub silentio dicitur;

“Ad hoc etiam significandum sacerdos secretam intrans, quasi velatur quibusdam cortinis, quae sunt in lateribus altaris, prout infra dicitur in quarta particula canonis, super verbo Hanc igitur. Dicitur etiam Secreta, quia secrete et sub silentio dicitur;”⁴¹⁶

Μετάφρασις.

« [Λέγεται ἐπίσης «Τὰ Μυστικά»], γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ Ἱερεὺς ὅταν ἀρχίζει «Τὰ Μυστικά» (τὶς Μυστικὲς Εὐχές, Secreta), εἶναι καλυμμένος ἀπὸ τὰ Παραπετάσματα [τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου] ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε πλευρὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, [...].

Καλεῖται ἐπίσης «Τὰ Μυστικά» (Secreta), ἐπειδὴ λέγονται μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ.»⁴¹⁷

Μυστικῶς καὶ ἐν σιωπῇ, οἱ Δυτικοί. Ἐμεῖς οἱ τῆς Ἀνατολῆς;

Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (329-390): «μυστικῶς Τὰ Μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἁγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ρίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα» [PG 36, 17].

⁴¹⁴ Καὶ σὲ ἐμᾶς παλαιά, ἡ Ἁγία Ἀναφορά καλοῦνταν «Μυστικὲς Εὐχές», ὅπως καὶ στοὺς Δυτικοὺς ὁ Κανὼν τῆς Λειτουργίας καλοῦνταν «Τὰ Μυστικά» (Secreta).

⁴¹⁵ Canon of the Mass (Canon Missæ).

⁴¹⁶ Gulielmo Durando, *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859, σ. 238 (§4.35.3).

⁴¹⁷ Πρβλ. *Rationale Divinorum Officiorum* by Guillaume Durandus, Volume Three, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019, σ. 237.

A

67^{ος} Άγιος Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1300-1379), Τάξις Ίεροδιακονίας, [PG 154, 752]

«Ίστέον ὅτι τὰ ἅγια θύρια οὐδέποτε ἀνοίγονται, εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ Ἱερεύς, εἰς τὰς Εἰσόδους πάσας, ἤγουν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς Λειτουργίας, τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου. Ὡσαύτως ἀνοίγονται, καὶ ἀπὸ τοῦ [Μετὰ φόβου...] Προσέλθετε, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας Λειτουργίας», Διάταξις τῆς Ίεροδιακονίας (ιδ' αἰ.) Ἀγίου Φιλοθέου Πατριάρχου Κων/πόλεως, εἰς [E(1545), φ. 2]⁴¹⁸, [E(1553), φ. 3], [EG(1647), σ. 3], [E(1691), σσ. 2-3, τυπ. Ν. Γλυκεῖ], [E(1803), σ. 2, Πατρ. Τυπογραφεῖον, Κων/πολεις], [PG 154, 752].

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις ποὺ ἀκόμη τηρεῖται στὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἀγιορείτικη παράδοσις)⁴¹⁹. Φυσικὰ αὕτῃ ἡ παράδοσις προϋπήρχε τοῦ ἁγίου Φιλοθέου ὁ ὁποῖος ἀπλῶς τὴν κατέγραψε μὲ λεπτομέρεια.

Εἰκ. 67-1. Τοιχογραφία Μονῆς Ραβάνιτσα (Ravanica), δεκαετία 1380 (κοντὰ στὸ ἔτος κοίμησής του!), Ἡ Σ' ὕνοδος τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1351 (κώδικα Paris. gr. 1242, φ. 5v), περ. 1370-1375.

⁴¹⁸ [E(χ)] Εὐχολόγιον [τὸ Μέγα] (ἔτους χ).

⁴¹⁹ Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, *Ἀγιορείτικον Τυπικόν*, ὁ.π., σ. 45, ὑποσ. 32, «Τὰ βημόθυρα (ἢ «Ἅγαι Θύραι» ἢ καὶ «Ἅγια Θύρια») εἶναι κεκλεισμένα εἰς πάσας τὰς ἀκολουθίας (πλήν συλλειτουργῶν). Ἀνοίγονται μόνον πρὸς διέλευσιν τοῦ ἱερέως (εἰς τινὰ Εἴσοδον ἢ διὰ νὰ θυσιάσῃ) καὶ ἐπανακλείονται». Σημ. τό «πλήν συλλειτουργῶν» εἶναι καινοτομία (δὲν γνωρίζουμε πότε ἄρχισε).

A

68' Ἐπὶ χειροτονίᾳ διακόνου, Λειτουργικὰ Χφφ, [D II, σ. 345 (ΙΔ' αἰ.), κ.ἀ.]

Εἶδαμε ἤδη ἀπὸ τὸν Η' αἰῶνα, ὅτι στὸ Barb.gr.336 ἀναφέρεται τὸ ἀνοιγμα τῶν ἁγίων θυρίων μετὰ τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, σ. 177.

Ἐδῶ βλέπουμε τὴν ἴδια πληροφορία, καὶ σὲ χειρόγραφα τοῦ 14^{ου}, 15^{ου} αἰῶνα.

«Τάξις γινομένη ἐπὶ χειροτονίᾳ διακόνου.

Ὁφείλοντος εἶναι χρόνων τελείων εἴκοσι καὶ πέντε. Μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἁγίαν Ἀναφορὰν καὶ τὰς θύρας ἀνοιγῆναι [ἐννοεῖται τοῦ Ἱεροῦ μαζὶ μὲ τὸ καταπέτασμα ποὺ ἦσαν κλειστά], καὶ τὸν Ἀρχιερέα ἐκφωνεῖναι τό *Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη*, πρὶν εἰπεῖν τὸν διάκονον τὸ *Πάντων τῶν Ἀγίων μνημονεύσαντες...* ὁ μέλλων χειροτονεῖσθαι προσάγεται

Καὶ ἄλλου, εἰς [D II, σ. 655 (15^{ος} αἰ.), σ. 772 (1538)].

A

69 Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης (+1429), [PG 155, 732A]

«Τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνεῖα περὶ τε τοῦ Θεοῦ Ναοῦ [...], οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Θείας Μυσταγωγίας [...]», [PG 155, 697].

πγ'. Διατὶ κλείονται μετὰ τὸ σφραγίσαι τὰ ἅγια θύρια.

Εἰσελθόντος δὲ [τοῦ Ἀρχιερέως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ τὸ σφραγίσαι τὸν λαὸν τῷ τρικηρίῳ] κλείονται αἱ θύραι [τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα], ὅτι οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς. [PG 155, 732A].

Μέχρι τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας ([PG 155, 750]) ὁ Ἅγιος δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀνοίγματος τῶν ἁγίων θυρίων π.χ. εἰς τὸ Πιστεύω, ὁπότε καὶ βλέπουμε ὅτι μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἀγίας Ἀναφορᾶς («οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια») εἶναι κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Συμεὼν.

Τὸ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς» εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κατὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορὰν εἶναι κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια. –

Στὸ περὶ τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας ἔργον του [PG 155, 253-304], λέγει:

(296A) «μετὰ τοὺς κατηχουμένους, ἡ Δευτέρα μεγάλη εἴσοδος [...].

(296B) Εἶτα κλείονται μὲν αἱ [ἅγιοι τοῦ Ἱεροῦ ἐννοεῖται] θύραι, ὅτι τάξις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια⁴²⁰, ἐπεὶ καὶ τότε κεκαλυμμένος ἔσται πολλοῖς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγόμενος ὁ Ἰησοῦς.

Εἶτα [πότε;] αἱ πύλαι ἀνοίγονται, ὥς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελεωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται.

⁴²⁰ Ὁμοίᾳ μὲ τὸ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», [PG 155, 732A], καὶ ὀρίζει ὅτι κατὰ τὴν Ἀγία Ἀναφορὰν εἶναι κλειστὰ τὰ ἅγια θύρια.

Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθείσης, καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως παρὰ πάντων ἀνωμολογηθέντος, τὰ τῆς ἀγάπης ἀγγέλοις τε καὶ ἀνθρώποις διὰ τοῦ Ἀσπασμοῦ⁴²¹ [...].

Καὶ Ἰησοῦς τὸ κάλλιστον ἱερεῖον μέσον ἔσται πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ, εἰρήνη πάντων ὧν καὶ ἐνότης, καὶ ἱερεὺς καὶ ἱεουργούμενος, καὶ ἐνὼν πάντας, καὶ ἐνούμενος πᾶσι· πλήν ἀναλόγως· οὐ γὰρ πάντες ἀμέσως τούτου μεθέξουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀκραιφνῶς, καὶ παραπετασμάτων χωρὶς, ἐγγὺς ἔσονται, καὶ ὥσπερ ἱεουργοὶ καὶ τῶν τελεωτέρων ἀπτόμενοι».

(296D) Κεφάλαιον 4θ'.

[...]

Καὶ τοῦτο δηλοῖ ἐνταῦθα ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς, πλησιάζων τε καὶ ἀπτόμενος, καὶ θύων τὰ μυστικά, καὶ αὐτὸν τὸν τυθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκτυπούμενος· οἱ δὲ [πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι], διὰ μεσίτου αὐτοῦ μετέχοντές τε καὶ ἀπολαύοντες. [...].

Στὸ ἀνωτέρω ἐδάφιο [296A-296D]:

«οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια, ἐπεὶ καὶ τότε κεκαλυμμένος ἔσται πολλοῖς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγόμενος ὁ Ἰησοῦς.

Εἴτα [πότε;] αἱ πύλαι ἀνοίγονται, ὥς καὶ τότε τοῖς προκόπτουσι καὶ τελεωτέροις ἡ θεωρία ἀνάλογος ἔσται.

Καὶ τῆς ὁμολογίας κηρυχθείσης, καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ..., ... τοῦ Ἀσπασμοῦ»,

ὑπάρχει ἀσάφεια. Ἡ ἀσάφεια εἶναι ὅτι ἐνὼ μᾶς λέει ὅτι «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», **σαφῶς ὑποδηλώνοντας τὴν Ἁγία Ἀναφορά**, μετὰ μᾶς λέει αἱ πύλαι ἀνοίγονται. Μὰ «τὰ ὑψηλά», «τὰ μυστήρια», εἶναι στὴν ἁγία Ἀναφορά, πῶς λοιπὸν ἀνοίγονται πρὶν τὴν ἁγία Ἀναφορά;

Δύο τινὰ συμβαίνουν.

A.

⁴²¹ Ὁ Ἀσπασμὸς ἐδῶ ἀναφέρεται μετὰ τὸ Πιστεύω.

Ὁ Ἅγιος δὲν ἐννοεῖ ὅτι αὐτὲς οἱ δύο του προτάσεις εἶναι στὴν πράξη ἄμεσα χρονικὰ συνδεδεμένες⁴²².

Ὅτι δὲν ἔχει πάντα ἄμεση χρονικὴ σειρὰ ἢ περιγραφὴ του, φαίνεται καὶ στό (296D-297A) ὅπου ἔχει τὴν θεία Κοινωνία τῶν Ἀρχιερέων, Ἱερέων, Διακόνων, καὶ μετὰ τῶν Ὑποδιακόνων, Ἀναγνωστῶν, Μοναχῶν, καὶ τοῦ Λαοῦ. Καὶ ἀκριβῶς μετὰ τί λείει στό αὐτό (297A); «Μετὰ δέ γε τὸν ἀσπασμὸν ἢ τῶν μυστηρίων ἱεουργία τῇ ἐπικλήσει τοῦ Πνεύματος γίνεται. [...]»!

Ἄρα ἐννοεῖ φυσικά, λόγω τῆς προηγούμενῃς του πρότασης «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», ὅτι τὰ ἅγια θύρια εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴν ἁγία Ἀναφορὰ (στὴν ἁγία Ἀναφορὰ τὰ ὑψηλά), καὶ ἀνοίγουν κατὰ τὴν Θεία Κοινωνία (ἢ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς).

Ὅτι ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα κατὰ τὴν Θεία Κοινωνία, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο, ὑποστηρίζεται ἐπίσης (σὺν τῷ 296C) καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἅγιος Συμεὼν μαρτυρεῖ ὅτι τὰ παραπετάσματα εἶναι ἀκόμη κλειστὰ («παραπετασμάτων χωρὶς»⁴²³) στὴν Θεία Κοινωνία τῶν κληρικῶν.

B.

Ἔστω ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἁγίου ἔχει χρονικὴ συνέχεια στὴν πράξη. Τότε βάσει τῆς περιγραφῆς του ἔχουμε τὰ ἑξῆς:

Μεγάλῃ Εἰσοδὸς

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

<Αἰτήσεις // Εὐχὴ Προσκομιδῆς⁵>

<Τὰς θύρας, τὰς θύρας.>

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

Τὸ Πιστεύω⁴²¹.

⁴²² Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ στό (296D-297A), ἀλλὰ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ στὴν Προθεωρία, βλ. ὑποσ. 399.

⁴²³ Ἀντιγράφων τὸν Ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, κεφ. 22, σ. 132.

Ὁ Ἀσπασμός.⁴²⁴

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα⁴²⁵.

Ἁγία Ἀναφορά.

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.

Προφανῶς, σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ἔχει ξεχάσει στὴν περιγραφή του νὰ κλείσει τὰ Ἅγια Θύρια μετὰ τὸν ἀσπασμόν⁴²⁵. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», καὶ τὸ «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ «παραπετάσματος χωρὶς» (βλ. ἐρμηνεία μας στό «Α»), ὅπου μαρτυρεῖ ὅτι τὰ παραπετάσματα εἶναι ἀκόμη κλειστὰ στὴν Θεία Κοινωνία τῶν κληρικῶν.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης (1829-1918)²¹², τελέσας Διευθυντῆς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Χαλκίδος, ἀναφέρει ῥητὰ, ἀσφαλῶς καὶ γιὰ Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία⁴²⁶, «τὴν κλείσιν τῆς Ὠραίας Πύλης διὰ Καταπετάσματος» ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον⁴²⁷, τὸ ἀνοιγμα τῆς Ὠραίας Πύλης ὅταν πεῖ ὁ Διάκονος «Τὰς θύρας, τὰς θύρας»⁴²⁸, τὸ ξανὰ κλείσιμο τῆς Ὠραίας Πύλης ἀπὸ τὸν Ἱερέα ἀμέσως μετὰ τὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», διότι «οὐχὶ πάντες εἶνε ἄξιοι νὰ προσβλέπωσιν εἰς τὰ τίμια δῶρα, εἰμὴ μόνον οἱ ἱεουργοί»⁴²⁹. Καὶ τέλος ἀναφέρει ὅτι ἀνοίγει πάλιν ἡ Ὠραία Πύλη ἀκριβῶς πρὸ τοῦ «Μετὰ φόβου»⁴³⁰.

⁴²⁴ «Μετὰ δέ γε τὸν Ἀσπασμόν ἡ τῶν μυστηρίων ἱεουργία τῇ ἐπικλήσει τοῦ Πνεύματος γίνεται» [PG 155, 297Α]. «πδ'. Διατί τὸ ἱερὸν λέγεται Σύμβολον καὶ ὁ ἀσπασμός γίνεται. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην εὐχὴν, τοῦ ἱεροῦ λεγομένου Συμβόλου, ὁ ἀσπασμός γίνεται», [PG 155, 732Β].

⁴²⁵ Ἐννοεῖται ὅτι κλείνουν (ἂν ὑποτίθεται ὅτι ἀνοίγουν στὴν (Β) περίπτωσιν, πρὸ τοῦ Πιστεύω), παρότι δὲν τὸ ἀναγράφει ῥητὰ, διότι ξεκάθαρα εἶπε ὅτι «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», καὶ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς (732Α)». Καὶ «τὰ ὑψηλά», «τὰ μυστήρια», ἀναφέρονται πάντως στὴν ἁγία Ἀναφορά.

⁴²⁶ Ἐπὶ τέλους, θὰ πρέπει καὶ οἱ θεματοφύλακες τῶν Ἱερῶν Παραδόσεων στὴν Θεωρία, νὰ γίνουν καὶ στὴν Πράξιν θεματοφύλακες, ὅπως οἱ παλαιοί.

⁴²⁷ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909, σσ. 109-112.

⁴²⁸ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς, ὁ.π., σ. 115.

⁴²⁹ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς, ὁ.π., σ. 118.

⁴³⁰ Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου Γεωργιάδου, Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς, ὁ.π., σ. 135.

Βλ. επίσης εἰς τὸ κεφ. 16, σ. 110, καὶ τὸν Φουντούλη: «καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου».

Τέλος, ἄλλοι ὁ Ἅγιος Συμεὼν λέει: «καὶ εὐθὺς ἵσταται ἐπικλινόμενος ἐκ πλαγίου τῇ τραπέζῃ, καθ' ἑαυτὸν εὐχόμενος, ἕως ἀρθῇ τὸ καταπέτασμα, καὶ ὁ θεὸς γένηται ἀσπασμός», [PG 155, 389C].

Ἐδὼ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος σὲ χειροτονία πρεσβυτέρου.

Καὶ ἐδὼ πάλι ὑπάρχει ἀσάφεια.

A'.

Ἐδὼ ἀναφέρεται ὁ Ἅγιος σὲ χειροτονία πρεσβυτέρου, καὶ νωρίτερα εἶπε. [Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον] «τῶν θείων οὖν δώρων τεθέντων, καὶ τοῦ καταπετάσματος, ὃ ἐστὶν ὁ ἀήρ» [PG 155, 385C]. Ἄρα ἐδὼ ἐννοεῖ ὡς καταπέτασμα τὸν ἀέρα, ὃ ὁποῖος καὶ σηκώνεται στὸ Πιστεύω.

B'.

Ἄν θεωρήσουμε ὅτι τὸ Καταπέτασμα ποὺ λέγει ὁ Ἅγιος ἀναφέρεται στὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ, τότε συμφωνεῖ μετὰ τὸ παραπάνω (B).–

Σαφέστατα, τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν, στὴν ἁγία Ἀναφορά, καὶ βάσει τῆς Προθεωρίας. [PG 140, 445D]. «ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακόνους ἔξωθεν ἵστασθαι ἐν τῷ πλάτει τοῦ θείου ναοῦ», καὶ βάσει τῆς ἀρχαίας ΙΕΜΘ, [PG 98, 429A]. «Εἴτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαλὼν μόνος Αὐτῷ».

Αὐτὰ συγχρονίζονται μετὰ τὴν διπλὴ περιγραφὴ τοῦ Ἀγίου Συμεὼν. «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνῃς ἐνεργοῖς» [PG 155, 732A], «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια».

B

70 Διακονικά Κατηχουμένων, [PG 1, 717D-718D]

Στό [PG 1, 717D-718D], ὑποσ. (10) καταχωροῦνται **χῦμα** διάφορες προσταγές τῶν διακόνων ἢ καὶ ὑποδιακόνων:

- Μή τις τῶν κατηχουμένων
- Μή τις τῶν ἀπίστων
- Μή τις τῶν ἑτεροδόξων
- Προέλθετε οἱ κατηχούμενοι ἐν εἰρήνῃ
- Προέλθετε οἱ ἐνεργούμενοι
- Προέλθετε οἱ φωτιζόμενοι
- Ἀπολύεσθε ἐν μετανοίᾳ
- Μή τις τῶν ἀμυήτων
- Μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε
- Ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους [ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος]
- **Τὰς θύρας** [, τὰς θύρας]
- Βλέπετε μή τις τῶν κατηχουμένων
- Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, κτλ.
- Οἱ ἀκοινωνῆτοι περιπατήσατε [ἁγ. Τιμόθεος Ἀλεξ.]

Βλέπουμε, ὅτι τὸ **Τὰς θύρας**, (ἀρχικὰ) ἀνήκε στὰ διακονικά τῶν κατηχουμένων, θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουμε καὶ παρακάτω.

71 Διακονικά Κατηχουμένων - Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (+407), [PG 59, 520]

[PG 59, 520]:

«τῶν λειτουργῶν τῆς θείας ἱερουργίας, τῶν μιμουμένων τὰς τῶν ἀγγέλων πτέρυγας ταῖς λεπταῖς ὀθόναις ταῖς ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων κειμέναις, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων⁴³¹.

- Μὴ τις τῶν κατηχουμένων,
- μή τις τῶν μὴ ἐσθιόντων,
- μή τις τῶν κατασκόπων,
- μή τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν Μόσχον ἐσθιόμενον,
- μή τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ οὐράνιον Αἷμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,
- μή τις ἀνάξιος τῆς ζώσης θυσίας,
- μή τις ἀμύητος,
- μή τις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χεῖλεσι προσψεύσασθαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων».

B

72 Διακονικά Κατηχουμένων τῆς Προηγιασμένης Λειτουργίας – Σινᾶ χφ. 1040 [D II, σ. 130]³⁹⁶, 12^{ος} αἰ.

- Μὴ τις τῶν κατηχουμένων.
- Μὴ τις τῶν ἀμυήτων.
- Μὴ τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε.
- Ἀλλήλους γνωρίσατε.
- Τὰς θύρας κλείσατε.
- Ὅρθοι πάντες.

⁴³¹ Οὐκ ὀλίγη ἀναστάτωση ὑπῆρχεν «ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων καὶ βοώντων», στὸ διάστημα μέχρι νὰ βγοῦν οἱ Κατηχούμενοι καὶ οἱ λοιπὲς ἐν μετανοίᾳ τάξεις, καὶ νὰ βεβαιωθοῦν οἱ πιστοὶ ὅτι δίπλα τους ἦσαν μόνο πιστοὶ (καὶ δὲν εἶχαν παρεισφρῦσει π.χ. κατηχούμενοι, μετανοοῦντες, ἀμύητοι, κατάσκοποι, κτλ.).

B

73 Διακονικά Κατηχουμένων - Vat. gr. 1970 (Codex Rossanensis), 12^{ος} αἰ., IAK⁴³², [S, σ. 238]⁴³⁵

Ἀρχιδιάκονος·

- Μή τις τῶν κατηχουμένων·
- μή τις τῶν ἀμυήτων·
- μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε·
- Τὰς θύρας.⁴³³
- Ὅρθοί, πάντες.

Ἀρχιδιάκονος·

- Ἐπι τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀποτεθῆναι τὰ δῶρα ἐν τῇ ἁγία τραπέζῃ

B

74 Διακονικά Κατηχουμένων - Paris gr. 2509, 12^{ος} αἰ., IAK⁴³², [S, σ. 239]⁴³⁵

Ἀρχιδιάκονος·

- Μή τις τῶν κατηχουμένων·
- μή τις τῶν ἀμυήτων·
- μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνδεθῆναι.
- Ἀλλήλους ἐπίγνωτε·
- Τὰς θύρας.
- Ὅρθοί, πάντες.

Ἀρχιδιάκονος·

⁴³² Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου (σύμφωνα μὲ τὰ χρφ τοῦ 12^{ου}-13^{ου} αἰ.), (IAS).

⁴³³ Ὅμοιως εἰς B.-Ch. Mercier, La Liturgie de Saint Jacques, Patrologia Orientalis (PO) 26.2, Paris 1946, σ. 176 [62].

- Ἐτι τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Ὁ ἱερεὺς, εἰσάγων τὰ ἅγια δῶρα, λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην... .

B

75 Διακονικά Κατηχουμένων - Vat. gr. 2281 (Rotulus Vaticanus),
13^{ος} αἰ., MK ⁴³⁴, [S, σ. 22] ⁴³⁵

Ἱερεὺς·

Ὅπως ὑπὸ τὸ κράτος σου πάντοτε φυλαττ.

Ἀρχιδιάκονος·

Βλέπετε μή τις τῶν κατηχουμένων.

{Τὰς θύρας, ὑποδιάκονε.}

Ὁ ἱερεὺς εὐχεται τοῦ χερουβικοῦ Καὶ μετὰ τὸ τεθῆναι τὰ ἅγια δῶρα

⁴³⁴ Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Μάρκου (σύμφωνα με τὸ χφ τοῦ 13^{ου} αἰ.), (MK).

⁴³⁵ [S] C. A. Swainson, *The Greek Liturgies chiefly from original authorities*, Cambridge at the University Press, 1884.

76 Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι

Ἀπόδειξη τοῦ ψηλοῦ φράγματος, στὶς παλαιοχριστιανικὰς ἐκκλησίαις, εἶναι ἡ «συμφυῆς βάσις κιονίσκου» ἐπὶ τοῦ πεσσίσκου, ἢ ὑψηλὸς κίονας ἢ πεσσός ἢ ἐπιστύλιον. Ἐπίσης εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ στήριξη τῶν κιονίσκων ἐπάνω στὰ θωράκια ἄνευ πεσσίσκων (μέσω ἐνὸς μικροῦ στυλοβάτου ποὺ ἐδράζεται στὰ θωράκια). Ἄρα ἡ εὗρεσις μόνο θωρακίων δὲν εἶναι ἱκανὴ καὶ ἀναγκαῖα συνθήκη χαμηλοῦ φράγματος.

Οἱ ἀρχαιολόγοι ἐπὶ τὸ πλεῖστον (μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις) στὶς ἀνασκαφὰς π.χ. τῶν παλαιοχριστιανικῶν Ναῶν, δὲν φέρνουν (ὅπως εἶναι φυσικόν) στὸ φῶς τὸν Ναόν ὅπως ὅταν πρωτοκτίσθηκε μὲ τὶς λεπτομέρειές του, ἀλλὰ τὸν φέρνουν συνήθως μὲ τὶς διάφορες ἀλλαγές τοῦ Ναοῦ στὸ διάβα τοῦ χρόνου, στοὺς αἰῶνες ποὺ ἀκολούθησαν, στὴν μορφή δηλαδὴ ποὺ ἐξελίχθηκε, μέχρι φυσικὰ τὴν καταστροφή του ἢ τὴν ἐρήμωσή του.

Συνεπῶς πολλάκις τὸ φράγμα τοῦ (δυτικοῦ τμήματος τοῦ) Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), συγχέεται μὲ τὸ φράγμα τοῦ Βήματος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοὺς πρώτους Ναοὺς ἦταν μόνον Καταπέτασμα (κεφ. 2, κεφ. 24, κ.ά.).

Γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι κάποιο φράγμα ἔχον πεσσίσκους μὲ ἀπόληξη εἶναι φράγμα τοῦ Βήματος, θὰ πρέπει νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ φράγμα αὐτὸ ἦταν ὄντως τὸ ὄριο τοῦ Βήματος, καὶ δὲν ἦταν τελικὰ τὸ δυτικὸ ὄριο τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα).

Σύμφωνα μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου, οἱ ἀρχαιότεροι Παλαιοχριστιανικοὶ ναοὶ τῆς Ἑλλάδος (τέλη Δ' - ἀρχὲς Ε' αἰ.), εἶχαν χαμηλὸ φράγμα⁴³⁶. Ὅμως αὐτὸ ἐλέγχεται στὴν ἴδια τὴν ἐργασία διττῶς:

α. ὑπῆρχαν Ναοὶ τοῦ Δ' αἰ. μὲ ὑψηλὸ φράγμα,

β. πολλάκις τὸ δυτικὸν φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) συγχέεται ὡς φράγμα τοῦ Βήματος (βλ. κεφ. 4).

Σύμφωνα μὲ τὴν Στουφῆ-Πουλημένου,⁴³⁷ δὲν ἀναφέρεται Βασιλικὴ τοῦ Γ' αἰ., ἀλλὰ ἀναφέρονται ἑπτὰ (7) Ναοὶ τοῦ Δ' αἰ. στὴν Ἑλλάδα, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουμε ἐν συντομίᾳ κατωτέρω καὶ ἀναλύουμε στὸ σχετικὸ ἄρθρο μας.⁴³⁸

⁴³⁶ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., σ. 69.

⁴³⁷ Στουφῆ-Πουλημένου, ὁ.π., Τυπολογικοὶ Πίνακες [Βασιλικῶν Ἑλλάδος], σσ. 227-233.

⁴³⁸ Παν. Δ. Παπαδημητρίου, Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν (Ναῶν) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι, 3/2/2024.

Βασιλική Ἐπιδαύρου

- Ψηλὸ φράγμα (συμφυῆς βάσις κιονίσκου). Ἐγκάρσιον κλίτος. Παρέχονται στοιχεῖα φράγματος. Τὸ φράγμα ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), ὄχι τοῦ Βήματος. Τὸ Βῆμα (τούλάχιστον ἀρχικά) ἦταν στὴν Κόγχη/Ἀψίδα, καὶ προφανῶς εἶχε Καταπέτασμα στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης.

Βασιλική Κεγχρεῶν (α' φάσις)

- Δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκῆ στοιχεῖα τοῦ φράγματος. Οἱ διαστάσεις τῆς Κόγχης, τοῦ φράγματος, εἶναι παραπλήσιες τῆς Ἐπιδαύρου. Προφανῶς τὸ φράγμα ποὺ εὐρέθη ἦταν τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα).

Κοιμητηριακὴ Βασιλικὴ Παλαιᾶς Κορίνθου (μάρτυρος Κοδράτου)

- Ψηλὸ φράγμα (συμφυῆς βάσις κιονίσκου), καὶ ἐπιστήλιον Τέμπλον. Παρέχονται στοιχεῖα φράγματος. Τὸ φράγμα ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (σημερινοῦ Σολέα), ὄχι τοῦ Βήματος. Τὸ Βῆμα ἦταν (τούλάχιστον ἀρχικά) στὴν ὑπερμεγέθη Κόγχη/Ἀψίδα.

Βασιλικὴ Δαφνουσίων Λοκρίδος

- Χαμηλὸ φράγμα, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου καὶ ὄχι τοῦ Βήματος, ἀφοῦ ὑπερυψωμένο δάπεδο εἶναι μόνον τὸ ἐντὸς τῆς Κόγχης, ἄρα ἐκεῖ καὶ τὸ Βῆμα (ἐξ ὁρισμοῦ). Ὑπάρχει ἐγκάρσιο κλίτος, μὲ μεγάλους ὀριζόντιους πεσσούς, ποὺ δημιουργεῖ στὴν οὐσία «Τέμπλον» πρὸ τοῦ Τέμπλου.

Βασιλικὴ Β' Δημητριάδος – Προφῆτη Ἡλία (Δ' + αἰ.)

- Χαμηλὸ «ἐφαπτόμενο» φράγμα. Ὑπερυψωμένο δάπεδο ὅμως ἦταν μόνο στὴν Κόγχη/Ἀψίδα. Ἄρα ἐκεῖ ἦταν τὸ Βῆμα, καὶ ἄρα ἐκεῖ καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα. Τὸ φράγμα προφανῶς ἦταν τὸ φράγμα τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα).

Βασιλικὴ Ὀκτάγωνο Φιλίππων

- Ὁ Ναὸς αὐτὸς πέρασε ἀπὸ πολλὰς φάσεις. Περισσότερα στὴν ἀνάλυση στό ἄρθρο μας.⁴³⁸

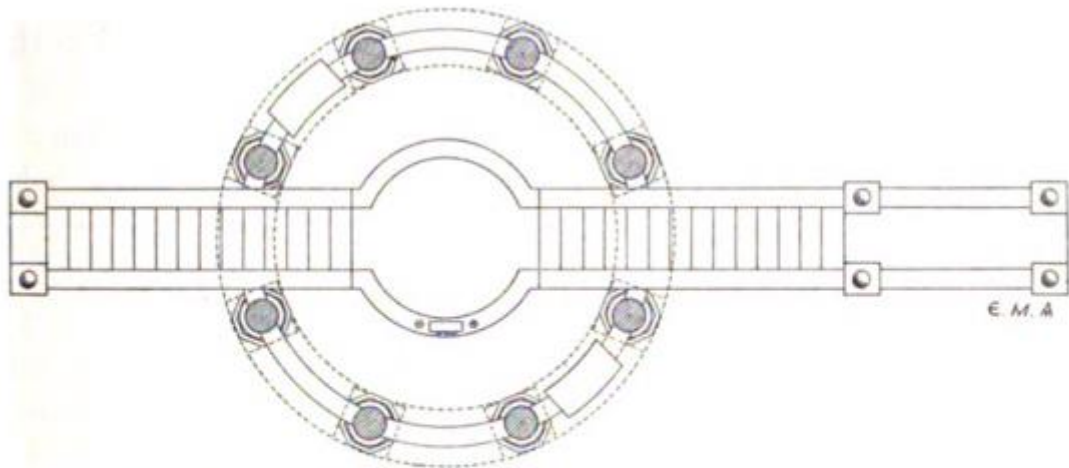
Βασιλικὴ Ἀσκληπιείου Δήλου

- Ὑπερυψωμένη Κόγχη, ἄρα ἐκεῖ ἦταν τὸ Βῆμα καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα.

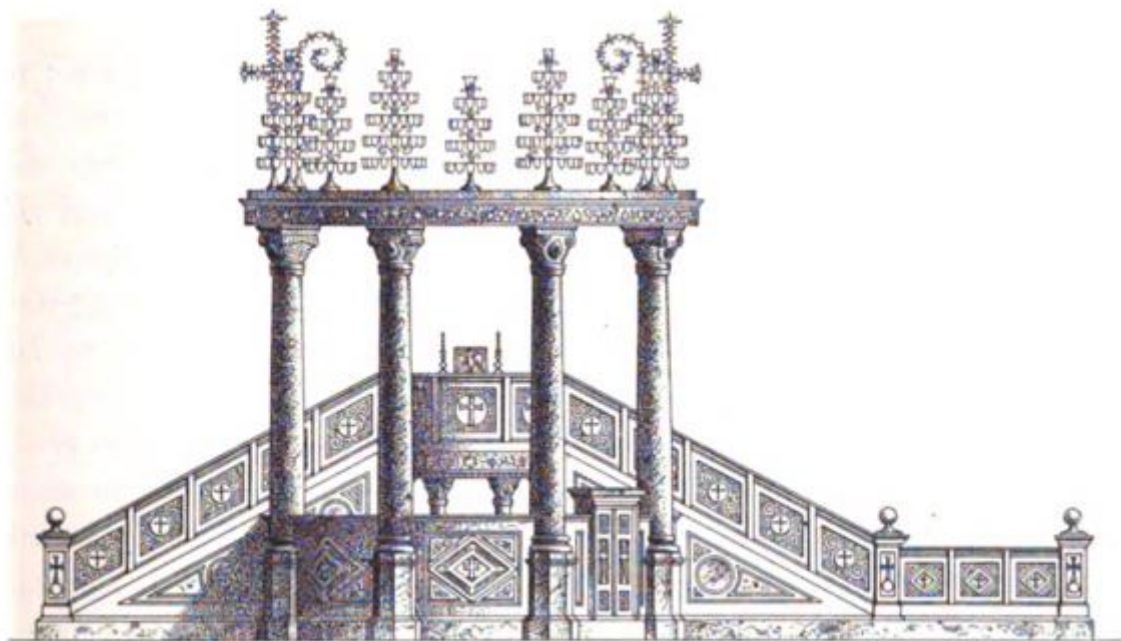
Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο μας.⁴³⁸

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

77 Ὁ Ἄμβων τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ. 242. Ἀποκατάσταση τοῦ διαγράμματος τοῦ δευτέρου τῆς Ἁγίας Σοφίας Ἀμβωνος. Κλίμαξ=1½.

Σχ. 243. Ἀποκατάσταση τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως τοῦ αὐτοῦ. Κλίμαξ=1½.

Εἰκ. 77-1. Ὁ Ἀμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204)^{439, 451}

⁴³⁹ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας, Τόμος Β', δ.π., σ. 59.

(α)

(β)

Εικ. 77-2. Ο Άμβων τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204).⁴⁴⁰

⁴⁴⁰ Ίδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ, [Αγία Σοφία: 1.500 Χρόνια Ιστορίας](#).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

(α)

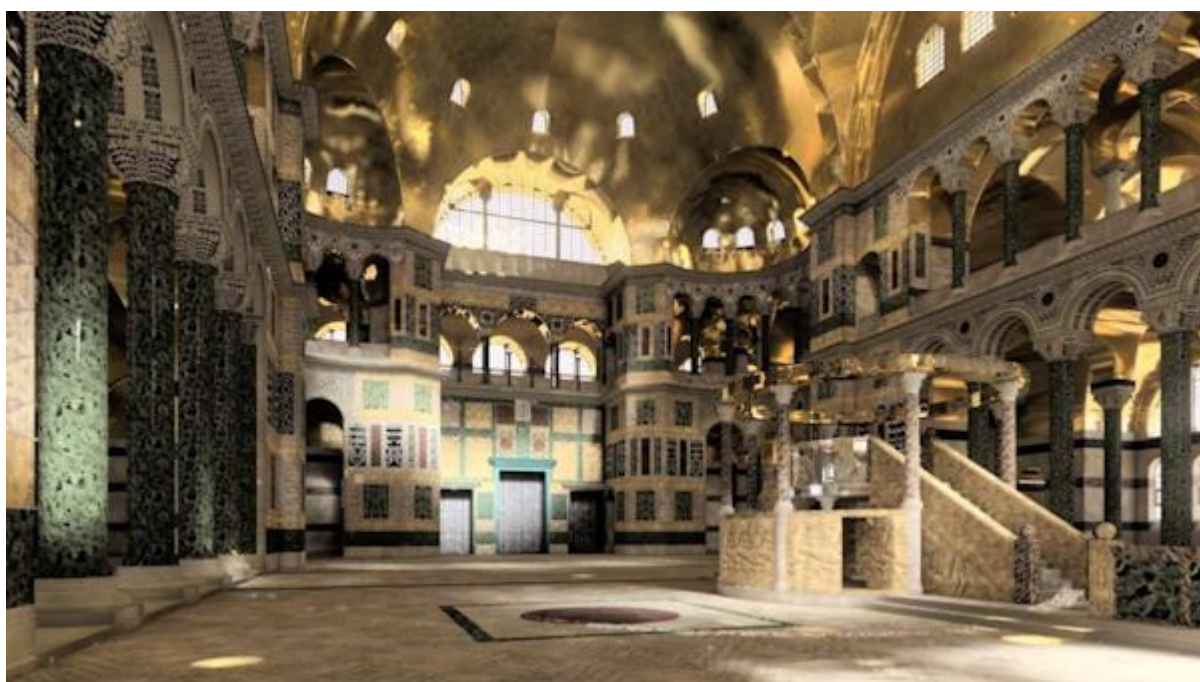

(β)

Εἰκ. 77-3. Ὁ Ἄμβων τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204)⁴⁴⁰

(α)

(β)

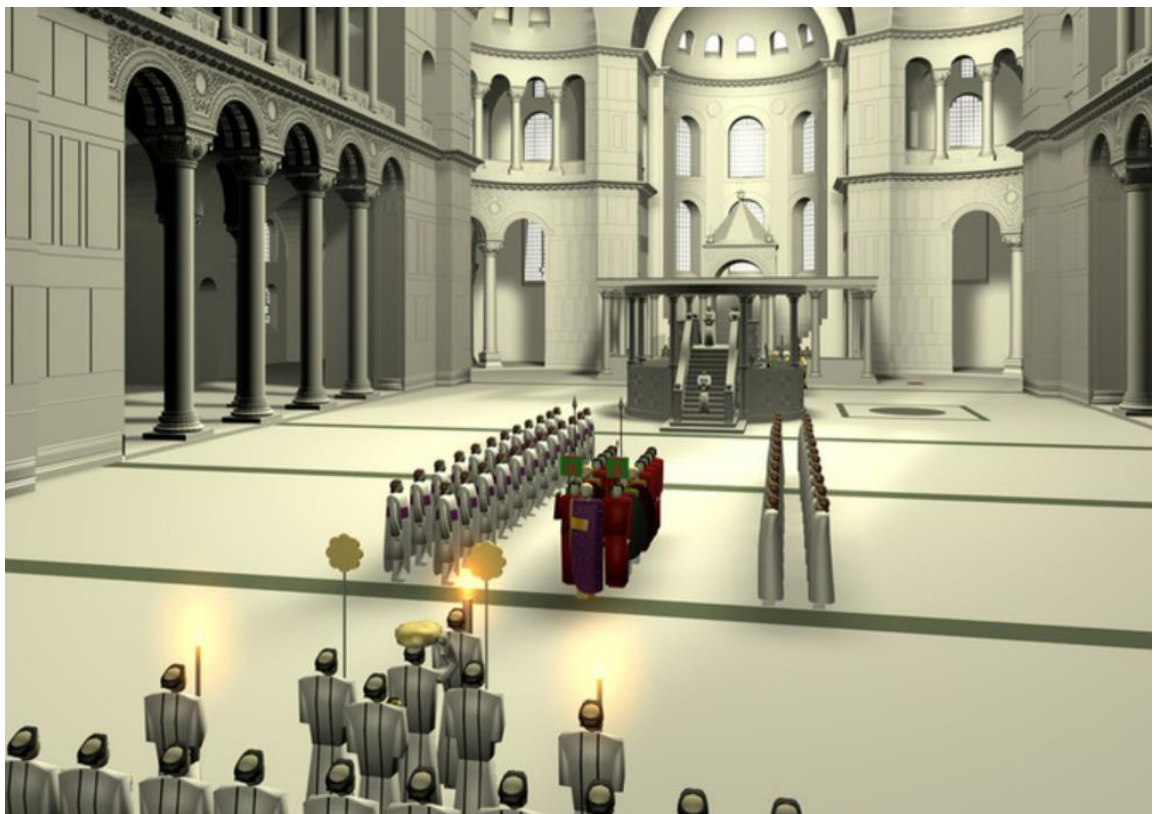
Εικ. 77-4. Ο 2^{ος} ἄμβων τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204). Ἐτέρα ἀποκατάστασις^{441, 451}. Λείπουν τὰ Καταπετάσματα τοῦ ὑψηλοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου.

⁴⁴¹ Andreas Noback, Lars O Grobe, and Franziska Lang (Technische Universität Darmstadt), [*Modeling the effects of daylight scattering by window glass: The case of 6th century Hagia Sophia in Istanbul*](#), 21st International Congress of the Association Internationale pour l'Histoire du Verre, 2018.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

(α)

(β)

Εἰκ. 77-5. Ὁ 2^{ος} ἄμβων τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204). Ἐτέρα ἀποκατάστασις⁴⁴². Ἐπρεπε νὰ ἔχουν μπεῖ καὶ τὰ Καταπετάσματα στὴν ἀπεικόνιση.

⁴⁴² Helge Svenshon, Rudolf Stichel, Oliver Hauck und Andreas Noback, [Die Hagia Sophia Justinians – Mathematischer Raum als Bühne des Kaisers](#), 25/6/2012 (15/6/2023).

78 Ἑτεροι Ἀμβωνες

78.1 Ὁ Ἀμβων ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον Μηνολόγιον ποὺ γράφηκε γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειον τὸν Β' (976-1025), [Vat.gr.1613, φ. 131], στίς 23 Ὀκτωβρίου, βλέπουμε τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου «ποὺ τὸν ἔριξαν [οἱ Ἰουδαῖοι] ἀπὸ τὸ ἄκρο τοῦ Ἱεροῦ», ὅπως λέει τὸ χειρόγραφον.

Ἡ ἀγιογραφία δείχνει ἕναν Ἀμβωνα τεράστιο, σὰν τῆς Ἀγίας Σοφίας, καὶ ἐπίσης ὑψηλὸ φράγμα Ἱεροῦ Βήματος (στὰ δεξιὰ) μετὰ Καταπετάσματος.

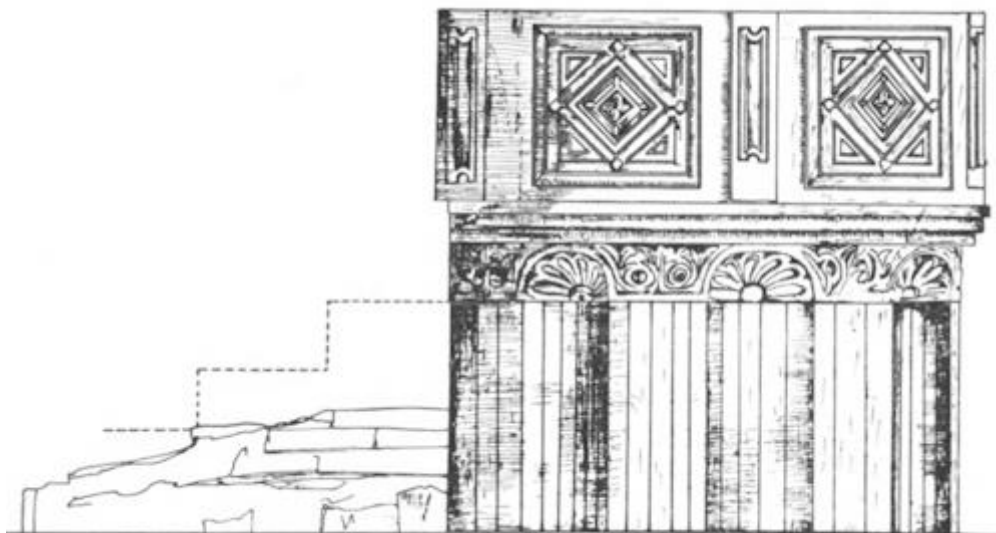

Εἰκ. 78-1. Ὁ Ἀμβων ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου. [Vat.gr.1613, φ. 131, Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ](#).⁴⁴³

⁴⁴³ [Wikimedia](#), 10/7/2023.

78.2 Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ Σολέα) τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.)

Ὁ Ὁκταγωνικὸς Ναὸς τῶν Φιλίππων, εἶχε δύο Ἄμβωνες. Ἐναν στὸν Σολέα (δυτικὸ τμήμα τοῦ Πρεσβυτερίου), καὶ ἓναν στὸ κέντρον (καὶ λίγο πρὸς νότον) περίπου τοῦ Ναοῦ, βλ. κεφ. 78.3.

Εἰκ. 6. Ἀποκατάστασις τοῦ ἁμβωνοῦ τοῦ Ὁκταγώνου.

Εἰκ. 78-2. Ὁ ἐν τῷ Σολέα τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων Ἄμβων.⁴⁴⁴

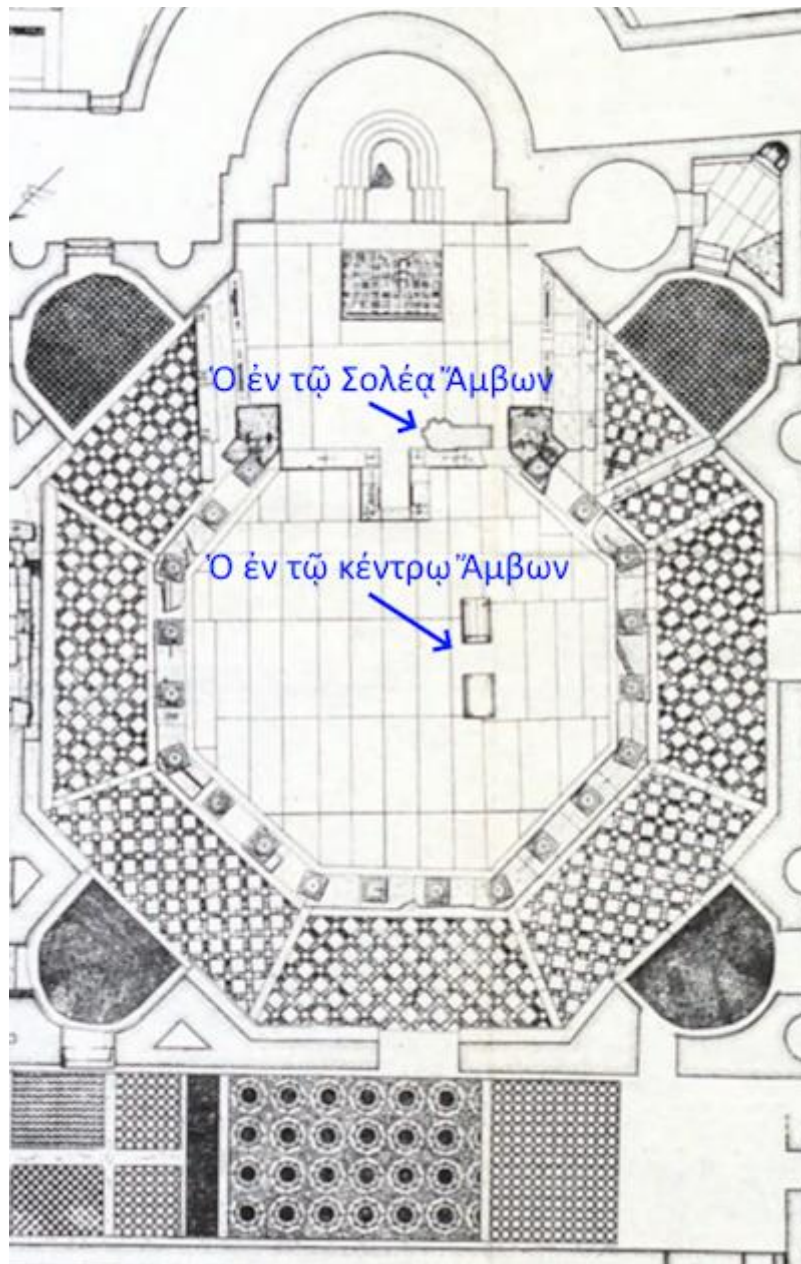
Ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τοῦ Πελεκανίδη ἔχουμε ὅτι ἡ βάσις τοῦ Ἄμβωνος εἶχε ὕψος 0.60 μ., καὶ ὁ μαρμάρινος κυκλικὸς ἐξώστης εἶχε διάμετρο 1.22 μ..⁴⁴⁵

Παρακάτω φαίνεται καὶ ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τοῦ Ἄμβωνος ἐν τῷ Σολέα (καὶ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ Ὁκταγώνου.

Βλέπε ἐπίσης, κεφ. 76.

⁴⁴⁴ Στυλ. Πελεκανίδης, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1960, ΠΑΕ(1960), σ. 85.

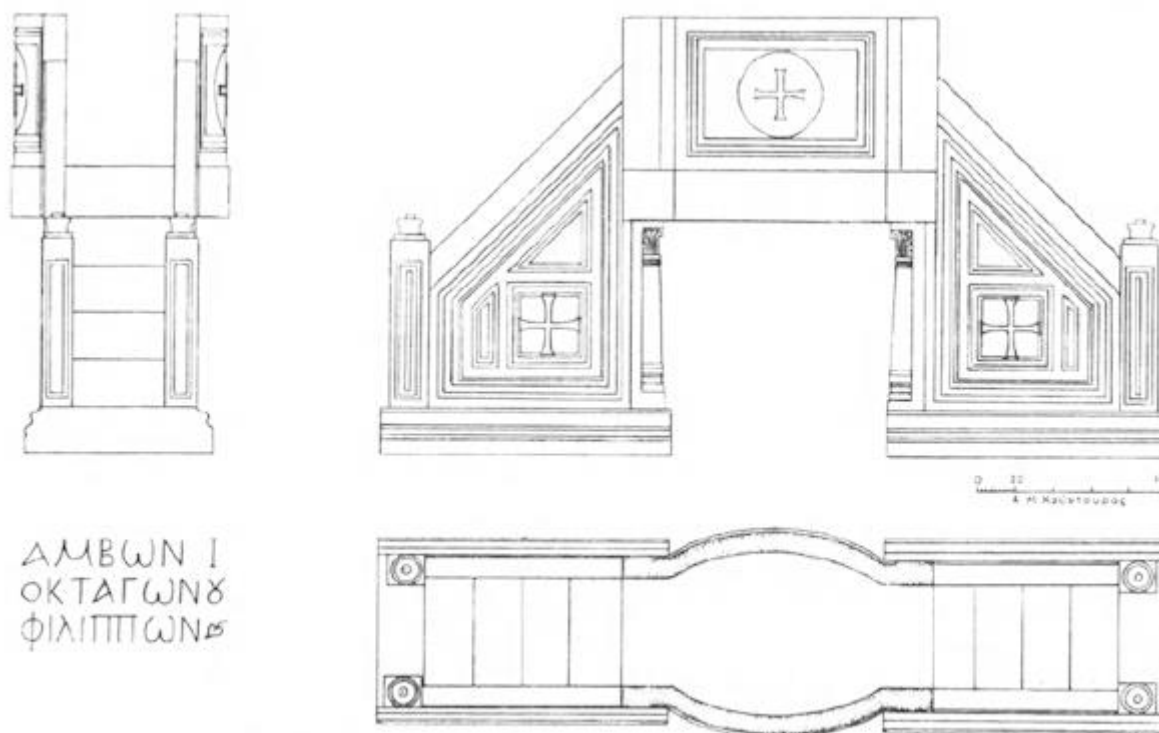
⁴⁴⁵ Στυλ. Πελεκανίδης, [ΠΑΕ(1960), σσ. 83-84].

Εἰκ. 78-3. Ὀκταγωνικὴ Ἐκκλησίᾳ Φιλίππων, Στυλ. Πελεκανίδης, ΠΑΕ(1978), Μέρος ἐκ τοῦ Παρενθέτου Πίνακος Β'.

78.3 Ὁ Ἄμβων (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ Ὁκταγώνου Φιλίππων (Δ' αἰ.)

Ὁ Ὁκταγωνικὸς Ναὸς τῶν Φιλίππων, εἶχε δύο Ἄμβωνες. Ἐναν στὸν Σολέα (κεφ. 78.2), καὶ ἓναν στὸ κέντρον (καὶ λίγο πρὸς νότον) περίπου τοῦ Ναοῦ, ποὺ φαίνεται παρακάτω. Ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου Ἄμβωνος δίνεται στὸ κεφ. 78.2.

Εἰκ. 3. Ἀποκατάστασις τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου ἄμβωνος.

Εἰκ. 78-4. Ὁ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὁκταγώνου Ἄμβων.⁴⁴⁶

Ἀπὸ τὴν κλίμακα τοῦ σχεδίου, ἐξάγουμε ὅτι τὸ μῆκος τοῦ Ἄμβωνος αὐτοῦ ἦταν π. 4.14 μ., τὸ πλάτος (τοῦ ἐξώστου) π. 1.18 μ., καὶ τὸ ὕψος π. 2.28 μ..

Βλέπε ἐπίσης, κεφ. 76.

⁴⁴⁶ Στυλ. Πελεκανίδης, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1970, ΠΑΕ(1970), σσ. 63-65.

78.4 Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας

Εἰκ. 78-5. Ὁ Ἄμβων τοῦ Ἱ. Μητροπ. Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καλαμπάκας.⁴⁴⁷

⁴⁴⁷ Ἀρχιμ. Γεώργιου Π. Στέφα, [Ματιές σε Βυζαντινά μνημεῖα](#), Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο 93-94. (13/11/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

78.5 Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς στὸ Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)

Ὁ Ῥωμαϊζὼν Ναὸς τῆς Παναγίας (Romanesque church of Santa Maria) στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας χτίστηκε τὸ 1000-1050.⁴⁴⁸

Εἰκ. 78-6. Ὁ Ἄμβων τῆς Βασιλικῆς Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Ὁ Ἄμβων ἐφάπτεται τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). Βλ. περισσότερα, κεφ. 83.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, [Liturgical Arts Journal](#), 18/10/2023 (23/11/2023).

79 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης μὲ Καταπετάσματα (Λειψανοθήκη τῆς Pola), 440 μ.Χ.

Παρακάτω βλέπουμε τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου τῆς Ῥώμης μὲ μετακίονια Καταπετάσματα. Ἡ ἀπεικόνιση εἶναι στὴν Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher), Κροατία, τὸ 440 μ.Χ.

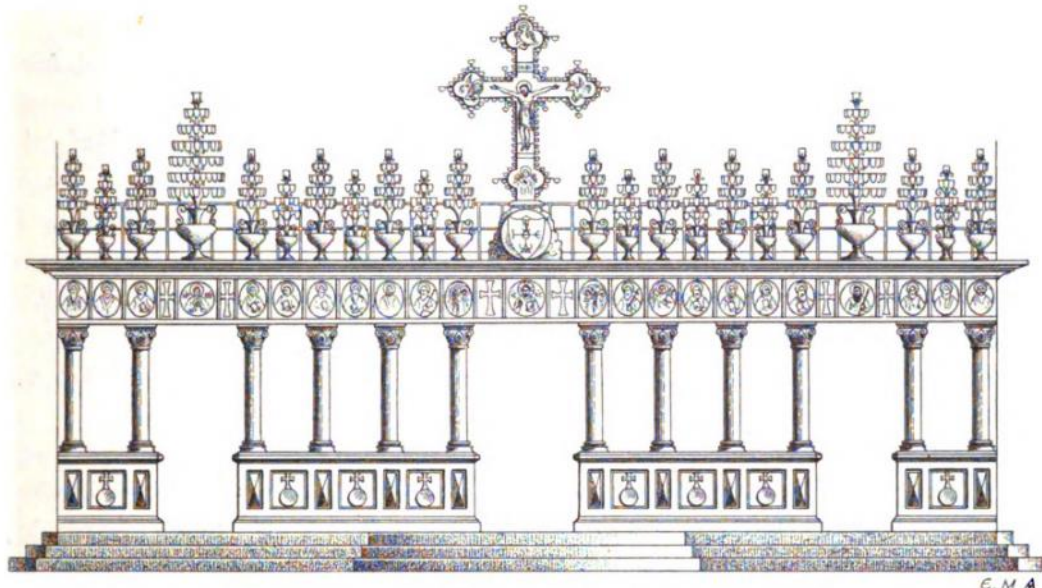

Εἰκ. 79-1. Λειψανοθήκη τῆς Pola (Samagher) ἀπὸ ἐλεφαντοστό, Κροατία⁴⁴⁹, 440 μ.Χ., δεικνύουσα τὸν Παλαιοχριστιανικὸ Ναὸ τοῦ Ἀπ. Πέτρου Ῥώμης (Ἱερό, Πρεσβυτέριον, καὶ μαρτυρεῖο τοῦ Ἀπ. Πέτρου) μὲ ὑψηλὸ φράγμα Πρεσβυτερίου, καὶ μετακίονια καταπετάσματα.

⁴⁴⁹ Shawn **Tribe**, *Envisioning Old St. Peter's: The Interior from the Time of Constantine through the Renaissance*, [Liturgical Arts Journal](#), 22/9/2022 (13/11/2023).

80 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Ἁγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ. 256. Ἀπόπειρα παραλήγοις ἀποκαταστάσεως τῶν Κιγκλίδων τοῦ Βήματος
τῆς Ἁγίας Σοφίας. Κλίμαξ—188.

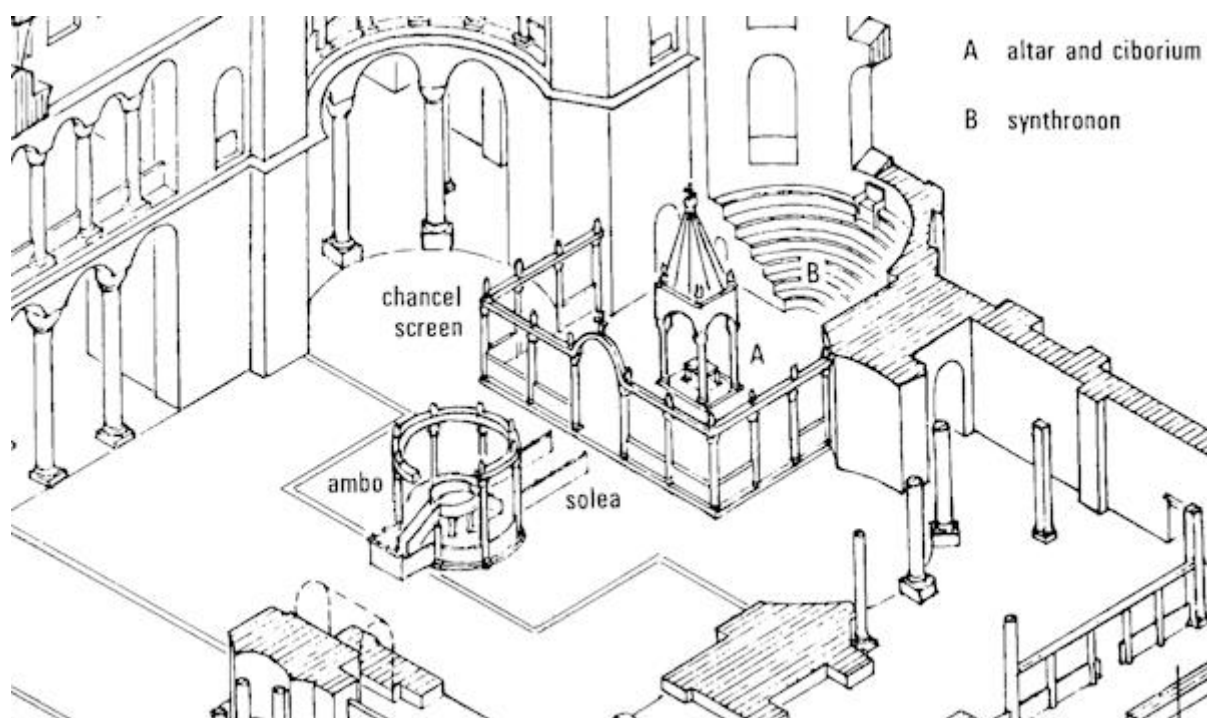
Εἰκ. 80-1. Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἁγίας Σοφίας (563-1204)⁴⁵⁰. Τὰ τεῖχη ὅμως ποὺ λέει ὁ Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος εἶναι σίγουρα πολὺ πιὸ ψηλά. Ἐπίσης μᾶλλον οἱ τρεῖς ἀκριανοὶ κίονες σὲ κάθε ἄκρη, θὰ πρέπει νὰ ναι κάθετοι στὴν πρόσοψη. Δηλ. 6 κίονες μπροστὰ, 3+3 στὰ πλάγια.

Τὸ ὑψηλὸ φράγμα (οἱ Κιγκλίδες) φυσικὰ εἶχαν θύρες, καὶ μετακίονια καταπετάσματα,
ἄλλωστε αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος τῶν ὑψηλῶν κιγκλίδων/κίωνων.

⁴⁵⁰ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 87.

Είκ. 80-2. Φράγμα του Βήματος με εικόνες ἀντί καταπετασμάτων. Αγ. Θωμᾶς Ἀμπελοκήπων. (Λεῖπει ὁ Σταυρός ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἅγια θύρια – Ωραία Πύλη).

Είκ. 80-3. Ἑτέρα ἀπεικόνισις τῶν Κιγκλίδων / Τέμπλου, Ἀμβωνος, Ἱεροῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.⁴⁵¹

⁴⁵¹ Rowland J. Mainstone, Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church, Thames & Hudson, New York, 1988, σ. 233.

81 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα σὲ ἀπεικόνιση Δισκαρίου τοῦ 565

Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Dumbarton Oaks⁴⁵², βλέπουμε ἓνα Δισκάρειο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη (Ἁγία Σοφία;), ποὺ παριστάνει τὴν Κοινωνία τῶν Ἀποστόλων⁴⁵³. Στὸ βάθος ἀπεικονίζεται τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Ναοῦ μὲ τοξωτὸ ἐπιστύλιο στὸ μέσον. Χρονολογεῖται μεταξὺ 565-578.

Ὁ Χριστὸς ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς, εἶναι ἐστραμμένος πρὸς Ἀνατολὰς.

Εἰκ. 81-1. Ὑψηλὸ φράγμα σὲ Δισκάρειον (6^{ος} αἰ.) μὲ τὴν ἀπεικόνιση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Dumbarton Oaks).

⁴⁵² Dumbarton Oaks Collection, [BZ.1924.5](#).

⁴⁵³ Νομίζουμε ἀπεικονίζεται καὶ ὁ Ἰούδας στὰ ἀριστερὰ μὲ τὰ μαλλιά ἀχτένιστα.

82 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα Βυζαντινοῦ Ναοῦ στὴν Βενετία (639)

Παρακάτω βλέπουμε τὸ ἐσωτερικὸ Ἑνετικοῦ Ναοῦ τοῦ 7^{ου} αἰ. (ἀνακαινισθέντος τὸν 9^ο καὶ τὸν 11^ο), μὲ τὸ ὑψηλὸ φράγμα, καὶ εἰκόνες ἐπ’ αὐτοῦ.

Σίγουρα μέχρι τὸν 19^ο αἰ. εἶχε **παραπετάσματα** στὸ Τέμπλο (βλ. τὸν Ἅγιο Μάρκο στὴν συνέχεια).

Εἰκ. 82-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα). *Byzantine-Venetian Torcello Cathedral (Βενετία).*⁴⁵⁴ Λεῖπουν φυσικά -τὴν σήμερον- τὰ Παραπετάσματα.

⁴⁵⁴ David Clayton, Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail...or Shag-Pile Carpeted Step? Newliturgicalmovement.org (25/10/2016). 10/7/2023.

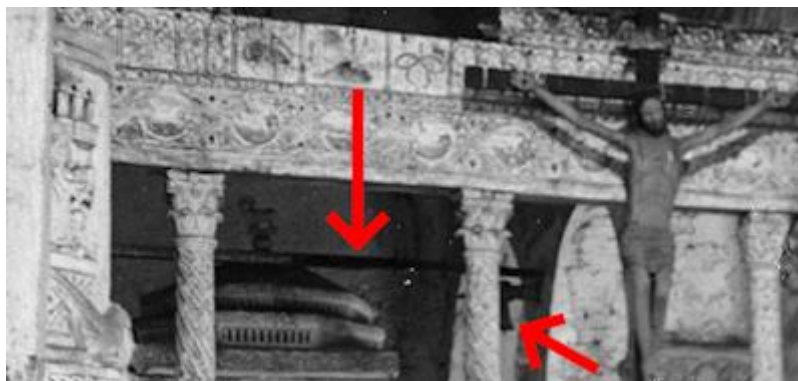
83 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα τῆς Βασιλικῆς στὸ Valle Porclaneta, Ἰταλία (1000-1050)

Ὁ Ῥωμαϊζὼν Ναὸς τῆς Παναγίας (Romanesque church of Santa Maria) στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας χτίστηκε τό 1000-1050.⁴⁵⁵

Εἰκ. 83-1. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας.⁴⁵⁵
Διακρίνεται ὁ Ἄμβων, τὸ Πρεσβυτέριον (Σολέας) καὶ τὸ ὑπερυψωμένο Βῆμα μὲ τὸ Κιβώριον. Φαίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος.

⁴⁵⁵ Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, [Liturgical Arts Journal](#), 18/10/2023 (23/11/2023).

Είκ. 83-2. Τὸ ὑψηλὸ φράγμα στὸν Ναὸ Santa Maria στὸ Valle Porclaneta, Abruzzo, τῆς Ἰταλίας. Διακρίνεται ὁ κώδων τοῦ Βήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέον ἄλλη δοκὸς ἢ ραβδὸς κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ὅπως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἀν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή.⁴⁵⁵

Εἰκ. 83-3. Τὸ Βῆμα, πέντε βαθμίδες ὑψηλότερα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέας.⁴⁵⁵ Διακρίνεται καὶ ὁ κώδων τοῦ Βήματος, καὶ κομμένη (;) δοκὸς ψηλὰ στὰ δεξιὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος, βλ. Εἰκ. 83-2.

Στὶς παραπάνω φωτογραφίες:

Διακρίνεται ἡ Ἁγία Τράπεζα μὲ τὸ εὐρύχωρον Ἱερὸν Κιβώριον (τοῦ 12^{ου} αἰ.).

Τὸ Βῆμα εἶναι 5 βαθμίδες πάνω ἀπὸ τὸ Πρεσβυτέριον/Σολέα.

Ὑπῆρχε Καταπέτασμα ὡς φράγμα τοῦ Βήματος (βλ. Durandus, κεφ. 64). Ὑπῆρχε δοκὸς κατὰ μῆκος τοῦ ὁρίου τοῦ Βήματος. Ἴσως νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ Καταπέτασμα τοῦ Βήματος, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη κατασκευή.

Τὸ Πρεσβυτέριον (Σολέας), εἶναι στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸν κυρίως Ναόν.

Τὸ φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα) εἶναι ὑψηλόν.

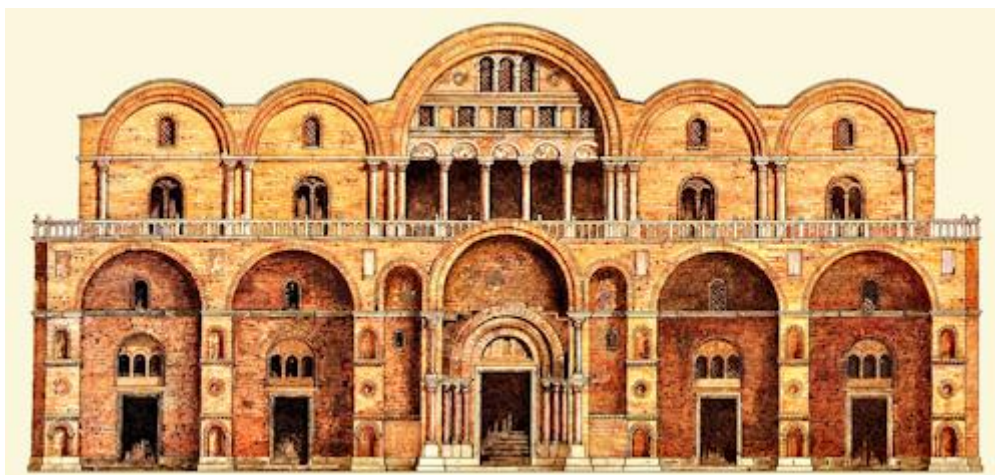
Ὁ Ἄμβων εἶναι ἐκτὸς τοῦ Σολέα καὶ ἐφαπτόμενος τοῦ φράγματος τοῦ Σολέα. Σὲ μερικές περιπτώσεις ὁ Ἄμβων εἶναι ἀκριβῶς στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα.

Σίγουρα ὑπῆρχαν παραπετάσματα/καταπετάσματα καὶ στὸ ὑψηλὸ φράγμα τοῦ Σολέα.

Οἱ κιονίσκοι τοῦ φράγματος πατᾶνε πάνω στὰ θωράκια, καὶ ὄχι ἐπὶ πεσίσκων.

84 Τὸ ὑψηλὸ φράγμα μὲ Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας (1063)

Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας ὅπως τὸν γνωρίζουμε σήμερα, εἶναι ὁ τρίτος Ναὸς (στὸ ἴδιο σημεῖο), καὶ χτίστηκε τὸ 1063-1094.

Εἰκ. 84-1. Ὁ Ἅγιος Μάρκος Βενετίας τὸ 1881.⁴⁵⁶

Ὑπάρχουν παλαιοὶ πίνακες περίπου μέχρι τὸ 1850-1870 μὲ μετακίονα Καταπετάσματα, ἀκόμη καὶ πλήρως κλειστά⁴⁵⁷. Πιστεύουμε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ 1850-1870 ἀφαιρέθηκαν ἀνεπιστρεπτί.

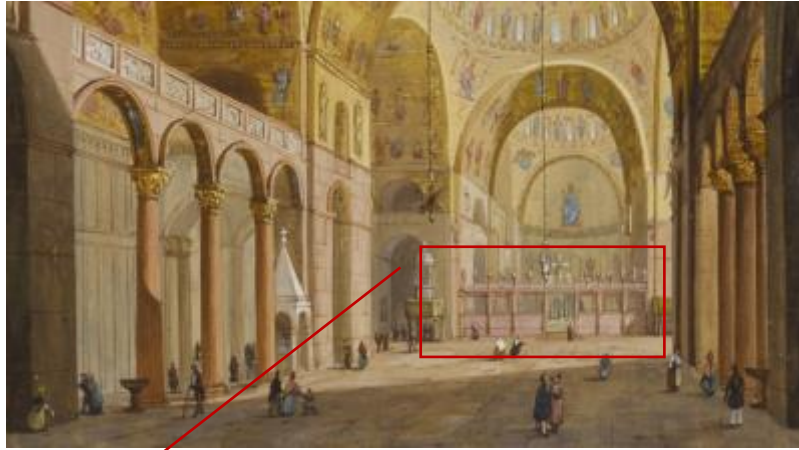

Εἰκ. 84-2. Ἑτέρα ἀπεικόνισις τοῦ Ἀγίου Μάρκου Βενετίας, μὲ μετακίονα Παραπετάσματα (ἐκτὸς ὥρας ἀκολουθίας). Σήμερα φυσικὰ δὲν ὑπάρχουν.

⁴⁵⁶ Wikipedia, [St Mark's Basilica](#), 23/11/2023.

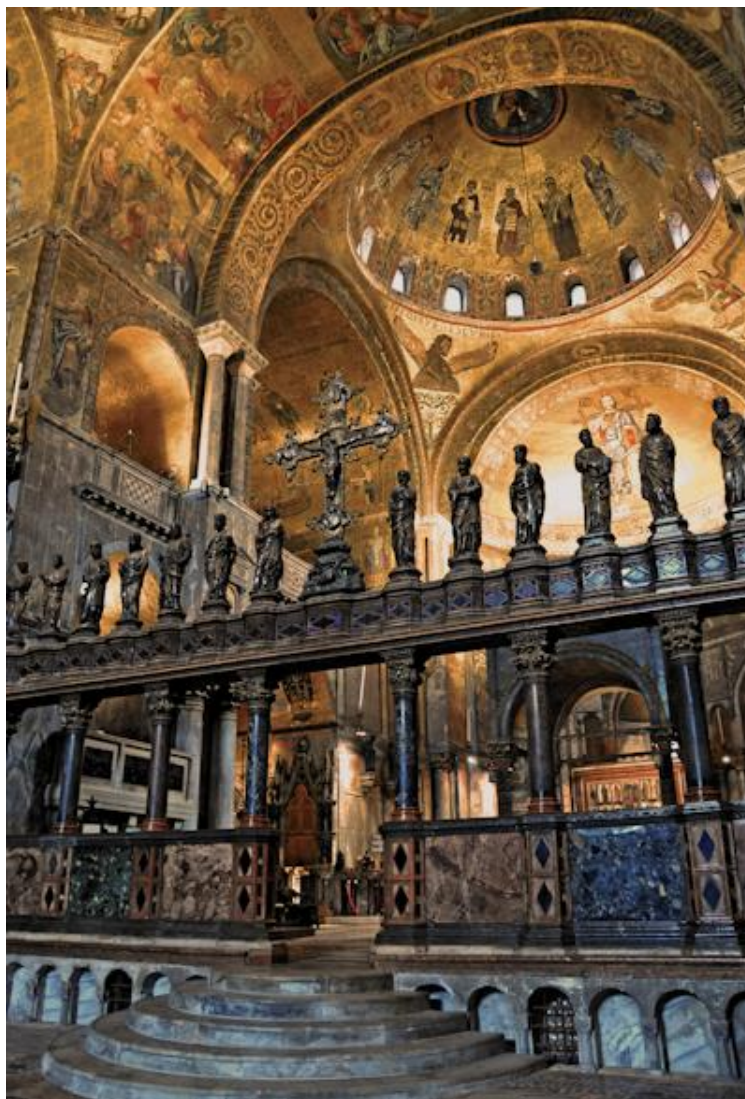
⁴⁵⁷ Οἱ περισσότεροι τῶν πινάκων αὐτῶν ἔχουν δικαίωμα. Πάλι καλὰ ποὺ ...ἐπέζησαν.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 84-3. Καταπετάσματα στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας. Καὶ ὁ τεράστιος Σταυρὸς καὶ στὸ Τέμπλον (Rood Screen), καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Τράπεζα.⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ [Wikipedia](#). 15/6/2023.

Εικ. 84-4. Άγιος Μάρκος Βενετίας, σήμερα. Άνευ, φυσικά, παραπετασμάτων⁴⁵⁹.

Στὸν Ἅγιο Μάρκο Βενετίας, ἀπὸ τὴν στιγμή πὺ οἱ Καθολικοὶ ἀποφασίσανε νὰ μὴν κλείνουν τὰ Καταπετάσματα τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς, τὰ βγάλανε⁴⁶⁰, ἀφοῦ δὲν εἶχαν πλέον λόγον ὑπαρξῆς. Ὡς συνέπεια, καὶ τὸ ὑψηλὸ φράγμα (Rood Screen) γιὰ αὐτοὺς δὲν ἔχει πλέον λόγο ὑπαρξῆς (τὰ περισσότερα ὑψηλὰ φράγματα τὰ ἀφαιρέσανε, σ. 55).

⁴⁵⁹ [St Mark's Basilica](#), Wikipedia (28/6/2023).

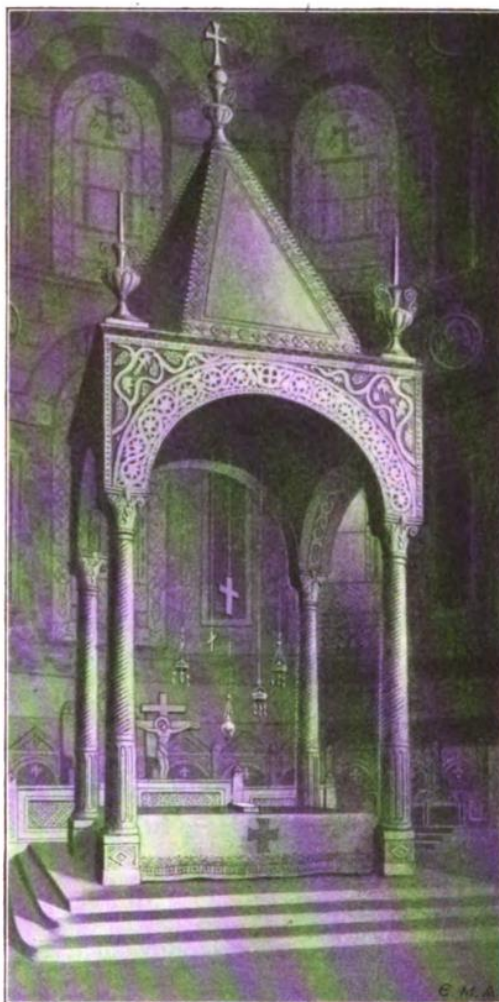
⁴⁶⁰ Καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ Ἅγιοι Πατέρες μας ἔκαναν τὸ ἀρχαῖον Καταπέτασμα μόνιμο Τέμπλο, γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ τὰ βγάλουν εὐκολά. Πρβλ. ὑποσ. 139.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 84-5. Ἅγιος Μάρκος Βενετίας μὲ τὸ ὑψηλὸ Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου/Σολέα, Τέμπλο (Rood Screen) μετὰ Καταπετασμάτων (1850), καὶ ἄνευ Καταπετασμάτων (σύγχρονη ἐποχὴ), βλ. σ. 237.

85 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον τῆς Ἀγίας Σοφίας Κων/πόλεως (Ἰουστινιανοῦ) (563-1204)

Σχ. 259. Ἀπόπειρα ἀποκαταστάσεως τοῦ Κιβωρίου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰκ. 85-1. Τὸ 2^{ον} Ἱερὸν Κιβώριον τῆς ἀγίας Σοφίας (563-1204)⁴⁶¹. Δὲν ἀπεικονίσθη τὸ τετράβηλο.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Γ' αἰ. ἡ Ἀγία Τράπεζα τῶν Ἱερῶν Ναῶν ἐφωδιάσθη διὰ κιβωρίου, τὸ δὲ διὰ τὸν κλῆρον τμήμα τοῦ Ναοῦ ἀπεχωρίσθη τοῦ ὑπολοίπου χώρου διὰ κιγκλίδων ἢ καταπετάσματος.³³

Κατὰ τὸν Παῦλον Σιλεντιάριον (6^{ος} αἰ.), τὸ Κιβώριον περιγράφεται ὡς πύργος, ποὺ ὑψώνεται ἐπὶ κιόνων πάνω ἀπὸ τὴν Ἀγία Τράπεζα, βλ. σ. 158.

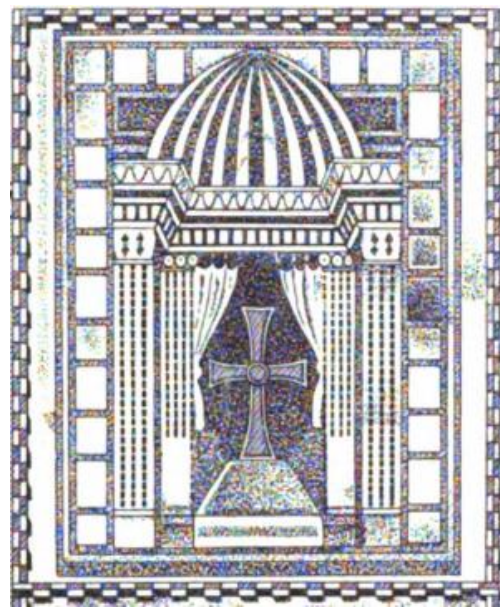
⁴⁶¹ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', δ.π., σ. 114.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Κατὰ τὸν Γεώργιον Κωδινόν⁴⁶², *Περὶ τῆς Οἰκοδομῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας*⁴⁶³: «Ἐποίησε δὲ Κιβώριον καὶ τοὺς Κίονας καὶ τὰ στήθεα τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀργύρου, καὶ χρυσώσας αὐτά, τὸ δὲ μῆλον καὶ τὰ κρίνα καὶ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κιβωρίου ὁλόχρυσα, τὸν δὲ Ἄμβωνα καὶ τὸν Σολέα χρυσᾶ, σαρδόνυχας καὶ σαπφείρους λίθους διὰ μαρμάρων καὶ χρυσοῦ χυμευτοῦ», [PG 157, 625D-628A].

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἦτοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα (F. Bock)¹²⁹. Βλ. καὶ Ἀντωνιάδου «Οἱ τοῦ Κιβωρίου Πέπλοι»⁴⁶⁴.

Στὴν Ἁγία Σοφία ἐπάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη, ὑπάρχει ἐνθετὴ μαρμαρίνη πλάκα μὲ ἀπεικόνιση Κιβωρίου καὶ Παραπετασμάτων.

Εἰκ. 85-2. Ἁγία Σοφία, ἐνθετὴ μαρμαρίνη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Βασιλικὴ Πύλη. Ἀριστερά σὲ ἀναπαράσταση τοῦ Lethaby⁴⁶⁵ καὶ δεξιὰ τοῦ Ἀντωνιάδου⁴⁶⁶. Βλ. ἐπίσης Στουφῆ-Πουημένου, ὁ.π., σ. 152.

⁴⁶² Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀποδίδεται στὸν Γεώργιον Κωδινόν (14^{ος} αἰ.), ἀλλὰ ἡ ἔρευνα τὸ χρονολογεῖ πολὺ ἐνωρίτερον, περὶ τὸ 995 (ἀγνώστου συγγραφέως), ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' (τοῦ Βουλγαροκτόνου).

⁴⁶³ Τὸ «Περὶ τῆς Οἰκοδομῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας», εἶναι τὸ τμήμα τῶν «Πατρῶν Κωνσταντινουπόλεως» («Χρονικὸν Περὶ τῶν Πατρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως»), [PG 157, 435-652].

⁴⁶⁴ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σ. 113.

⁴⁶⁵ W. R. Lethaby & H. Swainson, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894, σ. 245.

⁴⁶⁶ Εὐγενίου Μ. Ἀντωνιάδου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, Τόμος Β', ὁ.π., σσ. 17-18.

86 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀπεικόνιση Δισκοπότηρου τοῦ 6^{ου}-7^{ου} αἰ.

Ἀπὸ τὴν συλλογὴν Dumbarton Oaks⁴⁶⁷, βλέπουμε ἓνα ἅγιο Δισκοπότηρο, γυάλινο, Βυζαντινὸ, ποὺ χρονολογεῖται τέλη 6^{ου} με ἀρχὲς 7^{ου} αἰ.

Ἀπεικονίζεται τὸ Ἱερὸν Κιβώριον (φυσικὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης) μετὰ Παραπετασμάτων (Βήλων), τὸν Σταυρὸν στὸ κέντρον⁴⁶⁸, καὶ ἔνθεν κακείθεν δύο Ἀγγέλους.

Εἰκ. 86-1. Γυάλινο ἅγιο Δισκοπότηρον με ἀπεικόνιση Κιβωρίου μετὰ Παραπετασμάτων (βήλων), Dumbarton Oaks.

⁴⁶⁷ Dumbarton Oaks Collection, [BZ.1937.21](#).

⁴⁶⁸ Εὐχομαι νὰ διορθωθοῦν ὅσοι βγάξουν τοὺς Σταυροὺς ἀπὸ τὴν Ἀγία Τράπεζα.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

87 Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον σὲ ἀγιογραφία Ἀρμένικου Ναοῦ (10^{ος} αἰ.)

Βλέπουμε στὸν Ναὸ τοῦ Pghindzavank, τὴν Κοινωνία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐξωθεν μάλιστα τοῦ φράγματος, καὶ ἔνδοθεν τὸ Ἱερὸν Κιβώριον. Αὕτῃ ἡ ἀγιογραφία ὑποδηλώνει, ὅτι καὶ στοὺς Ἀρμένιους θὰ ὑπῆρχαν Κιβώρια.

Εἰκ. 87-1. Akhtala (Pghindzavank) (10^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.⁴⁶⁹ Βλ. ἐπίσης κεφ. 92, σ. 262.

⁴⁶⁹ The Archaeologist, [Ruins Of The Armenian Akhtala Monastery Also Known As Pghindzavank](#) (30/4/2022). 21/9/2023.

88 Ἅγιος Γεώργιος Θεσ/νίκης Ῥοτόντα (4^{ος}-5^{ος} αἰ.)

88.1 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος

Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ κλειστοῦ καταπετάσματος. Φαίνονται τὰ σκαλοπάτια. Φαίνεται ἴσως καὶ ἓνα ἀναλόγιον ἔμπροσθεν τοῦ καταπετάσματος;

Εἰκ. 88-1. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἅγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος - CC BY-NC.⁴⁷⁰

Ἐδῶ⁴⁷¹, εἶναι σὲ πολὺ ὑψηλότερη εὐκρίνεια καὶ φαίνεται πεντακάθαρα τὸ καταπέτασμα καὶ οἱ κρίκοι του.

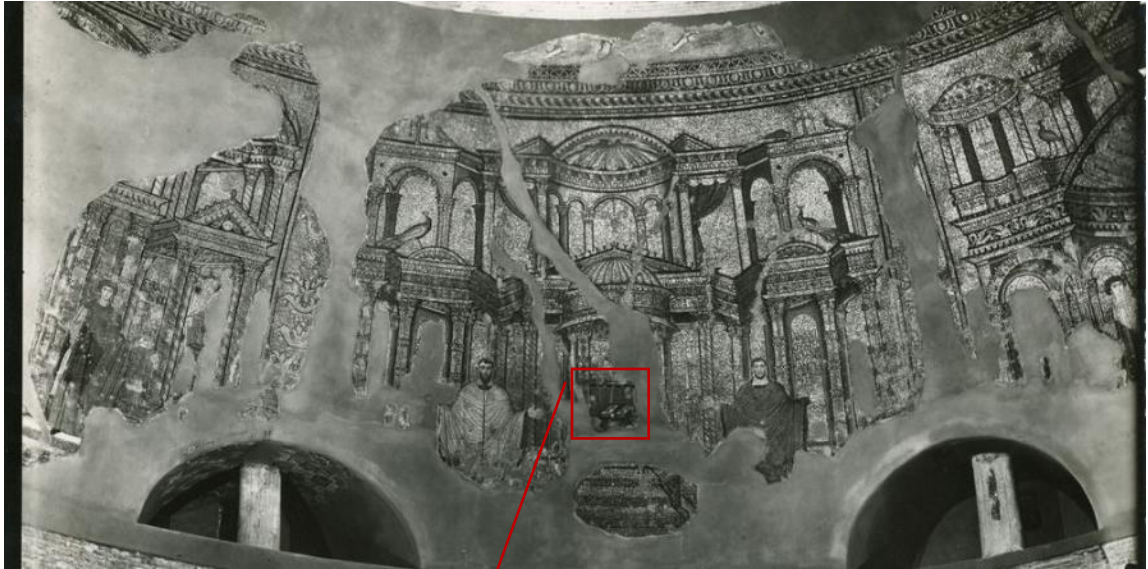
⁴⁷⁰ [Europeana.eu](https://europeana.eu).

⁴⁷¹ Ὑψηλότερης εὐκρίνεια εἰκῶν· [alamy.com](https://www.alamy.com), 14/6/2023.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

88.2 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἕτερον Κιβώριον μετὰ Καταπετάσματος

Ἕτερον Ἱερὸν Κιβώριον μετὰ κλειστοῦ καταπετάσματος.

Εἰκ. 88-2. Ἱερὸν Κιβώριον. Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη) - CC BY-NC.⁴⁷²

⁴⁷² European.eu.

88.3 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ἄμβων ἢ Κιβώριον Ἀγ. Τραπέζης; καὶ Σταυρός

Βλέπουμε ἓναν πολὺ μεγάλον Σταυρὸ (πιὸ ψηλὸ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους), καὶ πίσω του ἓνα Κιβώριον, τὸ ὁποῖον ἴσως νὰ εἶναι τοῦ Ἀμβωνος ἢ τῆς Ἀγίας Τραπέζης. Φαίνεται ἐπίσης ἓνα εἶδος δικτυωτοῦ μετὰ καλύμματος.

Εἰκ. 88-3. Ἀμβων ἢ Κιβώριον. Ἀγ. Γεώργιος Ῥοτόντα (Θεσσαλονίκη), Μωσαϊκὸ ἀψίδος.⁴⁷³

⁴⁷³ Anthony **Cutler**, *Heavenly bodies – a monumental study of an early Byzantine masterpiece*, [Apollo](#) (The International Art Magazine), 6/8/2019 (13/11/2023).

88.4 Ἅγιος Γεώργιος Ῥοτόντα – Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα

Εἰκ. 88-4. Ὑψηλὸν φράγμα μὲ Καταπετάσματα.⁴⁷⁴

Ἐδὼ ἀπεικονίζονται τρεῖς εἰσοδοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ βόρεια καὶ ἡ νότια ἔχουν καταπετάσματα (μὲ συμμετρία, πρὸς τὴν κεντρικὴ θύρα). Καταπετάσματα ἐπίσης φαίνονται στὸν ἐπάνω ὄροφο. Ἡ κεντρικὴ θύρα (Ὠραία Πύλη) δείχνει ἔσωθεν μᾶλλον τὸ Ἱερὸν Κιβώριον.

Ἀπεικονίζεται ἐν γένει Ἱερὸν Βῆμα μὲ τόξα καὶ καταπετάσματα.

Στὴν μετόπη εἶναι ὁ Χριστὸς ἐπὶ Χερουβίμ.

Καὶ σὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια.

⁴⁷⁴ [AMSHistorica](http://AMSHistorica.com).

Είκ. 88-5. Λεπτομέρεια. Ύψηλόν φράγμα με Καταπετάσματα. Αγ. Γεώργιος Ροτόντα (Θεσσαλονίκη).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

89 Ἅγιος Ἀπολλινάριος Ῥαβέννας (6^{ος} αἰ.) – Ἱερὰ Κιβώρια, καὶ Παραπετάσματα

Στὸν Ἅγιο Ἀπολλινάριο Ῥαβέννας, βλέπουμε τὶς παρακάτω ἀγιογραφίες, ὅπου οἱ Ἅγιοι εἶναι ἀπεικονισμένοι στὸ Κιβώριον μὲ παραπετάσματα.

Εἰκ. 89-1. Ἅγιοι ἐντὸς Ἱεροῦ Κιβωρίου, μὲ ἀνελκυσθέντα παραπετάσματα.

Οἱ Κιγκλίδες, δηλ. οἱ Κίονες δίκην φράχτη, εἶχαν μετακίονια **Παραπετάσματα**, **Βῆλα**, **Κουρτίνες**.

Παρακάτω βλέπουμε Παραπετάσματα σὲ παλάτι, στὸν ἴδιον Ναόν.

Εἰκ. 89-2. Παραπετάσματα σὲ παλάτι.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ <https://www.thebyzantinelegacy.com/apollinare-nuovo> (6/6/2023), https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/2012_ravenna_141.jpg (6/6/2023).

89.1 Τὸ τελευταῖον Ἱερὸν Κιβώριον τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου

Εἰκ. 89-3. Φωτογραφία τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου, τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος⁴⁷⁶.

Σήμερα, δὲν ὑπάρχει τὸ Κιβώριον.

⁴⁷⁶ Shawn Tribe, *Views of the High Altar of the Basilica of Sant'Apollinare in Classe*, [Liturgical Arts Journal](#), 3/11/2017 (6/6/2023).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

90 Παναγία Ἑκατονταπυλιανή (Πάρος), Εὐφρασιανή Βασιλική (Κροατία) – Ἱερὰ Κιβώρια

Εἰκ. 90-1. Ἁγία Τράπεζα μὲ Σταυρόν καὶ Κιβώριον (μὲ τὰ σίδερα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Παναγία Ἑκατονταπυλιανή, Πάρος. (Φωτ. ΠΔΠ, 2019).

Εικ. 90-2. Τὸ Κιβώριον, ἡ Ἁγία Τράπεζα, τὸ Σύνθρονον, Παναγία Ἑκατονταφυλιανή, Πάρος.⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ Aidan Hart, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, [Orthodox Arts Journal](#), 8/4/2015 (20/5/23).

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τράπεζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 90-3. Παναγία Ἑκατονταφυλιανή, Πάρος⁴⁷⁸. Προφανῶς ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι πολὺ νεώτερη. Παλαιὰ οἱ Ἅγιες Τράπεζες ἦσαν μικρότερες ἀπὸ τὶς σημερινές, καὶ ἦσαν ἄρκετὰ ἐντὸς τοῦ Κιβωρίου νὰ χωράει τὸν Ἱερέα ἐντὸς μὲ τὰ βῆλα (παραπετάσματα) κλειστά.

⁴⁷⁸ Πέπη Οἰκονομάκη, *Ἡ Ἱστορία καὶ οἱ θρύλοι γιὰ τὴν Παναγία Ἑκατονταφυλιανή*, [OrthodoxiaNewsAgency](http://OrthodoxiaNewsAgency.com), 14/8/2019 (13/11/2023).

Είκ. 90-4. Κιβώριον (μὲ τὰ σίδερα γιὰ νὰ κρέμαται τὸ τετράβηλον τὸ ὁποῖον λείπει), Εὐφρασιανὴ Βασιλική, Κροατία. Οἱ κίονες εἶναι τοῦ 6^{ου} αἰ., ἐνῶ ὁ θόλος τοῦ 1277.

91 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Δυτικούς

Σύμφωνα μὲ τὸν Γ. Ν. Φίλια¹⁰⁸: «Στὴ Πρώμη τὰ πρῶτα βῆλα, τὰ ὁποῖα ἀπέκλειαν τὴ θέα τοῦ κιβωρίου, ἐμφανίστηκαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' αἰώνα»⁴⁷⁹, μὲ ἀναφορὰ στὸν: E. De Moreau, «Recitation du canon de la Messe a voix basse», Nouvelle revue theologique 51, 1924, σ. 87.

Ὅμως τὸ Καταπέτασμα, τὰ βῆλα, σίγουρα θὰ ἦσαν στὴν Ἐκκλησία τῆς Πρώμης ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως καὶ στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, βλ. κεφ. 24. Ἐπίσης μαρτυροῦνται ἀπὸ τὸν **Δ'-Ε' αἰ. στὸν Ναὸν τοῦ Ἀπ. Πέτρου** (βλ. κεφ. 79), ἀπὸ τοὺς Κανόνες τοῦ Ἁγίου Ἱππολύτου (The Canons of Hippolytus), κεφ. 28.

Εἶδαμε, στὰ προηγούμενα κεφάλαια, ὅτι καὶ στοὺς Δυτικούς τὸ Καταπέτασμα (Παραπετάσματα) ἔκλεινε στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ μάλιστα ἀπουσία σχετικῆς παρακελεύσεως (βλ. ὑποσ. 129, 130):

Ὁ F. Bock⁴⁸⁰, λέγει ὅτι “During the secret portion of the ceremonies of the Holy Sacrifice, therefore, from the Sanctus to the Communion, the tetravela were closed, so that then the priest was entirely withdrawn from the view of the congregation”.

Δηλ. «κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Μυστικῶν Εὐχῶν, ἥτοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς μέχρι τὴν Θεία Κοινωνία, τὰ Τετράβηλα (οἱ Κουρτίνες τοῦ Ἱεροῦ Κιβωρίου) ἦσαν κλειστά, ὥστε ὁ Ἱερεὺς νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα».

Ὁ Jean-Baptiste **Thiers**⁴⁸¹ λέει ὅτι :

Dans l'Eglise d'Orient comme dans celle d'Occident, les anciens Autels, au dessus desquels il y avoit des Ciboirs, étoient entourés de voiles, on rideaux, que l'on tenoit dépliés pendant la consécration.

⁴⁷⁹ Γεώργιος Ν. Φίλιας, Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997, σ. 51.

⁴⁸⁰ Fr. Bock, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, The Ecclesiologist (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

⁴⁸¹ Jean-Baptiste Thiers, *Dissertations ecclesiastiques*, ..., ὁ.π., σ. 81.

«στην Ἀνατολική Ἐκκλησία καθώς καὶ στὴ Δυτική, τὰ ἀρχαῖα Θυσιαστήρια, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν Κιβώρια, περιβάλλονταν ἀπὸ Καταπετάσματα ἢ Κουρτίνες, τὰ ὁποῖα ἦσαν ξεδιπλωμένα κατὰ τὴν Ἀναφορά».¹³⁰

Ὁ δὲ Neale⁴⁸² λέει ὅτι μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ Κιβωρίου ὑπῆρχαν κουρτίνες μεταξιοῦ.

Ἐπίσης, στοὺς Δυτικούς, καὶ στὴν Ῥώμη, ἀκόμη καὶ τὸν 13^{ον} αἰ. ἐκλείναν τὰ Καταπετάσματα τοῦ Κιβωρίου στὴν Ἁγία Ἀναφορά⁴⁸³ (μὲ τὸν Ἱερέα ἐντός), καὶ μέχρι τὸν «Διαφωτισμό»:

«Τὰ Καταπετάσματα (κουρτίνες) ποὺ ἀπλώνουν σὲ κάθε γωνία τῆς Ἁγίας Τραπέζης [Κιβωρίου], καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεὺς εἰσέρχεται στὸ Μυστικὸ Μέρος (Secretum)⁴¹²» (ἀπὸ Κεφ. 65, σ. 207).

Βλ. ἐπίσης, Guillaume Durand, κεφ. 64-66.

⁴⁸² J.M. Neale, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850, σσ. 184-185.

⁴⁸³ T. M. Thibodeau, *The Rationale Divinorum Officiorum* of William Durand of Mende, A new translation of the Prologue and Book One, Columbia University Press, 2010, σ. 43: “In the first – namely the curtains which are spread out on either corner of the altar, through which the priest enters the secret place [secretum]”.

92 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ἀρμένιους, Ἀσσύριους, Χαλδαίους, Αἰθίοπες, καὶ Κόπτες μέχρι τὴν σήμερον

Ὁ π. Ἄγγελος Πεφάνης¹¹³ (προϊστάμενος τῆς ἐν Ὁδησσῷ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας), λέγει τὸ 1897 ὅτι «παρὰ δὲ τοῖς Ἀρμενίοις τὸ παραπέτασμα διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον διαχωρίζον ὁλόκληρον τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν».

Βλ. καὶ τὴν Κανονικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου στοὺς Ἀρμένιους, κεφ. 24, σ. 134.

Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ Henri de Villiers¹¹⁶ : «The Assyro-Chaldean, Armenian, Coptic, and Ethiopian Churches have kept the use of a curtain that closes off the sanctuary», δηλ. οἱ Ἀσσύριοι-Χαλδαῖοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπτες καὶ οἱ Αἰθίοπες ἔχουν κρατήσει τὸ καταπέτασμα ποὺ καλύπτει τὸ Ἱερὸ στοὺς Ναοὺς τους.

Ἐδὼ ὁμιλοῦμε γιὰ χρῆση καταπετάσματος ἐκτὸς Τεσσαρακοστῆς.

Γιὰ τὸ Καταπέτασμα τῆς Σαρακοστῆς (**The Lenten Veil**^{117, 281}), στοὺς Ἀρμένιους κατὰ τὴν **Μ. Τεσσαρακοστὴ τὸ Καταπέτασμα παραμένει κλειστό συνεχῶς**, καὶ ἀνοίγει τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων μὲ εἰδικὴ ἀκολουθία, Turen Patzek (door-opening), βλ. ὑποσ. 281.

Τὸ Καταπέτασμα ἀναφέρεται στὰ Ἱερατικά τους¹⁷⁵. Τὸ πότε κλείνει καὶ ἀνοίγει ἀναγράφεται ἐπίσης, ἀλλὰ τὴν σήμερον καὶ ἐκεῖ δὲν κλείνει στὴν Ἀναφορά.

Στὴν Εἰκ. 92-1, βλέπουμε τὸ Καταπέτασμα σὲ Ἀρμένικο ναό. Τὸ συγκεκριμένο φαίνεται ὅτι δὲν κλείνει στὴν μέση. Ἀλλὰ τὴν μία φορὰ χρησιμοποιεῖται τὸ ἀριστερό, τὴν ἄλλη τὸ δεξιό, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Μάλιστα αὐτὰ τὰ Καταπετάσματα δείχνουν Κιγκλίδες μετὰ Παραπετασμάτων!

Προφανῶς τὸ Καταπέτασμα τῶν Ἀρμενίων ἀνάγεται πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Ἱεροσολύμων (335) καὶ φυσικὰ ἐνωρίτερον. Γιὰ νὰ διαφοροποιηθοῦν ἀπὸ τοὺς Ὁρθοδόξους, κρατήσανε τὴν ἀρχικὴ παράδοση τοῦ διαχωρισμοῦ Ἱεροῦ - Ναοῦ, μέσω ὑψηλοῦ καταπετάσματος.

Στοὺς Αἰθίοπες βλέπουμε Τέμπλο, Κιβώριον, καὶ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, Κιβωρίου), βλ. Εἰκ. 92-8, Εἰκ. 92-9.

Είκ. 92-1. Ἀρμένικος Ναός με τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ [Ἀρμένικος Ναός με τὸ Καταπέτασμα τοῦ Ἱεροῦ ἐν ὥρᾳ Λειτουργίας.](#)

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Eik. 92-2. Saint Gayane Church (630), Ἀρμενία.⁴⁸⁵

Eik. 92-3. Geghard (1215), Ἀρμενία.⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Wikipedia, [Saint Gayane Church](#), 21/9/2023.

⁴⁸⁶ [SailingStoneTravel](#). 21/9/2023.

Εικ. 92-4. Haghpata Vank (10^{ος}-13^{ος} αι.), Αρμενία.⁴⁸⁷

Εικ. 92-5. Akhtala (10^{ος} αι.), Αρμενία.⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ Wikipedia, [Haghpat Monastery](#). 21/9/2023.

⁴⁸⁸ [Advantour](#). 21/9/2023.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 92-6. Gandzasar (13^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.

Εἰκ. 92-7. Sagmosavank (13^{ος} αἰ.), Ἀρμενία.

Ἀρμένικοι Ἱεροὶ Ναοὶ μὲ ἐμφανὲς τὸ Καταπέτασμα στὴν χορδὴ τῆς Κόγχης. Ἡ Κόγχη εἶναι ὑπερυψωμένη τοῦ ὑπολοίπου Ναοῦ, καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς Κόγχης.⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ [Interiors of Armenian Churches](#). 6/9/2023.

Παρακάτω, βλέπουμε Αιθιοπικό Ναό μετά Καταπετασμάτων και Κιβωρίου.

Είκ. 92-8. Αιθιοπικός Ναός. Εχουν «Τέμπλο» μετά Καταπετασμάτων, καὶ Κιβώριον ἐπὶ τῆς Τραπέζης ἐπίσης μὲ Καταπετάσματα. Τὰ Καταπετάσματα ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. Ἡ πάνω φωτογραφία δείχνει τὴν στιγμή πὺ ἀνοίγουν τὰ Καταπετάσματα.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 92-9. Ἄλλος Αἰθιοπικὸς Ναός, μὲ διπλὴ σειρὰ Καταπετασμάτων (Ἱεροῦ, καὶ Κιβωρίου).

93 Τὸ Καταπέτασμα στὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (+1429)

Τὸ παρακάτω εἶναι περίληψις **τῆς ἀναλύσεώς μας**, εἰς τὴν σ. 211. Βλ. καὶ τὶς ἀναλύσεις τῆς Προθεωρίας καὶ τῆς «Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Μυστικῆς Θεωρίας», σσ. 170, 191.

Μεγάλη Εἴσοδος

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

<Αἰτήσεις // Εὐχὴ Προσκομιδῆς⁵>

<Τὰς θύρας, τὰς θύρας.>

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

Τὸ Πιστεύω⁴²¹.

Ὁ Ἀσπασμός.⁴²⁴

Κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα⁴²⁵.

Ἁγία Ἀναφορά.

Ἀνοίγουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία.

Ὁ R. Taft στὴν Προθεωρία, λέει (σωστά) εἶναι ξεκάθαρο ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὰ καταπετάσματα μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ εἶναι κλειστὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, βλ. στὴν ἀνάλυση τῆς Προθεωρίας, σ. 191. Βλ. ἐπίσης, Φουντούλη, κεφ. 16, σ. 110, κ.ἄ..

Οἱ διάφορες συγχύσεις ἔχουν γίνει νομίζουμε λόγῳ τῆς ἐλλειποῦς περιγραφῆς τῆς Προθεωρίας καὶ τῆς «Ἱστορίας Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Μυστικῆς Θεωρίας», σσ. 170, 191. Βλ. καὶ τὴν διάταξη τοῦ Πυρομάλλη, σ. 201.

«οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις (296C) καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά,
οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», καὶ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὀραῖσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια,
ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνῃς ἐνεργοῖς (732A)».

Καὶ «τὰ ὑψηλά», «τὰ μυστήρια», ἀναφέρονται πάντως στὴν ἁγία Ἀναφορά.

94 Τὸ Καταπέτασμα στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον) ἐν ἔτει 1655

Τὶς πληροφορίες τὶς παίρνουμε ἀπὸ τὴν Κανονικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παΐσιου Α' (ἔτους 1655). Ἡ Ἐπιστολὴ⁴⁹⁰ τιτλοφορεῖται·

«**Συνοδικὸν τῷ Μόσχας Νίκωνι, ἐπιλύον λειτουργικὰς αὐτοῦ ἀπορίας**»

- Στὴν ἑναρξὴ τῆς Λειτουργίας τὰ ἅγια θύρια εἶναι **Κλειστά**, τὸ δὲ Καταπέτασμα **ἀνοικτό**.⁴⁹¹ (ὅταν ὁ Ἀρχιερεὺς εἶναι ἔξω τοῦ ἁγίου Βήματος, τὰ ἅγια θύρια εἶναι πάντοτε ἀνοικτά⁴⁹²).
- Πρὶν τὴν Μικρὰ Εἵσοδο (στοὺς Μακαρισμοὺς), **ἀνοίγονται** τὰ ἅγια θύρια.⁴⁹³
- Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ πρὶν ἀρχίσει ἡ Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων⁴⁹⁴, **κλείνουν μόνον** τὰ ἅγια θύρια⁴⁹⁵ (οὐσιαστικὰ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν Ὅτι ἐλεήμων, ὅπως τὸ διατηροῦν ἀκόμῃ οἱ Ῥώσσοι, σ. 272).
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν** μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἵσοδο⁴⁹⁶.

⁴⁹⁰ ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελιγκάνη Ἀρχιεποφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, τόμος 3^{ος}, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεποφυλακίου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα..., Κωνσταντινούπολη 1905, σ. 36 κ.έ.

⁴⁹¹ [Πρὸ τοῦ *Εὐλογημένης ἡ Βασιλείας...*] «ὁ Ἱερεὺς ... κλείει τὰς κάτω θύρας, τὸ δὲ καταπέτασμα ἀφίνει ἀνοικτόν ἡγουν τὴν ἀπάνω θύραν», δ.π., σ. 43.

⁴⁹² «Ὅντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως ἔξω τοῦ ἁγίου Βήματος, αἱ θύραι τοῦ ἁγίου Βήματος στέκωνται ἀνοικταὶ πάντοτε», δ.π., σ. 46.

⁴⁹³ «Καὶ τότε ἀνοίγονται καὶ αἱ κάτω θύραι», δ.π., σ. 44.

⁴⁹⁴ Ἡμετέρα ἀρθρα, [Οἱ ἸΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας \(364\), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν](#), [PDF], [PDF], 3/4/2022, καί, [Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως \(Διακονικά\)](#), [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.

⁴⁹⁵ «στέκονται ἀνοικταί, ὥστε νὰ ἀρχίσωσι τὰ κατηχούμενα, καὶ τότε κλείνεται αἱ κάτω (θύρες) διατὶ ἀποκρύπτονται τὰ Ἅγια ἀπὸ τοὺς ἀμύητους», [Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων, ..., σ. 45] (ἄρα ἀφοῦ ἀποκρύπτονται, τότε πρόκειται γιὰ **ὑψηλὰ** ἅγια θύρια..., μᾶλλον σὰν τὰ ὑψηλὰ Ῥώσσιχα ἅγια θύρια). **Πρόκειται περὶ αὐθαίρετου ἐρμηνείας**. Ποιὰ Ἅγια ἀποκρύπτονται αὐτὴ τὴν στιγμὴ; Τὴν σήμερον, ὁ Ἱερεὺς ἐξαπλοῖ τὸ Εἰλητόν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν *Ἵνα καὶ αὐτοί*, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε. Ὅμως παλαιά, «οἱ ἐν τῷ Βήματι Διάκονοι ὑφαπλοῦσι τὸ Εἰλητόν» τοῦ Διακόνου λέγοντος τὴν διὰ προσφωνήσεως Εὐχὴν τῶν Πιστῶν, ἦτοι τὰς αἰτήσεις, Ὅσοι πιστοί, ἔτι, καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, κτλ., [V. 135, φ. 27β]. **Ὅτι κλείνουν τὰ ἅγια θύρια ἀμέσως μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, εἶναι καταγεγραμμένη Παράδοσις ἀπὸ τὸν Ἅγιον Φιλόθεον Πατριάρχην Κων/πόλεως, σ. 209. Βλ. ὑποσ. 165.**

⁴⁹⁶ «κλείωντας τὰς θύρας τοῦ Βήματος καὶ τὰς ἀπάνω καὶ τὰς κάτω», δ.π., σ. 49.

– Στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα⁴⁹⁷.

Δὲν εἶδαμε καταγραφὴν ἄλλην περὶ τῶν ἁγίων θυρῶν στὴν συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ προφανῶς ὁ Παῖσιος ξέχασε (μᾶλλον ἀντιγράφοντας τὸν Ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης, βλ. σ. 211) νὰ κλείσει τὴν Ὑραία Πύλη μετὰ τὸ Πιστεύω καὶ πρὸ τῆς Εὐχῆς τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς, ὅπως ρητῶς παρατηρεῖται κλειστὴ στὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση (ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι ἀρχαία Παράδοσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας) μέχρι καὶ τὸ τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνος στὶς Ἑνορίες, βλ. κεφ. 110, καὶ ἐν ἰσχύει ἀκόμη στὸ Ἅγιον Ὅρος.

Λέει ὁ Φουντούλης τό 2002⁴⁹⁸: «Καὶ πάλι ὅμως τὸ Καταπέτασμα ἀνελκυόταν μετὰ τὸν ἀσπασμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως μετὰ τὴν ἀπαγγελία τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου»⁴⁹⁹

Δυστυχῶς οἱ Ῥώσοι βλ. σ. 272, ἔλαβαν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παΐσιου μετὰ τὴν προαναφερθεῖσαν παράλειψιν κλεισίματος τῆς Ὑραίας Πύλης⁵⁰⁰, καὶ ἀλλάξανε τὴν παράδοσίν τους, τὴν ὁποῖαν ὅμως ἐκράτησαν μέχρι σήμερα οἱ παλαιόπιστοι Ῥώσοι.

Ὅμως στὴν Ἑλληνόφωνη ἐν γένει Ἐκκλησία, τὰ Ἅγια Θύρια ἦσαν κλειστὰ καθόλην τὴν Ἀναφοράν, καὶ μετὰ πρόσφατες μαρτυρίες. Βλ. ἐπίσης τὸ κεφάλαιον, κεφ. 16, σ. 110.

Εὐχόμεστε νὰ ἐπιστρέψουν καὶ οἱ Ῥώσοι (καὶ ἐμεῖς φυσικά) στὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τοῦ καταπετάσματος (καὶ μετὰ Συλλεΐτουργου ἢ Ἀρχιερέως).

⁴⁹⁷ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν, σηκώνουσιν οἱ ἱερεῖς τὸν Ἀέρα, καὶ σείουσιν ἐπάνω τοῦ τάφου, κύπτοντος τοῦ Ἀρχιερέως ὑπὸ κάτω, καὶ ἀνοίγει τὰς ἀπάνω θύρας τοῦ Βήματος δηλοποιῶν τὴν ἀνοιξιν τοῦ τάφου καὶ τὸν σεισμὸν καὶ τὴν φυγὴν τῶν φυλάκων, ...», δ.π. σ. 50.

⁴⁹⁸ Βλ. περισσότερα στὸ κεφ. 16.

⁴⁹⁹ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Τελετουργικά Θέματα Α', «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ. α' 2002, σσ. 223-224.

⁵⁰⁰ «Ταύτη εἶναι ἡ τάξις ὅπου ἡμεῖς κρατοῦμεν εἰς τὴν λειτουργίαν μας, τὴν ὁποῖαν ἐλπίζω καὶ σεῖς κρατεῖτε, ἡ, ἣν διαφέρῃ τίποτε, συμ φωνήσετε καὶ ἐμεῖς μεθ' ἡμῶν, ἵνα ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δο ξάζωμεν τὸν Θεὸν ἀμφοτέροι», δ.π. σ. 54.

95 Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ῥωσσίας

Σύμφωνα μὲ Ῥώσο λειτουργιολόγο⁵⁰¹ (βλ. καὶ τὸν π. Ἀγγελο Πεφάνη παρακάτω), στὴν ἔναρξη τῆς Λειτουργίας **ἄνευ Ἀρχιερέως** τὰ ἅγια θύρια εἶναι **κλειστά**, τὸ καταπέτασμα **ἀνοικτό**. Μετά,

- Ἐναρξῆς μὲ **κλειστά τὰ ἅγια θύρια**, καὶ ἀνοικτὸ τὸ καταπέτασμα.
- **Τὰ ἅγια θύρια ἀνοίγουν** στὴν μικρὰ Εἴσοδο.
- Στὴν ἐκφώνηση *Ὅτι ἐλεήμων*⁵⁰², **κλείνουν μόνο τὰ ἅγια θύρια**.
- **Τὰ ἅγια θύρια ἀνοίγουν** γιὰ τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο.
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν** μετὰ τὴν Μεγάλῃ Εἴσοδο⁵⁰³.
- Στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, **ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα**.
- **Τὸ Καταπέτασμα κλείνει** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις*. (Τὰ ἅγια θύρια εἶναι ἤδη κλειστά ἀπὸ μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον).
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Σὲ Λειτουργία **μὲ Ἀρχιερέα**⁵⁰⁴, εἶναι **ἀνοικτὰ** τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Λειτουργίας, καὶ

- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα κλείνουν** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις*.⁵⁰⁵
- **Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

⁵⁰¹ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

⁵⁰² Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, στὴν Συναπτὴ Εὐχή, ἀκριβῶς πρὸ τῆς Προσφωνήσεως ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων.

⁵⁰³ Archb. Job Getcha, *The Euchologion Unveiled*, ὁ.π., σ. 67.

⁵⁰⁴ **Υπάρχουν καὶ ἄλλες λεπτομέρειες** στὴν διάταξιν τῶν Ῥώσων, ἀλλὰ ὁ κύριος σκοπὸς μας σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο εἶναι μόνον νὰ δείξουμε ὅτι τὰ ἅγια θύρια, καὶ τὸ καταπέτασμα χρησιμοποιοῦνται στὴν Λειτουργία.

⁵⁰⁵ Αὐτὸ ὅμως δὲν συνέβαινε παλαιά. Παλαιά, ἔκλεινε τὸ Καταπέτασμα στὴν Ἁγία Ἀναφορὰ καὶ παρόντος Ἀρχιερέως, βλ. κεφ. 17, σ. 121.

Ὁ δὲ παρὰ τὴν ἐν Ὁδησσῷ Προϊστάμενος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας π. Ἀγγελος Πεφάνης (1897), ἀναφέρει ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν Μεγάλην Εἵσοδον, ὅταν ὁ Ἱερεὺς λάβει τὸν Ἅγιον Δίσκον ἀπὸ τῆς τοῦ Διακόνου κεφαλῆς, ὁ Διάκονος κλείει τὴν Ὡραίαν Πύλην⁵⁰⁶. Στὸ «τὰς θύρας, τὰς θύρας» ἀνοίγει ἡ Ὡραία Πύλη⁵⁰⁷, καὶ στὸ «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», «Ἄξιον καὶ δίκαιον», κλείεται ἡ Ὡραία Πύλη⁵⁰⁸. Τὸ κλείσιμο αὐτὸ τῆς Ὡραίας Πύλης πρὸ τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς τὸ ἔχει ὁμως σὲ παρένθεση ὡς ἐξῆς: «Ἄξιον καὶ δίκαιον (κλείεται ἡ θύρα)»⁵⁰⁸, ἄνευ περαιτέρω ἐπεξηγήσεως, προφανῶς ἐπηρρέασμένος ἀπὸ τὴν Ῥωσικὴν νέαν παράδοσιν (μετὰ τὸ 1655)⁵⁰⁹, ἀλλὰ μᾶς ἀρκεῖ ὅτι ἀναφέρει τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἢ ὁποῖα προφανῶς ἦταν ἐν πράξει. Μετὰ τὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ» ἔχει νὰ κλείεται ἡ θύρα⁵¹⁰, καὶ πρὸ τοῦ *Μετὰ Φόβου*: «ἀνοίγουσι τὴν θύραν τοῦ Ἁγίου Βήματος»⁵¹¹.

⁵⁰⁶ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897, σ. 116.

⁵⁰⁷ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 125.

⁵⁰⁸ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 132. Βέβαια τὸ «κλείεται ἡ θύρα» τὸ ἔχει εἰς παρένθεσιν, προφανῶς ἐπειδὴ στὴν Ὁδησσῷ ἀκολουθοῦσαν τινὲς τὴν ἐσφαλμένην τάξιν τοῦ Παΐσιου.

⁵⁰⁹ Βλ. τὰ παρόντα κεφάλαια 270, 272, 276.

⁵¹⁰ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 155. Καὶ κατόπιν ἔχει τὴν σημείωσιν ὅτι «κατὰ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα αἱ θύραι μένουσιν ἀνοικταὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Λειτουργίας», τὸ ὁποῖον εἶναι γεωτερισμός. Τί δηλαδὴ; Κλείνουν κατὰ τὴν διάρκεια ὅλου τοῦ ἔτους, καὶ ἀνοίγουν τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα; Δηλ. κλείνουν ὅλο τὸν χρόνον, γιὰ νὰ προσευχηθεῖ μυστικῶς ὁ Ἱερεὺς ἀπερίσπαστος δημιουργώντας ταμειὸν προσευχῆς, «μόνος μόνῳ προσλαλῶν Θεῷ μυστήρια», καὶ ἐπειδὴ «οὐ θεωρητὰ τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ κατωτέρω τὰ ὑψηλά, οὐδὲ πᾶσι γνωστὰ τὰ μυστήρια», καὶ ἐπειδὴ «οὐ τοῖς πᾶσιν ὁρᾶσθαι ἄξιον τὰ μυστήρια, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἱερωσύνης ἐνεργοῖς», καὶ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα αὐτοὶ οἱ λόγοι παύουν; Ἄτοπον.

⁵¹¹ Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας...*, ὁ.π., σ. 172.

96 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Ῥώσους τῆς Διασπορᾶς (ROCOR)

Ἀπὸ τὴν τυχαῖα εὐρεθεῖσα ἐνορία στὴν διαδικτυακὴ ἀναζήτησή μας, τὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Ἰωνᾶ τῆς Manchuria (St. Jonah Orthodox Church, Spring, Τέξας, ΗΠΑ), ἔχουμε τὴν παρακάτω Τάξιν, ὅπως δημοσιεύεται στὴν ἐκδόσή τους⁵¹²:

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** γιὰ τὴν μικρὰν Εἴσοδον πρὸ τοῦ γ' ἀντιφώνου (ἄρα πρὶν ἦταν κλειστά).

– Τὰ ἅγια θύρια **κλείνουν** μετὰ τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ πρὸ τῆς Συναπτῆς Εὐχῆς.

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τοῦ Χερουβικοῦ, γιὰ τὴν Μ. Εἴσοδον.

– Τὰ ἅγια θύρια **κλείνουν** μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ πρὸ τῆς Συναπτῆς Εὐχῆς⁵¹³.

(Στὸ *Τὰς θύρας, τὰς θύρας*, δὲν ἀναφέρεται κάτι γιὰ τὰ ἅγια θύρια).

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Ἡ παραπάνω Τάξις, ὁμοιάζει μὲ τὴν Ἀγιορείτικη, κεφ. 15, ἢ «Παλαιορωσσική», κεφ. 97.

Σὲ Λειτουργία τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ στὴν Οὐάσινγκτον⁵¹⁴, **μὲ Ἀρχιερέα**⁵¹⁵, ὑπάρχει διαφοροποίηση, καὶ ὁμοιάζει μὲ τὴν Ῥωσικὴ τάξιν, κεφ. 95. Εἶδαμε ὅτι τὰ ἅγια θύρια ἦσαν ἀνοικτά, ὅπως καὶ τὸ καταπέτασμα, ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῆς Λειτουργίας, καὶ

– Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλά μέχρι ἐπάνω) **κλείνουν** στὸ *Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις*.⁵⁰⁵

– Τὰ ἅγια θύρια **ἀνοίγουν** πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

⁵¹² [The Divine Liturgy of our Father among the Saints John Chrysostom](#). 3/7/2023.

⁵¹³ Ξεχάστηκαν νὰ κλείσουν, στὸ κείμενο, ὅποτε αὐτὴν τὴν παράγραφο τὴν πῆραμε ἀπὸ: [Liturgy of St. John Chrysostom – for clergy](#), ποὺ ἔχει τὴν ἴδια πηγὴ. 3/7/2023.

⁵¹⁴ Russian Orthodox Cathedral of St John the Baptist in Washington DC.

⁵¹⁵ [2017.04.23. St Thomas Sunday. Divine Liturgy \(in English\)](#). 3/7/2023.

Εικ. 96-1. Τὰ ἅγια θύρια (εἶναι ὑψηλά μέχρι ἐπάνω) κλείνουν στὸ Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις.⁵¹⁵

97 Τὸ Καταπέτασμα στοὺς Παλαιόπιστους Ῥώσους

Οἱ Παλαιόπιστοι Ῥώσοι (старовѣры ή старообрядцы)⁵¹⁶, σύμφωνα με Ῥώσσο λειτουργιολόγο⁵¹⁷, διατηροῦν τὴν **Βυζαντινὴ (Λειτουργικὴ) Παράδοση** τῆς **Κωνσταντινουπόλεως** τοῦ **11^{ου}-12^{ου} αἰῶνος**.

97.1 Μὲ Ἀρχιερέα (Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, Συλλεΐτουργον)

Σύμφωνα με τὸ βίντεο.⁵¹⁸

- Τὸ Καταπέτασμα **κλείνει** τὴν Ὡραία Πύλη (ἅγια θύρια) μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον.
- Εἶναι κλειστὰ στὴν Ἁγία Ἀναφορά, καὶ **ἀνοίγουν** (μετὰ ἀπὸ 14 λεπτά) ὅταν ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογεῖ τὸν Λαό, στὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη», καὶ **κλείνουν** **πάλι** ἀμέσως.
- Ἀκολουθεῖ ἡ Συναπτὴ «Πάντων τῶν Ἀγίων μνημονεύσαντες» **μὲ ἤδη κλειστὸ** τὸ Καταπέτασμα. [...].
- **Ἀνοίγει** τὸ Καταπέτασμα στὴν Θ. Κοινωνία.

Ὅταν δὲν εἶναι Ἀρχιερεὺς, κλείνουν καὶ τὰ ἅγια θύρια καθ' ἑαυτά, καὶ τὸ Καταπέτασμα. Παρουσία Ἀρχιερέως κλείνει μόνον τὸ Καταπέτασμα καλύπτων ὅλην τὴν Ὡραίαν Πύλην)⁵¹⁷.

Αὐτὸ συμβαίνει (μόνο παρόντος Ἀρχιερέως) **ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως**, γιὰ νὰ μπορεῖ γρήγορα, νὰ ἀνοίξει καὶ νὰ κλείσει, ὅπως παραπάνω στὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη», ἐνῶ ἐὰν ἐμπλέκονταν καὶ τὰ ἅγια θύρια θὰ ἦταν πιὸ χρονοβόρο.

⁵¹⁶ Δὲν ἐδέχθησαν τὶς ἐκκλησιαστικὲς (λειτουργιολογικὲς) μεταρρυθμίσεις ποὺ εἰσήγαγε ὁ Πατριάρχης Μόσχας Νίκων (1652-1658), ὁ ὁποῖος ἐναρμονίστηκε μετὰ τὴν τότε Λειτουργιολογικὴ πρακτικὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, βλ. σ. 270.

⁵¹⁷ Προσωπικὴ ἐπικοινωνία.

⁵¹⁸ [Архиерейская старообрядческая литургия / Old Believers Bishop's Divine Liturgy](#), 16/2/2017. (2/7/2023).

Είκ. 97-1. Ψάλλοντας τὸ Χερουβικόν (ένωμένοι οἱ δύο Χοροί) ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Ἀμβωνοῦ.²²⁰

Είκ. 97-2. Ἡ Μ. Εἵσοδος, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Διάκονος ἔχει στὴν κεφαλὴ τὸν ἅγ. Δίσκον κεκαλυμμένον.⁵¹⁹

Είκ. 97-3. Ἡ στιγμή πὺ κλείνει τὸ Μεγάλο Καταπέτασμα στὴν Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία (μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, Χερουβικόν).

⁵¹⁹ «Εἶτα λαβὼν [ὁ Ἱερεὺς] τὸν ἅγιον Δίσκον κεκαλυμμένον, ἐπιβάλλει μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, τῇ τοῦ Διακόνου κεφαλῇ, ...» (ἀνεξαρτήτως μετὰ ἢ ἄνευ Ἀρχιερέως), [Ἱερατικὸν Οἶκ. Πατρ. 1895 σ. 68], [Ἱερατικὸν Ἀπ. Διακ., 1951, σ. 81], [Ἱερατικὸν Ἀπ. Διακ., 1981, σ. 88].

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 97-4. Ὁ Διάκονος προσφωνῶντας τὴν Συναπτὴ Εὐχῆς, ἔμπροσθεν τοῦ κλειστοῦ μεγάλου Καταπετάσματος μετὸν Σταυρόν (σὲ Ἀρχιερατικὴ Λειτουργία).

97.2 Ἐνευ Ἀρχιερέως (Συλλείτουργον)⁵²⁰

- Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.
- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα, ἀνοίγουν (μετὰ ἀπὸ 20 λεπτά) στὴν Θ. Κοινωνία.

Εἰκ. 97-5. Μετὰ τὴν Μ. Εἵσοδον, κλείνουν τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

⁵²⁰ [Старообрядческая Литургия Иоанна Златоуста / The Old Believers' Liturgy of John Chrysostom](#),

10/7/2017. 3/7/2023

Εικ. 97-6. Ο Διάκονος προσφωνώντας την Συναπτή Εύχή με κλειστά τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα

98 Τὸ Καταπέτασμα στὴν «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Ἀμερική» (OCA)⁵²¹

Ἀπὸ τὴν τυχαῖα εὐρεθεῖσα ἐνορία στὴν διαδικτυακὴ ἀναζήτησή μας, τὴν ἐνορία τῆς Ἁγίας Ἄννης (St. Anne Orthodox Church (OCA), Corvallis, Ὁρεγκον, ΗΠΑ), ἔχουμε τὴν παρακάτω Τάξιν⁵²²:

- Τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα **κλείνουν** μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον καὶ τὸ Χερουβικόν.
- Τὸ Εἰρήνη πᾶσι καὶ ὁ Ἀσπασμὸς μὲ **κλειστὰ** τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα.
- Στὸ Τὰς θύρας, τὰς θύρας, **ἀνοίγει μόνο τὸ Καταπέτασμα**.
- *Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιланθρωπία ...*,⁵²³ καὶ **κλείνεται τὸ Καταπέτασμα**.
- **Ἀνοίγονται τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα** ἀκριβῶς πρὸ τῆς Θείας Κοινωνίας.

Ἡ παραπάνω Τάξις, ὁμοιάζει μὲ τὴν Ῥωσικὴ τάξιν, κεφ. 95.

Εἰκ. 98-1. Ἡ στιγμή πού ὁ Ἱερεὺς κλείνει τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα μετὰ τὴν Μ. Εἴσοδον (μετὰ τὸ Χερουβικόν).

⁵²¹ Γνωστὴ καὶ ὡς Russian Orthodox Greek Catholic Church in America, ἡ Metropolia.

⁵²² [Divine Liturgy 9/23/2018 – Saint Anne Orthodox Church \(OCA\)](#), Ὁρεγκον, ΗΠΑ.

⁵²³ Τὸ *Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς*, εἶναι ἀκριβῶς πρὸ τοῦ *Πρόσχωμεν*. *Τὰ Ἅγια τοῖς Ἀγίοις*.

Εικ. 98-2. Ο Διάκονος προσφωνώντας την Συναπτή Εύχή με κλειστά τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ Καταπέτασμα.

Εικ. 98-3. Τὸ Πιστεύω (φαίνεται καὶ ὁ ῥιπιζόμενος ἀήρ) με κλειστά τὰ ἅγια θύρα, ἀνοιχτὸ τὸ καταπέτασμα.

Εικ. 98-4. Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ῥώσσοι (ὑπο)κλίνονται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν όταν τὸν εὐλογοῦν, καὶ δέχονται «Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου».

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Εἰκ. 98-5. Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία ... , καὶ κλείνεται τὸ Καταπέτασμα.

Εἰκ. 98-6. Ὁ Ἱερεὺς ἀνοίγων τὰ ἅγια θύρια πρὸς τῆς Θείας Κοινωνίας, (ὕπο)κλίνεται (βαθιά) πρὸς τὸν λαόν. Τὸ Καταπέτασμα ἀνοίχθη ὑπὸ τοῦ Διακόνου.

99 Τὸ Καταπέτασμα στὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας

Τὸ κλείσιμο τοῦ Καταπετάσματος στοὺς Ῥουμάνους στὴν Ἁγία Ἀναφορά, μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν R. Taft: «Στὴν Προθεωρία¹⁹¹, τὰ ἅγια θύρια καὶ τὸ καταπέτασμα μπορεῖ νὰ εἶναι κλειστὰ κατὰ τὴν Ἀναφορά, μιὰ πρακτικὴ ποὺ ἀκόμη παρατηρεῖται στὴν Ρουμανία (τὸ ἔχουμε δεῖ τοῦλάχιστον στὰ μοναστήρια τῆς Putna καὶ τῆς Piatra Neamt)»⁵²⁴.

⁵²⁴ R. F. Taft, *The Great Entrance*, ὁ.π., 1975, “The Sanctuary Curtain”, σ. 411.

100'Επίλογος

Ὡς Ἐπίλογον, θὰ παραθέσουμε δύο ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς» τοῦ E.M. Bounds (1835-1913)⁵²⁵, τὸ ὁποῖο βιβλίον μετέφρασε ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου Μιχαὴλ (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς) τὸ 1948⁵²⁶. Δυστυχῶς, στὶς ἡμέρες μας, βρίσκουν ἐφαρμογὴ (μὲ λίγες διορθώσεις), ὡς μὴ ὤφειλε, καὶ σὲ ἐμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους, ἐπειδὴ ἀρκετοὶ ἀφήσανε τὴν Προσευχή, καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν Παράδοσιν μας, καὶ σχοινοβατοῦν εἰς ἐπικινδύνους ἀτραπούς:

“The [official] church is looking for better methods; God is looking for better men. “There was a man sent from God whose name was John””,

“What the church needs today is not more machinery or better, not new organizations or more and novel methods, but men whom the Holy Spirit can⁵²⁷ use – men of prayer, men mighty in prayer. The Holy Spirit does not flow through methods, but through men. He does not come on machinery, but on men. He does not anoint plans, but men – men of prayer”.

δηλ. (δική μας μετάφραση),

«ἡ [ἐπίσημη]¹¹ ἐκκλησία κοιτάζει διαρκῶς γιὰ καλύτερες μεθόδους· ὁ Θεός ὁμως κοιτάζει γιὰ καλύτερους ἀνθρώπους. «Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης (Ἰωάν. α' 6)»»,

«Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται ἡ ἐκκλησία σήμερα δὲν εἶναι περισσότερα ἢ καλύτερα μηχανήματα [στὶς Ἀκολουθίες, ὅπως κάμερες στὸ Ἱερό, προτζέκτορες, ἑκατοντάδες ἐκτυφλωτικούς λαμπτήρες, σκηνοθεσία μεταδόσεως ἀκολουθιῶν, ἀκριβὰ μικρόφωνα, μεγάφωνα, κονσόλες ἤχου μὲ ἐφέ, ἰσοκράτες, κλπ.], οὔτε νέες ὁργανώσεις [ἐπιτροπὲς λειτουργικῶν νεωτερισμῶν, συνέδρια ἐπὶ συνεδρίων, κλπ.], οὔτε νέες μεθόδους [προσελκύσεως κόσμου στὰ πρότυπα τὰ κοσμικά, κλπ.], ἀλλὰ [ἡ ἐκκλησία χρειάζεται] ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα – ἀνθρώπους προσευχῆς, ἀνθρώπους δυνατοὺς στὴν προσευχή. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐνεργεῖ μέσῳ μεθόδων, ἀλλὰ

⁵²⁵ E.M. Bounds, *The complete works of E.M. Bounds on Prayer*, Baker Books 2004, σ. 447.

⁵²⁶ E.M. Bounds, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, κατὰ μετάφρασιν [...] καὶ μὲ εἰσαγωγὴν τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κορίνθου καὶ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς (+) Μιχαήλ, ἐκδ. Παπαδημητρίου, 2004.

⁵²⁷ Ὁρθότερον τὸ “will use” ἀντὶ γιὰ “can use”.

μέσω τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἐπιφοιτᾷ στὰ μηχανήματα, ἀλλὰ στοὺς ἀνθρώπους. Δὲν χρίει σχέδια, ἀλλὰ ἀνθρώπους – ἀνθρώπους προσευχῆς».⁵²⁸

Ἀφήσαμε τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ποὺ μᾶς παρέδωσαν οἱ φωτισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸν Ἅγιοι Πατέρες, καὶ ὠραιοποιούμε τὸ ἄγνωστον παρελθόν, παραθεωρώντας ὅλα τὰ προβλήματα του καὶ τὶς αἱρέσεις του, παραθεωρώντας ὅλους τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἁγίων Πατέρων ποὺ ὁδήγησαν στὴν σημερινή Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὁποῖον παρελθόν μὲ τὰ χίλια προβλήματα του ποτὲ φυσικὰ δὲν ζήσαμε.²⁴¹

Ἀφήσαμε τὴν Προσευχή, ἡ Προσευχὴ τῶν περισσοτέρων Κληρικῶν κατήντησε ὡς μὴ ὤφειλε Ἑκφῶνος Ἀνάγνωσις (εὐτυχῶς Μοναχοὶ καὶ Λαϊκοὶ ἀκόμη προσεύχονται θερμῶς καὶ μυστικῶς, μέσα τους, μὲ ὅλην τους τὴν δύναμιν στὶς Ἐκκλησίες, στὶς Ἀκολουθίες), καὶ γιὰ αὐτὸ μᾶς φταίει τὸ ἓνα στὴν Ἐκκλησία, μᾶς φταίει τὸ ἄλλο, καὶ συναγωνιζόμαστε ποιὸς θὰ κάνει τοὺς περισσότερους νεωτερισμούς, ἐπαναφέροντας εὐκαίρως ἀκαίρως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκάστου, ἐπιλεγμένα, ἀνόμοια καὶ ἄπειρα εἰς ἡμᾶς κομμάτια τοῦ παρελθόντος, τὰ ὁποῖα ἢ ἴδια ἢ Ἐκκλησία ἄφησε στὴν ἀνάπτυξή της, καὶ καταλήξαμε παίγνιο τῶν ἀντικειμένων.

Εὐχομαι νὰ μὴν χρειαστεῖ νὰ ἀναφωνήσουμε καὶ ἐμεῖς τὸ τοῦ Πάπα Ῥώμης Benedict XVI (Josef Ratzinger):

«Ὅτι συνέβη μετὰ τὴν Β΄ Βατικάνεια Σύνοδο ἦταν κάτι ἐντελῶς διαφορετικό: Στὴν θέση τῆς Λειτουργίας ὡς καρπὸς ἀνάπτυξης, ἦρθε ἡ κατασκευασμένη Λειτουργία. Ἐγκαταλείψαμε τὴν ὀργανικὴ, ζωντανή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης τῆς Λειτουργίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ τὴν ἀντικαταστήσαμε, ὅπως σὲ μιὰ γραμμὴ παραγωγῆς, μὲ ἓνα κατασκευασμένο, ἓνα μπανάλ προϊόν».⁷⁴

⁵²⁸ Πρβλ. E.M. Bounds, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, ὁ.π., σσ. 45-47.

101 Αναφορές

Οί κυριώτερες αναφορές δίνονται παρακάτω. Οί υπόλοιπες αναφορές, κυρίως από τὸ διαδίκτυον, καὶ ὄχι μόνον, δίνονται στοὺς οἰκείους τόπους στὴν ἐργασία.

Καينὴ Διαθήκη: **Ματθ. ζ' 5-6**, Ματθ. ζ' 26-28, Μάρκ. ιδ' 22-24, Λουκ. κβ' 17-20, Ἰω. ζ' 48-59, Ἰω. ιγ' 2, **Ἐβρ. θ' 1-5**, Α' Θεσ. ε' 17.

Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, Πρακτικά ΣΤ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ναύπακτος, Ὀκτώβριος 2020.

Ἱερομονάχου Στεφάνου Κ. **Ἀναγνωστοπούλου**, *Ἐμπειρίες κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. ιδ' 2023.

Εὐστράτιος **Ἀργέντης**, *Σύνταγμα κατὰ Ἀζύμων*, Ἐν Ναυπλίῳ 1845 (1760).

Διατάξεις τῆς Θείας Λειτουργίας, κατὰ τὰ **Βατοπαιδινὰ Χειρόγραφα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα**, I.M.M. Βατοπαιδίου, 2019. [ΔΘΛ].

Εὐγενίου Μ. **Ἀντωνιάδου**, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Α', Ἀθήναι 1908.

Εὐγενίου Μ. **Ἀντωνιάδου**, *Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφίας*, Τόμος Β', Ἀθήναι 1908.

Θωμᾶς **Ἀποστολόπουλος**, *Ὁ τόπος ὅπου στέκονται οἱ Ψάλτες*, Πεμπτουσία, 19/11/2021 (20/6/2023).

E.M. **Bounds**, *Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς*, κατὰ μετάφρασιν [...] καὶ με εἰσαγωγὴν τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κορίνθου καὶ **Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς (+) Μιχαήλ**, ἔκδ. Παπαδημητρίου, 2004.

Ἀρχιεπ. Κορίνθου Βαρθολομαίου **Γεωργιάδου**, *Ἐπιτομὴ Λειτουργικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερέων καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ*, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν Ἀθήναις 1909.

Ἱερομ. Γρηγορίου, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. δ', Ἱερὸν Κουτλουμουσιανὸν Κελλίον, Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Ἅγιον Ὄρος, 2006.

Νικόλαος **Γκιολές**, Μάγδα **Ἀλβανοῦ**, Ἀνδρέας **Βλαχόπουλος**, Γεώργιος **Πάλλης**, *Ἄτλας τῶν Χριστιανικῶν Μνημείων τοῦ Αἰγαίου*, Γενικὴ Γραμματεία Αἰγαίου καὶ Νησιώτικης Πολιτικῆς, Ἀθήνα 2014.

Ἀρχιμ. Καλλινίκου **Δεληκάνη** Ἀρχιεφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, **Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων**, τόμος 3^{ος}, Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεφυλακίου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα..., Κωνσταντινούπολη 1905.

Πρεσβ. Γ. **Διαμαντοπούλου**, *Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς ἀπόκρυψης τῶν τελουμένων στό ἱερό κατὰ τόν ὁσιο Νικήτα τόν Στηθάτο*, Εἰσήγησις στήν ἡμερίδα τῆς Ἑστίας Πατερικῶν Μελετῶν: Στὸν ἀπόηχο τῆς Λειτουργικῆς Ἀνανέωσης - Ἀναταράξεις στὴ Θεία Λατρεία, 11/6/2023.

Εὐχολόγιον, Jacques **Goar** (Euchologion sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgiae), Παρίσι, 1647.

Εὐχολόγιον, **Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου**, 1803.

Εὐχολόγιον, ἐπιμελεία **πρωτ. Ν. Παπαδοπούλου**, ἐκδ. Σαλίβερος, Ἀθήναι, 1927.

«Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου» (Testamentum Domini), Δ' - Ε' αἰ., βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική...*, ὁ.π., σσ. 28-29 - Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, **Ignatius Ephraem II Rahmani**, 1899.

Ἡ Θεία Λειτουργία, ἐκδ. 4^η (ἐπηυξημένη), ἐγκρίσει τῆς **Ἱερᾶς Συνόδου**, ἐν Τριπόλει 1892, ἐκδότης Γ. Καρυοφύλλης.

Ἡ Θεία Λειτουργία, ἐπιμελεία **Νικ. Π. Παπαδοπούλου** Πρεσβυτέρου Ἐφημερίου Ἀγ. Γεωργίου (Καρύτση), ἐκδ. Μ. Ἰ. Σαλίβερος, ἔκδοσις νέα Γ. Καρυοφύλλης, ἐν Ἀθήναις, 1924.

Δ. Ρ. **Θεοχάρης**, *Δημητριάς (Νέα Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλική)*, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον (Α.Δ.) 18 (1963): Χρονικά, σ. 139.

Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ, Αγία Σοφία: 1.500 Χρόνια Ιστορίας, agiasophia.tholos254.gr.

Ἱερατικόν Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολη, 1895.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1951.

Ἱερατικόν Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1981.

Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, *Ἀγιορεϊτικὸν Τυπικόν*, Καρυαί, Ἅγιον Ὄρος, ἐκδ. Καστανιώτη, 2004.

Κανόνες τοῦ **Ἁγίου Ἱππολύτου**, Δ' αἰ. - The Canons of Hippolytus, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010.

Π. **Καββαδίας**, *Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ (1918 καὶ 1919)*, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς (ΑΕ) 1918, σσ. 172-195.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζίης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Πρωτ. Κων/νου Ν. **Καλλινίκου**, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τοῦ Πατρ. Τυπογρ. 1921.

πρωτ. Θεόδωρος Ἰ. **Κουμαριανός**, «Τὰς θύρας, τὰς θύρας πρόσχωμεν», *πύλες τοῦ ναοῦ ἢ θύρες τοῦ Ἁγίου Βήματος*; Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1997, 32:537-565.

Ἀρχιμ. Νικοδήμου **Μπαρούση**, *Ἡ Μυστικὴ Ἀνάγνωσις τῶν Εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας*, ἐκδ. Τῆνος, ἐν Ἀθήναις 2011.

Νέα Φόρμιγξ (Κ. Α. Ψάχου), ἀρ. φ. 3, Ἰούνιος 1921, ἄρθρον: Ὁ Ἄμβων.

Πέπη **Οἰκονομάκη**, *Ἡ Ἱστορία καὶ οἱ θρύλοι γιὰ τὴν Παναγία Ἑκατονταπυλιανή*, OrthodoxiaNewsAgency, 14/8/2019 (13/11/2023).

Ὁρθόδοξος Τύπος, *Μετὰ τὰς ἀφαιρέσεις τοῦ Ἑσταυρωμένου, ἀφαίσεις καὶ Τέμπλων*; τ. 2452 (16/6/2023), φ. 8.

Ἀναστ. Κ. **Ὁρλάνδου**, *Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 36, ἐκδ. δευτέρα, Ἀθήναι 1994 (α' ἐκδ. 1952-1956).

Ἀναστ. Κ. **Ὁρλάνδου**, *Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῶν Δαφνουσίων τῆς Λοκρίδος*, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΠΑΑ), 23/5/1929, σσ. 226-231.

Ἀναστ. Κ. **Ὁρλάνδου** - Ἰωάννου Ν. **Τραυλοῦ**, *Λεξικὸν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὁρων*, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 94, Ἀθήναι 1986.

Γέροντος (Ἁγίου) Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Ἀγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἀγιορείτικα*, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσ/νίκης, 2001.

Ἀθαν. Δ. **Παλιούρα**, *Παλαιοχριστιανικὴ Τέχνη (Διάγραμμα Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων)*, Ἰωάννινα 1990.

Δημ. Ἰ. **Πάλλας**, *Ἀνασκαφαὶ Λεχαίου (1956-1960)*, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον (ΑΔ) 17: Μέρος Β: Χρονικά, 1961-62.

Δημ. Ἰ. **Πάλλας**, *Ἡ βασιλικὴ τῶν Κεγχρεῶν*, Ἑπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (ΕΕΒΣ) ΜΖ', 1987.

Ἀρχοντούλα **Παπασημακοπούλου**, ἀνέκδοτη μετάφραση Παύλου Σιλεντιαρίου, στίχ. 755-777, 2023.

Ἀπόστολος Ε. **Παπαφωτίου**, *Μνημειακὴ Τοπογραφία τῆς Πρωτοβυζαντινῆς Κορίνθου (Παλαιοχριστιανικοὶ Ναοί)*, ἐκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2021.

«**Πάτρια** Κωνσταντινουπόλεως» («**Χρονικὸν** Περί τῶν Πατρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως»), PG 157, 435-652.

Στυλ. **Πελεκανίδης**, Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (ΠΑΕ) τῶν ἐτῶν 1958-1980.

Πρωθιερέως Ἀγγέλου **Πεφάνη**, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς Λειτουργίας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπ. Κων/πόλεως τοῦ Χρυσοστόμου* (Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου), ἐν Ἀθήναις, 1897.

Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες, παρὰ **Ἀγαπίου** Ἱερομονάχου καὶ (**Ἀγίου**) **Νικοδήμου** Μοναχοῦ, Ἐν Ἀθήναις, 1886.

Πρωτ. Ἰωάννου Σ. **Ῥωμανίδου**, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α', ἐκδ. Πουρνάρα, 2009.

Ἀρχιμ. Γεώργιου Π. **Στέφα**, *Ματιές σε Βυζαντινὰ μνημεῖα*, Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο 93-94.

Εὐστάθιος **Στίκας**, *Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ΠΑΕ), 1961.

Εὐστάθιος **Στίκας**, *Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ΠΑΕ), 1962.

Ἰωάννα **Στουφῆ-Πουλημένου**, *Τὸ φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος στὰ παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*, ἐκδ. Μπάστα, Ἀθήναι 1999.

Συνοδικόν, ἥτοι Πανδέκτης τῶν Κανόνων τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων ποὺ δέχεται ἡ (Ἑλληνικὴ) Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καθὼς καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Κανονικῶν Πατέρων ... (Pandectae canonum S. S. apostolorum, conciliorum, ab ecclesia Graeca receptorum ...), τόμ. 1, σ. 463, Λονδίνο 1672.

Γ. Α. **Σωτηρίου**, *Βασιλικὴ ἐπιδαύρου*, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς (ΑΕ) 1929, σσ. 198-201.

Γ. Α. **Σωτηρίου**, *Ἡ Βασιλικὴ τῆς Ἐπιδαύρου*, Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΠΑΑ), 7/3/1929, σ. 92.

Τάξις κατὰ τὸ **Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας**, χφ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, 15ου αἰ. ἀντιγράφων ἀρχαῖαν παράδοσιν, [D I, σσ. 171-172].

Παν. Ν. **Τρεμπέλα**, *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι – κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, ἐκδ. Σωτήρ, 1997.

Γεώργιος Ν. **Φίλιας**, *Ὁ τρόπος ἀναγνώσεως τῶν Εὐχῶν στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1997.

Ἰωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, α' τόμος, ἐκδ. ε', Ἀποστολικὴ Διακονία 1997.

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Ἰωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, β' τόμος, ἔκδ. δ', Ἀποστολικὴ Διακονία 1994.

Ἰωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, ε' τόμος, ἔκδ. α', Ἀποστολικὴ Διακονία 2003.

Ἰωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Λειτουργικὴ Α' – Εἰσαγωγὴ στὴ Θεία Λατρεία*, ἔκδ. δ' ἔκδ. Μυγδονία, Θεσ/νίκη 2004.

Ἰωάννου Μ. **Φουντούλη**, *Τελετουργικά Θέματα Α'*, «Ἡ Μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης», Ἀποστολικὴ Διακονία, ἔκδ. α' 2002, σσ. 209-224.

Χειρόγραφον **Barb.gr.336**, (Η' αἰ.), Ἐπισκοπικόν Εὐχολόγιον, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **BnF Latin 816**, Angoulême Sacramentary (800), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **BnF Latin 9428**, Drogo Sacramentary (826-855), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **EBE 210**, Χειρόγραφον μὲ ὁμιλίες τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου [φ. 93β] (τέλος Θ' αἰ. - ἀρχὰς Ι' αἰ.), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλλάδος.

Χειρόγραφον **Vat.gr.1613**, (Ι' αἰ.), Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **Vat. gr. 1970**, (ΙΒ' αἰ.), Codex Rossanensis, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **Paris gr. 2509**, (ΙΒ' αἰ.), Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Γαλλίας.

Χειρόγραφον **Vat. gr. 2281**, (ΙΓ' αἰ.), Rotulus Vaticanus, Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ.

Χειρόγραφον **V.135**, Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας ἔτους 1386 (Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως), Βιβλιοθήκη Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου V.135.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 1, Διαταγαὶ Ἀποστόλων (Constitutiones Apostolorum).

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 3, Ἁγ. Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 3, Γεώργιος Παχυμέρης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 4, Ἁγ. Μάξιμος Ὁμολογητής.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 20, Εὐσέβιος Καισαρείας.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 25, Μέγας Ἀθανάσιος.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG {47, 49, 54, 57, 58, 59, 61, 62}, Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 68, Ἁγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 82, Θεοδώρητος Κύρου.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 86, Παῦλος Σιλεντιάριος.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 87C, Ἰωάννης Μόσχος (Λειμωνάριον).

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 87C, Ἁγ. Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 91, Ἁγ. Μάξιμος Ὁμολογητής.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 92, Πασχάλιον, Chronicon Paschale.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 98, Ἱστορία Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Μυστικὴ Θεωρία.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 99, Ἁγ. Θεόδωρος Στουδίτης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 137, Ἰωάννης Ζωναράς.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 140, Προθεωρία ([Νικόλαος καὶ] Θεόδωρος ἐπ. Ἀνδίδων).

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 150, Ἁγ. Νικόλαος Καβάσιλας.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 154, Ἁγ. Φιλόθεος (Κόκκινος) Πατριάρχης Κων/πόλεως.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 155, Ἁγ. Συμεὼν Ἀρχιεπ. Θεσ/νίκης.

J.P. **Migne**, Patrologia Graeca, PG 157, «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως».

«Τὸ ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς»

Bob **Atchinson**, *Collection of Ciboriums from the Menologion of Basil II*, pallasweb.com. (2/7/2023).

Bob **Atchison**, *A collection of doors in Hagia Sophia*, pallasweb.com. (2/7/2023).

Fr. **Bock**, *The Hangings of the Ciborium of the Altar*, *The Ecclesiologist* (Vol. 29), σ. 299, London 1868.

Jelena **Bogdanovic**, *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church*, Oxford University Press, 2017.

Claire **Bommelaer**, *Pour dégager le jubé disparu de Notre-Dame de Paris, les archéologues obtiennent un sursis*, *Le figaro*, 1/4/2022. (6/10/2023).

E.M. **Bounds**, *The complete works of E.M. Bounds on Prayer*, Baker Books 2004.

Francis **Bond**, *The Chancel of English Churches*, Oxford University Press, 1916.

Howard Crosby **Butler**, *Early Churches in Syria – Fourth to Seventh Centuries*, Princeton University, 1929.

David **Clayton**, *Iconostasis, Rood Screen, Communion Rail...or Shag-Pile Carpeted Step?*, *New Liturgical Movement*, 25/10/2016. (10/7/2023).

Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae – Paulus Silentarius, Georgius Pisida et Sanctus Nicephorus Cpolitani, ed. Bekker, Bonn 1837.

Anthony **Cutler**, *Heavenly bodies – a monumental study of an early Byzantine masterpiece*, *Apollo* (The International Art Magazine), 6/8/2019 (13/11/2023).

G. **Diamantopoulos**, *Die Hermeneutik des Niketas Stethatos*, *Münchner Arbeiten zur Byzantinistik*, 3, Neuried 2019 [ἀνατύπωση München 2021].

Aleksej **Dmitrievskij**, *Opisanie liturgitseskich rukopisej, 1895-1917*. [Περιγραφή λειτουργικῶν χφ., Τόμοι 1-3 (D I, D II, D III)].

L. **Duchesne**, *Christian worship: Its origin and evolution – A study of the Latin Liturgy up to the time of Charlemagne*, 1904 (translated by M. L. McClure).

Dumbarton Oaks Collection, BZ.1924.5.

Dumbarton Oaks Collection, BZ.1937.21.

Guillaume **Durand** (Gulielmo Durando), *Rationale Divinorum Officiorum*, Neapoli 1859.

Guillaume **Durandus**, *Rationale Divinorum Officiorum*, A modern translation of Book Four, Translated by Janet Gentles, Paschal Light, 2019.

Michael **Fiedrowicz**, *The Traditional Mass*, (transl. by Rose Pfeifer), Angelico Press, New York 2020.

M. Klaus **Gamber**, *The Reform of the Roman Liturgy: Its Problems and Background*, Una Voce Press 1983 (translated from the original German by Klaus D. Grimm).

Archb. Job **Getcha**, *The Euchologion Unveiled*, SVS Press 2021.

Tim **Greenwood**, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335*. Introduction, Text, Translation and Commentary, *Journal of Early Christian Studies*, Vol. 17, No. 4, 2009, pp. 671-672 (Review), The Johns Hopkins University Press.

Aidan **Hart**, *Ciboria and Tabernacles: A Short History*, *Orthodox Arts Journal*, 8/4/2015 (20/5/23).

The Canons of **Hippolytus**, ed. by Paul Bradshaw, translated by Carol Bebawi, Gorgias Press 2010.

A. **Jacob**, *La traduction de la Liturgie de S. Jean Chrysostome par Léon Toscan*. Edition critique, OCP 32, 1966.

W. R. **Lethaby** & H. **Swainson**, *The Church of Sancta Sophia Constantinople A Study of Byzantine Building*, 1894.

Lidell Scott, *Greek English Lexicon*, 2003.

Liturgy of the Holy Apostolic Church of Armenia – Armenian and English, London 1887 (βασισμένο σε εκδόσεις του 1761 και 1873).

Rowland J. **Mainstone**, *Hagia Sophia – Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church*, Thames & Hudson, New York, 1988.

Arnold H. **Mathew**, *The Old Catholic Missal & Ritual*, London 1909.

Thomas F. **Mathews**, *The early churches of Constantinople - architecture and liturgy*, The Pennsylvania State University Press, 1971.

B.-Ch. **Mercier**, *La Liturgie de Saint Jacques*, *Patrologia Orientalis* (PO) 26.2, Paris 1946.

V. **Milojicic**, *Bericht Über Die Deutschen Archaeologischen Ausgrabungen In Thessalien* [Έκθεση για τις γερμανικές αρχαιολογικές ανασκαφές στη Θεσσαλία], *Αρχαιολογικὸν Δελτίον* (Α.Δ.) 28 (1973): Χρονικά, σ. 344.

Harry **Mount**, *The beauty of the Rood Screens*, *Catholic Herald* 5/8/2018 (14/6/2023).

J.M. **Neale**, *A History of the Holy Eastern Church*, Vol. 1, London, 1850.

Andreas **Noback**, Lars **O Grobe**, and Franziska **Lang** (Technische Universität Darmstadt), *Modeling the effects of daylight scattering by window glass: The case of 6th century Hagia Sophia in Istanbul*, 21st International Congress of the Association Internationale pour l'Histoire du Verre, 2018.

Anastase K. **Orlandos**, Délos chrétienne, BCH (Bulletin de Correspondance Hellénique), vol. 60, 1936, σσ. 84-86.

Stefano **Parenti**, Elena **Velkovska**, *L' Eucologio Barberini Gr. 336*, Roma 2000.

A. Welby **Pugin**, *A Treatise on Chancel Screens and Rood Lofts*, London 1851.

Patrick **Saint-Roch**, *Liber sacramentorum Engolismensis : manuscrit B.N. Lat. 816, Le sacramentaire gélasien d'Angoulême*, 1987.

Hans-Joachim **Schulz**, *The Byzantine Liturgy (Die byzantinische Liturgie)*, 1986 (1980).

Eduard **Schwartz**, *Kyrillos von Skythopolis [Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης (525-559)]*, 1939.

Helge **Svenshon**, Rudolf **Stichel**, Oliver **Hauck** und Andreas **Noback**, *Die Hagia Sophia Justinians – Mathematischer Raum als Bühne des Kaisers*, 25/6/2012 (15/6/2023).

C. A. **Swainson**, *The Greek Liturgies chiefly from original authorities*, Cambridge at the University Press, 1884.

Robert F. **Taft**, *The Great Entrance*, OCA 200, Roma, 1975.

Abraham **Terian**, *Macarius of Jerusalem: Letter to the Armenians, AD 335* (Avant Series, 4), St. Vladimir's Seminary Press, St. Nersess Armenian Seminary, 2008.

Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, **Ignatius Ephraem II Rahmani**, 1899.

The Testament of our Lord, translated by J. **Cooper**, and A. J. **MacLean**, Edinburgh, 1902.

T. M. **Thibodeau**, *The Rationale divinatorum officiorum of William Durand of Mende*, A new translation of the prologue and book one, Columbia University Press, 2010.

Jean-Baptiste **Thiers**, *Dissertations ecclesiastiques, sur Les principaux Autels des Eglises. Les Jubés des Eglises. La Clôture du Choeur des Eglises*, 1688.

Zachary **Thomas**, *A 17th Century Defense of Rood Screens*, Liturgical Arts Journal, 3/10/2018. (14/6/2023).

“Aelredus Rievallensis”, *Whatever Happened to French Rood Screens? Fr. Thiers' Dissertation Ecclésiastique sur les Jubés*, 8/8/2018. (6/10/2023).

Shawn **Tribe**, *Envisioning Old St. Peter's: The Interior from the Time of Constantine through the Renaissance*, Liturgical Arts Journal, 22/9/2022 (13/11/2023).

Shawn **Tribe**, *Santa Maria in Valle Porclaneta: Another Example of Romanesque Orderings*, Liturgical Arts Journal, 18/10/2023 (23/11/2023).

Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Paleochristian and Early Medieval Forms*, Liturgical Arts Journal, 18/11/2021 (21/6/2023).

Shawn **Tribe**, *The History and Forms of the Christian Altar: The Later Medieval Form*, Liturgical Arts Journal, 18/11/2022 (23/11/2023).

Shawn **Tribe**, *Views of the High Altar of the Basilica of Sant'Apollinare in Classe*, Liturgical Arts Journal, 3/11/2017 (6/6/2023).

Henri de **Villiers**, *The Lenten Veil (Velum Quadragesimale)* - translated by Zachary Thomas, March 09, 2018.

Nikolaos **Vryzidis** and Elena **Papastavrou**, *Notes on the Sanctuary Curtain: Symbolisms and Iconographies in the Greek Church*, Cahiers balkaniques, 48, 2021.

Hugh **Wybrew**, *The Orthodox Liturgy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1990.

Michael **Zheltoy** (М. С. ЖЕЛТОВ), *The Primary Redaction of the Historia Mystagogica Ecclesiastica* [in Russian: "Первоначальная редакция «Сказания церковного»"; original text in Greek], 2021.

102 Σχετικά μας ἄρθρα

(διαθέσιμα εἰς τὸ [Ἀναλόγιον](#)⁵²⁹, καὶ εἰς τὸ [Academia](#)⁵³⁰):

1. [Πῶς ἐτέλεσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν «θείαν Εὐχαριστίαν» εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον, μυστικῶς ἢ εἰς ἐπήκοον;](#), [PDF], [PDF], 2/12/2020.
2. [Τὰ τρία Ἀμήν \(Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν\) εἰς τὴν μυστικὴν στιγμὴν τῆς εὐλογήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καὶ τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου](#), [PDF], [PDF], 8/11/2020 (27/10/20).
3. [Ἐπιτρέπεται ἡ Γονυκλισία τὶς Κυριακές;](#) [PDF], [PDF], 2004/5.
4. [Διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας 1334, Ἁγίου Φιλοθέου, V.480](#) [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 23/11/2020.
5. [Διάταξις τῆς Πατριαρχικῆς Λειτουργίας 1386 \(Ἁγία Σοφία\), παρὰ τοῦ πρωτονοταρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, διακ. Δημητρίου Γεμιστοῦ, V.135](#) [ΔΘΛ], [PDF], [PDF], πρόχειρον, 22/11/2020.
6. [Σύγχρονοι \(Ἅγιοι\) Γέροντες καὶ οἱ Μυστικὲς Εὐχές](#), [PDF], [PDF], 8/2/2022.
7. [Ὁ ΙΘ' Κανὼν τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας \(364\), καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Λειτουργικῶν Εὐχῶν](#), [PDF], [PDF], 3/4/2022.
8. [Ποιοῦντος τοῦ Διακόνου τὴν Εὐχὴν, ὁ Ἱερεὺς ἐπεύχεται τὴν Εὐχὴν](#), [PDF], [PDF], 30/10/2022.
9. [Εὐχὴ διὰ Προσφωνήσεως \(Διακονικά\)](#), [PDF], [PDF], 5/12/ 2022.
10. [Ἱερατικὸν Συλλεΐτουργον - σύγκρισις διατάξεων, Ἱερατικῶν, καὶ σχολία](#), [PDF], [PDF], 21/12/2022.
11. [Ἀνάλυσις τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Βασιλικῶν \(Ναῶν\) τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Ἑλλάδι](#), [PDF], [PDF] 3/2/2024.

**Τέλος, καὶ τῷ Θεῷ
Δόξα πάντων ἕνεκεν**

Το ἀθέατον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ Ἀνατολὴ σὲ Δύση, τὴν ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς — Τας θύρας, τας θύρας· Ποιες θύρες; Τὸ Ἱερὸν Κιβώριον, τα Καταπετάσματα-Παραπετάσματα-Βήλα, το Φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, το Φράγμα τοῦ Πρεσβυτερίου (Σολέα), το Σύνθρονον

⁵²⁹ <https://analogion.gr/typikon/liturgic-articles>.

⁵³⁰ <https://independent.academia.edu/ΠΔΠ/Liturgical>.